

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง (The History of Longpong Agricultural Area)

ชุดโครงการ
“การมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี จากเมืองแจ่มสู่แม่แจ่ม”

นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ
และคณะ

พฤษภาคม 2549

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

(The History of Longpong Agricultural Area)

คณะผู้วิจัย

นายกิตติชัย	แก้วประเสริฐ	หัวหน้าโครงการ
นายอินคำ	นิปุณะ	นักวิจัย
นายพรชัย	สายใจ	นักวิจัย
นายสงวน	นิปุณะ	นักวิจัย
นายเดช	มณฑนหม	นักวิจัย
นายบุญสม	กรรณิกา	นักวิจัย
นายสุใจ	สุปิณะ	นักวิจัย
นางสาวทัศนีย์	แก้วประเสริฐ	นักวิจัย
นางทัศนีย์	ภูตอนตอง	นักวิจัย
นางผ่องศรี	สิริเจริญพร	นักวิจัย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

พฤษภาคม 2549

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG47N0056

ชื่อโครงการ : ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

ชื่อนักวิจัย : นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ

คณะวิจัย : อินคำ นิปุณะ

ระยะเวลาโครงการ : มกราคม 2547 – ตุลาคม 2548

รายงานฉบับสมบูรณ์ของประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง และศึกษาวิถีชีวิตของชาวแม่แจ่มในอดีต ศึกษาความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวเกษตรไหล่งปงในแต่ละยุค ตลอดจนการศึกษาหาแนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเกษตรไหล่งปงที่ดีขึ้นในอนาคต

ผลสรุปจากการศึกษา ทำให้เกิดองค์ความรู้จากประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนผ่านพอจะสรุปองค์ความรู้ออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

1. ยุคจากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว พ.ศ. 2506-2514
2. ยุคอันตึกผา – หมาจันตรอก พ.ศ. 2515-2519
3. ยุคกินอ้ม – นอนอ้วน พ.ศ. 2520-2540
4. ยุคเมื่อก่อนเป็นนาย – บะเดี๋ยวกายเป็นข้า พ.ศ. 2541-2547

เมื่อชาวบ้านต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงจากความเจริญและทันสมัยต่างๆ เช่น การที่มีถนนตัดผ่าน การมีสาธารณูปโภคที่สะดวกสบาย หรือแม้แต่การเข้ามาแทรกแซงของอำนาจรัฐ รวมทั้งระบบทุนนิยมต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมหลายด้าน และอำนาจในการจัดการทรัพยากร และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ต้องกระทบกระเทือนและเปลี่ยนไป

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะทำงาน กับชุมชนของตนเองโดยการกระตุ้นความรู้สึกในตัวตน ทบทวนความทรงจำประวัติศาสตร์ความเป็นมาของที่ดิน และใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือกระตุ้นศักยภาพชุมชน หรือจุดพลังให้ชุมชนฟื้นคืนความทรงจำประวัติศาสตร์ชุมชน เรียนรู้และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และศักยภาพตลอดจนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน

ผลสืบเนื่องที่ได้รับจากการสืบค้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาโดยการกระตุ้นความรู้สึกในตัวตน ทบทวนความทรงจำประวัติศาสตร์ความเป็นมาของที่ดินจากผู้เฒ่า ผู้แก่ แล้วหล่อหลอมเป็นองค์ความรู้เพื่อสืบทอดสู่เยาวชนรุ่นต่อไป และเกิดการเรียนรู้ทบทวนตระหนักถึงคุณค่าการใช้ทรัพยากร และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เพื่อหาแนวทางการทำเกษตรได้อย่างยั่งยืน และสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญภาพ	ง
สารบัญตาราง	จ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 แนวคิด / ความสำคัญ	1
คำถามวิจัย	2
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ / กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัย	3
วิธีการศึกษาวิจัย	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 กระบวนการวิจัย	
1. กรรณิศา	9
2. ถ้าแฉะ ถ้าแฉะ	10
3. วิจัยยัง ทุกข์ โลเก	17
4. เก่ง ก้าง ฮาง มะ	25
5. ถั่งหญ่ย ลงดอย กอยถ้ำ วันใหม่	29
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง	
1. ยุคที่ 1 : จากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว (พ.ศ.2506 – 2514)	
1.1 โหล่งปง : ภูมินาม ระบบนิเวศในโหล่งปง	32
1.2 ลัวะในโหล่ง (ปง)	37
1.3 เส้นทางการค้า	40
1.4 การบุกเบิกโหล่งปงของคนไต	41
1.5 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการบุกเบิกพื้นที่โหล่งปงของคนไต	44
1.6 สาเหตุที่ปลูกข้าวที่โหล่งปง	49
1.7 การปลูกข้าวไร่	54
1.8 พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก	56
1.9 อิตของกำนด้อยู่ฮ่วมกัน	58
1.10 สรุป	59

ยุคที่ 2 : อันตีกผา – หมาจันตรอก (พ.ศ. 2515 – 2519)

2.1 การเข้ามาของชาวชุดเขียว	60
2.2 สงครามแย่งชิงพื้นที่ : ยุทธภูมิโหล่งปง	66
- แนวทางและวิธีการต่อสู้	69
- การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุน	90
- การยุติการต่อสู้	92
2.3 ผลสืบเนื่องจากยุทธภูมิ	95
2.4 สรุป	96

ยุคที่ 3 : กีนอ้ม – นอนอูน (พ.ศ.2520 – 2540)

3.1 ไปข้างหน้า : การจัดการพื้นที่	98
3.2 สหกรณ์กับการจัดการฟาร์มแบบใหม่	104
3.3 การผลิตและการตลาด	109
- จากการส่งเสริมและผลักดันจากภาครัฐ	114
- จากการดิ้นรนเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรเอง	118
3.4 ความอุดมสมบูรณ์ของดินในโหล่งปง	128
3.5 การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โหล่งปง	129
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โหล่งปง : ด้านเศรษฐกิจ, การขยายพื้นที่	130
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โหล่งปง : ด้านการผลิต	138
- การขยายตัวของพื้นที่โหล่งปง : ด้านการตลาด	147
3.6 สรุป	154

ยุคที่ 4 : เมื่อก่อนเป็นนาย บะเตียวกลายเป็นข้า (พ.ศ.2541 – 2547)

4.1 กระบวนการเป็นหนี้	155
4.2 สรุป	167

บทที่ 4 สรุปประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง 169

บรรณานุกรม 172

ภาคผนวก 173

สารบัญภาพ

<u>แผนที่</u>	หน้า
รูปที่ 1 : แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปงและที่ตั้ง อ.แม่แจ่ม	8
รูปที่ 2 : แสดงภาพตัดขวางของสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่โหล่งปงจากหัวโหล่งถึงท้ายโหล่ง	34
รูปที่ 3 : แสดงแหล่งน้ำในอดีตของพื้นที่โหล่งปง	35
รูปที่ 4 : แผนที่แสดงวัดและป่าช้าที่ค้นพบในโหล่งปง	39
รูปที่ 5 : แผนที่แสดงแผนผังการจัดการฟาร์มแบบตะวันตก	106
<u>รูปภาพ</u>	
รูปที่ 1 : ภาพเวทีการพัฒนาโครงร่างงานวิจัย	9
รูปที่ 2 : ประมวลภาพเวทีและคณะวิจัย	24
รูปที่ 3 : ภาพการดำเนินงานเสวนาของภาคี	63
รูปที่ 4 : การประท้วงของกลุ่มชาวไร่	76
รูปที่ 5 : ประมวลภาพการประท้วงเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกิน	82
รูปที่ 6 : ภาพนายพลดา ปิงกุล ถวายฎีกา	83
รูปที่ 7 : ภาพประท้วงที่หน้าว่าการอำเภอแม่แจ่ม	84
รูปที่ 8 : นายทวิช กลิ่นประทุม พบปะชาวบ้านที่น้ำพุร้อนเทพนม	95
รูปที่ 9 : สภาพโดยรอบของพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง	104
รูปที่ 10 : เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพดที่เรียกว่า “ทอ”	112
รูปที่ 11 : “อิด” เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพด ฝีมือพ่ออ้ายก่อง มโนคำ	114
รูปที่ 12 : การจัดการแบบใหม่ในพื้นที่โหล่งปง	120
รูปที่ 13 : แปลงหอมแดงในพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง	128
รูปที่ 14 : เครื่องพ่นยาฆ่าแมลงขนาดใหญ่	145
<u>กราฟ</u>	
รูปที่ 1 : แสดงการเปรียบเทียบต้นทุน รายรับ กำไร ต่อไร่	164
รูปที่ 2 : แสดงการเปรียบเทียบอัตราการเป็นหนี้	166

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 : แสดงแหล่งน้ำในพื้นที่โหล่งปง	35
ตารางที่ 2 : ตารางรูปปฏิทินการทำงานของชาวเกษตรโหล่งปง	111
ตารางที่ 3 : ระบบพื้นที่ในพื้นที่การเกษตรโหล่งปง	126
ตารางที่ 4 : ตารางเปรียบเทียบค่าจ้างแรงงาน	143
ตารางที่ 5 : รายได้เงินสุทธิเกษตรกร	156
ตารางที่ 6 : เปรียบเทียบต้นทุนรายได้ และกำไร	163
ตารางที่ 7 : สินค้านำเข้าจากประเทศจีน	166

บทที่ 1

บทเกริ่นนำ

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

แนวคิด/ความสำคัญ

อำเภอแม่แจ่มเป็นอำเภอเล็กที่ทุรกันดาร อยู่ในหุบเขา ที่สลับซับซ้อน และห่างไกลจากตัวจังหวัดมากพอสมควร ประชากรของอำเภอแม่แจ่มร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและฐานะยากจน ประชากรของอำเภอแม่แจ่มในอดีต มีการขุดเหมือง ดีฝาย ทำไร่ ทำนา เก็บของป่าล่าสัตว์ และค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งภายในหุบเขาด้วยกันเอง ดังคำกล่าวของคนเฒ่าคนแก่ ว่า "ไปตางตะวันตกได้เงินได้คำ ไปตางตะวันออกเสียเงินเสียคำ" ชุมชนแม่แจ่มจึงมีความสำคัญกับคนภายนอกในหลายรูปแบบ ทั้งในลักษณะการผูกเครือญาติ จากการแต่งงาน การค้าขาย และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อยู่ตลอดเวลา และจากการขยายตัวของประชากรในแต่ละบ้าน ทำให้ครัวเรือนที่มีที่นาน้อย หรือไม่มีที่นามีแรงกดดัน ในการขยายพื้นที่ในการทำไร่ข้าวมากขึ้น และผลพวงระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ และชุมชนกับคนต่างถิ่น ทำให้ประชากรของคนแม่แจ่ม ต้องดิ้นรนในยุคที่ข้าวขาดแคลน คนที่พอมีกินก็อาศัยการทำนา ทำไร่ ใช้แรงงานในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนแรงงานกับเพื่อนบ้าน รับจ้างค้าขายหาเงินมาซื้อข้าวในยามขาดแคลน ส่วนคนที่ยากจนไร้ที่ตาก็พึ่งพิงระบบข้าวไร่ และรับจ้างแลกข้าวในชุมชนเป็นฐานในการดำรงชีวิต แต่หลังจากมีการผลิตฝิ่นเป็นที่แพร่หลาย เศรษฐกิจของแม่แจ่มค่อย ๆ พลิกเปลี่ยนไปในระบบเงินตรามากขึ้น

ปี พ.ศ 2502 รัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ประชากรในอำเภอแม่แจ่ม จึงได้หันมาหาพื้นที่ทำเกษตรอย่างอื่น ๆ เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ประกอบกับสมัยนั้น นายอำเภอเจริญ อาสนสุวรรณ ได้มีโครงการสร้างถนนเชื่อมต่ออำเภอฮอด เข้าสู่ตอนในของหุบเขาแม่แจ่ม และหลังจากถนนสายฮอด - แม่แจ่มเสร็จ ประชากรหมู่ที่ 12 ต.ช้างเค็ก เป็นกลุ่มแรกที่ได้เข้าไปจับจองพื้นที่เกษตรไหล่งปงเป็นที่ทำกิน ซึ่งเดิมพื้นที่แห่งนี้เคยเป็นเขตสัมปทานป่าไม้สักมาก่อน ส่งผลให้พื้นที่เป็นป่าเสื่อมโทรมเสียเป็นส่วนใหญ่ เห็นได้จากการตั้งชื่อ "ไหล่งปง" ซึ่งมาจากคำว่า "ไหล่ง" ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่แปลว่าโล่งเป็นบริเวณกว้าง ส่วนคำว่า "ปง" ก็มาจากต้นปง ซึ่งเป็นไม้ล้มลุกที่มีดอกสีขาว ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า "ไหล่งปง" และเรียกกันต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ในระยะเริ่มแรกประชากรทำการเกษตรเพื่อยังชีพ โดยการปลูกข้าวไร่ ต่อมามีการขยายตัวของประชากร และประชากรจากหลาย ๆ หมู่บ้าน ได้เข้ามาร่วมทำการเกษตรบนพื้นที่เกษตรไหล่งปง ทำให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนาจากข้าวไร่สู่พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่นมันฝรั่ง ข้าวโพด ผักกาด และหอมแดงในเวลาต่อมา จากการขยายตัวของประชากรบนพื้นที่เกษตรไหล่งปง ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับความเจริญที่ถูกผลักดันจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นจากระบบราชการ หรือจากระบบทุนที่ถาโถมเข้าไปมีอำนาจเหนือชีวิตของชาวบ้านอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน จึงทำให้เกิดปัญหาที่ตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความสัมพันธ์ ทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชากรอำเภอแม่แจ่มอย่างเช่น วิถีการดำเนินชีวิตของชาวเกษตรไหล่งปง ซึ่งแต่เดิมทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ปลูกข้าวไร่ ปลูกพืชผักไว้กินภายในครอบครัว ก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการ

ทำการเกษตรเพื่อการค้าที่มีการต่อสู้ และแข่งขันกัน หรือแม้แต่วิถีชีวิตในการทำงานซึ่งเดิมประชากรชาวเกษตร "ไหล่งปง" มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันภายในเครือญาติ และเพื่อนบ้านใกล้เคียง ก็เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทนทั้งภายในหมู่บ้าน และแรงงานต่างถิ่นแทนตลอดจนวิถีชีวิตที่เคยเคารพ และให้เกียรติแก่ผู้อาวุโส ก็เปลี่ยนไปเป็นการหาโอกาส และฉกฉวยโอกาสแทน จากการแข่งขันกันเองของประชากร และปัจจัยจากภายนอกที่ถาโถมเข้ามา ทำให้ประชากรทำการเกษตรเพื่อการค้าในวิธีที่ผิด ๆ ซึ่งส่งผลร้ายในภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการพังทลายของหน้าดิน และปัญหาสารพิษตกค้างในดิน และผลิตผล จากเหตุผลข้างต้นทำให้ประชากรชาวเกษตร "ไหล่งปง" จำเป็นต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิตเข้าไปอีก ในเมื่อมีการเพิ่มต้นทุนในการผลิต แต่ผลผลิตยังได้น้อย หรือเท่าเดิม ก็ทำให้เกิดปัญหาหนี้ค้ำชำระ และเมื่อมีหนี้ค้ำชำระนานวันเข้า ก็ทำให้เกิดปัญหาการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่เป็นที่ทำกิน และเป็นที่สร้างงาน และรายได้ให้กับตัวเอง และครอบครัว

ดังนั้นการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ชาวแม่แจ่มที่ได้ใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปง เกิดการหันกลับมาทบทวนวิถีชีวิตที่ผ่านมาของชาวแม่แจ่ม ความผูกพัน การต่อสู้เพื่อที่ดินทำกินผืนนี้ที่ผ่านมา เกิดความรักความหวงแหน และรู้เท่าทันต่อสิ่งที่ได้เข้ามากำหนดวิถีชีวิต คนแม่แจ่มหรือชาวเกษตรไหล่งปงเองจะมีทางเลือกสำหรับอนาคตของตนเองได้มากขึ้น สามารถกำหนดแนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองที่ดีขึ้นได้ในอนาคต

2. คำถามวิจัย

ประวัติศาสตร์ในอดีตของพื้นที่เกษตร "ไหล่งปง" มีความเป็นมาอย่างไร ? จะมีวิธีใดที่จะทำให้นักเรียนหลังที่ใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปง เกิดการเรียนรู้ ทบทวน ตระหนัก ถึงคุณค่าการใช้ทรัพยากร และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เพื่อหาแนวทางในการใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปงได้อย่างยั่งยืน สามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

โจทย์ย่อย

1. วิถีชีวิตในอดีตของชาวแม่แจ่มเป็นอย่างไรและความเป็นมาของพื้นที่เกษตรไหล่งปงเป็นมาอย่างไร
2. พืชเศรษฐกิจที่ปลูกในแต่ละยุค มีปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการปลูกพืช
3. ความสัมพันธ์ ทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ในยุคต่างๆเป็นอย่างไร และปัจจัยเงื่อนไขใดที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจวัฒนธรรมในยุคต่าง ๆ
4. แนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเกษตรไหล่งปงที่ดีในอนาคตจะเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตในอดีตของชาวแม่แจ่มและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ พื้นที่เกษตรไหล่งปง
2. เพื่อศึกษาปัจจัย/เงื่อนไข ในการปลูกพืชเศรษฐกิจในแต่ละยุค ของชาวเกษตรไหล่งปง
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชาวเกษตรไหล่งปงในแต่ละยุค
4. เพื่อหาแนวทางในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเกษตรไหล่งปง ที่ดีขึ้นในอนาคตเป็นอย่างไร

4. พื้นที่/กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัย

สมาชิกสหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำนวน 5 หมู่บ้าน (4 กลุ่ม) ดังนี้

- ✍ บ้านช่างเค่งบน
- ✍ บ้านทับ/บ้านไร่
- ✍ บ้านท้องฝาย
- ✍ บ้านม้ง "ไหล่งปง"

5. ประเด็นศึกษา

กำหนดกรอบตามช่วงยุคของเวลาดังนี้

ยุคที่ 1 จากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว (พ.ศ 2506-พ.ศ 2514)

1. ศึกษาสภาพวิถีชีวิตของชุมชน 5 หมู่บ้าน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ก่อนการเข้ามาใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปง
2. ศึกษาสภาพแวดล้อมของทรัพยากรป่าโดยรอบของพื้นที่เกษตรไหล่งปง
3. ลักษณะการใช้พื้นที่ทำการเกษตร/จำนวนพื้นที่ที่ใช้
4. พืชที่ทำการเพาะปลูกในพื้นที่เกษตรไหล่งปง

ยุคที่ 2 อันตึกผา – หมาจันตรอก (พ.ศ. 2515-พ.ศ. 2519)

1. ศึกษาสาเหตุของการต่อสู้เพื่อพื้นที่เกษตรไหล่งปง
2. ศึกษาว่าใครเป็นแกนนำในการต่อสู้ครั้งนี้บ้าง แนวทางและวิธีการต่อสู้เป็นอย่างไร
3. ศึกษาระยะเวลาการต่อสู้และการสิ้นสุดของการต่อสู้
4. ศึกษาด้านการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนต่าง ๆ จากใครหรือไม่ อย่างไรบ้าง

ยุคที่ 3 ก็น้อม - นอนอุ่น (พ.ศ. 2520-พ.ศ. 2540)

1. ศึกษาสภาพวิถีชีวิตของชุมชนเป้าหมาย ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม
2. ศึกษาการจัดตั้งสหกรณ์ นิคมแม่แจ่มเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อใด
3. ศึกษาวิธีการทำการเกษตรเป็นแบบใด แรงงาน/แหล่งเงินทุนที่ใช้มาจากไหนและการขายผลผลิตและการตลาดเป็นอย่างไร
4. ศึกษาพืชเศรษฐกิจที่ใช้ในการเพาะปลูกคืออะไรบ้าง
5. ศึกษาถึงช่วงเวลาที่ชาวเกษตรในลุ่มน้ำประสบกับความล้มเหลวมากที่สุด
6. ศึกษาถึงรายได้ที่ได้จากการทำเกษตรนำไปใช้ในกิจกรรมใดบ้าง

ยุคที่ 4 เมื่อก่อนเป็นนาย บะเดี้ยวกลายเป็นข้า (พ.ศ. 2541 - 2547)

1. ศึกษากระบวนการเป็นหนี้ของกลุ่มเป้าหมาย

6. วิธีการศึกษาวิจัย

1. กำหนดเครื่องมือในการช่วยศึกษาวิจัย
2. กำหนดพื้นที่/กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยและทำความเข้าใจกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัย
3. ประชุมเตรียมความพร้อมของทีมและวางแผนการทำงานร่วมกันของทีม
4. กำหนดการประชุมทีม (12 คน) เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อติดตามผลการดำเนินงานและวางแผนการดำเนินงานประจำเดือน
5. ออกเก็บข้อมูลตามประเด็นศึกษา
6. ประชุมเพื่อวิเคราะห์ผลข้อมูลร่วมกันทุกเดือน
7. จัดเวทีเพื่อตรวจสอบผลข้อมูลในระดับพื้นที่
8. ประชุมร่วมกับเครือข่ายเดือนละ 1 ครั้งเพื่อติดตามการทำงาน
9. นำเสนอผลการศึกษาในระดับพื้นที่ในรอบ 3 เดือน
10. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรอบ 6 เดือน
11. เขียนรายงานผลการดำเนินงาน เชิงเนื้อหาองค์ความรู้ และกระบวนการศึกษาวิจัย

7. ระยะเวลาในการทำโครงการ

ระยะเวลา 1 ปี 9 เดือน (1 มกราคม 2547 – 31 ตุลาคม 2548)

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวแม่แจ่มในอดีตและความเป็นมาของการใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปง
2. เกิดความรู้และความเข้าใจถึงปัจจัย/เงื่อนไขการปลูกพืชเศรษฐกิจในแต่ละยุคของชาวเกษตรไหล่งปง
3. เกิดความรู้ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชาวเกษตรไหล่งปงในแต่ละยุค
4. เกิดแนวทางทางในการนำสู่การแก้ไขปัญหาของชาวเกษตรกร ไหล่งปงและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชาวเกษตรไหล่งปงที่ดีขึ้นในอนาคต

10. คณะทำงานศึกษาวิจัย

ทีมวิจัยหลัก

1. นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ (หัวหน้าโครงการ)
2. นายอินคำ นิปุณะ (ผู้ช่วยนักวิจัย)

ทีมวิจัยชุมชน

ทีมบ้านทับ/บ้านไร่

1. นายเต็ช มณฑนหม
2. นายสงวน นิปุณะ
3. นายสุใจ สุปิณะ

ทีมบ้านห้อยฝาย

4. นายบุญสม กรรณิกา
5. นายพรชัย สายใจ

ทีมบ้านชาวม้งบ้านไหล่งปง

6. นายไพโรจน์ เล่าจ้าง
7. นายบาดาล กระจางโชคสุข

ทีมบ้านช่างเคิ่งบน

8. นางสาวทัศนีย์ แก้วประเสริฐ
9. นางผ่องศรี ศิริเจริญพร
10. นางทัศนีย์ ภูทองทอง

บทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย

1. ทีมวิจัยหลักประกอบด้วย

1. นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ มีหน้าที่ประสานกับทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง และจัดทำรายงาน พิมพ์เอกสาร รวบรวมข้อมูล
2. นายอินคำ นิปุณณะ มีหน้าที่ประสานกับทีมวิจัยชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง จัดทีมเสวนา จัดการประชุมทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยชุมชนร่วมกันขับเคลื่อนงานวิจัยให้ก้าวหน้าสู่เป้าหมายสืบสานต่อ โดยการคืนข้อมูลสู่ชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในอนาคต

2. ทีมวิจัยชุมชนประกอบด้วย

1. นายเด็ช มณฑนหม
2. นายสงวน นิปุณณะ
3. สุขใจ สุปิณะ

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านทัพ และบ้านไร่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

4. นางสาวทัศนีย์ แก้วประเสริฐ
5. นางทัศนีย์ ภูดอนทอง
6. นางผ่องศรี สิริเจริญพร

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านช่างเค็งบน เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษา ร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

7. นายบุญสม กรรณิกา
8. นายพรชัย สายใจ

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านท้องฝาย เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษา ร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

9. นายไพโรจน์ เล่าจ้าง
10. นายบาดาล กระจ่างโชคสุข

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านม้งไหล่งปง เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษา ร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยและจะได้นำผลจากการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ดังนี้

1. สหกรณ์นิคมแม่แจ่ม

มีความเกี่ยวข้องเพราะครอบคลุมเขตพื้นที่เป้าหมายวิจัยทั้งหมด รวมทั้งมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนสมาชิกทุกคนทั้งด้านการผลิต การศึกษาหาข้อมูลข่าวสาร การตลาด และเป็นแหล่งทุนที่สำคัญของสมาชิกด้วย

2. ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร

มีความเกี่ยวข้องเพราะเป็นแหล่งทุน และมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนสมาชิกทุกคนทั้งด้านการผลิต การศึกษาหาข้อมูลข่าวสาร

3. เกษตรตำบล และเกษตรอำเภอ

มีความเกี่ยวข้องในด้านการส่งเสริมด้านข้อมูลข่าวสาร และวิทยาการสมัยใหม่

4. โรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอแม่แจ่ม

มีความเกี่ยวข้องเพราะเป็นผู้สืบสาน และสืบทอดโดยผ่านกระบวนการทางหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน

5. เกษตรกร และชาวบ้าน

มีความเกี่ยวข้องโดยตรงทั้งทางด้านข้อมูลงานวิจัย และเป็นผู้สืบทอด และสานต่อ และร่วมพัฒนาต่อไปเพราะเป็นอาชีพหลัก และ เป็นมรดกตกทอดต่อไป

6. หน่วยงานแคร่และอีคราฟ

เป็นหน่วยงานที่เข้ามาทำงานในพื้นที่แม่แจ่ม สามารถที่จะขอข้อมูลที่รวบรวมศึกษาบางจุด บางประเด็นที่สัมพันธ์กับพื้นที่เกษตรไหล่งปงได้

รูปที่ 1 : แผนที่ แสดงที่ตั้งพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง และที่ตั้งอำเภอแม่แจ่ม

บทที่ 2

กระบวนการวิจัย

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

เกริ่น

รูปที่ 1 : ภาพเวทีการพัฒนาโครงงานวิจัย

การศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี จากเมืองแจ่มสู่แม่แจ่ม” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะนักวิจัยหลัก นักวิจัยชุมชน และชาวบ้าน ตลอดจนถึงหน่วยงานภาคีต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่เกษตรแห่งหนึ่งของแม่แจ่ม

พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ทางการผลิตที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม ประวัติความเป็นมาของพื้นที่เกี่ยวพันกับผู้คนหลายชาติพันธุ์ หลายหมู่บ้านในเมืองแจ่มและบริเวณโดยรอบ พื้นที่แห่งนี้มีทั้งความสำเร็จ ความล้มเหลว การต่อสู้เผชิญหน้า และล่าถอย คนหลายกลุ่มหลายคนจึงมีความทรงจำต่อพื้นที่แห่งนี้ทั้งร่วม และต่างกันไป

เนื้อหาในบทนี้ทำหน้าที่บอกเล่า ดีแฉเบื้องหลัง และค่อยๆ แฉแจกให้เห็นถึง “กระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์” ของโครงการ และชุดโครงการที่ใช้เวลาในการทำวิจัยร่วมกันมาเกือบ 3 ปี นับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2546 จนถึงปลายปี พ.ศ. 2548 โดยแบ่งเนื้อหาตามช่วงเวลาของการวิจัยเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. **ถั่วแระถั่วเงิน** เป็นช่วงเวลาในการเริ่มต้นของการเรียนรู้คำว่า “วิจัย” การผลักดัน และรื้อถอนการอนุมัติโครงการ (ตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม 2546)

2. **วิจัยยังทุกซอกโลเก** เป็น 6 เดือนแรกหลังจากโครงการได้รับอนุมัติ และดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 จนแล้วเสร็จก่อนที่จะเขียนโครงการใหม่ให้สอดคล้องกับการทำงานมากขึ้น (ตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคม – 31 พฤษภาคม 2547)

3. **เก้งก้างฮางมะ** เป็นช่วงเวลาของการทำงานวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งเป็นสภาวะกึ่งกลางจะเดินกลับก็มาไกล จะไปข้างหน้าก็ยากยิ่ง (ตั้งแต่ วันที่ 1 สิงหาคม 2547 – 31 มกราคม 2548)

4. **ถ่มหน้อยลงดอย กอยถั่ววันใหม่** ระยะเวลานี้เป็นช่วงสุดท้ายของการทำงานวิจัยที่มีความเข้มข้นของการเรียนรู้ในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเขียนสิ่งที่ศึกษามาให้เข้าใจได้ง่าย (ตั้งแต่ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ - 31 ตุลาคม 2548)

ถ้าแงะ ถ้าแง็น

“ถ้าแงะ ถ้าแง็น” เป็นภาษาเมืองที่บอกอาการรอแล้วรอเล่า ฝ้าแต่รอ ชื่อช่วงเวลานี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับการกล่าวถึง ประวัติศาสตร์ของการทำงานวิจัยของเราในช่วงก่อนการอนุมัติโครงการ ตลอดระยะเวลาหนึ่งปีเต็ม (พ.ศ.2546)

เนื้อหาในส่วนนี้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งจะกล่าวถึง กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย และส่วนที่สองจะกล่าวถึง การผลักดันเพื่อให้ชุดโครงการฯ ได้รับการอนุมัติ ตามรายละเอียด ดังนี้

1.กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย

จุดเริ่มต้นของการทำวิจัยทั้งชุดโครงการ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเข้ามาทำงานวิจัยของโครงการ “ของหน้าหมู่บ้าน”: ประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขาแม่แจ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ฝ่ายชุมชนและสังคม โดยมีคุณสันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ ได้เปิดเวทีเสวนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่แจ่ม ครั้งที่ 8 ขึ้น ในวันที่ 6 ธันวาคม 2545 ณ โรงเรียนแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

จากการเปิดเวทีให้ชาวแม่แจ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลในครั้งนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมโดยมากเป็นคนที่อยู่นอกพื้นที่วิจัยประวัติศาสตร์ 4 หมู่บ้าน (บ้านท้องฝาย บ้านทัพ บ้านไร่ และบ้านยางหลวง) แต่ละคนมีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย มีการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เสนอแนะ และแตกประเด็นย่อยออกไปอีกมากมาย

กอบกับช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา มีนักวิชาการหลายท่านได้เข้ามาศึกษาวิจัย และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแม่แจ่มคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงอย่างมาก และงานทุกชิ้นไม่เคยให้ชาวแม่แจ่มเข้ามามีส่วนในการตรวจสอบความถูกต้อง ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีจำนวนหนึ่งมีความไม่พอใจสะสมอยู่ก่อนหน้าแล้ว เวทีวันนั้น จึงเปรียบดัง การจุดชนวนความกระตือรือร้น และสร้างแรงขับเคลื่อนของคนท้องถิ่น ลูกขึ้นมาทำงานประวัติศาสตร์ของตนเอง

ขณะเดียวกัน ดร.สินธ์ สโรบล ผู้ประสานงาน สกว. สำนักงานภาค ได้เสนอตัวว่า ถ้าคนแม่แจ่มต้องการทำวิจัยประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง ทาง สกว.ก็ยินดีให้การสนับสนุน และใช้เงื่อนไขเวลาตามข้อเสนอของ พระปิฎกาสุทัศน์ ที่ว่า ในวาระที่อำเภอแม่แจ่มจะครบ 100 ปี (ตามบันทึกของอำเภอ คือ ตั้งอำเภอปี พ.ศ.2447) คนแม่แจ่มน่าจะช่วยกันศึกษาว่า ตั้งแต่รัฐบาลสยามขยายอำนาจเข้าปกครองเมืองแจ่มในช่วง 100 ปีเกิดผลกระทบ และความเปลี่ยนแปลงต่อคนเมืองแจ่ม อย่างไร

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ทาง สกว. สำนักงานภาคก็เข้ามาสนับสนุนให้มีการจัดเวทีเพื่อพูดคุย และเริ่มแนะนำกรอบในการทำ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เช่น การประชุมครั้งที่ 1 ใน วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2545 เวทีต่อเนื่องในหัวข้อ “ร่วมสร้างประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี ” ใน วันที่ 8 มกราคม

พ.ศ. 2546 เพื่อค้นหาประเด็น ค้นหาคนที่สนใจทำวิจัย โดยมีประเด็นหลักที่จะทำวิจัยประวัติศาสตร์ร่วมกันอยู่ 9 ประเด็น ดังนี้

1.ปวศ.ผ้าขึ้นดินจก และผ้าทอของแม่แจ่ม	2.ปวศ.ลุ่มน้ำแม่แจ่ม
3.ปวศ.ชนเผ่าในหุบเขาแม่แจ่ม	4.ปวศ.ของหน้าหมู่บ้านแม่แจ่มเหนือ
5.ปวศ.การจัดการชุมชนรูปแบบใหม่	6.ปวศ.พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง
7.ปวศ. 100 ปี พุทธศาสนาในหุบเขาแม่แจ่ม	8.ปวศ.หมอเมือง
9.ทบทวนความรู้เกี่ยวกับแม่แจ่ม	

แนวคิดเบื้องต้นของการทำงานประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี ในขณะนั้นค่อนข้างที่จะสอดคล้องไปกับกรอบคิด “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในแง่ที่ว่า งานวิจัยประวัติศาสตร์แม่แจ่ม โดยคนแม่แจ่ม คิด คนแม่แจ่มทำ คนแม่แจ่มสรุปบทเรียน และคนแม่แจ่มรับผลร่วมกัน

สำหรับประเด็น “ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง” ที่ประชุมมอบหมายให้นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ กับ นายอินคำ นิปุณะ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในฐานะที่เคยเป็นเกษตรกรที่ทำการผลิตในพื้นที่เข้ามาเป็นคณะวิจัยหลัก และผู้รับผิดชอบโครงการ

จากนั้นทางคณะวิจัยหลักก็เริ่มต้นค้นหา “คน” หรือ คณะวิจัยชุมชนตามที่คำแนะนำของสกว. โดยการค้นหานี้ใช้หลักการดึง ผู้นำชุมชน หรือ คนที่ชุมชนยอมรับ เป็นคนเสียสละชอบงานเพื่อสังคม ที่สำคัญ ก็คือ เป็นผู้ที่ทำกินบนพื้นที่เกษตรไหล่งปง และมีแนวคิดที่จะร่วมกันศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกษตรกรไหล่งปงกำลังเผชิญหน้าอยู่ เช่น ปัญหานี้สิน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ฯลฯ จนที่สุดโครงการฯ ก็ได้ทีมงานที่คัดสรรมาชุดหนึ่ง และมีการประชุมเพื่อแบ่งหน้าที่ แบ่งความรับผิดชอบ ดังนี้

คณะวิจัยหลัก ประกอบด้วย

- 1.นายกิตติชัย แก้วประเสริฐ หัวหน้าโครงการ

มีหน้าที่จัดการบริหารโครงการ ประสานงานระหว่างคณะวิจัยหลัก คณะวิจัยชุมชน ผู้เกี่ยวข้อง รับผิดชอบด้านการเงิน การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล พิมพ์งาน และจัดทำรายงาน

- 2.นายอินคำ นิปุณะ ผู้ช่วยนักวิจัย

มีหน้าที่ประสานกับคณะวิจัยชุมชนและผู้เกี่ยวข้องจัดทีมเสวนา จัดการประชุมคณะวิจัยชุมชนและเวทีเสวนาสืบค้นหาข้อมูล ร่วมกันขับเคลื่อนงานวิจัยให้ก้าวหน้าสู่เป้าหมายสืบสานต่อโดยการคืนข้อมูลสู่ชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในอนาคต

คณะวิจัยชุมชนประกอบด้วย

- 1.นายเดช มณฑนหม
- 2.นายสงวน นิปุณะ
- 3.นายสุขใจ สุปิณะ

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านทัพ และบ้านไร่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

4.นางสาวทัศนีย์ แก้วประเสริฐ

5.นางทัศนีย์ ภูดอนทอง

6.นางผ่องศรี สิริเจริญพร

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านช่างเค้งบน เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

7.นายบุญสม กระณิกา

8.นายพรชัย สายใจ

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านท้องฝาย เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

9.นายไพโรจน์ เล่าจ้าง

10. นายบาดาล กระจางโชคสุข

มีหน้าที่ร่วมกันสืบหาข้อมูลจากบุคคลเป้าหมายที่ บ้านม้งไหล่งปง เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาร่วมกับชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันสืบสาน และพัฒนาต่อไป

เมื่อได้ทีมงานครบทั้ง 12 คน ก็มีการวางแผนเพื่อค้นหาโจทย์วิจัย หรือ คำถามวิจัย โดยใช้วิธีการเปิดเวทีชาวบ้านขึ้นในแต่ละแห่ง นำคำถามที่ได้จากแต่ละเวทีมาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำถามหลัก คำถามรอง สร้างวัตถุประสงค์ ผลที่คาดหวัง และเขียนโครงร่างงานวิจัย แผนปฏิบัติการงบประมาณเพื่อขอการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ตามขั้นตอนการวิจัย

ระหว่างที่พัฒนาโครงการ ทางคณะวิจัยก็เริ่มต้นศึกษา วางแนวทาง และวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นและประสานชุมชน

เพื่อค้นหาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่เกษตรไหล่งปงและสืบค้นหากลุ่มเป้าหมายในยุคเริ่มแรก และเก็บข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เกษตรไหล่งปง เช่น วิถีชีวิตกลุ่มคน ในชุมชนใดที่เข้าไปใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปงเป็นที่ทำกิน จำนวนครัวเรือนในยุคเริ่มแรก การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การศึกษาขั้นตอนนี้ใช้การสำรวจพื้นที่ สอบถามผู้เฒ่า ผู้แก่ ถามผู้คนในชุมชน เพื่อสืบค้นหากลุ่มยุคเริ่มแรกที่เข้าไปบุกเบิกพื้นที่เกษตรไหล่งปง และสืบค้นหาประวัติความเป็นมาของที่ดินโดยการสัมภาษณ์ของบุคคลเป้าหมาย ซึ่งแบ่งพื้นที่เป้าหมายของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าไปใช้พื้นที่เกษตรไหล่งปง ทำกินออกเป็น 4 กลุ่มภายใน 5 หมู่บ้านคือ *กลุ่มที่ 1* บ้านช่างเค้งบน *กลุ่มที่ 2* บ้านท้องฝาย *กลุ่มที่ 3* บ้านทัพ / บ้านไร่ *กลุ่มที่ 4* บ้านม้งไหล่งปง

เมื่อเลือกหมู่บ้านเป้าหมายได้แล้ว ก็เข้าประสานกับทีมวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน จัดเวทีประชุมเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่และขอความร่วมมือในการขอข้อมูลพื้นฐานจากชุมชนเป้าหมาย

วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้ทีมงานวิจัย และชาวบ้านร่วมศึกษากับชาวบ้านในระดับต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเทคนิคการวิจัยและองค์ความรู้เนื้อหาประวัติศาสตร์และกระตุนศักยภาพไปพร้อมๆ กัน

2.การจัดเวทีชาวบ้าน

ทางโครงการได้จัดเวที 4 เวที ใน 5 หมู่บ้านเพื่อชี้แจงจุดประสงค์ของการศึกษาและขอความร่วมมือ ถามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีดำเนินการศึกษาร่วมกับชุมชน รวบรวมข้อมูลสืบหาผู้ให้ข้อมูล ในกลุ่มเป้าหมาย และคืนประวัติศาสตร์ ดังนี้

หนึ่ง-จัดเวทีสำรวจความคิดเห็น และสำรวจข้อมูล 4 ครั้ง โดยจัดในชุมชนเป้าหมายทั้ง 4 หมู่บ้าน เพื่อกระตุ้นความสำนึกต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของที่ทำกิน และชักชวนให้ชุมชนร่วมเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเองและสืบทอดต่อเยาวชนรุ่นต่อไป

สอง-จัดเวทีกระตุ้นความสำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงสร้างความตระหนักรู้ในตัวตน โดยการใช้ประวัติศาสตร์ ชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงการตรวจสอบข้อมูล รื้อฟื้นความทรงจำในเหตุการณ์การต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ทำกินของบรรพบุรุษกับหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางเลือกในอนาคตให้ตนเองและชุมชน

สาม-นักวิจัยทั้งทีมหลักและชุมชนเป็นผู้สืบค้นหาข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน กลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้มีทั้งการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การขอให้ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าเหตุการณ์ในอดีตให้ฟังแล้วทำการบันทึกเทป

3.ประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เป็นกระบวนการพัฒนานักวิจัยและการทำวิจัย โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยชุมชน และทีมพี่เลี้ยง การประชุมปฏิบัติการ จัดขึ้น 12 ครั้ง เป็นประจำทุกวันเสาร์สุดท้ายของเดือนโดยทีมพี่เลี้ยงร่วมกับทีม สกว. ร่วมกันจัด และมีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ 3 ครั้ง เพื่อฝึกการทำวิจัย เปลี่ยนทัศนคติในการทำวิจัย และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน

4.คืนประวัติศาสตร์ชุมชน

กระตุ้นความสำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงจากประวัติศาสตร์ในอดีตถึงปัจจุบัน และอนาคตของตนเองและลูกหลานว่าควรจะเป็นอย่างไร มีชีวิตจำกัได้อย่างไร โดยใช้วิธีกระตุ้นสลับกับการเพิ่มประเด็นเนื้อหาประวัติศาสตร์ ดังนี้

หนึ่ง-กระตุ้นความสำนึกประวัติการบุกเบิกความเป็นมาและได้มาของพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ว่าใครเป็นผู้บุกเบิกสาเหตุของการบุกเบิก

สอง-เสนอประเด็นการศึกษาแต่ละยุคตามเวลาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นประวัติศาสตร์แห่งการเปลี่ยนผ่าน

สาม-กระตุ้นให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการทำมาหากิน และถอดบทเรียนจากชีวิตของบุคคลเป้าหมาย

สี่-เพิ่มประเด็นประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอย่างไร อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงมีผลต่อชีวิตอย่างไร

ห้า-หาทางออกและแนวทางเลือกให้ตนเองและชุมชนสำหรับปัจจุบัน และอนาคต

5.การประเมินผล

โครงการนี้มีตัวชี้วัดว่ากระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือกระตุ้นศักยภาพชุมชนหรือจุดพลังให้ชุมชน รื้อฟื้นความทรงจำประวัติศาสตร์ชุมชน เรียนรู้และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และศักยภาพ ตลอดจนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน ในการแก้ปัญหา อันแสดงออกเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งตัวชี้วัดในรายงานการวิจัยนี้จะรายงานกิจกรรมและความก้าวหน้าในการจัดเวทีในชุมชนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงความสำนึกร่วมกับชุมชน ใช้หลักฐานจากกิจกรรม หรือการสะท้อนความคิดเห็นที่ได้จากการเสวนาและข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล

2.การผลักดันให้ชุดโครงการได้รับการอนุมัติ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเรื่องใหม่ และยากมากสำหรับชาวบ้านที่ไม่เคยรู้จักการทำงานวิจัยมาก่อน หลังจากการตกลงแบ่งประเด็นในการรับผิดชอบ แต่ละทีมก็เริ่มพัฒนาโจทย์คำถามของตัวเองในอัตราเร่งที่ต่างกัน โดยชุดโครงการเรามีทีมพี่เลี้ยง (RC) ของศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่นแม่แจ่ม (Node-Mae Chaem) คอยให้คำชี้แนะเกี่ยวกับ กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย และกระบวนการทำงานในรายโครงการ และมีเวทีเสวนาในทุกวันเสาร์ที่ 4 ของเดือน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยน และหนุนช่วยกันภายในชุดโครงการ

การจัดเวทีเสวนาดังกล่าว เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา อย่างเช่นการจัดเวทีเสวนาในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2546 อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ได้ให้ความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” การบริหารโครงการวิจัยทั้งนามธรรม และรูปธรรม โดยนามธรรมเป็นเรื่องของแนวคิด และเป้าหมายของงานวิจัยที่วางอยู่บน 3 ฐาน คือ เพื่อสร้างคน สร้างความรู้ และสร้างเครือข่าย ส่วนรูปธรรมนั้นก็ป็นความรู้ในด้านการบริหารงานวิจัย

เวทีเสวนาในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2546 อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ได้กล่าวถึง “เส้นทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ตั้งแต่ช่วงพัฒนาโครงการ ช่วงทำวิจัย และผลที่จะได้จากการทำวิจัย ตลอดจนแนะนำเทคนิคในการจัดเวทีเพื่อนำเสนอโครงการวิจัย

การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ของทีมงานวิจัยทั้ง 9 ประเด็นกับทีมพี่เลี้ยง และคณะนักวิชาการจาก สกว. มื้ออยู่อย่างสม่ำเสมอ และการพัฒนาโครงการวิจัยก็ขับเคลื่อนไปเรื่อยๆ จนกระทั่ง วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 ทางศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่นแม่แจ่ม ได้จัดเวทีนำเสนอโครงร่างงานวิจัยในระดับพื้นที่ ณ ห้องประชุมโรงเรียนแม่แจ่ม โดยโครงการที่เลือกมานำเสนอ 2 โครงการแรก คือ

- 1.ประวัติศาสตร์ผ้าตีนจกและผ้าทอแม่แจ่ม ของคุณแม่ฝอยทอง สมวธาและคณะ
- 2.ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ของนายกิตติชัย แก้วประเสริฐ และคณะ

วันนั้นมีคนเข้าร่วมรับฟังและเสนอแนะประมาณ 100 คน โดยมี ดร.สินธุ์ สโรบล เป็นประธานรับฟังโครงร่างงานวิจัย และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกอำเภอมาร่วมรับฟังด้วย

หลังจากนั้นเวทีในการนำเสนอโครงร่างงานวิจัยในระดับพื้นที่ก็เริ่มซาลง กาลเวลาผ่านไปจากวันเป็นเดือน จากเดือนเป็นหลายเดือนไม่มีวี่แววการอนุมัติโครงการจากแหล่งทุน หรือแม้แต่ผลของการพิจารณาโครงการของนักวิชาการ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนของคนแม่แจ่มกลับไม่หยุดนิ่ง เรายังคงขับเคลื่อนงาน และพยายามสอบถามให้ทราบข้อเท็จจริงถึง ความคืบหน้าของงานวิจัยอยู่เสมอ กระทั่งได้ทราบข่าว การยุบ Node ประจำอำเภอแม่แจ่มที่เป็นทีมพี่เลี้ยงของพวกเรา และพนักงานถูกเรียกเข้าสำนักงานตามนโยบายของรัฐ (ตามที่บอกมา)

งานพัฒนาโครงร่างการวิจัย หรือ การพัฒนาโครงการอื่นๆ ก็เริ่มล่าช้าลง และมีแนวโน้มว่าโครงการที่เราคาดหวังทั้ง 9 จะไม่เป็นไปตามหวัง

การจัดเวทีประชุมที่เคยมีนักวิชาการจาก สกว. มาให้ความรู้และคอยให้คำชี้แนะกระบวนการขั้นตอนการทำงานวิจัยก็เริ่มขาดหายไปปล่อยให้เป็นที่ของทีมนักพี่เลี้ยงและชาวบ้าน แต่การขับเคลื่อนของคนแม่แจ่มหาได้หยุดไม่ กลับมีแรงขับเคลื่อน ดันรนพยายามผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนทุกวิถีทาง มีการประชุมพูดคุยกันมากขึ้น พยายามติดต่อให้นักวิชาการหรือผู้ประสานงานของสำนักงาน สกว. เข้ามาพูดคุยถึงสาเหตุการล่าช้า

จนในที่สุดคณะทีมงาน มีความเห็นตรงกันว่าถ้าหากปล่อยให้การขับเคลื่อนเป็นไปแบบนี้ อาจทำให้ความคิดและความหวังในการทำประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนของคนแม่แจ่มต้องพับเก็บหรือล้มลงไป ดังนั้นคณะทีมงานชุดโครงการการมีส่วนร่วมศึกษาในการศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี ฯ จึงมีความเห็นพร้อมกันว่าน่าจะขอให้มีการจัดเวทีพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน สกว. เพื่อหาข้อยุติว่าจะได้ทำการทำงานวิจัยนี้หรือไม่ อย่างไร

ในที่สุดก็ได้จัดเวทีประชุมขึ้นในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2546 ณ ห้องประชุมในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยมี ดร.สมคิด แก้วทิพย์ เป็นผู้ดำเนินรายการ และมีนักวิชาการอีกหลายท่านเข้าร่วมรับฟังการและร่วมพูดคุยให้คำแนะนำร่วมด้วยไม่ว่าจะเป็น ดร.ธเนศ เจริญเมือง อาจารย์ นริสธรณ์ และอาจารย์สันติพงษ์ ช้างเผือก เป็นต้น ในเวทีทางนักวิชาการเน้นให้ชาวบ้านปรับประเด็นย่อย และความเชื่อมต่อของประเด็น และมีความเห็นให้เชิญนักวิชาการเก่งๆ จาก

ภายนอกที่ทาง สกว. ยอมรับมาเป็นพี่เลี้ยงช่วยเหลืออีกทางหนึ่ง และที่สำคัญพยายามให้มีการผลักดันให้ทาง แหล่งทุนให้การอนุมัติโครงการ

การจัดเวทีผลักดันให้มีการอนุมัติแบบนี้ได้จัดขึ้นอีกหลายครั้งในพื้นที่ ในราวปลายปี พ.ศ. 2546 เราทำหนังสือในนามของชุดโครงการ เพื่อนำเสนอต่อผู้อำนวยการ สกว. โดยตรงอีกครั้ง

และมีโอกาสเข้าร่วม งานเวทีความรู้เพื่อชีวิต 10 ปี สกว. ณ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2546 ในการไปร่วมงานครั้งนี้ทางคณะทำงานอำเภอแม่แจ่ม ได้ร่วมนำประเพณี ตานข้าวใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมและดีงามของคนแม่แจ่มมานำเสนอให้ผู้ร่วมงานได้ชมด้วย และมีโอกาสนำเสนอความคิดที่จะทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ของตนเองโดยให้คุณอาผอยทอง สมวธา เป็นตัวแทนในการนำเสนอบนเวที และ เช้าวันรุ่งขึ้นได้ไปเจรจากับ สกว. สำนักงานภาค ที่คณะ เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง

กระทั่งวันปีใหม่สากล (วัน ที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2547) ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ก็ทำสัญญา และให้ทุนสนับสนุนอย่างเป็นทางการกับชุดโครงการ “การมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี จากเมืองแจ่มสู่แม่แจ่ม” ทั้ง 7 โครงการ

โดยโครงการประเด็นประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปงได้รับทุนอุดหนุน อนุมัติ ตามสัญญาเลขที่ RDG47N0019 ลงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2547

วิจัยยังทุกซังโลก

กระบวนการระยะที่ 1 ตั้งแต่ 1 มกราคม – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 สามารถแบ่งกระบวนการพัฒนานักวิจัย และทำวิจัยออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ๆ คือ

1. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของทีมวิจัย
2. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมของชุดโครงการ 9 ประเด็นศึกษากับทีมกลไกวิชาการ
3. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้การทำงานประสานชุมชน

กระบวนการการทำงานในระยะที่ 1 มีดังนี้

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของทีมวิจัย(ทีมวิจัยหลัก และทีมวิจัยชุมชน)

การทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้านที่ประกอบไปด้วย พ่อน้อย พ่อหนานและคนในท้องถิ่นธรรมดา ที่ลุกขึ้นมาทำงานวิจัยถึงแม้จะใช้เวลาเกือบ 1 ปีที่ผ่านมาในการพัฒนาตนเองในการเรียนรู้จากการประชุมสัมมนาอบรมต่าง ๆ และการศึกษาเอกสารวิธีการทำวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญที่จัดทำเป็นหนังสือต่าง ๆ แต่การทำวิจัยก็ยังเป็นเรื่องยากมากสำหรับนักวิจัยชาวบ้านที่กำลังฝึกหัด ดังคำกล่าวของผู้ร่วมวิจัยท่านหนึ่งว่า “วิจัยยังทุกซังโลก” ซึ่งหมายถึงการทำวิจัยเป็นทุกซังอย่างยิ่ง ประกอบกับผู้ร่วมทีมที่มีวัยที่แตกต่างกันมาก พ่ออินคำ มีอายุ 70 กว่าปี แต่ผู้เขียน มีอายุ 30 กว่าปี และทีมนักวิจัยชุมชนก็มีอายุที่แตกต่างกันอยู่มากทำให้แนวคิดและวิธีการทำงานมีความแตกต่างกันออกไป กว่าความคิดและวิธีการจะหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อรับฟังความคิดเห็นมุมมองข้อเสนอแนะและร่วมกันแก้ปัญหาและวางแผนการขับเคลื่อนงานตลอดจนร่วมกันวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลที่แต่ละคนเก็บรวบรวมมาได้

ดังนั้นทีมงานจึงกำหนดให้มีการประชุมพูดคุยปรึกษาหารือ ร่วมกันทุก ๆ ต้นเดือนของทุกเดือน ในระยะที่ 1 นี้ มีการจัดเวทีทั้งหมดจำนวน 4 ครั้ง โดยแบ่งออกเป็นสี่ลักษณะ คือ

หนึ่ง – เวทีร่วมกับทีมวิจัยชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อม จัดในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2547 วัตถุประสงค์เพื่อ เตรียมความพร้อมให้กับทีมนักวิจัยชุมชน จำนวน 12 คน ร่วมกันทบทวนแผนกิจกรรมและวางแผนการทำงานร่วมกันและเพื่อหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยต่อไป จากการจัดเวทีได้กำหนดแผนเคลื่อนงานโดยการจัดเวทีเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนเป้าหมายที่ศึกษาวิจัย 4 เวทีดังนี้

1. วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวทีเตรียมความพร้อมฯ ที่ชุมชนบ้านช้างเค็ก สถานที่วัดบุปผาราม ในเวลา 09.00 – 12.00 น.

2. วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวทีเตรียมความพร้อมฯ ที่ชุมชนบ้านท้องฝาย สถานที่ที่ประชุมประจำหมู่บ้าน ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
3. วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวทีเตรียมความพร้อมฯ ที่ชุมชนบ้านทับ/บ้านไร่ สถานที่วัดบ้านทัพ ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
4. วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวทีเตรียมความพร้อมฯ ที่ชุมชนบ้านม้งไหล่งปง สถานที่ที่ประชุมประจำหมู่บ้าน ในเวลา 09.00 – 12.00 น.

สอง – เวทีร่วมกับทีมนักวิจัยชุมชนก่อนปฏิบัติการศึกษาเก็บข้อมูล จัดในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ณ. ร้านครัวสหกรณ์ หน้าเทศบาลตำบลช้างเค็ญ เวลา 09.00 – 12.00 น. วัดอุประสงค์ เพื่อเตรียมความพร้อมและร่วมตั้งข้อเสนอนะต่อเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเก็บข้อมูล เพื่อพิจารณาแผนการทำงานตลอดระยะของการปฏิบัติการเก็บข้อมูลร่วมกัน เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมแต่ละคน และเพื่อวางแผนการจัดเวทีร่วมกับผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ด้วย

จากการจัดเวทีทำให้ได้แนวทางในการขับเคลื่อนงานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันและมีการวางแผนแบ่งหน้าที่รับในการจัดเวที ในวันที่ 8 โดยให้ทีมนักวิจัยชุมชนบ้านช้างเค็ญ เป็นผู้รับลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวที ให้นักวิจัยชุมชนบ้านท้องฝาย และนักวิจัยชุมชนบ้านม้ง จัดเตรียมเครื่องดื่มและคอยต้อนรับผู้เข้าร่วมเวที และให้นักวิจัยชุมชนบ้านทับ/บ้านไร่ จัดเตรียมสถานที่ และกำหนดให้นายอินคำทำหน้าที่กล่าวเปิดประชุม แนะนำตัวคณะวิจัย พร้อมเล่าความเป็นมาของโครงการวิจัยแก่ผู้เข้าร่วมประชุม ส่วนนายกิตติชัย ก็มีหน้าที่ อธิบายแผนผังแนวคิดและความสำคัญวัดอุประสงค์ วิธีการทำวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับและขอความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมตอบข้อซักถามด้วย

สาม – เวทีประมวลผลข้อมูลจากกิจกรรม จัดในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2547 ณ. ร้านครัวสหกรณ์ เวลา 09.00 – 12.00 น. วัดอุประสงค์เพื่อประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และผลข้อมูลจากการจัดเวทีสัญจรในระดับชุมชน 4 เวที และเพื่อรวบรวมข้อมูลนำไปใช้ในเวทีตรวจสอบข้อมูลก่อนการเขียนรายงานผลข้อมูลจากการศึกษาในยุคที่ 1 และยุคที่ 2

ผลจากเวทีได้นำข้อมูลดิบมาร่วมวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่และร่วมวางแผนในการเขียนรายงานความก้าวหน้า โดยให้เขียนรายงานตามแผนผังความคิดแต่ละยุคตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา และขณะเดียวกันก็มีการทบทวนเอกสาร โดยเฉพาะงานวิจัยของหน้าหมู่บ้าน อาจารย์สันติพงษ์ ช้างเผือก มาวิเคราะห์ร่วมกันในการหยิบยกมาอ้างอิงในงานวิจัยของไหล่งปง

สี่ – เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 1 จัดในวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ณ. ร้านครัวสหกรณ์ เวลา 09.00 – 12.00 น. วัดอุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการทำงานศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 ทั้งเชิงเนื้อหาการศึกษาทางประวัติศาสตร์ยุคที่ 1 และยุคที่ 2 และเชิงกระบวนการ และวิธีการดำเนินงานของทีมวิจัย พร้อมกับวางแผนทางการดำเนินงานศึกษาวิจัยในระยะต่อไป

กระบวนการทำงานวิจัยในระยะนี้จึงเน้นการสร้างเครือข่าย เพื่อหาข้อมูลตามรูปแบบธรรมชาติ ตามขีดจำกัดเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่ เท่าที่ทีมวิจัยจะสามารถทำได้ การเตรียมการระดมสมองกันจากประสบการณ์ของทีมนักวิจัยชุมชนแต่ละคนที่ได้ทำงานร่วมกับชุมชนของตนอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว และมีความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล ทำให้ทราบว่าใครที่เป็นบุคคลเป้าหมายที่จะให้ข้อมูลในแต่ละยุคในแต่ละชุมชน

จึงมีการบันทึกรายชื่อของกลุ่มเป้าหมายของแต่ละชุมชนและแต่ละช่วงเวลา จากนั้นจึงทดลองทำและสรุปกระบวนการหาเครือข่ายการเก็บข้อมูล พร้อมเสนอปัญหา กล่าวคือ ทีมวิจัยได้ใช้วิธีการที่หลากหลายที่เชื่อมการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งการขอให้ผู้เฒ่า ผู้แก่เล่าเรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่การเริ่มบุกเบิก ใครเป็นคนเริ่ม เริ่มอย่างไร สาเหตุของการดิ้นรน ความอดอยากและภูมิรู้ต่าง ๆ ที่ผู้เฒ่า ผู้แก่ใช้ในการพิจารณาในการเลือกจับจองที่ดินและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

การออกเก็บข้อมูลของทีมวิจัยทำให้ทราบข้อบกพร่องในการหาข้อมูลตามลำพัง เนื่องจาก การขาดประสบการณ์และเป็นเรื่องใหม่ ทำให้การตั้งคำถามและการแตกประเด็นในการซักถามขาดหาย

ดังนั้นทีมวิจัยจึงแก้ปัญหาโดยการจับคู่หรือออกหาข้อมูลเป็นทีม โดยแบ่งหน้าที่กัน คือ คนหนึ่งทำหน้าที่ถาม คนหนึ่งทำหน้าที่บันทึก แล้วอีกคนหนึ่งคอยจับประเด็นที่ขาดหายและคอยช่วยเติมเต็มให้แก้กัน จึงทำให้การเก็บข้อมูลได้มาอย่างครอบคลุม นอกจากการออกเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคลแล้วทีมวิจัยยังได้จัดเวทีพูดคุยเสวนากันโดยการเชิญผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้รู้ต่าง ๆ ภายในชุมชนมาร่วมแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ พร้อมกับถกเถียงหาข้อเท็จจริงร่วมกัน

บทเรียนและปัญหาการเก็บข้อมูล

การเก็บรายละเอียดของข้อมูลจากนักวิจัยชุมชน มักมีปัญหาด้านเนื้อหาไม่พอ เพราะนักวิจัยชุมชนไม่รู้จักแตกคำถามหลักเป็นคำถามย่อย ปัญหาในการตั้งคำถามวิจัยแนวทางการสร้างและคำถามปลายเปิด ซึ่งน่าจะมีปัญหามาจากสองทางคือ การฝึกทำวิจัยใหม่และการเชื่อมโยงความรู้ ความคิด

ปัญหาการเขียนบันทึกข้อมูล ซึ่งทีมวิจัยติดกรอบเดิมคือเน้นเนื้อหาของประวัติศาสตร์ของ รัชชาติ ขาดความเชื่อมั่นที่จะหล่อหลอมความรู้ที่เก็บมาได้จากชุมชน ประกอบกับมักคิดว่า ภูมิรู้ของชุมชนที่เห็นอยู่ทุกวันไม่ใช่ความรู้ จึงเลือกรายงานเรื่องราวที่ลงตัวและมักจะมุ่งหาคำตอบว่าอันไหนจริงที่สุด ส่วนข้อขัดแย้ง หรือเรื่องในชีวิตจริงไม่ใช่ประวัติศาสตร์ จึงไม่มีการบันทึกและนักวิจัยขาดการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความรู้สึกสำนึกร่วมเพื่อจะได้ทบทวนความทรงจำของตนเองได้

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุดโครงการ

การทำวิจัยประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณภาพ ที่คนแม่แจ่มคิด คนแม่แจ่มทำ คนแม่แจ่ม สรุปรบทเรียนและคนแม่แจ่มรับผลร่วมกัน เป็นเรื่องใหม่และเป็นเรื่องที่ชาวบ้านธรรมดา ๆ ไม่เคยคิดที่จะทำ และเข้าใจว่าคงทำไม่ได้เพราะการวิจัยเป็นเรื่องของนักวิชาการ แต่เมื่อนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่ได้นำเสนอเรื่องราวของชุมชนที่คลาดเคลื่อนและบางท่านนำเสนอเรื่องที่เกิดขึ้นเองทำให้เราคนแม่แจ่ม ทนไม่ได้และจำเป็นต้องทำวิจัยเอง เพื่อจะได้นำเสนอเรื่องของตนเองอย่างถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความรู้และไม่ทราบว่าการทำวิจัยเขาทำกันอย่างไรเลยก็ตาม

เมื่อมีการตกลงปลงใจร่วมกันจะทำงานวิจัยร่วมกันจึงจำเป็นต้องศึกษาขั้นตอนวิธีการ การทำงานวิจัย ทีมพี่เลี้ยงหรือทีมกลไกวิชาการจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้และความเข้าใจต่อการทำวิจัยของคนแม่แจ่ม

ดังนั้นการจัดเวทีเสวนาระหว่างทีมนักวิชาการกับทีมวิจัยชาวบ้าน จึงเกิดขึ้นโดยการกำหนดให้จัดขึ้นทุก ๆ วันเสาร์ที่ 4 ของทุกเดือน วัตถุประสงค์ เพื่อตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวในท้องถิ่น และติดตามความคืบหน้าของการดำเนินงานโครงการวิจัยร่วมกัน และเพื่อหาแนวทางการหนุนเสริมในแนวทางการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน โดยการหมุนเวียนกันไปตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในอำเภอแม่แจ่ม

การจัดเวทีเสวนาประจำเดือนร่วมกับทีมกลไกวิชาการเปรียบเสมือนกับการเข้าโรงเรียน เรียนวิธีการทำวิจัย องค์ความรู้ และวิธีการทำการวิจัยถูกถ่ายทอดจากนักวิชาการมาหน้าหลายตาสู่ชาวบ้าน ประกอบกับการดูแล เอาใจใส่ของ อาจารย์สันติพงษ์ และอาจารย์เรณู และทีมงานที่ช่วยชี้แนะและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้อยู่เป็นประจำ

นอกจากจะมีการจัดเวทีเสวนาภายในท้องถิ่นแล้วทางทีมกลไกยังจัดให้มีการอบรมการทำวิจัยนอกสถานที่ให้แก่ทีมงานวิจัยแม่แจ่มไม่ว่าจะเป็นกรอบปฏิบัติการโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่แจ่ม ในวันที่ 20 – 21 มีนาคม พ.ศ. 2547 ที่วังธารีรีสอร์ท อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งทำให้ทีมวิจัยแม่แจ่มได้เทคนิควิธีการมองอย่างคนนอก คนใน และเทคนิคการเขียนอย่างไรให้คนนอกพอใจ การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ฯลฯ และเวทีการเก็บเกี่ยวประสบการณ์การวิจัย แม่แจ่ม – เชียงของเบิ่งปี่นองลาว เมื่อวันที่ 8 – 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งทำให้ทีมวิจัยแม่แจ่มได้รับเทคนิคการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ได้ฝึกการเก็บข้อมูลภาคสนามนอกพื้นที่และได้ฝึกเทคนิคการนำหลักฐานมาเชื่อมโยงและยืนยันประกอบการรายงาน และเป็นการเปิดโลกทัศน์มุมมองประวัติศาสตร์ของทีมแม่แจ่มให้กว้างยิ่งขึ้นนอกจากนั้นยังมีโอกาสได้รับรู้และดูผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีกับเงินด้วย

การประสานงานช่วยเหลือกันและกันระหว่างทีมชุดโครงการ 9 ประเด็นศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นมากโดยเฉพาะทีมประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปงกับทีมประวัติศาสตร์ผ้าตีนจก และผ้าทอของคุนอาฝอยทอง นอกจากจะสนิทกันตามสายเครือญาติแล้วยังได้รับการช่วยเหลือทั้งการให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ การแตกประเด็นเทคนิควิธีการทำวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือ

แนะนำการจัดทำเรื่องการเงินการบัญชีต่าง ๆ ด้วย ส่วนที่มอื่น ๆ ก็มีการช่วยเหลือกันในลักษณะการให้คำปรึกษา แนวคิด ในการขับเคลื่อนงานวิจัยซึ่งกันและกัน

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้การทำงานประสานชุมชน

พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ ที่ 4 ตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ แต่ชุมชนหรือหมู่บ้านเป้าหมายที่เข้าไปศึกษา ส่วนมากมิได้อยู่ในพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง จะมีเพียงหมู่บ้านม้งไหล่งปงเท่านั้นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรไหล่งปง แต่อีก 4 ชุมชนตั้งอยู่นอกพื้นที่เกษตรไหล่งปง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ทำกินอยู่ในเขตพื้นที่เกษตรไหล่งปง ชุมชนหรือหมู่บ้านที่เข้าไปศึกษาประกอบด้วย บ้านท้องฝาย หมู่ที่ 4 บ้านช่างเคิงบน หมู่ที่ 12 ตำบลช่างเคิง บ้านทัพ หมู่ที่ 5 และบ้านไร่ หมู่ที่ 10 ตำบลท่าผา และบ้านม้งไหล่งปง หมู่ที่ 4 ตำบลกองแขก การศึกษาหาข้อมูลนั้นโครงการใช้ลักษณะการสัมผัสตัวอย่างบุคคลเป้าหมายทั้งการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การจัดเวทีย่อย เวทีรวม และสัมภาษณ์เจาะลึกบางประเด็น ของบุคคลเป้าหมายบางคนด้วย

เริ่มการประสานชุมชนโดยนักวิจัยหลักและนักวิจัยชุมชน ก่อนอื่นก็เตรียมการเข้าพบกับผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพื่อแนะนำโครงการ สร้างความเข้าใจแก่ผู้ใหญ่บ้านและเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่

ดังนั้นทีมงานจึงกำหนดให้มีการจัดเวทีประสานชุมชน ในระยะที่ 1 นี้ มีการจัดเวทีทั้งหมดจำนวน 10 ครั้ง โดยแบ่งออกเป็นสี่ลักษณะ คือ

หนึ่ง – เวทีเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนเป้าหมายพื้นที่ศึกษาวิจัย วัดอุปประสงค์ เพื่อปรับแนวคิดและทำความเข้าใจในการเคลื่อนงานประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี / การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง และขอความร่วมมือและดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย โดยกำหนดให้มีการจัดเวทีเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนเป้าหมายทั้งหมดจำนวน 4 ครั้ง ตามลำดับดังนี้

- วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวที ณ. วัดบุปผาราม ในชุมชนบ้านช่างเคิง
- วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวที ณ. ที่ประชุมประจำหมู่บ้าน ในชุมชนบ้านท้องฝาย
- วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวที ณ. วัดบ้านทัพ ในชุมชนบ้านทัพ/บ้านไร่
- วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2547 จัดเวที ณ. ที่ประชุมประจำหมู่บ้าน ในชุมชนบ้านม้งไหล่งปง

แทบทุกหมู่บ้านให้ความร่วมมือดีมาก จะมีเพียงแต่หมู่บ้านม้งไหล่งปงที่ต้องเข้าไปหาถึงสามครั้งจึงได้มีโอกาสพบผู้ใหญ่บ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านเขาไปทำสวนซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน หลังจากนั้นทางโครงการได้ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ใหญ่บ้านนัดลูกบ้านประชุม เพื่อทางโครงการจะได้แนะนำโครงการและสร้างความเข้าใจในการเข้ามาศึกษาแจ้งวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการให้

ข้อมูลของชาวบ้าน เมื่อเข้าใจร่วมกันแล้วชาวบ้านทุกหมู่บ้านเห็นด้วยกับโครงการในการสร้างประวัติศาสตร์ของพื้นที่เกษตรในครั้งนี้ สิ่งที่ทำให้ทุกคนสนใจ ยอมรับและให้ความร่วมมือด้วยก็คือ ต้องการประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกสารจากงานวิจัยไว้ให้ลูกหลานศึกษาสืบต่อไปในอนาคต

แต่ต่อมาอีก 4 เดือนนักวิจัยชุมชนบ้านม้งไหล่งปงเขาเปลี่ยนใจขอไม่เข้าร่วมศึกษาด้วยและได้แนะนำผู้ให้ข้อมูลแก่ทีมงาน เหตุผลอาจเป็นเพราะการรออนุมัติที่นานเกินไปทำให้นักวิจัยเกิดความลังเลและไม่แน่ใจว่าโครงการจะได้รับการอนุมัติ ประกอบกับภารกิจของครอบครัวที่ต้องออกไปทำสวนต่างถิ่นด้วย จึงไม่ค่อยมีเวลาให้งานวิจัย เขาจึงตัดสินใจลาออกไป

เมื่อชาวบ้านพร้อมใจที่จะให้ความร่วมมือทางโครงการจึงเตรียมการจัดประชุมปฏิบัติการดังนี้

1. ขอรายชื่อผู้ให้ข้อมูลในแต่ละยุค แต่ละชุมชน
2. บอกเล่าวิธีการนัดหมายและขอขอบคุณทุกคนที่ให้ความร่วมมือ

สอง – เวทีร่วมกับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง วัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจในการเคลื่อนงานกับภาคีที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น และขอความร่วมมือและดึงการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนในการทำการศึกษาร่วมกัน จัดเวทีใน วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2547 ณ. สหกรณ์สตรีผ้าทอ – ผ้าตีนจกแม่แจ่ม เวลา 09.00 – 12.00 น.

ผลจากเวทีประสบผลตามที่คาดหวังไว้ หน่วยงานภาคีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน หน่วยงานการเกษตร สหกรณ์การเกษตรต่างๆ หรือร้านค้าวัสดุการเกษตร พ่อค้าแม่ค้าผลผลิตการเกษตร ต่างร่วมให้การสนับสนุนทำให้ได้แนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยต่อไป

สาม – เวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูลยุคป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว และยุคอันตึกผาหามาจันตรอก วัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 ได้จัดเวทีเก็บข้อมูลขึ้นจำนวน 4 ครั้ง ดังนี้

- วันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2547 ณ. ที่ทำการผู้สูงอายุบ้านช่างเค้งบนในชุมชนบ้านช่างเค้ง
- วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547 ณ. ที่ประชุมประจำหมู่บ้านในชุมชนบ้านท้องผาย
- วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2547 ณ. วัดบ้านทัพในชุมชนบ้านทับ/บ้านไร่
- วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2547 ณ. ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในชุมชนบ้านม้งไหล่งปง

สี่ – เวทีตรวจสอบข้อมูล เสนอจากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว เยียะหยั่งถึงเป็นอันตึกผาหามาจันตรอก วัตถุประสงค์ เพื่อ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนร่วมประวัติศาสตร์พื้นที่เกษตรไหล่งปง และเพื่อประมวลผลข้อมูลและร่วมตรวจสอบข้อมูลที่ได้ร่วมกัน โดยจัดเวทีขึ้นใน วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ณ. ที่ทำการชมรมผู้สูงอายุบ้านช่างเค้งบน

ความจริงแล้วการทำวิจัยเป็นการค้นหาความจริงที่เราอยากรู้จึงไม่ใช่ความรู้เบ็ดเสร็จแบบที่เราอ่านจากหนังสือ และอีกอย่างหนึ่งการเปลี่ยนทัศนคตินั้นยากมาก ถึงแม้จะได้รับการเรียนรู้จากการประชุมแต่เมื่อพ้นห้องประชุมก็จะมีอาการแบบเก่าอยู่ จึงทำให้พูดกันไม่รู้เรื่อง ประกอบกับทีมงานยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำงานวิจัย ในบางครั้งทีมงานอยากได้คำอธิบายที่แจ่มแจ้งมากกว่าที่เป็นอยู่แต่ทีมงานกลับไม่รู้จะถามอย่างไร ใช้คำพูดลักษณะไหน การศึกษาหาข้อมูลแต่เดิมทีมงานเข้าใจว่าประวัติคือความเป็นมาของที่ดินเท่านั้น แต่เมื่อได้สนทนากับอาจารย์สันติพงษ์

และอาจารย์เรณู แล้วจึงเข้าใจว่าแท้ที่จริงแล้วเราจะเน้นข้อมูลวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาในชีวิตทั้งปัจจุบันและการแก้ปัญหาที่ผ่านมาในอดีตด้วย ลักษณะนี้เราจะเห็นว่าต้องตีความคำพูดที่เขียนไว้ในโครงการให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด และประการสำคัญการมีความตระหนักรู้ในตนเองของนักวิจัยจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น

ในการประชุมปฏิบัติการทุกครั้งทีมนักวิจัยหลักจะใช้วิธีสำรวจปัญหาแล้วแก้ปัญหาโดยพยายามลงพื้นที่หรือมอบหมายงานให้นักวิจัยชุมชนลงพื้นที่ ตอนแรกทีมนักวิจัยคิดว่าการมีแบบสอบถามแบบเบ็ดเสร็จก็จะหาข้อมูลได้ แต่ทางเป็นจริงแล้วแบบสอบถามในลักษณะนี้ไม่สามารถใช้กับชาวบ้านได้ โดยเฉพาะกับผู้เฒ่าผู้แก่ ดังนั้นจึงต้องกลับแผนใหม่โดยการตั้งประเด็นแล้วให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าให้ฟังแล้วบันทึกเทป นี่คือการคิดที่สะท้อนในระยะแรก

นักวิจัยไม่มีทักษะในการเขียนบันทึกข้อมูล กล่าวคือไม่รู้จะบันทึกอะไร จะเลือกข้อมูลใดดี นักวิจัยหลักกับภรรยาพร้อมเรื่องการประสานงาน ภาพรวม ๆ แล้วทีมนักวิจัยเรามีเวลาหยุดไม่ตรงกัน เพราะทุกคนมีงานหลายอย่างให้รับผิดชอบการประสานงานจึงเป็นเรื่องจำเป็น ประกอบกับเขตศึกษามีหลายหมู่บ้าน ดังนั้นทางโครงการจึงสะท้อนว่าควรมีการนัดหมายล่วงหน้าก่อนเพื่อการเตรียมตัว

การแก้ปัญหา

1. โดยการเพิ่มแรงจูงใจและความมั่นใจ

ทางโครงการได้เพิ่มความเชื่อมั่นแก่นักวิจัยชุมชนเพราะการทำงานวิจัยต้องปรับทัศนคติหลักของสังคมหลายอย่างเช่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมักทวนกระแสกับประวัติศาสตร์ของชาติ กระบวนการเก็บข้อมูลก็เป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วม นอกจากจะออกเก็บข้อมูลแล้วยังใช้เวทีเป็นส่วนสำคัญที่จะหล่อหลอมจิตสำนึกของสังคมและข้อมูลด้วย

การนำนักวิจัยชุมชนเข้าร่วมประชุมปฏิบัติการที่ทีมกลไกวิชาการจัดเวทีประชุมให้ ทำให้เพิ่มความเชื่อมั่นในการทำงานได้มากขึ้น สังเกตว่านักวิจัยชุมชนสนใจถามปัญหาต่าง ๆ จากวิทยากรจนบางครั้งเกินเวลา นักวิจัยชุมชนบางท่านบอกว่าทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่าจะเก็บข้อมูลเรื่องอะไรอย่างไร การขยับเนื้อหาในช่วงนี้ยังวนเวียนอยู่กับประวัติศาสตร์การบุกเบิกและการต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ดินทำกิน นักวิจัยชุมชนบางคน (และนักวิจัยหลัก พ่ออินคำ) พุดรายงานได้เป็นอย่างดีแต่เขียนไม่ได้ ทั้งนี้เพราะในขณะที่พุดรายงานนั้นเมื่อมีคนซักถามก็สามารถดึงข้อมูลจากความทรงจำมาแสดงหลักฐานได้เพราะหลักฐานก็คือเรื่องเล่าของชาวบ้าน แต่ถ้าเขียนนักวิจัยกลับคิดว่ามันไม่ใช่ของจริง ประกอบกับชาวบ้านก็เล่าแตกต่างกันด้วยทำให้เกิดความคลาดแคลงใจว่าสิ่งนี้หรือเป็นข้อมูล และนักวิจัยมักคอยตอกย้ำตัวเองอยู่เสมอว่าการทำวิจัยเป็นเรื่องยาก ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่ทำวิจัย

2. การปรับปรุงการทำงาน

มีการทบทวนแผนงานซ้ำหลายครั้งเพิ่มการใช้โทรศัพท์ติดตามงานและส่งงานระหว่างนักวิจัยหลักและนักวิจัยชุมชน

3. การบันทึกข้อมูล

โดยการบันทึกเทปและถอดข้อมูลอย่างละเอียดแต่มีปัญหาคือส่งข้อมูลช้าและไม่ได้ถอดข้อมูล ถอดข้อมูลจากเทปไม่เป็นบ้าง จำเป็นต้องหาคนมาถอดเทป

การค้นพบผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดจากนักวิจัยชุมชนมีการระดมสมองกันแล้วคิดสรรหาข้อมูลหลักในแต่ละชุมชน การเก็บข้อมูลก็ปรับให้มีหลายลักษณะ หลายหัวข้อ เช่น

- แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นการบุกเบิก
- การใช้ที่ดิน
- การต่อสู้

การจัดการเรื่องเวลาทำงาน ในช่วงรีบเร่งและเราเข้าใจการทำงานกันดีแล้ว การแนะนำให้ทีมวิจัยจัดการบริหารเวลา เช่น การเก็บข้อมูล ให้ทำงานวันละ 2 ชั่วโมง หลังจากเสร็จจากภารกิจหลักประจำวันแล้ว กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนให้ได้ เป้าหมายมีอะไรบ้าง และทีมงาน ก็สามารถทำงานได้ดีมาก ขึ้นอาจจะเกิดจากการคิดอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญในการตั้งคำถามและความคิดจะช้าแรกละเอียดขึ้น ถามคำถามเก่งขึ้น ฯลฯ

รูปที่ 2 : ประมวลภาพการจัดเวที และคณะวิจัย

เก็งกังฮางมะ

กระบวนการระยะที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547 ถึง 31 มกราคม พ.ศ. 2548 สามารถแบ่งกระบวนการพัฒนานักวิจัย และการทำวิจัยออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ๆ คือ

1. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของทีมวิจัย
2. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมของชุดโครงการ 7 ประเด็นการศึกษา กับทีมกลไกวิชาการ
3. กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้การทำงานประสานชุมชน

กระบวนการทำงานในระยะที่ 2 มีดังนี้

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของทีมวิจัย

หลังจากได้ส่งรายงานความก้าวหน้าในระยะที่ 1 ผ่านไปสร้างความภูมิใจ ภูมิใจ ให้แก่นักวิจัยทั้งทีมหลักและทีมชุมชนเป็นอย่างยิ่งที่เราสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ มาได้ระยะหนึ่ง และสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นถ้อยคำภาษาเขียน ซึ่งเป็นเรื่องที่ผิดวิสัยของเราที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ๆ คนหนึ่งที่ลุกขึ้นมาเขียนเรื่องราว ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ของผู้คนเพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป โดยการติฉินพินิจ ชมหน้อยของทีมงานทุกคน และการขัดเกลาของทีมอาจารย์อย่างเข้มข้นจนบางครั้งก็เหนื่อย บางครั้งก็ท้อ แต่ไม่เคยถอย สุภาชีวิตของปู่ที่เคยสอนและยังก้องอยู่ในโสตว่า **“เยยะอะหยั่งก่อเยยะหือมันแต่ ๆ ทำอะหยั่งก่อหือทำนั ก ๆ”** ทำให้สามารถผ่านกระบวนการเขียนงานเขียนไปได้ ความภาคภูมิใจบวกกับความกระตือรือร้น ความกระหยิ่ม อิ่มเอมในผลงานที่คิดว่าชาวบ้านอย่างเราไม่สามารถทำได้ แต่เราก็ทำได้ทำให้ทีมงานของเรากระตือรือร้นที่จะทำงานต่อมีการจัดประชุมวางแผนการขับเคลื่อนงานกันต่อในการออกหาข้อมูลในยุคที่ 3 และยุคที่ 4 มีการสร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ตลอดจนการช่วยกันค้นหารายชื่อบุคคลเป้าหมายในแต่ละชุมชน แต่แล้วความอิ่มเอม ภาคภูมิใจความกระตือรือร้นที่อยากจะทำก็ ดับวบลลงแทบไม่เหลือเถิดถ่านเมื่อทีมกลไกนำข่าวมาบอกว่าโครงร่างงานวิจัย ของชุดโครงการ การมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปีจากเมืองแจ่มสู่แม่แจ่ม ที่มีปัญหาไม่สามารถทำสัญญาต่อได้ ทำให้เราทั้งทีมหลักและทีมชุมชนต้องกลับมานั่งจุ่มหัวกันพูดคุยวางแผนกันใหม่ว่าจะทำอย่างไรต่อดี จะด้วยภาวะจำยอมหรือเพราะความเข้มของเลือนกันสู้ที่มีอยู่เต็มล้นในตัวของแต่ละคน หรือจะอะไรก็ไม่อาจจะบอกได้ชัดเจนด้วยภาษาพูดหรือภาษาเขียน ซึ่งทำให้ทีมงานทุกคนที่ท้อแต่ไม่เคยถอยได้ลงมติดีที่จะทำต่อแม้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม

ดังนั้นการขับเคลื่อนงานยังคงดำเนินไปตามขั้นตอนที่ได้วางไว้แต่แรกไม่ว่าจะเป็นการออกเก็บข้อมูลหรือการประชุมพูดคุยในกลุ่มทีมงานเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางร่วมกันตลอดเวลา 2 เดือนที่ยังไม่มีการทำสัญญาต่อ แม้จะไม่มีเงินแต่ทีมงานของเรามีใจที่อยากจะทำ

ทีมงานจึงกำหนดให้มีการประชุมพูดคุย ปรีกษาหารือ ร่วมกันทุกๆ ต้นเดือนของทุกเดือน ในระยะที่ 2 นี้ มีการจัดเวทีทั้งหมดจำนวน 6 ครั้ง โดยแบ่งออกเป็นสี่ลักษณะ คือ

หนึ่ง – เวทีร่วมกับทีมวิจัยชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมทีมวิจัย 12 คน วัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับทีมนักวิจัยชุมชน จำนวน 12 คน ร่วมกันทบทวนแผนกิจกรรมและวางแผนการทำงานร่วมกันและเพื่อหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยต่อไป จากการจัดเวทีได้กำหนดแผนเคลื่อนงานโดยการจัดเวทีเตรียมความพร้อม 6 เวทีดังนี้

1. วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2548 สถานที่วัดบุปผาราม ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
2. วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2548 สถานที่ร้านครัวสหกรณ์ ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
3. วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2548 สถานที่วัดบ้านทัพ ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
4. วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 สถานที่ร้านครัวสหกรณ์ ในเวลา 09.00 – 12.00 น.
5. วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2548 สถานที่ร้านครัวสหกรณ์ ในเวลา 09.00 – 12.00 น.

การทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังคงเป็นเรื่องใหม่ของทีมวิจัยอยู่ แม้เวลาจะผ่านมา 5 เดือนแล้วก็ตาม นักวิจัยทั้งทีมหลักและทีมวิจัยชุมชนมีความเข้าใจและเรียนรู้จากกระบวนการลงเก็บข้อมูล ทำให้ตระหนักว่าความรู้ คือข้อมูลที่อยู่ในชุมชนและอยู่ใกล้ตัว แต่นักวิจัยยังคงไม่เข้าใจวิธีการวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล เพราะชาวบ้านจะเล่าพฤติกรรมซึ่งไม่ตอบคำถามตรง ๆ แต่เป็นการทบทวนความทรงจำผ่านเหตุการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ไม่อาจตีความได้ถูกต้องเพราะข้อมูลขาดรายละเอียดทำให้จำเป็นต้องออกเก็บข้อมูลซ้ำๆ อยู่บ่อย ๆ ในการเก็บข้อมูลในระยะนี้จะมีแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แต่การเล่าเรื่องก็ยังคงสำคัญอยู่ ประกอบกับบุคคลเป้าหมายที่หลากหลายยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นทั้งช่วงอายุของบุคคลและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนผ่าน ตลอดจนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมของชุดโครงการ 7 ประเด็นการศึกษากับทีมกลไกวิชาการ

การลังเลไม่มั่นใจเกิดขึ้นกับทุกประเด็นศึกษา มีการพูดคุยกันหลายต่อหลายครั้ง ถึงแม้ประเด็นประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปงจะยังคงมีการขับเคลื่อนงานต่อ นับวันความกังวลและความไม่แน่ใจที่มีมากขึ้นอยู่เรื่อย ๆ จนในที่สุดทางทีมกลไกนำโดยอาจารย์ เรณู อรรถเมศร์ และอาจารย์สันติพงษ์ ช้างเผือกและคณะก็ได้เข้ามาจัดประชุมขึ้นที่โรงเรียนเมืองเดกวิทยา ในวันที่ 23 – 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งในเวทีการประชุมครั้งนี้อาจารย์ท่านได้แนะนำเทคนิควิธีการในการเขียนแผน และในที่สุดพวกเราทุกประเด็นศึกษาก็ได้พร้อมใจกันลงมือเขียนแผนกันใหม่เพื่อยื่นขอทุนกับ สกว. ใหม่กำหนดเวลาภายใน 1 ปี คือนับตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2547 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 โดยแบ่งงานออกเป็น 2 ช่วง ในระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547 ถึงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2548 และช่วงที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2548

ได้รับการอนุมัติให้ทุนอุดหนุนโครงการประเด็นประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ระยะที่ 2 ตามสัญญาเลขที่ RDG47N0056 ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547

นับจากนั้นเป็นต้นมาทางทีมวิจัย 7 ประเด็นศึกษาก็ได้ลงมือทำการศึกษาการทำวิจัยกันต่อ โดยมีทีมกลไกคอยช่วยเหลือและแนะนำให้ความรู้อยู่ตลอดเวลา

ในระยะที่ 2 นี้ทางทีมวิจัยท้องถิ่นแม่แจ่มได้ร่วมกับทีมกลไกและทีม สกว. ได้จัดเวทีรายงานผลงานวิจัย ในระยะที่ 1 ขึ้น ณ. วัดป่าแดด ภายในวันที่ 13-14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 โดยให้ชื่อเวทีการประชุมนี้ว่า “ 1 ปี : เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่แจ่ม 100 ปี ” ในเวทีครั้งนี้ได้สร้างวิสัยทัศน์ของงานวิจัยให้นักวิจัยท้องถิ่นแม่แจ่มเป็นยิ่งนัก

ข้อเสนอแนะของนักวิชาการที่เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในครั้งนี้โดยจะเพราะข้อสังเกต ความคิดเห็นและข้อเสนอ ที่ผู้เขียนเห็นว่ามีความประเด็นในเชิงเนื้อหา คำถาม และข้อคิดเห็นที่สำคัญๆ หลายประการที่เป็นประเด็นร่วมจึงทำการประมวลสาระสำคัญได้ดังนี้

อาจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ท่านได้หยิบยกเอาบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับแคว้นแจ่ม ในเอกสารโบราณมาชี้ให้คณะวิจัยฯ เล็งเห็น ความสำคัญของการใช้เอกสารเพื่อประกอบการอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้มีพลังมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นท่านยังเสนอให้คณะวิจัยฯ รวบรวมคำสัมภาษณ์ของคนเฒ่าคนแก่ไว้เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาท้องถิ่นในอนาคตด้วย

อาจารย์ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างเวทีเรียนรู้ข้ามชาติพันธุ์ เพื่อช่วยให้สังคมท้องถิ่นก้าวข้ามอคติทางชาติพันธุ์ และลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ และอาจารย์ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาวบ้านได้ช่วยยืนยันความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดำรงอยู่ในประวัติสังคมทุกแห่งมาเนิ่นนานแล้ว

อาจารย์กริมมกล มัทธนะวิศัลย์ ท่านเสนอในเชิงเทคนิคของการนำเสนอ ในการแปลภาษาเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแบบเมืองแจ่มเป็นภาษาไทยไว้ได้บทสัมภาษณ์เพื่อคงไว้ทั้งเนื้อหาสาระที่ผู้สัมภาษณ์ต้องการสื่อ และสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่านที่ไม่ใช่คนพื้นที่ และอาจารย์ได้แสดงความคิดเห็นว่างานวิจัยของชาวบ้านได้สร้างความรู้ความเข้าใจต่อความเป็นชุมชนและเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการที่สำคัญหลายประเด็นดังเช่น

1. การสันถลอนภาพโรแมนติกในการมองอดีตของหมู่บ้าน โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่แสดงให้เห็นทั้งด้านเกื้อกูล ฟังพา และด้านการดิ้นรน การเอารัดเอาเปรียบ
2. ช่วยแสดงภาพเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีอย่างกว้างขวาง ข้ามบ้าน ข้ามชาติพันธุ์ ข้ามเมือง ข้ามรัฐผ่านการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า/แรงงาน
3. การทำให้เห็นว่า ความเกลียดชังหรืออคติทางชาติพันธุ์ไม่ได้เกิดขึ้นและเป็นอยู่โดยธรรมชาติมานับแต่อดีต

อาจารย์ธวัช มณีผ่อง แสดงความคิดเห็นว่า “ผู้อ่าน” จะเป็นผู้ตัดสินเองว่าประวัติศาสตร์แม่แจ่มสำนวนไหนน่าเชื่อถือ และอาจารย์เสนอแนะต่อว่า สิ่งที่คุณวิจัยควรทำคงไม่ใช่แค่การ

บันทึกหรือรายงานเหตุการณ์ไปเรื่อย ๆ แต่น่าจะเป็นงานวิจัยที่สามารถสร้างจินตนาการของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่ศึกษา โดยใช้หลักฐานอ้างอิง ใช้ตรรกะเพื่อเชื่อมร้อยเรื่องราวต่างๆ ที่ได้มาจากภาคสนาม

อาจารย์ชัชวาล ทองดีเลิศ เสนอแนะการขึ้นโครงร่างงานวิจัย โดยการนำคำถามนำร่อง เช่น “ทำไมคณะวิจัยถึงศึกษาเรื่องนี้ ศึกษาไปเพื่ออะไร ต้องการจะตอบคำถามอะไร” ซึ่งท่านเห็นว่า คำถามนี้จะทำให้คณะวิจัยชัดเจนในทิศทางการทำงาน และเผชิญหน้ากับพื้นที่ศึกษาที่มีเนื้อหามากมายได้ง่ายขึ้น และวิธีการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ด้วยการให้ชาวบ้านในพื้นที่ศึกษามีส่วนร่วม คือหัวใจสำคัญในความสำเร็จของงานแต่การวางเรื่องอย่างคร่าวๆ จะต้องมีโครงร่างที่สามารถสร้างภาพองค์รวมของพื้นที่ให้ได้

อาจารย์กนกศักดิ์ แก้วเทพ ให้ทัศนะต่องานวิจัยว่าเสมือนแบบฝึกหัดต้นๆ ของคนเรียนหนังสือ แต่มีความสำคัญอย่างมาก และท่านให้ข้อเสนอนะว่า “การเขียนประวัติศาสตร์” ของชาวบ้านจะอยู่ท่ามกลางกระแสที่มีคนกล่าวว่า ประวัติศาสตร์สามารถมีได้หลายสำนวน(เขียนใหม่ เขียนซ้ำ รื้อถอน)แต่สิ่งที่คณะวิจัยต้องคำนึงถึง คือ ความสอดคล้องกับความเป็นจริงเป็นหลัก

ท่านได้ให้ข้อเสนอนะต่องานวิจัยโดยเฉพาะประเด็นพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปงหลายประการดังนี้

1. ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ
2. รัฐสมัยใหม่กับเศรษฐกิจการค้าของชุมชน
3. ปฏิบัติการของชุมชนต่อการเข้ามาของอำนาจภายนอก

ทางคณะวิจัยขออ้อมรับและได้นำไปปฏิบัติในการสืบค้นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานแล้วแต่ก็ไม่สามารถกระทำได้ทุกประเด็นที่ท่านเสนอแนะด้วยการจำกัดด้วยเวลาและบริบทต่างๆ ที่ทางคณะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องที่ตรงประเด็นกับงานวิจัยก่อน

ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอนะ ข้อวิพากษ์วิจารณ์ของคณะอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญที่กรุณามาให้ข้อคิดและมุมมองต่าง ๆ ทำให้นักวิจัยที่เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้และสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มทางสังคมในการผลักดันให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สามารถตอบสนองต่อคนในท้องถิ่น และตลอดจนสร้างฐานความรู้ที่จะเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาตนเองของคนแม่แจ่มต่อไป

อาจจะกล่าวได้อย่างชัดถ้อยชัดความว่า งานวิจัยกำลังกลายสภาพเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ สร้างคลังปัญญา สานความร่วมมือของผู้คน และค่อยๆ สร้างพลังในการต่อรองให้กับชาวแม่แจ่มเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ไม่เว้นแม่แต่นักวิชาการภายนอก

เพราะเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการที่ต้องกล่าวถึง คือ

1. นโยบายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เล็งเห็นคุณค่าต่อการสร้างความรู้ของสังคมไทยและเชื่อว่า งานวิจัยสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมและสร้างพลังให้กับชุมชนได้
2. ชาวบ้านแม่แจ่มทุกท่านที่มีส่วนร่วมที่มีความมุ่งมั่นต่อการค้นคว้า ศึกษา และผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับ “ท้องถิ่น” ด้วยมือและกำลังของตนเองเพื่อหวังว่าจะ

พัฒนาไปสู่ระบบที่สัมพันธ์ในแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาในมิติต่างๆ ของการดำรงชีวิต

การวิจัยท้องถิ่นในมิติทางประวัติศาสตร์ผ่านประเด็นต่างๆ ยังช่วยรื้อฟื้นความทรงจำและสร้างความตระหนักรู้ถึง “ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์” ที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นมาทั้งภายในกลุ่มหมู่บ้านต่างๆ และชุมชนภายนอก นับแต่อดีตจนถึงช่วงของการพัฒนาชุมชนแม่แจ่มให้เป็นสังคมทันการณ์ทางสังคมที่ถ่ายทอดสารทั้งในระดับชาติ และสังคมโลกเช่นเดียวกัน

ดังนั้น พัฒนาการของกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและกระบวนการทำความเข้าใจปัญหาของท้องถิ่นจึงไม่อาจปฏิเสธความจำเป็นของชุดความรู้หรือข้อมูลข่าวสารจากภายนอก เพื่อเข้ามาสนับสนุนแลกเปลี่ยนการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้การทำงานประสานชุมชน

การประสานชุมชนในระยะนี้เป็นการประสานต่อจากในระยะที่แล้ว จากการค้นเคยของนักวิจัยกับบุคคลเป้าหมายที่สนิทสนมกันอยู่แล้ว และเมื่อเขาได้เห็นการทำงานของทีมนักวิจัยอย่างจริงจังทำให้ชาวบ้าน และบุคคลเป้าหมายให้ความร่วมมือมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยในระยะนี้บุคคลเป้าหมายที่ได้วางไว้มีความหลากหลาย ทั้งช่วงอายุที่มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นทีมงานจึงกำหนดให้มีการจัดเวทีประสานชุมชน ในระยะที่ 2 นี้ มีการจัดเวทีทั้งหมดจำนวน 4 ครั้ง คือ

- เวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูลยุคกินอิ่ม – นอนอุ่นและยุคเมื่อก่อนเป็นนาย บะเต็ยกายเป็นข้า วัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลในยุคที่ 3 และยุคที่ 4 ได้จัดเวทีเก็บข้อมูลขึ้นจำนวน 4 ครั้ง ดังนี้
- วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547 ณ. วัดบุปผาราม ในชุมชนบ้านช้างเค็ก
- วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2547 ณ. ที่ประชุมประจำหมู่บ้านในชุมชนบ้านท้องฝาย
- วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ณ. วัดบ้านทัพในชุมชนบ้านทับ/บ้านไร่
- วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ณ. ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในชุมชนบ้านม้งไหล่งปง

ทำให้ทีมนักวิจัยได้ข้อมูลกลับมามากมายและมีความหลากหลายเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่อการจัดการเก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการนำเอาข้อมูลมาอ้างอิงหรือการที่ข้อมูลขัดแย้งกันเอง ทีมนักวิจัยไม่สามารถวิเคราะห์ได้ถูกต้อง ตลอดจนการเขียนรายงานก็เป็นปัญหาอย่างมากเพราะฐานข้อมูลมีมากจนไม่สามารถจัดการได้ การนำเอาข้อมูลมาใส่ถ้วย ใส่สำ ทั้งตำนาน เรื่องเล่าของชาวบ้าน เอกสารทางราชการ หรือแม้แต่เอกสารจากสื่อต่าง ๆ กลายเป็นวัตถุดิบที่ผู้เขียนและทีมงานเสียดายทำให้การเขียนรายงานแตกประเด็นปานปลายออกไปมากมายก็เพราะเรื่องไหนก็อยากนำมาเขียน และการเขียนอย่างมีความสุข อ่านมัน ๆ แต่ทำให้งานเขียนขาดคุณภาพ ดังนั้นการจัดเวทีการประชุมตรวจสอบข้อมูลจึงเป็นเรื่องจำเป็น และการส่งต้นฉบับให้อาจารย์ช่วยดูและวิพากษ์ก่อนนั้นก็จำเป็นมากเช่นกัน การออกเก็บข้อมูลไม่ใช่ปัญหาของทีมงานแต่การไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลที่แท้จริง

ของบุคคลเป้าหมายกลับเป็นเรื่องยากที่ทีมงานได้พบในช่วงเวลาในระยะนี้ โดยเฉพาะในชุมชนบ้านม้งหลวงพ่อพวกเขาแทบจะไม่ให้ข้อมูลเลยถ้าหากถามถึงรายได้และการลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจ และบุคคลเป้าหมายในชุมชนอื่นๆ ก็มีบ้างบางรายที่มักจะไม่พอใจเมื่อถามถึงการลงทุน ดังนั้นทางทีมงานจึงเลือกขอข้อมูลกับบุคคลที่เต็มใจที่จะให้ในรายที่มีความใกล้เคียงและเต็มใจจริง ๆ

ถงหน้อยลงดอยกอยถ้าวันใหม่

กระบวนการระยะที่ 2 (ช่วงหลัง) ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 และในระหว่างนี้ได้มีการขอขยายเวลาออกไปอีก 3 เดือน ดังนั้นจึงสิ้นสุดโครงการจริง ๆ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2548 กระบวนการในระยะนี้เน้นหนักในกระบวนการเขียนรายงานและการแก้ไขรายงานเสียมากกว่าการทำงานกับกลุ่มคนเป้าหมาย เพราะฉะนั้นในระยะนี้จึงไม่ขอแยกประเด็นการเรียนรู้ แต่จะขอเล่าไปพร้อม ๆ กัน

ในระยะที่ 2 ช่วงหลังนี้ คณะทีมวิจัยมีโอกาสดูเวทีใหญ่เพื่อประสานชุมชน อยู่สองครั้งคือ

1. เวทีตรวจสอบข้อมูล จากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าวเหียงถึงเมื่อก่อนเป็นนาย บะเดียวกลายเป็นข้า ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ณ วัดบ้านทัพ วัดอุปประสงค์เพื่อเป็นเวทีประมวลข้อมูลและร่วมตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับร่วมกัน และเป็นเวทีเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันของคนร่วมสมัยในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ผลจากเวทีทำให้ได้แนวทางในการขับเคลื่อนงานต่อ และได้ข้อมูลที่แท้จริงที่ชุมชนร่วมกันวิพากษ์ วิเคราะห์แล้ว
2. เวทีคืนข้อมูล เวทีสมมนา 30 ปีการต่อสู้ เพื่อพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง ในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ณ สหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด วัดอุปประสงค์ เพื่อ นำเสนอและคืนผลการวิจัยในระดับสาธารณะชน สู่ชุมชนเป้าหมาย และเพื่อยกระดับองค์ความรู้สู่การเรียนรู้ร่วมกันในระดับชุมชนท้องถิ่น ผลจากเวทีได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่บุคคลเป้าหมายและชุมชนเป็นอย่างยิ่ง และเป็นเรื่องหน้าอินตี่ที่หน่วยงานภาคีต่างๆ ให้ความสนใจที่จะยื่นมือมาช่วยเหลือ และผลสืบเนื่องจากเวทีนี้ ผู้จัดการธนาคารสหกรณ์เพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ได้เปิดโอกาสให้เขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ไหล่งปง จนทำให้เกิด โครงการโรงเรียนเพื่อกิน เพื่อใช้ โดยทาง ธกส. ได้อนุมัติทุนสนับสนุน จากเดิมกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มสตรีพัฒนาบ้านช้างเคื่องบน จำนวน 86 คน และได้รับความสนใจโดยขยายไปสู่ชุมชนให้พัฒนาไปสู่โครงการ รวมพลังสร้างชุมชนต้นแบบพัฒนาสู่ความยั่งยืน และได้เริ่มโครงการเป็นรูปธรรม และได้เริ่มดำเนินการแล้วตั้งแต่วันที่ 15 – 16 กุมภาพันธ์ 2549 เป็นต้นมา

นอกจากนั้นเป็นการสัมภาษณ์แบบลงลึกเป็นรายบุคคล ที่การเก็บข้อมูลได้ยังไม่ชัดเจน กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของทีมงานในระยะนี้ถือว่าสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับนักวิจัยเป็นอย่างมาก เพราะในระยะนี้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ถึง 2 แห่ง 2 ลักษณะในเวลาไล่เลี่ยกัน

เริ่มจากการไปร่วมงานประชุมวิชาการ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: เส้นทางสู่นาคต” ที่จัดขึ้น ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ในวันที่ 25-27 เมษายน 2548 เวทีนี้เปรียบเสมือนการเปิดกะลาให้กับนักวิจัยท้องถิ่นแม่แจ่มอย่างแท้จริง

สำหรับผู้เขียนเป็นการเปิดโลกทัศน์ เปิดแนวคิดของตัวเองที่เคยมีกับคำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ให้กว้างขึ้น สมดังคำพูดของ รองศาสตราจารย์ ดร.อาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่ว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการค้นพื้นที่ คืบเวลา และประวัติศาสตร์ตัวตนให้แก่ชาวบ้าน เพื่อสร้างตัวแทนชาวบ้าน สร้างเวทีชาวบ้านและทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีพลัง” ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นเสมือนกล่องปัญญาของชุมชน และท้องถิ่น และเป็นสมบัติที่ร่วมกันใช้ ร่วมกันทำ

ส่วนเรื่องของการเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการทำวิจัย และเนื้อหาความรู้ของท้องถิ่นอื่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยของเรา เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้พวกเรานักวิจัยในกะลากระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ เราทั้งคณะแยกกันไปเข้าฟังการบรรยายในแต่ละห้องแล้วนำมาถ่ายทอดให้กันฟังอีกต่อหนึ่ง การเลือกซื้อหนังสือวิชาการ งานวิจัย ถ้าไม่ได้เดินทางไปศึกษาต่อที่เมืองหลวงพระบาง คิดว่าหนังสือที่นำมาขายบางเล่มคงไม่พอเป็นแน่

เป็นเรื่องน่าเสียดายที่ บางครั้งนักวิชาการที่มาบรรยายใช้ศัพท์วิชาการที่เราไม่เข้าใจ หรือไม่ขยายความคำวิชาการเหล่านั้น จึงทำให้ได้ข้อคิดว่า หากเขียนงานวิจัยก็ควรใช้คำที่เข้าใจง่าย และคนอื่นอ่านแล้วรู้เรื่อง และทำให้เราเห็นว่า การทำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ใช่เป็นเรื่องเล็ก หรือทำให้พอมั่วผ่านไป แต่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องใหญ่และต้องรีบเร่ง ระดมพลังกำลังช่วยกันทำเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อลูกหลานในอนาคต

การร่วมเวทีในครั้งนี้ทำให้ผู้เขียนรู้สึกภาคภูมิใจที่ตนได้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย

ส่วนพ่ออีกคน นิปุณะ ก็กล่าวไว้อย่างน่าคิดว่า ตนได้แนวทาง แนวคิดในการทำงานวิจัยท้องถิ่นจากภาคอื่นๆ บางครั้งเราอาจคิดว่า งานวิจัยที่เราทำดีแล้ว แต่เมื่อไปฟังงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของภาคอื่นๆ เราคิดว่า งานของเรายังทำได้ไม่ดี และคิดว่าจะทำอย่างไรให้งานเราเป็นงานที่ดี

หลังจากงานประชุมวิชาการประวัติศาสตร์ฯ แล้วเสร็จ พวกเราก็มุ่งหน้าขึ้นเหนือไปยังเมืองเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อเดินทางไปทัศนศึกษาที่เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) อีก 6 วัน การเดินทางไปเมืองหลวงพระบาง ถือว่า เป็นการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้ของคณะวิจัยอย่างมาก และเป็นครั้งแรกที่พวกเราได้เดินทางไปที่นี่

ประเด็นประสบการณ์ที่เก็บเกี่ยวได้จากการเดินทางครั้งนี้ คือการเชื่อมโยงภาพอดีตของแม่แจ่มซึ่งทำให้เข้าใจตัวตนมากยิ่งขึ้น และเห็นแนวทางในการกลับมาจัดการพื้นที่ของตนเองให้เป็นจริงสมกับคำพูดของผู้เขียนที่ว่า “เบิ่งลาวแลไทย ใส่ใจจาวลาวแ่อสาวกับช้อย จ้อยเป็นกำเมืองเขียนเป็นเรื่องเล่า บิ๊กผ่อตัวเฮาจาวเมืองแจ่ม”

นับตั้งแต่เริ่มเดินทางโดยการล่องเรือไปตามลำโขงก็สร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่พวกเราเป็นอย่างยิ่ง เรือใหญ่ที่ล่องลอยไปตามกระแสน้ำเปรียบดังกระแสนของการทำวิจัยที่เหลือร่องรอยของการค้นหาที่มีราบเรียบไร้คลื่นไหลไปเรื่อย ๆ เอื่อย ๆ และในบางขณะก็กระแทกกระทั้นเสียเหลือเกิน เพราะคลื่นได้นำที่ถาโถมเข้าใส่ซึ่งเปรียบได้กับอุปสรรคปัญหาที่ได้พบ วิธีชีวิตมากมายที่รอการสืบค้นและค้นหาของสองฝั่งโขง แต่ที่สร้างความตื่นตา และตกใจแก่เรายังนักนั้นกลับเป็นการทำไม้ที่เห็นได้ในริมฝั่งโขง ได้พบ ได้เห็นในสิ่งที่ปู่ย่าเล่าให้ฟังการทำไม้ล่องซุง จันตะล่ายปอเลี่ยม มันเป็น

อย่างไร วันนี้ก็ให้เห็นเป็นประจักษ์แล้ว ช้างลากซุงที่เคยเห็นแต่ในรูปภาพวันนี้ก็ได้พบ ได้เห็นการ ล่องซุงไปขายเมืองไต่ก็ได้พบ ได้เห็นเช่นกัน หรือวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนแม่แจ่มเมื่อ 80-100 ปีที่แล้วก็ได้เห็นเมื่อคราวมาถึงปากแบ่ง และหลวงพระบาง

การมาศึกษาที่หลวงพระบางก็เหมือนกับได้เดินทางกลับบ้านในอดีตของตนเอง ได้พบ ได้เห็นวิถีชีวิตที่สวยงามไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตรที่ประทับใจการให้ความสำคัญของการใส่บาตร ตั้งแต่การเตรียมตัว การแต่งตัว หรือการบรรจุใส่ข้าวแต่ละก้อนลงในบาตร ที่ใส่ด้วยความเคารพ ใส่ด้วยใจศรัทธา ผู้หญิงที่นั่งกับพื้นและการแต่งกายตลอดจนการบรรจุหีบข้าวแต่ละก้อนใส่ลงในบาตรพระนับร้อยรูปหาดูไม่ได้แล้วว่าแม่แจ่ม หรือที่ไหน ๆ ที่มีแต่ความริบเร่งของเวลา ตลอดจนโบราณวัตถุ โบราณสถานที่สวยงามงดงามนั้นก็น่าศึกษายิ่งนัก

หลังจากผ่านการสนทนากันมาแล้ววันนี้ก็ถึงยามลำบากในการวิเคราะห์เนื้อหาและข้อมูลการ เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ที่ทำให้มีการปรับให้ดียิ่งขึ้นการเขียนแล้วกลับเอามาแก้ไข ประเด็นไหน อ่อน ประเด็นไหนไม่เข้าประเด็นก็ถูกตัดไป การเขียนแล้วแก้ แก้แล้วเขียนใหม่เกิดขึ้นหลายต่อ หลายครั้งเพราะความที่ผู้เขียนเบาปัญญา ต้องขอขอบคุณและขอยกประโยชน์ทั้งหมดที่มีให้อาจารย์ สันติพงษ์ ช่างเผือกและคณะที่อดทนชี้แนะและแนะนำทั้งเดี่ยว ทั้งคั่นตลอด 6 เดือนที่ผ่านมา เพื่อให้ได้งานออกมดั่งที่เห็น

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

ประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง

สำหรับบทนี้จะนำเสนอให้เห็นองค์ความรู้ หรือเนื้อหาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง ซึ่งได้เลือกศึกษากับกลุ่มบุคคลเป้าหมายใน 5 ชุมชน ที่เข้าไปทำมาหากินในพื้นที่เกษตรโหล่งปง ประกอบด้วย

1. ชุมชนบ้านช้างเคื่อง
2. ชุมชนบ้านท้องฝาย
3. ชุมชนบ้านทับ
4. ชุมชนบ้านไร่
5. ชุมชนบ้านม้งโหล่งปง

ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปงได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ยุคได้แก่

1. ยุคที่ 1. จากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว พ.ศ. 2506 – 2514 หมายถึง ช่วงที่ชุมชนได้มีผู้คนอพยพเข้ามาบุกเบิกในการตั้งถิ่นฐาน และดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดโดยการออกแสวงหาแหล่งผลิตข้าว และได้พัฒนาการผลิตไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจตามนโยบายของรัฐบาลในที่สุด

2. ยุคที่ 2. อันตึกผา – หมาจันตรอก พ.ศ. 2515 – 2519 หมายถึง ช่วงที่ชาวบ้านได้รับการพัฒนาส่งเสริมจากภาครัฐในการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า และในขณะเดียวกันนโยบายการพัฒนาของภาครัฐในอีกด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดข้อพิพาทขึ้นในการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ

3. ยุคที่ 3. กีนอ้ม – นอนอูน พ.ศ. 2520 – 2540 หมายถึง ช่วงที่ชาวบ้านได้รับอิสระในการพัฒนาการทำเกษตรแผนใหม่ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน จนประสบความสำเร็จสามารถยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นและเป็นช่วงที่ชุมชนเกิดการขยายตัวทั้งด้านประชากร การขยายตัวในการบุกเบิกทรัพยากรและขยายตัวของระบบทุนนิยมต่างๆ ด้วย

4. ยุคที่ 4. เมื่อก่อนเป็นนาย – บะเตี๋ยก่ายเป็นข้า พ.ศ. 2541 – 2547 หมายถึง ช่วงที่ชุมชนชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในช่วงกินอ้ม – นอนอูน และกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเป็นหนี้

โดยการแบ่งยุคในการศึกษานั้นมีช่วงระยะเวลาไม่ตรงกันขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และการพัฒนาการของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา โดยศึกษารายละเอียดของประวัติศาสตร์พื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปงดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1

จากป่าใหญ่สู่ไร่ข้าว พ.ศ. 2506 – 2514

โหล่งปง : ภูมินาม ระบบนิเวศน์ในโหล่ง

โหล่งในความหมายของคนเมืองแจ่ม มักจะเป็นการเรียกชื่อที่ตั้งของบริเวณใด บริเวณหนึ่ง ซึ่งมักเป็นพื้นที่ราบอาจจะเป็นที่ตั้งของชุมชนหรือที่ทำกิน และอาจจะเป็นบริเวณที่มีขนาดเล็กหรือบริเวณกว้างใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่นั้น ๆ อย่างเช่น โหล่งสันหนอง อาจหมายถึงบริเวณที่เป็นสันหรือคันของหนองน้ำ และ บริเวณโดยรอบของคันหนองน้ำนั้นทั้งหมด ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ไม่กว้างขวางสักเท่าไร หรือไม่ก็อย่างโหล่งแพะเปียง ซึ่งอาจหมายถึงพื้นที่ป่าละเมาะบนหมู่บ้านข้างเคียงทั้งหมดอาจจะมีเนื้อที่เป็นบริเวณกว้างหลาย ๆ ตารางกิโลเมตร

โหล่งเป็นคำท้องถิ่นที่มีความหมายเฉพาะซึ่งบ่งบอกของลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบ อาจจะจำแนกได้คร่าว ๆ ดังนี้

1. โหล่งที่ราบระหว่างช่องเขา หมายถึงพื้นที่ราบที่อยู่ระหว่างภูเขา
2. โหล่งที่ราบแอ่งกระทะ หมายถึงพื้นที่ราบที่มีภูเขาห้อมล้อมโดยรอบ
3. โหล่งที่ราบเกือกม้า หมายถึงพื้นที่ราบที่มีภูเขาโอบล้อมในลักษณะเกือกม้า
4. โหล่งที่ราบบนภูเขา หมายถึงพื้นที่ราบที่อยู่บนภูเขา

โหล่งปงเป็นโหล่งที่ราบบนภูเขา ที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโหล่งเมืองแจ่ม ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบรูปวงรีเรียงตามแนวเหนือ – ใต้ ลักษณะทางกายภาพมีความลาดชันของภูเขาจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก โดยทางทิศตะวันตกมีภูเขา หรือที่ชาวบ้านเรียกดอยหงส์ ขนานไปในแนวเหนือ – ใต้ ตลอดแนว และมีความลาดชันมากกว่าพื้นที่ทางทิศตะวันออก ซึ่งมีภูเขาที่มีความลาดชันน้อยกว่า ประกอบกับความลาดชันของสันดอยทางทิศตะวันตก และทิศตะวันออกมาบรรจบกันตรงกึ่งกลางของพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ราบบนภูเขา ที่มีลักษณะคลื่นลอนและร่องห้วยอยู่ตรงกลางพื้นที่

และถ้าหากพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ จากแนวเหนือ – ใต้ พื้นที่จะมีลักษณะนูนตรงกลางของโหล่ง ถ้ากำหนดจากพื้นที่ตรงกลาง (สันนูน) พื้นที่ที่อยู่ทิศเหนือขึ้นไป ก็จะมีความลาดลงไปทางทิศเหนือ ตามลักษณะทางกายภาพของภูเขา เป็นเหตุทำให้น้ำจากห้วย หนอง บวกต่าง ๆ ไหลลงไปทางทิศเหนือของพื้นที่ และพื้นที่ ที่อยู่ทางทิศใต้ก็จะมีความลาดลงไปทางทิศใต้ตามลักษณะทางกายภาพของภูเขาเป็นเหตุทำให้น้ำจากห้วย หนอง บวก ไหลลงไปทางทิศใต้ ของพื้นที่ด้วย

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ทำให้ทราบที่มาของการเรียกชื่อพื้นที่นี้ว่า “โหล่งปง” มาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า “โหล่ง” ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง การมีพื้นที่เป็นโหล่ง และราบเรียบเป็นบริเวณกว้าง และคำว่า “ปง” นั้นมาจากชื่อของหญ้าปงหญ้าแขม ซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งที่มีดอกเป็นพู่สีขาว (ลักษณะคล้ายอ้อย แต่ต้นเล็กกว่า) ขึ้นได้ดีในพื้นที่ ที่มีน้ำขังเฉอะแฉะตลอดปีจากลักษณะทางกายภาพที่เห็น ทำให้ชาวบ้านเรียกพื้นที่แถวนี้ว่า “โหล่งป่าปง” และต่อมาได้เพี้ยนมาเป็น “โหล่งปง” และเรียกต่อกันมาจนติดปากถึงทุกวันนี้ ดังคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ว่า

“ปิ่นตี่ตรงนั้นมันปิ่นตี่เปียงราบโหล่ง เป็นสวนใหญ่ แล้วก่อตี่ตรงนั้นเป็นป่าปง
ป่าแขมเต็มไปหมด เขาจึงฮ้องตามป่าปงว่า “โหล่งปง”¹

(พื้นที่ตรงนี้เป็นที่ราบกว้างใหญ่ ประกอบกับบริเวณนี้มีต้นปง ต้นแขมขึ้นจนกลายเป็นป่าใหญ่ ชาวบ้านเขาจึงเรียกว่า โหล่งปง)

“คำว่า โหล่งปง ก่อเพราะว่าเป็นตี่มีหญ้าปงนัก แล้วก่อเป็นตี่โหล่ง เขาจึง
ฮ้องว่า โหล่งปง “²

(คำว่า “โหล่งปง” ก็เพราะเป็นพื้นที่ ที่มีหญ้าปงขึ้นหนาแน่น และเป็นตี่โหล่งกว้าง จึงได้ชื่อว่า โหล่งปง)

“ตะก่อนโหล่งปงเป็นป่าดงดิบแต่ ๑ มีขุนน้ำ ตำน้าออกหลายตี่ ตั้งเต้าขุน
ห้วยบวกชนะนุ่นขึ้นมาแควห้วยก่างบ้านมันปิ่นโหล่ง เป็นหนองหมดน้ำ
ก่อตั้งแต่บวกชนะนุ่นปิ่นโหล่งมาหาบวกบอน แล้วก่อน้ำจากโหล่งต่านม บ่อ
น้ำจ้างต่างก่อโหล่งมารวมกันลงตี่หนองอึ้งนี้หมดสมัยนั้นถ้าจะข้ามไปไฮ่ตี่
ห้วยบะหลดต้องขี่ควายข้ามน้ำโหล่ง น้ำหนองตี่บวกชนะนุ่นไปบ่ก่อเคยขี่
ควายข้ามอยู่เป็นประจำ “³

(ในสมัยก่อนโน้น โหล่งปงเป็นป่าดงดิบจริง ๆ มีตาน้ำอยู่มากมาย หลายแห่ง บริเวณตั้งแต่ขุนตาน้ำบวกชนะนุ่นมาจนถึงบ้านห้วยกลางบ้านมันมีสภาพเป็นพื้นที่น้ำขังเฉอะแฉะอยู่ตลอดปี น้ำในบริเวณนี้ทั้งหมดก็ไหลลงมารวมกันที่บริเวณหนองอึ้งนี้ทั้งหมด สมัยนั้นถ้าต้องการจะเดินทางข้ามไปที่บริเวณพื้นที่ตาน้ำห้วยบะหลดจะต้องขี่ควายข้ามไป เพราะบริเวณนี้มีน้ำลึกมาก ส่วนพ่อก็เคยขี่ควายข้ามอยู่เป็นประจำ)

“ ส่วนตี่ตั้งได้ ก่อมีหนองแล้ง ซึ่งเป็นตาน้ำแห้งตี่หนึ่งอยู่ใต้สันก้างตี่สร้าง
สหกรณ์บะเตียว น้ำตี่หนองแล้งนี้จะแปลกตรงตี่น้ำจะนักช่วงหน้าแล้ง น้ำ
ตั้งเต้าหนองแล้งก่อจะไหลลงไปตั้งได้ ไหลไปตั้งหัวดอย คนตะก่อนจะกิน

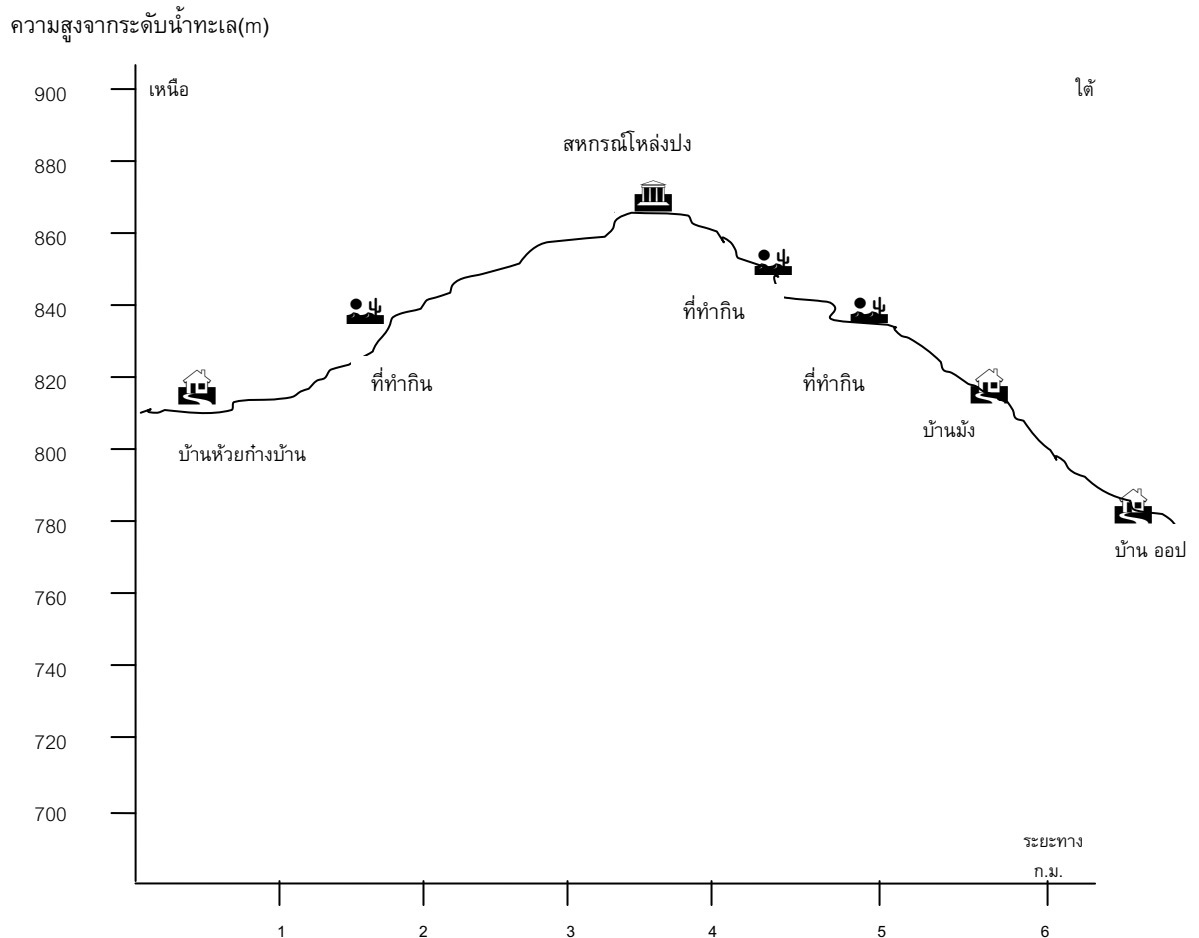
¹ คำบอกเล่าในเวที ของ พ่ออู่ย้งก่อแก้ว อาจใจ อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 11 มี.ค. 2547

² สัมภาษณ์ พ่ออู่ย้งดวงดี วรรณิกา อายุ 90 ปี บ้านทองฝาย วันที่ 10 เม.ย. 2547

³ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ่อบุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็งบน วันที่ 11 มี.ค. 2547

น้ำดีบ่อน้ำลัวะดีห้วยกำบ้านแล้วก้อมากินน้ำดีบวกระนุ่น แล้วก้อมากินดี
หนองแล้งกำนั้นก้อเลยไปกินดีบ่อหัวดอยหัวแสงโป้นเลย”⁴

(ส่วนพื้นที่ ที่อยู่ทิศด้านใต้ของสันดอนตรงกลางซึ่งปัจจุบันใช้เป็นที่ตั้งของสำนักงานสหกรณ์นิคมแม่แจ่ม มีตาน้ำ
ชื่อหนองแล้ง ซึ่งจะแปลกกว่าตาน้ำที่อื่นตรงที่น้ำจะมากในช่วงฤดูแล้ง และน้ำบริเวณนี้ทั้งหมดก็ไหลลงไปทางทิศ
ใต้ไหลลงไปที่หัวดอย คนในสมัยนั้นจะตักน้ำไม่ก็แหง แหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้ตักกินมีที่บ่อน้ำลัวะที่ห้วยกลางบ้าน
บ่อน้ำที่บวกระนุ่น น้ำในหนองแล้ง และน้ำที่บ่อหัวดอย)

รูปที่ 2 : แสดงภาพตัดขวางของสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่โหล่งปงจากหัวโหล่งถึงท้ายโหล่ง

โหล่งปง จากลักษณะทางกายภาพและแหล่งน้ำที่ปรากฏ ทำให้ทราบว่าเป็นพื้นที่ ที่มีความ
อุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ประกอบไปด้วยต้นไม้น้อยใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้สักทองเนื้อดี ดัง
คำเล่าขานของผู้เฒ่า ผู้แก่ ถึงเกมส์แข่งขันการยิงหนังสติ๊กผ่านช่องว่างระหว่างต้นไม้อาโหล่งปง
ในขณะหยุดพักวัวต่างของพ่อค้าวัวต่างวัยคึกคะนอง ใครสามารถยิงหนังสติ๊กแล้วทำให้ลูกหินไม่โดน

⁴ คำบอกเล่าของ พ่ออินคำ นิปุณะ อายุ 76 ปี บ้านทัพ ในเวทีตรวจสอบข้อมูล วันที่ 15 มี.ค. 2547

ต้นไม้และสามารถผ่านช่องระหว่างต้นไม้ไปได้ไกลที่สุดคนนั้นจะเป็นผู้ชนะ แต่ก็มีน้อยรายที่จะสามารถทำได้เพราะป่าโหล่งปงมีต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่น แทบหาช่องว่างไม่เจอการยิงหนึ่งสติกไม่ให้ถูกต้นไม้จึงเป็นเรื่องยากมากในสมัยนั้น ตลอดจนสัตว์ป่าก็มีมากมาย ป่าโหล่งปงเป็นถิ่นที่อยู่ของนกแล หรือนกแก้ว เก้ง กวาง ก็มีมากมาย หรือแม้แต่สัตว์ใหญ่ ๆ อย่าง เสือโคร่ง หรือ วัวแดง ก็มีให้เห็น ดังคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ คนในท้องถิ่น

โหล่งปง จากลักษณะทางกายภาพและแหล่งน้ำที่ปรากฏ ทำให้สามารถสรุปตาน้ำและแหล่งน้ำตลอดจนลำห้วยต่าง ๆ ที่ปรากฏในพื้นที่โหล่งปงได้ดังนี้

ตาราง ที่ 1 : แสดงแหล่งน้ำในพื้นที่โหล่งปง

ตาน้ำ / ขุนห้วย	ห้วย	หนอง	บวก	โล๊ะ	น้ำบ่อ
ขุนห้วยบะหลอด	ห้วยก้างบ้าน ห้วยบะหลอด ห้วยห้วยจิกค่าน	หนองอึ้ง หนองแล้ง	บวกขะนุ่น บวกบอน	โล๊ะต่านม	น้ำบ่อจ้าง(ช้าง)

“เมื่อก่อนมีถนนวนบ้าย บ่มีรถเตี่ยว มีกำว้าวแดงเตวแต่น มีอยู่เตื่อ สมัยนั้น
ป้ออ๊วยเป็นตำยรถลูงเพชร์ มาปะผูงว้าวแดงล่นกันเต็มถนนวน ลูงเพชร์ขับริถ
โดยมันจาดเมิน ป้ออ๊วยใจขึ้นอดบไหวใช้หื้อ ลูงเพชร์เอารถชนมัน ลูงเพชร์
ยังด่าป้ออ๊วยวารถจะหลุ”⁵

(เมื่อก่อน มีถนนวน ไม่มีรถวิ่ง กลับมีว้าวแดงวิ่งแทน มีอยู่ครั้งหนึ่ง สมัยนั้นปู้เป็นเด็กทำยรถหรือกระเปารถ
ของลูงเพชร์ มาพบผูงว้าวแดงวิ่งเต็มถนนวน ลูงเพชร์ขับริถตามกลุ่มว้าวแดงมาตั้งนาน ปู้ก็ชวนให้เอารถชนผูง
ว้าวแดง แต่ลูงเพชร์ไม่ยอมกลับด่า ปู้เสียอีกวารถจะเสียหายได้ถ้าชนผูงว้าวแดง)

“มีอยู่ครั้งหนึ่งปากันไปไล่เหล่า หนานพลอยู่กั้วคนเดียวมีเสือโคร่งมา
ก้องหลังหนานพลตกใจฮ้องเสียงดัง เสือกอดกั้ว หล่นหนีกันไปคนตาง”⁶

(มีอยู่ครั้งหนึ่งปากันไปล่าสัตว์ในป่า นายพลนั่งหำงคนเดียว มีเสือโคร่งมาขีหลัง นายพลตกใจร้องเสียง
หลง ทำให้เสือโคร่งตกใจด้วย วิ่งกันไปคนละทิศ คนละทาง)

“มีอยู่ครั้งหนึ่งป้อกำลังเยียะก่านอยู่ดี ๆ มีกวาง ล่นมาหาป้อเอามิดชุย
ขว้างใส่ป้อกอกมันพอดี”⁷

(มีอยู่ครั้งหนึ่งพ้อกำลังทำงานอยู่ มีอีแก้งวิ่งมาหา พ้อก็เลยใช้มีดปลายแหลมปาใส่ไปป้อกอกมันพอดี)

“เมื่อก่อนเขาตั้งนกกัน ป้อเปาไปตั้งนก นกแล ป้อเปาไปตั้งดอยหลังบ้าน
เตย กอดดอยใกล้ หมูนี้แหละไปปะว้าวแดงเป็นหมู ๆ สักหมูก่ออยู่กัน 7-8
ตัว สักหมูก่ออยู่กันนักตั้นักสุดตีป้อเปาปะมีนักสุด 42 ตัว มันตึงแดงไป
หมด ว้าวแดงป้อเปายังได้บักได้แค่ 12 ตัวบ้ายบ้างคนเขายังได้เป็น 50
เป็น 100ตัวก้อมี สมัยนั้นสัตว์ป่ามีนัก มีซบปะ อย่างนกแลมีนักแต่ ๆ
ปลุกข้าวสักถึงสองถึงตึงบได้กินบตันนกมัน”⁸

(เมื่อก่อนเขาตั้งนกกัน พ้อเปา ไปตั้งนกแก้ว ที่สันดอยบ้านเตยที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน ไปพบผูงว้าวแดง ว้าวแดง
มักจะอยู่กันเป็นฝูง ตั้งแต่ 7-8 ตัว ฝูงที่พบมีจำนวนมากที่สุด มี 42 ตัว มันแดงไปหมด และพ้อเปาทำสถิติ
การยิงว้าวแดงได้ 12 ตัว คนในหมู่บ้าน ทำสถิติได้ถึง 50 ตัว และ อีกคนหนึ่งได้ 100 ตัว สมัยนั้นสัตว์ป่ามี
มากมาย อย่างนกแก้วมีมากที่สุด ถ้าหากปลุกข้าวไร่โดยใช้เมล็ดพันธ์ประมาณ 1 ถึง 2 ถัง จะไม่มีโอกาส
ได้เก็บเกี่ยวเลยเพราะจะไม่ทันนกแก้ว นกแก้วจะกินหมดก่อนที่จะข้าวจะสุก)

⁵ สัมภาษณ์พ้ออ๊วยหนั้ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 2 เม.ย. 2547

⁶ สัมภาษณ์พ้ออ๊วยทอง สมยศ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็งบน วันที่ 30 เม.ย. 2547

⁷ คำบอกเล่าเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูลของพ้ออ๊วยอุไร ดาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 11 มี.ค. 2547

⁸ สัมภาษณ์ พ้อเปา แซ่ย่าง อายุ 76 ปี บ้านม้งโหล่งปง วันที่ 20 เม.ย. 2547

ลัวะในโหล่ง (ปง)

พงศาวดารเมืองเหนือทุกเล่ม พูดถึงคนลัวะในความหมายที่ตรงกันนั้นคือ ชนเผ่าลัวะเป็นคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ สร้างบ้านแปงเมืองในดินแดนภาคเหนือตอนบนก่อนที่จะชาวไตโยนจะตั้งอาณาจักรล้านนาและยังกล่าวอีกว่ากษัตริย์ลัวะเป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ ก่อนหน้านั้นชาวไตโยนกับลัวะยังได้ร่วมกันสร้างเวียงเจ็ดลินขึ้นที่ตีนดอยสุเทพ ลัวะกับไตโยนผสมกลมกลืนกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ชาวไตโยนเรียนรู้การดำเนินชีวิตจาก ลัวะและรับเอาศิลปวัฒนธรรมจากชาวลัวะมาเป็นจำนวนไม่น้อยที่เด่นชัดที่สุดก็คือกาแลและห้ายนต์(เครื่องประดับเหนือประตู)

คำโบราณของไตโยนเอ่ยถึงลัวะในความหมายยกย่อง เสมอภาค เท่าเทียมกัน เช่น “ลัวะเยียะไฮ่ อย่าให้อายคา ไตเยียะนอยาให้อายแดด” ซึ่งแปลว่า ลัวะกับไตทำอะไรทำนาขออย่าเกิดความแห้งแล้ง จนต้นข้าวต้องตายคาแดดคานา หรือแม้แต่ชาวไตในรัฐฉานก็มีคำกล่าวถึงลัวะว่า “สาวก่อฟ้า ล้าก้อมิง” อันมีความหมายว่า ผีสาวก่อฟ้าเป็นผู้สร้างฟ้า ชาวลัวะเป็นผู้สร้างเมือง นั่นคือการยอมรับว่า ลัวะหรือลัวะเป็นชนชาติแรกที่บุกเบิกสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นในภูมิภาคแถบล้านนา หรือคำพูดที่ว่า “ ลัวะซี่จ้าง ญางปืวดแอก ” ซึ่งแปลว่า ลัวะซี่จ้าง ปกาเกอญอแบกของ บ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมของลัวะและชาวปกาเกอญอในสมัยโบราณที่แตกต่างกันเพราะลัวะนั้นเป็นเจ้าของอาณาจักร เป็นเจ้านายคน ขณะที่คนปกาเกอญอเป็นสามัญชนที่ต้องทำงานหนัก⁹

แม้ทุกวันนี้จะยังสรุปแน่ชัดไม่ได้ว่าคนไต(คนพื้นเมือง)เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหุบเขาแม่แจ่มเมื่อไหร่ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันในหมู่คนเมืองแจ่ม มาแต่เดิมแล้วว่าดินแดนแห่งนี้เคยเป็นถิ่นอาศัยดั้งเดิมของชาวลัวะมาก่อน ไม่ว่า จากตำนาน นิทานหรือแม้แต่จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และหลักฐานร่องรอยการสร้างวัดต่าง ๆ นับ ร้อย ๆ วัดในโหล่งแม่แจ่ม หรือแม้แต่ประวัติการสร้างวัดเก่าแก่ของอำเภอแม่แจ่ม ไม่ว่าจะเป็นวัดกองกาน วัดป่าแดด วัดพุทธเอ็น หรือวัดช้างเคื่อง หรือแม้แต่วัดน้อย ต่างก็ล้วนมีเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับลัวะ แทบทั้งสิ้น

ดังเช่นเรื่องเล่าที่วัดช้างเคื่อง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดของอำเภอแม่แจ่ม ถึงเรื่องพระชยาเอกของเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ในอดีต ที่จะเสด็จมาบูรณะวัดช้างเคื่อง โดยล่องเรือมาจากทางเหนือ(ที่ไหนก็ไม่ปรากฏ) เพื่อจะเอาเรือเงินเรือคำมาฝังไว้ใต้ฐานพระธาตุ วัดช้างเคื่อง ในขณะเดียวกันนั้นก็ยังมีพระสนมเอกนางหนึ่งเกิดความอิจฉาจึงได้จัดขบวนเรือออกติดตามเพื่อจะมาทำบุญแข่งเพื่อเป็นการแข่งบุญแข่งบารมีกันโดยล่องเรือมาถึงบริเวณบ้านสบวาก บริเวณกัว (มีลักษณะเป็นที่แคบโดยลำน้ำแม่แจ่มได้ไหลอ้อมภูเขาสูงหนึ่งเกือบจะบรรจบกัน) อยู่แห่งหนึ่ง พระนางได้สั่งให้เหล่าทหารหาญเรือพระที่นั่งขึ้นบก ข้ามตรงกวนั้น เพื่อเป็นการล่องหน้าเรือพระที่นั่งของพระชยา สถานที่นี่จึงได้ชื่อว่า กัวหามเฮือ (ช่องแคบที่ใช้แบกเรือผ่าน) มาจนทุกวันนี้ จะด้วยเดชบุญหรืออะไรก็ตามแล้วแต่พล่องเรือมาได้สักระยะหนึ่งถึงหาดแห่งหนึ่ง ซึ่งมีก้อนหินใหญ่อยู่กลางลำน้ำก้อนหนึ่ง มักจะ

⁹ คิน ญางเดิม (นายวีระศักดิ์ ยอดระบา) หนังสือสัญญาจรสาละวิน – ถนนธงชัย

ถูกเรือหรือแพ ชนเสมอ และเรือของนางสนมก็ชน เป็นเหตุให้เรือหัก สถานที่แห่งนี้จึงได้ชื่อว่า หาดเหือหัก และก่อนหินก้อนนั้นก็ได้ชื่อว่า หินเหมาะเหมือ และเพี้ยนมาเป็นหินเหมาะเมียน เป็นเหตุให้พระชายา ตามมาทันและล่วงหน้ามาทำบุญที่วัดข้างเค็งได้ตามเจตนา ส่วนพระสนมได้อาเรือมาต่อที่เหนือ วัดข้างเค็ง ต่อมาสถานที่แห่งนั้นมีชื่อเรียกว่า “บ้านต่อเรือ”

“หมู่คนเมืองแจ่มนี้มันเป็นลูก เป็นหลานลัวะ เป็นเจือลัวะเสี่ยงปัตตกละ เพราะวัดข้างเค็ง วัดเจียง ซึ่งเป็นวัดเก่า วัดแก่ เจ่นป้อ เจ่นแม่ ก่อ เป็นลัวะสร้างตึงหมด”¹⁰

(พวกเราคนแม่แจ่มนี้เป็นลูก เป็นหลานลัวะ เป็นเชื้อสายลัวะแทบทั้งสิ้น ดูอย่างวัดข้างเค็ง วัดเจียง ซึ่งเป็นวัดเก่า วัดแก่ มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ก็ลัวะเป็นคนสร้างทั้งหมด)

นอกจากตำนาน นิทาน หรือคำบอกเล่าแล้วยังพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของลัวะในหุบเขาแม่แจ่ม และจากหลักฐานที่ปรากฏ ทำให้สันนิษฐานลักษณะการตั้งถิ่นฐานของลัวะในอดีตเป็นได้สองลักษณะ คือ ลัวะที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ราบลุ่มในหุบเขาแม่แจ่ม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มลัวะที่มีอำนาจ จึงมีสิทธิในการเลือกตั้งถิ่นฐานก่อนจึงมีโอกาสเลือกทำเล ที่ตั้งที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานก่อน ส่วนกลุ่มที่มีอำนาจน้อยก็มักถอยร่นไปตั้งถิ่นฐานตามที่ราบบนภูเขาหรือที่ราบตามเชิงเขาที่มีลักษณะเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งอาจจะพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ หรือเป็นเส้นทางการค้าระหว่างหัวเมืองชั้นใน ของหุบเขาแม่แจ่ม กับหัวเมืองแถบลุ่มแม่น้ำปิง

โหล่งปง ก็เป็นอีกพื้นที่อีกแห่งหนึ่งที่เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของลัวะในอดีต จากหลักฐานร่องรอย ซากอิฐของวัดร้าง วัดห่าง ซึ่งยังปรากฏให้เห็นจนทุกวันนี้ ซากวัดที่เรียงรายกันถึง 4 - 5 แห่งในบริเวณเดียวกัน คงเป็นเครื่องบ่งถึงความรุ่งเรืองของผู้คนและถิ่นฐานในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี คนแถวนี้มักจะบอกว่า บ้านห้วยกลางบ้านเป็นบ้านลัวะมาก่อน ซึ่งบ้านห้วยกลางบ้านตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพื้นที่โหล่งปง และเหตุที่เรียกกันว่า บ้านห้วยกลางบ้าน ก็เพราะมีลำห้วยตัดผ่านระหว่างหมู่บ้าน โดยแยกซากวัดออกจากกัน และซากวัดร้าง วัดห่างมีระยะห่างกันประมาณ 500 – 700 เมตร จัดเรียงกัน

จากการศึกษาและสืบค้นเปรียบเทียบการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าลัวะในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ที่สูงตามสันเขา มีการยืนยันจากชนเผ่าลัวะ ว่าการสร้างวัด มักจะสร้างตรงใจกลางเมือง หรือ กลางหมู่บ้าน แล้วสร้างบ้านเรือนล้อมรอบวัดเอาไว้ อย่างเช่นที่ บ้านกอกน้อยซึ่งเป็นหมู่บ้านชนเผ่าลัวะ เขายืนยันว่าตั้งแต่ครั้งอดีตมาแล้วการสร้างวัดจะต้องสร้างไว้ตรงจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะสร้างบ้านเรือนโอบล้อมวัดเอาไว้ จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าที่บ้านห้วยกลางบ้านก็น่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกัน นอกจากจะมีซากวัดร้าง วัดร้างที่ปรากฏแล้วยังมีบ่อน้ำลัวะที่เล่าสืบต่อกันมา และยังมีปรากฏให้คนในยุคปัจจุบันได้ใช้ดื่มกิน เพิ่งจะแห้งเมื่อไม่นานมานี้เนื่องจากการขุดสระด้านเหนือของ

¹⁰ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ่อนุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

บ่อน้ำ ตลอดจนป่าช้าลัวะอีกหลายแห่งที่ปรากฏร่องรอยให้เห็นในโหล่งพื้นที่นี้ จึงน่าจะเป็นหลักฐานยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าพื้นที่แถบนี้เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของลัวะมาก่อน ดังแผนที่รูป ที่ 4 : แผนที่แสดงวัดและป่าช้าลัวะที่ค้นพบในพื้นที่ทางเกษตรโหล่งปง

“เฉพาะดีห้วยก้างบ้านนี้ มีวัดหาลัวะ 4 ตี ตั้งหอไว้ตึ้นน่ก่อเพราะมัน เป็นดีวัดหาลัวะมีวัดหาลัวะบริเวณนั้นถึง 2 วัด ตอนที่มาเอาไฮยังเห็นดินก็ เบอะเบอะอยู่ มันเป็นวัดลัวะ แล้วดีไฮฟ่อใจก่อมีวัดหาลัวะ และดีไฮลูงอินทร์ หมัดตี ก่อเป็นวัดหาลัวะ แถวนั้นเป็นดีของลัวะหมด เขามาสืบเอาของลัวะ เขายังซุดได้ของเก่าเป็นถ้วยเป็นชาม เป็นหม้อก้อมี”¹¹

(เฉพาะที่ห้วยกลางบ้านนี้ มีวัดร้าง วัดหาลัวะของเผ่าลัวะ ถึง 4 แห่งด้วยกัน ที่ตั้งหอผีพ่อเจ้าหลวงก็เป็นวัดหาลัวะซึ่ง มีมากถึง 2 แห่ง ตอนที่มาทำไร่ยังเห็นก้อนอิฐกระจัดกระจายไปทั่ว มันเป็นวัดลัวะ แล้วมีวัด ที่ไร่ของพ่อใจ และ ไร่ของลูงอินทร์อีก บริเวณนี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของลัวะมาก่อน พวกเรามาสืบทอดเอาของเก่าลัวะอีกที่ เคยมีคนมา ซุดหาของเก่าได้ทั้งถ้วย ชาม หม้อต่าง ๆ ก็มี)

“ไฮในของอีป้อ เขา ฮ้องว่า ไฮป่าหาลัวะ ก่อเพราะ แต่ ก่อนมันเป็นป่าหาลัวะมี บุญยา ถ้วยแตกเหยียเบอะเหยีย เปอะ”¹²

(บริเวณไร่ แปลงใน ของ พ่อ เขาเรียกไร่ ป่าช้าลัวะ ก็เพราะว่าพบซากของใช้ ไม่ว่าจะเป็นกล่องสูบยาเส้น หรือเศษถ้วย หม้อ ต่าง มากมาย และผู้เฒ่า ผู้แก่ ก็ บอกว่าเป็นป่าช้าของลัวะ)

¹¹ คำบอกเล่าของพ่อจันดี อุดมปาละ อายุ 68 ปี บ้านห้วยกลางบ้าน วันที่ 31 มี.ค. 2547

¹² คำบอกเล่าในเวที ของพ่ออุ้ยทองสมยศ อายุ 72 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 11 มี.ค. 2547

เส้นทางการค้า

“คุณเชื่อ หรือไม่ว่า คนในหุบเขาเมืองแจ่มไม่มีการติดต่อกับคนภายนอก ? ”

เมืองในโหล่งเมืองแจ่ม ที่ตั้งอยู่ในหุบเขาที่สลับซับซ้อน โดยมีดอยหลวง(ดอยอินทนนท์) คั่นอยู่ทางทิศตะวันออก เปรียบเสมือนเป็นฉากใหญ่ปิดกั้นเมืองในโหล่งเมืองแจ่มไว้ให้เป็น เสมือนเมืองหลังเขา หรือเมืองลับแล แต่ในความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้น คนเมืองแจ่ม ตั้งแต่อดีต มีการขุดเหมืองดีฝาย ทำไร่ ทำนา เก็บของป่า ล่าสัตว์ และค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งภายในหุบเขาด้วยกันเอง และภายนอกหุบเขา โดยเฉพาะพ่อค้าวัวต่าง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคนนอกหุบเขาทั้งในลักษณะการผูกเครือข่าย จากการแต่งงาน การค้าขาย และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองแจ่มอยู่ตลอดเวลา

การติดต่อกับ คนภายนอกและระบบการค้าของพ่อค้าในชุมชนเมืองแจ่ม มีมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ครั้งลัวะเรืองอำนาจแล้วและใช้เป็นเส้นทางการค้าสืบเนื่องมาจนถึงยุคพ่อค้าวัวต่างของคนไตในยุคหลัง โดยมีพื้นที่ทางการค้าอยู่ในเขตลุ่มน้ำยม น้ำเมย น้ำสาละวิน และเขตตอนใต้ หรือตะวันตกของเมืองเชียงใหม่เป็นหลัก มีเส้นทางการค้าเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าติดต่อกับคนภายนอกอยู่มากมายหลายเส้นทางด้วยกัน อย่างเช่น

1. เส้นทางทางด้านตะวันออก ติดต่อกับท่าเมืองจอมทอง เพื่อไปซื้อเกลือ และปลาทุบ ฯลฯ
2. เส้นทางทางด้านตะวันตก ติดต่อกับ บ้านแม่สุ แม่ลา ขุนยวม และอาจจะเลยไปถึงแม่ฮ่องสอน และหล่ายคอง เพื่อขายจำพวกของป่า หมากพลู เกลือ กับปลาทุบ วัว ควาย และซื้อฝ้าย ของใช้ต่าง ๆ กลับมาขายระหว่างทางและแม่แจ่ม
3. เส้นทางทางด้านเหนือ ติดต่อกับสะเมิง และแม่ฮ่องสอน เพื่อไปซื้อเหมียง
4. เส้นทางทางด้านใต้ ติดต่อกับ ฮอดกับวังลุง เพื่อไปซื้อจิว และแลกฝ้าย ฯลฯ

จากการศึกษา เส้นทางการค้าโดยเฉพาะเส้นทางการค้ากับเขตตอนใต้ หรือตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าโหล่งปงอาจจะเป็นเส้นทางการค้าของกลุ่มคนในหุบเขาเมืองแจ่มกับเขตการค้าลุ่มน้ำปิง ทั้งหมดมาตั้งแต่สมัยลัวะเรืองอำนาจและใช้เป็นเส้นทางการค้าของคนไตสืบต่อมาจากหลักฐานและร่องรอยที่กล่าวไปแล้วว่าพื้นที่ในโหล่ง โหล่งปงนี้เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของลัวะมาก่อน สันนิษฐานต่อว่าเมืองที่ตั้งในโหล่งแถบนี้น่าจะเป็นเมืองตามแนวเส้นทางการค้าระหว่างเมืองในหุบเขากับเมืองแถบลุ่มน้ำใหญ่อย่างลุ่มน้ำปิง

ชนเผ่าลัวะหายไปไหนหรือเมื่อไหร่ที่ไม่มีหลักฐานแน่ชัด จากการสันนิษฐานและความน่าจะเป็นเข้าใจว่าชนเผ่าลัวะ ที่ตั้งถิ่นฐานในที่ลุ่มในหุบเขาเมืองแจ่มน่าจะผสมผสาน กลมกลืนกับคนไตจนกลายเป็นคนไตในที่สุด ดังคำกล่าวของพ่อบุญยัง สมวาทที่ว่า

“หมู่คนเมืองแจ่มนี้มันเป็นลูก เป็นหลานลัวะ เป็นเจือลัวะเสี่ยงปักตกละ
เพราะวัดช้างเค็ง วัดเจียง ซึ่งเป็นวัดเก่า วัดแก่ เจ่นป้อ เจ่นแม่ ก่อ
เป็นลัวะสร้างตึงหมด”¹³

หรือการหายไปของลัวะอาจจะจะเป็นไปตามตำนานปู่เสียดคำลัวะดังได้กล่าวไว้ในชุด
ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเมืองแจ่มฯ ที่ได้พูดถึงข้อสมมุติฐานของการหายไปของลัวะซึ่งเป็นชนเผ่า
ดั้งเดิมของเมืองแจ่ม

การบุกเบิกโหล่งปงของคนไต

ก่อนที่จะมีการบุกเบิกของชาวไตพื้นที่ในโหล่ง โหล่งปงเป็นเขตสัมปทานป่าไม้ของรัฐบาล
สยามมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัฐบาลสยาม (ร.5) จนถึงการสัมปทานป่าขององค์การอุตสาหกรรม
ป่าไม้ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ถึงเรื่องการทำป่าไม้ของพวกฝรั่ง และคนงานขมุ และช้าง
จำนวนมากมายที่เข้ามาทำงานในหุบเขาแม่แจ่ม และที่สำคัญ สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่บริเวณบ้านช้าง
เค็ง (บริเวณทางขึ้นโรงเรียนมัธยมแม่แจ่มปัจจุบัน) ตลอดจนการรับจ้างหาบข้าวส่งให้ป่าไม้ที่ยังมี
คนเล่าย่อย หรือแม้แต่รูปบนฝาผนังของวัดบุปผาราม ก็ยังมีการบันทึกเรื่องเล่าไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้
ต่อไป

“ก็เพราะต้นไม้ถูกตัด ตะกอนถาวรนี้เป็นปิ่นตั้งของป่าไม้ของฝรั่ง แล้วก็มี
หญ้าปงหญ้าแซมขึ้น พอลงหน้าแล้งจึงมักจะเกิดไฟไหม้อยู่ทุกปีจึงทำให้
ต้นไม้ที่มีอยู่ ตายไปหมด จึงทำให้เป็นดีโล่ง”¹⁴

(ก็เพราะต้นไม้ถูกตัด เมื่อก่อนพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ทำสัมปทานไม้สักของพวกฝรั่ง ประกอบกับมีหญ้าปง หญ้า
แซมขึ้นมาก พอลงหน้าแล้งทำให้เกิดไฟป่าอยู่ทุกปี เป็นเหตุทำให้ต้นไม้ตายไปมาก จึงทำให้เป็นที่โล่งในที่สุด)

“ตอนหัวทีนั้นมีหมู่ฝรั่งมาโค่นฟันไม้ เอาไป จึงทำให้ป่าถาวรนี้กลายเป็นดี
โล่ง ต่อมาจึงมีป่าปงป่าแซมขึ้นมาแทนดี”¹⁵

(ตอนแรกนั้นพวกฝรั่งเขามาล้มไม้สัก เอาไปมาก เป็นเหตุทำให้ป่าถาวรนี้กลายเป็นที่โล่ง และต่อมามีจำพวกหญ้า
ปง หญ้าแซมขึ้นมาแทนที่)

¹³ คำกล่าวของพ่อนุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 11 มี.ค. 2547

¹⁴ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยแดง ถาวร อายุ 83 ปี บ้านท้องผาย วันที่ 12 เม.ย. 2547

¹⁵ สัมภาษณ์หลวงพ่อมาลัย กุลเม็ง อายุ 72 ปี แห่งตำบลท่าผา วันที่ 15 มี.ย. 2547

“สมัยก่อนเคยคุมวัวต่าง ไปซื้อครวที่บ้านวังลุง กายมาตั้งนี้มัน
เป็นปางไม้เก่าของหมู่ฝรั่ง ป่อยังเคยเอาวัวมาหยั่งดีปางไม้เก่า ซึ่งมีหัว
ไม้กองเหี้ยเบอะเหี้ยเบ่อ”¹⁶

(สมัยก่อนเคยคุมวัวต่างไปซื้อของที่บ้านวังลุง (อำเภอฮอด)ผ่านมาบริเวณนี้ ซึ่งเป็นปางไม้เก่าของพวกฝรั่ง ยังเคยหยุดพักที่ปางไม้เก่า ซึ่งมีเศษไม้กองอยู่มากมาย)

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ข้างต้นทำให้เกิดความสงสัยและใคร่ อยากรู้ความจริง จึงได้ศึกษาบททวนจากเอกสารชั้นต้นทำให้ทราบว่าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2443 เมื่อรัฐบาลสยามเข้ามาผนวกเมืองแจ่ม เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของแขวงจอมทอง อันเป็นเขตหัวเมืองชั้นในของเมืองเชียงใหม่ ภายใต้การปกครองนครเชียงใหม่ในระบบเทศาภิบาล และจากนั้นราวปี พ.ศ. 2447 – 2448 รัฐบาลสยามได้ตกลงให้เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ผู้ครองนครเชียงใหม่เป็นผู้สัมปทานป่าแม่แจ่ม ตั้งแต่วันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 123 – มกราคม (ร.ศ. 129) โดยในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2448) สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานราชานุญาตยกป่าแม่แจ่มให้เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ทำ มีกำหนด 6 ปี ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. 123 – เดือนมกราคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2448 – 2454) และต่อมาเจ้านครเชียงใหม่ได้ทำสัญญากับบริษัท บอมเบ เบอร์มา ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 123 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2448 – 2451 เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ได้ลงมือทำไม้เองโดยว่าจ้าง มิสเตอร์แบ ฝรั่งชาวสวิสเซอร์แลนด์ เป็นคนดูแลกิจการทำไม้ และต่อมาในเดือนพฤษภาคม / มิถุนายน 2451 ได้ทำหนังสือสัญญามอบอำนาจให้หม่องปันโย หรือหลวงโยนการพิจิตร์ เป็นเอเยนต์ทำการป่าไม้แทน

วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 127 (ปี พ.ศ. 2452) เจ้านครเชียงใหม่ได้ลงมาขอขยายสัญญาทำไม้ประกอบกับช่วงนั้น รัฐบาลสยามได้เปลี่ยนแปลงข้อกำหนดเกี่ยวกับการอนุญาตทำป่าไม้สัก ด้วยการเพิ่มระยะรอบการฟื้นจาก 12 ปี เป็น 30 ปี และแบ่งการให้เช่าทำเป็น 2 ภาค ๆ ละ 15 ปี โดยจะเก็บเงินภาษีค่าต่อเป็นเงินไทย ต้นละ 12 บาท กระทรวงมหาดไทย จึงได้นำความประสงค์ของเจ้านครเชียงใหม่ขึ้นกราบบังคมทูล และได้ทำสัญญาทำป่าไม้แม่แจ่ม ต่อ ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 129 ถึง 31 มกราคม ร.ศ. 144 (ปี พ.ศ. 2454 – 2469) โดยป่าภาคเปิดใน 15 ปีแรกนี้จะเป็น บรรดาหัววน้อยใหญ่ที่ไหลลงน้ำแม่แจ่มฝั่งซ้าย หรือฝั่งตะวันออกทั้งหมด

ทว่ายังไม่หมดสัญญา เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ก็ถึงแก่พิราลัยในเดือน มกราคม ร.ศ. 128 ระหว่างนั้นมีความพยายามของคนหลายกลุ่มที่จะเข้ามาขอทำไม้ป่าแม่แจ่ม เช่น มองชวยโก มอญจากเมืองมะละแหม่ง เจ้าदारาร์ศมี ที่มีหลวงโยนการพิจิตร์ และบริษัทบอร์เนียวให้การสนับสนุน รวมทั้งกรมป่าไม้เอง ในที่สุดรัฐบาลจึงยึดเอาป่าแม่แจ่มมาทำเสียเองจนถึงปี พ.ศ. 2475 หลวงโยน

¹⁶ คำบอกเล่าในเวทีของพ่อหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล่ว

การพิจารณาขอเลิกการปฏิบัติงาน ต่อจากนั้นกรมป่าไม้ก็เข้ามาดำเนินการสัมปทานป่าสักแม่แจ่ม จนถึงสิ้นสุดสัญญา คือ วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2469¹⁷

ต่อมาเมื่อสิ้นสุดระยะสัมปทานในต้นปี พ.ศ. 2469 รัฐบาลก็กลับมาให้สัมปทานป่าแม่แจ่ม กับบริษัทต่างชาติ คือ บริษัท อีสต์เอเชียติก ฝรั่งเศส เป็นผู้ได้รับอนุญาต เป็นเวลา 15 ปี (1 มีนาคม 2468 – 31 กุมภาพันธ์ 2484) และต่อมาในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลคณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เห็นชอบกับข้อเสนอของกรมป่าไม้ และได้ให้อำนาจแก่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เพียงองค์กรเดียวที่จะสามารถทำไม้นอกเขตป่าโครงการต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ และในปี พ.ศ. 2504 ป่าแม่แจ่ม ทั้งภาคเปิดและภาคปิด รวมพื้นที่ทั้งหมด 3,788 ตารางกิโลเมตร (2,367,500 ไร่) ได้ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่สัมปทานป่าโครงการ 7 (แปลงหนึ่งในที่สัมปทานนี้คือป่าบริเวณโหล่งปง)ภายใต้การทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยมีระยะเวลาตัดฟัน 15 ปี (พ.ศ. 2504 – 2519) และมีกำลังผลิต 688 ต้น/ปี/แปลง¹⁸

จากคำบอกเล่าและการศึกษาเอกสารชั้นต้น ทั้งหมดทำให้เห็น สภาพ ภูมิประเทศทางกายภาพ เป็นการยืนยันว่าบริเวณโหล่งปงเคยมีผู้บุกเบิกตั้งถิ่นฐานมาก่อน และเคยเป็นเส้นทางการค้าเดิม ตลอดจนเคยเป็นเขตสัมปทานป่าสักด้วย ดังนั้นพื้นที่บริเวณโหล่งปง จึงมีสภาพที่ไม่สมบูรณ์มากนัก ก็เพราะต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ถูกตัดไปก่อนแล้ว สภาพป่าอาจจะมิดันไม้ที่มีขนาดใหญ่โตมากนัก ด้วยเหตุนี้บริเวณนี้ จึงเหมาะแก่การบุกเบิกแผ้วถางสำหรับทำไร่ ประกอบกับอุปกรณ์เครื่องมือที่ชาวบ้านใช้โค่นล้มต้นไม้ก็คือ ขวาน ถ้าหากเป็นป่าดงที่มีสภาพป่าสมบูรณ์ที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ และแน่นอนคงเป็นการยากในการโค่นล้มป่าและคงเกินกำลังของชาวบ้านที่ใช้ขวานเป็นเครื่องมือ

ประวัติการตั้งถิ่นฐานและการบุกเบิกพื้นที่โหล่งปงของคนไต

“ คนหลัวก ล่องใต้ คนใบ้ ขึ้นเหนือ ”

คำพูดเล่น เพื่อการหยอกเหย้าของคนเมืองแจ่มเมื่อ 40 ปีที่แล้ว มันมิได้มีความหมายตรงตามความหมายของคำพูดเท่าไรนัก แต่เป็นการพูดเพื่อบ่งบอกให้เห็นศักยภาพของการผลิตและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการผลิต โดยเฉพาะข้าว ซึ่งยุคนั้นสมัยนั้นเมืองแจ่ม ข้าวเป็นสิ่งหายาก เพราะการผลิตที่ได้ปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อการบริโภคของคนในท้องถิ่น การดิ้นรน แสวงหา จึงเป็นเรื่องจำเป็น

สืบเนื่องจากสมัยก่อนโน้นชาวเมืองแจ่ม มีความสัมพันธ์กับคนภายนอกหุบเขา ก็โดยการใช้วัวต่าง เป็นพาหนะในการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นไปค้าขายทางตะวันตก หรือทางตะวันออก และบริเวณ

¹⁷ สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ : 2546

¹⁸ โครงการสวนป่าแม่แจ่ม : 2516

พื้นที่โหล่งปง ก็เป็นเส้นการค้าของวัวต่างที่ไปติดต่อกับคนที่ บ้านวังลุง (ซึ่งอยู่ที่อำเภอฮอดในปัจจุบัน) ที่กล่าวอ้างไปแล้ว และ ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 นายเจริญ อาสนสุวรรณ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอในสมัยนั้น ได้เกณฑ์แรงงานชาวแม่แจ่มทุกคนได้ และ ปากะญอ หมู่บ้านต่าง ๆ ภายในหุบเขาแม่แจ่มมาช่วยสร้างถนน โดยเชื่อมต่อกับถนนสายฮอด – แม่สะเรียง เข้าสู่ตัวอำเภอแม่แจ่ม เป็นระยะทางทั้งหมด 45 กิโลเมตร การเกณฑ์แรงงาน โดยการแบ่งลี้กกันระหว่างบ้าน ต่าง ๆ โดยทางอำเภอจะเป็นผู้จ่ายค่าจ้างแรงงานให้วันละ 50 บาท และจะเปลี่ยนเวรกันคนละ 15 วัน แบ่งกันเป็นหมวด ๆ หมวดหนึ่ง มี 5 คน จากการร่วมแรงร่วมใจกันอย่างแข็งขันของคนในหุบเขาแม่แจ่ม ในที่สุดการสร้างถนนเชื่อมกับอำเภอฮอดก็แล้วเสร็จ ภายในปี พ.ศ. 2506

การเข้าตั้งถิ่นฐานที่ป่าโหล่งปงในครั้งแรกสุดนั้นไม่สามารถสืบค้นได้ทราบเพียงแต่ว่า เขตป่าโหล่งปงเป็นถิ่นเลี้ยงวัวเลี้ยงควายของคนบ้านกองแขก อมเม็ง จากคำบอกเล่าของพ่อจันดี อุดมपालะ คนบ้านกองแขกที่มาอาศัยอยู่ที่ห้วยกลางบ้าน และกล่าวอ้างว่าผู้เป็นบิดาของท่านได้เข้ามาจับจองพื้นที่ห้วยกลางบ้านก่อนใครทั้งหมด โดยการมาตั้งปางวัว ปางควาย (ที่พักเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย) ในพื้นที่ห้วยกลางบ้านก่อน แล้วจึงค่อยขยายในการปลูกข้าวและพืชผักเล็ก ๆ น้อย ๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 และแม่เรือนมูล แจ่มแจ้ง ได้กล่าวอ้างว่าราว ๆ ปี พ.ศ. 2507 – 2508 พ่ออยู่เมืองสมบัติ ผู้เป็นพ่อ ได้ไปซื้อปางควายและไร่เก่า ของคนบ้านกองแขกที่ห้วยกลางบ้าน ซึ่งเป็นบริเวณใกล้ ๆ ป่าโหล่งปง เพื่อปลูกข้าวไร่ ในขณะนั้นการทำไร่ข้าวบริเวณแถวนี้มีอยู่น้อยมาก เพราะไม่ค่อยจะได้ผลสักเท่าไรเพราะสัตว์ป่ามักจะมากัดกินเสียหายเสียเป็นส่วนใหญ่ และบริเวณแถวนี้เป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ของคนบ้านกองแขก และบ้านอมเม็ง ซึ่งในอดีตนั้นหลังจากการทำนาเสร็จชาวบ้านจะนำ วัว นำควาย ไปปล่อยเลิง(ป่า) หรือปล่อยเข้าป่าตามธรรมชาติโดยปล่อยให้ วัวควายหากินตามในห้วย ในป่า ตามดอยต่าง ๆ ที่อยู่ห่างจากบ้านออกไป และบริเวณแถวนี้ ก็เป็นบริเวณที่ไม่ไกลจากบ้านกองแขก และบ้านอมเม็งมากนัก

“เดิมป้อเปาเป็นคนบ้านแม่โถ ใกล้ ๆ บ้านบ่อหลวงปุ่น ต่อมาก่อย้ายมาอยู่บ้านแม่แฮ แล้วก่มาฮับจ้างขุดถนนในสมัยที่เขาส่งขุดแบ่งถนน คนโตเขาวอก เลือกเอาดีเป็นดิน หมู่แฮเขาได้ขุดแต่ดีเป็นบะหิน หลังจากขุดถนนแล้ว ป้อเปา กับป้อเฟ่ง ซึ่งเป็นอ้าย ก่อย้ายมาอยู่ดีห้วยกลางบ้านใกล้ ๆ กับหนองอึ้ง สมัยนั้นยังมีบ้านคน มีหมดกันแค่ 3 หลัง มีเฮือนป้อเปา เฮือนป้อเฟ่ง แล้วก่เฮือนป้อน้อยเมืองคนบ้านช่างเค็งแหลมหลังอยู่ตั้งเหนือ นอกนั้น ก่อเป็นปางวัว ปางควาย ของคนบ้านกองแขก บ้านอมเม็ง”¹⁹

(พ่อเปาเป็นคนบ้านแม่โถ ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านบ่อหลวงโน้น ต่อมาก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่แฮ และต่อมาได้มารับจ้างขุดถนนในสมัยที่เขาสร้างถนนเชื่อมกับอำเภอฮอด พวกคนโตชี้โก่งเลือกขุดสร้างถนนตรงที่เป็นดิน เหลือที่

¹⁹ สัมภาษณ์ป้อเปา แซ่ย่าง อายุ 76 ปี บ้านม้งโหล่งปง อ้างแล้ว

เป็นหินไว้ให้คนมั่งทำ หลังจากทำถนนเสร็จ พ่อเปากับพ่อเพ่ง ซึ่งเป็นพี่ชายได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่ห้วยกลางบ้านใกล้เคียง ๆ กับหนองอึ่ง สมัยนั้นยังไม่มีใครมาอยู่ มีบ้านอยู่ 3 หลัง ก็มีบ้านพ่อเปา บ้านพ่อเพ่ง และบ้านพ่อเมืองชาวบ้านข้างเคียงอยู่ทิศเหนือขึ้นไป นอกนั้นก็เป่าป้าง หรือแคบ แหล่งเลี้ยงวัว เลี้ยงควายของคนบ้านกองแขก บ้านอมเม็ง)

ในเวลาต่อมาพ่ออ้อยเมืองสมบัติก็ได้ชักนำลูกหลาน และญาติ ๆ อันประกอบด้วย พ่อใจ แม่มูล แจ่มแจ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นลูก พ่อหนิ้ว แก้วประเสริฐ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นลูกเลี้ยง (ลูกบุญธรรม) แม่อ้อยเบ๊ยะ ริยะนา มีความสัมพันธ์ เป็นพี่เมีย และแม่อ้อยปา เรืองศรี มีความสัมพันธ์ เป็นน้องสะใภ้ ซึ่งเป็นแม่ยาย พ่อหนิ้วด้วย ได้เข้ามาทำไร่ข้าวที่ห้วยกลางบ้านและได้มีญาติพี่น้อง ตลอดจนชาวบ้านคนอื่น ๆ ต่างก็หลั่งไหลกันเข้ามามากขึ้น สาเหตุที่พากันมาทำไร่ข้าวที่ห้วยกลางบ้านก็เพราะไร่ข้าว ที่ หนองจั้น ห้วยหละควาย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวอำเภอขึ้นไป ประมาณยี่สิบกิโลเมตร เป็นไร่ข้าวของคนในชุมชนบ้านข้างเคียงบนให้ผลผลิตลดลง และไม่มีถนนตัดผ่านและอยู่ห่างจากหมู่บ้านเช่นกันจนเกิดคำพูดเล่นของคนบ้านข้างเคียงบนในสมัยนั้นว่า “คนหลวก ล่องได้ คนใบ้ขึ้นเหนือ” ซึ่งอาจจะหมายถึง คนที่ฉลาดมักจะเดินทางมาหาที่ทำกินที่ห้วยกลางบ้าน เพราะมีถนนตัดผ่าน พอถึงฤดูเก็บเกี่ยวถ้าหากโชคดีอาจไม่ต้องหาบข้าวกลับบ้านเพราะรถไถยนต์นำของมา อาจผ่านก็ฝากบรรทุกกลับบ้านได้ แต่ถ้าหากไปทำไร่ข้าวที่ แจ่มเหนือ หนองจั้น หรือห้วยหละควาย จะต้องหาบข้าวกลับบ้านอย่างเดียว และการทำข้าวไร่ข้าวที่โหล่งปงก็ได้ผลผลิตมากกว่าที่ทำไร่ข้าวที่ห้วยหละควายอย่างเห็นได้ชัดเจน

ในขณะเดียวกันนั้นนายนวนคำ ปิงกุล พ่อค้าท้องถิ่นชาวบ้านข้างเคียงบน ที่มีรถยนต์คันเดียวของแม่แจ่มได้ชักชวนชาวบ้าน 6 คนอันประกอบด้วย พ่ออ้อยแปง มุ่งดี เป็นหัวหน้าคณะ พ่ออ้อยจันทรโก่ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนกับพ่ออ้อยแปง มุ่งดี นายลบ มุ่งดี มีความสัมพันธ์เป็นลูกชายของพ่ออ้อยแปง นายเพชร สมยศ มีความสัมพันธ์เป็นคู่เขยกับนายลบ นายอุบน ตาปัญญา มีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนกับนายเพชร นายอุไร ตาปัญญา มีความสัมพันธ์เป็นน้องของนายอุบน มาเป็นคณงานตัดไม้หัวจ้อง (ไม้หัวคันร่มกระดาดสา) ส่งขายให้นายประพันธ์ ชาวบ้านบวกรอก อำเภอสันกำแพง โดยนายนวนคำ รับซื้อ คอกละ 1 บาท ไม้หัวจ้องทำมาจากไม้ชุมเห็ด ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนชนิดหนึ่ง และได้พากันมาหาไม้ชุมเห็ดที่บริเวณโหล่งปง

“การมาขึ้นแรกได้ไปอาศัยนอนที่บ้านพ่ออ้อยเมืองที่ห้วยกลางบ้าน
แล้วออกมาหาไม้ชุมเห็ด โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องห่างจากถนน เพราะถนน
เพิ่งสร้างเสร็จและกลัวอาญาด้วย และในขณะเดียวกันก็ต้องมีน้ำด้วย”²⁰

จนในที่สุดก็ไปพบตาน้ำที่ ห้วยบะหลอด ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปทางตะวันออกของถนนมากพอสมควร ก็เลยปักหลักตั้งแคมป์ตัดไม้กันในป่าตรงนั้น จากการที่ได้ลงมือตัดไม้หัวจ้องก็ได้ สังเกตดินในบริเวณนั้นว่าเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมากดังการกล่าวอ้างของคนตัดไม้หัวจ้องที่ว่า

²⁰ สัมภาษณ์นายลบ มุ่งดี อายุ 56 ปี บ้านข้างเคียง วันที่ 5 เม.ย. 2547

“ดินมีสีดำนั้ ๑ และมีขุ่ยซีเตื่อนอยู่มาก ก่อฮู้ว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์
 หน่อย่างหนึ่งลองเอาเม็ดพันดินกอย ก็มีดินติดมาเป็นจำนวนนักแสดง
 ว่าดินบริเวณนั้นมีความขึ้นอยู่มาก เหมาะแก่การปลูกพืชเป็นอย่างยิ่ง
 ดังนั้นหมู่คนตัดไม้หั่วจ้องจึงได้ว่าจ้างเจ้าหมู่ดีบ้านมาเป็นคนแพ้วโฮ่ทื่อ
 เอาเป็นโฮ่เข้าโดยได้ว่าจ้าง นายเป้ง ล่ำสัน นายสำราญ ล่ำสัน สองพี
 น่อง และนายปั่น คนบ้านแม่ปาน ส่วนหมู่เฮาก่อตัดตัดไม้หั่วจ้องส่งให้
 นายพลดำเหมือนเดิม”²¹

(ดินมีสีดำนั้ และขุ่ยซีของโฮ่เตื่อนอยู่มากมาย แสดงว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์ประกอบกับการเอาเม็ดพันดินดู ก็
 มีดินติดมาเป็นจำนวนมากซึ่งแสดงว่าดินบริเวณนั้นมีความขึ้นอยู่มาก เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง
 ดังนั้นหมู่ตัดไม้หั่วจ้องจึงได้ว่าจ้างเพื่อนในหมู่บ้านมาเป็นผู้บุกเบิกและแผ้วถาง ไม้บริเวณนั้นเป็นไร่เพื่อปลูกข้าว
 โดยได้ว่าจ้าง นายเป้ง ล่ำสัน นายสำราญ ล่ำสัน สองพีน่อง และนายปั่น คนบ้านแม่ปาน ส่วนหมู่ตัดไม้หั่วจ้องก็ยัง
 ตัดไม้หั่วจ้องส่งให้ นายพลดำเหมือนเดิม)

ในปีแรกนั้นพวกเขาได้แบ่งพื้นที่ไร่กันคนละเล็กละน้อย เพื่อปลูกข้าวไร่ แต่พอเก็บเกี่ยวเสร็จ
 พวกเขากลับได้ผลผลิตข้าวเป็นจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การปลูกข้าวในพื้นที่อื่น และเป็นที่
 กล่าวขานกันไปทั่วในหมู่บ้านข้างเคียง และหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนั้นในปีรุ่งขึ้นจึงมีคนที่สองตาม
 เข้ามาบุกเบิกแผ้วถางไร่ข้าวด้วย อันประกอบด้วย นายหนั่ว แก้วประเสริฐซึ่งเดิมก็ทำไร่ข้าวอยู่ที่
 ห้วยกลางบ้านกับ กลุ่มพ่อฮั่วเมืองอยู่แล้ว เพราะมีเป็นลูกบุญธรรม ของพ่อฮั่วเมือง และ
 ขณะเดียวกันก็เป็นคู่ลูกบุญธรรมกับนายเพชร สมยศ (เพราะนายเพชร ก็เป็นลูกบุญธรรมของพ่อฮั่ว
 เมืองเหมือนกัน) นายดี แก้วประเสริฐ มีความสัมพันธ์เป็นน้องชาย นายหมา โอบเอื้อ มี
 ความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านกับนายหนั่ว นายแก้ว วรรณคำ มีความสัมพันธ์เป็นหลานเขยของนาย
 หมา และนายฮั่ว หลลมคม มีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้าน และเป็นหลานเขยนายหมา นายศรี
 พิทักษ์ มีความสัมพันธ์ เป็นคนรู้จักกับนายแก้ว และเพื่อนบ้านกลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่มได้เข้ามา
 พันไร่ข้าวบริเวณห้วยมะหลอด ทางด้านใต้ต่อจากกลุ่มแรก และกลุ่มคนตัดไม้หั่วจ้องก็ได้ชักชวน
 ญาติพี่น้องเข้ามาพันไร่ข้าวขยายพื้นที่ออกไปอีก ต่อจากนั้นก็มิชาวบ้านข้างเคียง และหมู่บ้าน
 ใกล้เคียงต่างก็ทยอยเข้ามาพันไร่ข้าวที่โหล่งปงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยมาตามสายความสัมพันธ์ต่าง ๆ
 และการพันไร่ของพวกเขาใช้วิธีการที่ชาวบ้านเรียกว่า **“ก้านหมายดี”** ซึ่งหมายถึงการจับจองโดย
 การตัดไม้หรือฟันไม้ไว้ประมาณต้น สองต้น หรือจะใช้มีด หรือขวาน ทำเครื่องหมายไว้บนต้นไม้ จาก
 ต้นแรก อาจทิ้งช่วงห่างพอประมาณ แล้วทำเครื่องหมายทิ้งไว้อีก ทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนเป็นที่พอใจ
 ซึ่งอาจเป็นบริเวณมาก หรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความพอใจและศักยภาพของคน ๆ นั้น และการหมายที่นี้
 ใครอยากได้ตรงไหนก็ทำการหมายไว้แบ่งกันเป็นฮ่อม ๆ (แปลง) ไป ถึงแม้ว่าจะฟันไม่เสร็จก็จะไม่มี

²¹ คำบอกเล่าพ่อฮั่วไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านข้างเคียง อ่างแก้ว

ใครมาแย่งเอาไป นอกเสียจากได้รับอนุญาตจากผู้ขายเสียก่อน เพราะทุกคนมีความเข้าใจตรงกันว่า ป่าไม้ แผ่นดิน และพื้นน้ำ ล้วนเป็นของหน้าหมู่ ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีสิทธิ์ที่จะใช้ได้เท่าเทียมกัน และใครมาถึงก่อนก็ให้สิทธิ์แก่คนนั้นก่อน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนร่วมกัน หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่ามันเป็น **“กฎหมายของท้องถิ่น หรือสิทธิชุมชน”**

ในการบุกเบิกแผ้วถางไร่ของชาวบ้านที่ทยอยเข้ามาที่โหล่งปง จะใช้หลักการเลือกที่ไร่ตามตาน้ำเป็นสำคัญ จากสภาพของพื้นที่ของโหล่งปงโดยเริ่มจากทิศเหนือล่องลงไปทางทิศใต้จะมีตาน้ำที่สำคัญคือ

1. **หนองอึ่ง** จะอยู่ตอนเหนือของไร่ห้วยกลางบ้าน ลีกเข้าไปทางทิศตะวันออกของถนนเล็กน้อย
2. **บวบกอน** จะอยู่ทางทิศใต้ของหนองอึ่ง แต่อยู่บริเวณต้น ๆ ของไร่โหล่งปง และอยู่ไม่ห่างถนนมากนักโดยจะอยู่ทางทิศตะวันออกของถนน
3. **บวกขะนุ่น** จะอยู่ทางทิศใต้ของบวบกอน แต่ไม่ห่างกันมากนัก และอยู่ทางทิศตะวันออกของถนน
4. **ห้วยมะหลอด** จะอยู่ทางทิศใต้ของบวกขะนุ่น แต่อยู่ลีกเข้าไปทางทิศตะวันออกของถนนประมาณ 3-4 กิโลเมตร
5. **หนองแล้ง** จะอยู่ทางทิศใต้ของบวกขะนุ่น และห้วยมะหลอด โดยจะอยู่ในแนวเดียวกับบวกขะนุ่น

ส่วนการบุกเบิกแผ้วถางไร่ของชาวบ้านหลังจากทำการขายแล้วก็จะร่วมกันแผ้วถางภายในหมู่เครือญาติ ตามสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน และเพื่อนบ้านที่มีบ้านใกล้เคียงกันโดยการ **เอามือเอววันกัน** (การลงแขก) ซึ่ง การเอามือเอววันกัน ก็คือการช่วยแรงงานกันในหมู่ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านใกล้ชิด โดยสลับช่วยงานกันหมุนกันไปมา โดยไม่มีการจ้างแรงงานกันเลย ซึ่งจำนวนคนที่มาเอววันจะมีจำนวนมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน คนรู้จัก และปริมาณงาน หรือขนาดของครอบครัวนั้น ๆ การเอามือเอววัน ก่อนอื่นก็ต้องมีการกำหนดวันให้เป็นที่แน่นอนแล้วก็บอกกล่าวให้รู้กันภายในเครือญาติตามสายสัมพันธ์ใกล้ชิดอันได้แก่ พ่อ แม่ ลูก ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ และเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้มาช่วยงาน ซึ่งจะมาทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยแต่ละคนก็จะเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์การทำงานมาจากบ้าน พวกผู้ชายนิยมนำผ้าต้อง(ผ้าขาวม้า)มาคาดพุงแล้วเหน็บมิดไว้ด้านหลัง เพื่อใช้พันไม้ หรือไว้ซ่อมจอบ ซ่อมเสียมได้ทันทีที่เมื่อมีปัญหา หรือเป็นอาวุธป้องกันตัวจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ส่วนผู้หญิงก็จะช่วยกันเตรียมอาหาร และหาน้ำ เตรียมเผียง บุหรี่ ยาเส้น และขี้เถ้าให้พร้อมเพื่อนำไปเลี้ยงกันในขณะที่ทำงาน การทำงานก็จะเริ่มการแผ้วถาง การเหาะไถ(การเก็บต้นไม้มารวมกันเพื่อรอการเผา) การเผาไถ การปลูก และการบำรุงดูแลหลังเพาะปลูก โดยเริ่มทำของคนแรกเสร็จแล้วก็เวียนไปทำของคนต่อไป โดยส่วนใหญ่ก็จะนัดหมายกันในขณะทำงานว่าจะไปของใครต่อ เป็นแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกคน เจ้าของไร่นอกจากจะเตรียม

งานแล้วยังมีอีกหน้าที่จัดเตรียมข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงรับรองคนที่มาช่วยงานให้อิ่มหนำกันทั่วหน้า โดยมากจะจัดทำกับข้าวให้พิเศษกว่าที่เป็นอยู่ อาจจะมีการฆ่าไก่ ฆ้อนหมู ฆ้อนปลาทำอาหารเลี้ยงกันเลยทีเดียว

ตอนแรกเริ่มในการบุกเบิกแผ้วถางพอโค่นล้มต้นไม้ลงก็จะทำการเผาทิ้งซึ่งรวมทั้งไม้สักด้วย ต่อมาชาวบ้านทำการโค่นล้มต้นไม้ลง โดยเฉพาะไม้สัก ออป.(องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้)ก็จะมาทำการชักลากเอาไปและไม่มีการคัดค้านหรือห้ามปรามชาวบ้านแต่อย่างใด และบางส่วนชาวบ้านก็เผาทิ้ง ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านแทบจะไม่นำไม้สักไปใช้ประโยชน์เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย จะมีบ้างก็เล็กน้อยเพียงแต่ใช้ทำด้ามจอบ ด้ามเสียม หรือคันไถเท่านั้น ส่วนบ้านเรือนก็จะใช้เฉพาะไม้ไผ่ มุงด้วยตองติง หรือหญ้าคา วัสดุที่หาได้ในบริเวณนั้น

“ก่านฟันไฮ่ตอนหัวที่(ตอนแรก) หมูเฮาก่อเผา แต่มาเมื่อลุนหลังตั้งอยู่ได้
สัก 3-4 ปี แล้วกำ พอเฮาฟันไฮ่ ถ้าเป็นไม้สัก หมู ออป. เขาก่อเอารถมา
ลากเอาไป”²²

(การแผ้วถาง ฟันไร่ในตอนแรก พวกเราก็ก่อเผาไม้ทิ้ง แต่พอมาตอนหลังพอพวกเราล้มไม้ พวก ออป. เขาก็เอารถมาชักลากเอาไม้ไป)

“ออป. เอารถมาลากไม้สักไป ชาวบ้านดีหันเผาก่อนเผาก่อนดีพวก ออป.จะ
มาเอา แต่หมูเฮาบ่มีไฟเอากลัวอาญา(อาญา)”²³

(ออป. เอารถมาลากไม้โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ที่ล้มก็จะทำการเผาทิ้ง หรือไม่ ออป.ก็มาชักลากไป ชาวบ้านไม่มีใครเอารอกไม้สัก เพราะกลัวอาญาของรัฐ)

สาเหตุที่ปลูกข้าวที่โหล่งปง

สาเหตุของการปลูกข้าวที่โหล่งปง จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่ามาจาก สาเหตุใหญ่ ๆ คือ

1. สาเหตุเพราะข้าวหวิด

อันสืบเนื่องจากลักษณะของหุบเขาเมืองแจ่ม ตลอดแนวความยาว – กว้าง ไม่เกิน 5 – 6 ตารางกิโลเมตร มีน้ำแม่แจ่ม ไหลผ่านตามแนวเหนือ – ใต้ ตลอดทั้งหุบเขามีพื้นที่ราบอยู่เพียงเล็กน้อย และข้ง ๆ ลำน้ำสาขาบริเวณหุบเขา เช่น น้ำแม่ศึก น้ำแม่วอม ห้วยแม่คงคา น้ำแม่ปาน และน้ำแม่แรก ซึ่งส่วนมากจะเป็นดงป่าสักที่มีอยู่อย่างมากมาย ส่วนดอยที่มีระดับที่สูงชันไปก็จะเป็น

²² คำบอกเล่าที่ปฏิบัติการเก็บข้อมูลฯ ของพ่ออุ้ยศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 11 มี.ค. 2547

²³ คำบอกเล่าที่ปฏิบัติการเก็บข้อมูลฯ ของพ่ออุ้ยก้องแก้ว อาจใจ อาย 75 ปี บ้านช่างเค็ง

ป่าตระกูลไม้ก่อ สลับกับป่าดงดิบ ที่มีอยู่ตามร่องน้ำ ดังนั้นทั้งหุบเขาจึงแวดล้อมไปด้วยป่าดอย โดยมีดอยหลวง(ดอยอินทนนท์)กั้นอยู่ทางทิศตะวันออก

ยุคข้าวหวิด คนเมืองแจ่ม เกือบทั้งเมืองโดยเฉพาะครัวเรือนที่มีที่นาน้อย หรือมีคนทำงาน (กำลังแรงงาน)ในครัวเรือนน้อยคน หรือบางปีประสบกับปัญหาข้าวตายแดด ปัญหาน้ำท่วมนา พอเข้าสู่เดือน 8 – 12 (เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม) ก็จะตกอยู่ในภาวะข้าวหวิด(ข้าวไม่พอกิน) ทำให้คนเมืองแจ่ม ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเอง โดยดิ้นรนในการรับจ้างงาน การกู้ยืม หรือบางคนก็เสาะหาของป่า เช่นเห็ด ผักหวาน หรือหาปลาแล้วนำไปแลกข้าว หรือบางคนก็ใช้ทักษะ และแรงงานที่ตนมีเช่นการปั้นหม้อ

“ป้อของป้ออ้อยเป็นขมุที่เดินทางมาจากดินแดนที่อยู่ไกล โดยเดินทางมากับปี่ น่องรวม 5-7 คนขี่ช้างล่องลงมาจากทางเหนือ พอมาถึงเมืองแจ่ม ป้อกุ่ม(พ่อของป้ออ้อยหนึ่ว)ก็ขอหยุดรับจ้างลากไม้ให้กับปางไม้ฝรั่ง แต่พวกปี่น่องคนอื่น เขายังเดินทางล่องลงได้ต่อ ป้อกุ่มรับจ้างลากไม้ได้บ่ เมินช้างก่อกถูกเบือตายจะปิ๊กบ้านก่ปิ๊กบ่ได้ จึงอยู่รับจ้างตีปางไม้ต่อ และต่อมาได้อยู่กับแม่หงอกคนเมืองแจ่ม มีลูกด้วยกัน 4 คน ป้ออ้อยเป็นลูกคนที่ 3 เนื่องจากป้อกุ่มแก่เป็นขมุบ่ใช่คนตีนี้ จึงบ่มีที่นาและทำนาบ่เป็น ประกอบกับมีลูกหลายคนจึง ทำให้ตึกยาก พอป้ออ้อยอายุได้สัก 10 ปีปาย ก็ได้ไปอยู่(รับจ้าง) กับป้ออ้อยเมื่อง สมบัติเยี่ยะก่านทุกอย่างตั้งแต่เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ต่ำข้าวตักน้ำ ก่อได้ข้าวมาให้ป้อ แม่กิน อยู่กับป้ออ้อยเมื่อง เมินจนป้ออ้อยเมื่องเอาเป็นลูก(บุตรบุญธรรม)”²⁴

(พ่อของปู้เป็นชาวขมุที่เดินทางมาจากดินแดนที่อยู่ไกล โดยเดินทางมากับปี่ น่องรวม 5-7 คนขี่ช้างล่องลงมาจากทางเหนือ พอมาถึงเมืองแจ่มพ่อกุ่ม(พ่อของปู้หนึ่ว)ก็ขอหยุดรับจ้างลากไม้ให้กับปางไม้ฝรั่ง แต่พวกปี่น่องคนอื่น เขายังเดินทางล่องลงได้ต่อ พ่อกุ่มรับจ้างลากไม้ได้ไม่นานช้างก็ถูกวางยาเบือตายจะกลับบ้านก็กลับไม่ได้ จึงอยู่รับจ้างที่ปางไม้ต่อ และต่อมาได้แต่งงานกับแม่หงอกคนเมืองแจ่ม มีลูกด้วยกัน 4 คน ปู้เป็นลูกคนที่ 3 เนื่องจากพ่อ กุ่มแก่เป็นขมุบ่ใช่คนตีนี้ จึงบ่มีที่นาและทำนาบ่เป็น ประกอบกับมีลูกหลายคนจึงทำให้ยากจน พอปู้อายุได้สัก 10 ปีกว่า ๆ ก็ได้ไปอยู่รับจ้างกับป้ออ้อยเมื่อง สมบัติ โดยทำงานทุกอย่างตั้งแต่เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ต่ำข้าวตักน้ำ ซึ่งได้ ข้าวแทนค่าแรงมาให้ป้อ ให้แม่กิน อยู่กับป้ออ้อยเมื่องนานมากจนป้ออ้อยเมื่องเอาเป็นบุตรบุญธรรม)

“ก่อนนั้นตึกล้ำตึกเหลือ เนื้อ ! ลูกหลาน ข้าวก่อบมีกิน ถ้าไปกู้ของเป็น มากิน สิบถึงก่อดองแดนชาว(20ถึง) บางทีเอาของจำพวกหมาก ปู หมาก ป้าว หรือก่อปลาไปแลกกินข้าวกับยางต่างตะวันตก ไปเลิงจนได้ยางเป็น ปี่เป็นน่อง เบ็งกั้นไปก่เบ็งกั้นมา”²⁵

²⁴ สัมภาษณ์พ่ออ้อยหนึ่ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแก้ว

²⁵ สัมภาษณ์แม่อ้อยลุน จาดา อายุ 75 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 30 เม.ย. 2547

(สมัยก่อนนั้นลำบากมากมักจะบอกให้ ลูกหลานฟัง ข้าวก็ไม่มี จะกิน ถ้าไปกู้ของเขา มากิน สิบถึงก็ต้องใช้แทน ยี่สิบถึง(20ถึง) บางทีเอาของจำพวกหมาก พริก พริกขี้หนู หรือปลาไปแลกกับข้าวกับปากกะญูทางทิศตะวันตก ไปบ่อยจนได้ ปากกะญูเป็นพีเป็นน้อง เป็นญาติ อาศัยพึ่งพากันไปกันมา)

“ตะกอนคนบ้านเฮามันตึกยาก ข้าวจะกินก็ไม่มี เยี่ยะนาเยี่ยะไส่ก่ได้ ข้าวหน้อยเตี่ยว แม่ฮ้อย แม่บัว แม่ฮุ่น ปากันไปซุดเอาดินดีกันห้วย มาตำ มากันแล้วก่อเอามาปั้นหม้อมีตึงหม้อแกง หม้อน้ำ หม้อต้มขนาดใหญ่ มีตึงหน้อย มีตึงใหญ่ แบ่งจ่ายกันให้ได้นัก ๆ(จำนวนมาก ๆ)แล้วก่อเผา เผาครั้งหนึ่งก่อแบ่งเตาเผาใหญ่ หน้าบ้านแม่ฮุ่น(หน้าวัดบุปผาราม ปัจจุบัน)หาฟืนมาก่อ แล้วเอาแกลบ(แกรบ)มาปกเผาสองวันสองคืน ก่อนกว่าหม้อจะสุก เสร็จแล้วก่อหาบหม้อไปแลกข้าว บ้านได้ตำผา บ้านกองแขก บางทีไปแถวบ้านยาง ไส่ข้าวเป็นมีตีไหนฮู้ดีหมด หม้อใบหนึ่ง เป็นก่อให้ข้าวเปลือกเปียดหนึ่ง (กระบุงหนึ่ง)ถ้าเป็นคนดีฮู้จักเป็นก่อให้ นักหน้อย ถ้าไปบ้านยางเขาก่อจะแลกข้าวโดยเอาหม้อดีเขาอยากได้มา ส่วน(ใช้หม้อตวง)ข้าวให้หม้อใบหน้อยก่อได้หน้อย หม้อใบใหญ่อย่างหม้อต้มก่อได้เป็นเปียด ตะกอนตึกแต่ ตึกว่า ตึกบได้กิน ตึกบได้นึ่งบได้หย่อง”²⁶

(สมัยก่อนคนบ้านเรามันยากจนมาก ข้าวจะกินก็ไม่มี ทำนาทำไร่ก็ได้ข้าวมาเล็กน้อย แม่ฮ้อย แม่บัว แม่ฮุ่น พากันไปซุดเอาดินที่กันห้วย มาตำ มากันแล้วก็เอามาปั้นหม้อมีทั้งหม้อแกง หม้อน้ำ หม้อต้มขนาดใหญ่ มีทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ ช่วยกันทำให้ได้จำนวนมาก ๆ แล้วก็เผา เผาครั้งหนึ่งก็ต้องทำเตาเผาขนาดใหญ่ หน้าบ้านแม่ฮุ่น (หน้าวัดบุปผารามปัจจุบัน)หาฟืนมาก่อ แล้วเอาแกลบมาคลุมเผาสองวันสองคืนก่อนกว่าหม้อจะสุก เสร็จแล้วก่อหาบหม้อไปแลกข้าว บ้านได้ตำผา บ้านกองแขก บางที ไปถึงบ้านชาวปากกะญู ไร่ข้าวเขา มีตรงไหนรู้หมด หม้อใบหนึ่งเขาก็ให้ข้าวเปลือกมากกระบุงหนึ่ง ถ้าเป็นคนที่ดีรู้จักคุ้นเคยเขาก็ให้มากหน้อย ถ้าไปบ้านปากกะญูเขาก็จะแลกข้าวโดยเอาหม้อที่เขาอยากได้มาใช้เป็นหม้อตวงข้าวให้ หม้อใบเล็กก็ได้ข้าวหน้อย หม้อใบใหญ่อย่างหม้อต้มก็ได้ เป็นกระบุง สมัยก่อนลำบากมาก)

“ความตึกยากของคนเมื่อก่อนกับคนบะเตี่ยว มันบ่เหมือนกัน คนบะเตี่ยวขอให้ยันท้อมีกินแล้ว แต่คนตะกอนมันบ่มีภาค(ร้านค้า) ของกินของว่าอะหยังก่อเขี่ยมอย่างเช่นข้าว เมื่อก่อนบ้านป้อฮ้อยมีปีน้องตวยกัน 8 คน ป้อต้องไปรับจ้างแลกข้าวต่างตะวันตกมาเลี้ยงลูก เมื่อได้ข้าวแล้วก่อหาบมาบางที่ปึกมาถึงบ้านได้นอนบ้านคืนเดียวก่อต้องปึกไปหาข้าวอีก สักเตี่ยวข้าวหมดก่อนป้อจะปึกมาถึงบ้านแม่ต้องออกไปทำข้าวต่างก่อมี ส่วนป้อก่อต้องปึกไปหาข้าวอีกโดยบได้ ปึกถึงบ้าน”²⁷

²⁶ สัมภาษณ์แม่ฮ้อยฟอง ทาอวน อายุ 86 ปี บ้านช่วงเค็ง วันที่ 2 เม.ย. 2547

²⁷ สัมภาษณ์พ่อฮ้อยใจ แจ่มแจ้ง อายุ 76 ปี บ้านช่วงเค็ง วันที่ 30 เม.ย. 2547

(ความยากจนของคนเมื่อก่อนกับคนปัจจุบัน มันไม่เหมือนกัน คนในปัจจุบันขอให้ยืมก็มีกินแล้ว แต่คนสมัยก่อนมันไม่มีร้านค้าของกินของใช้อะไรก็หาขายอย่างเช่นข้าว เมื่อก่อนบ้านป้ออู๋มีพี่น้องด้วยกัน 8 คน พ่อต้องไปรับจ้างแลกข้าวทางตะวันตกมาเลี้ยงลูก เมื่อได้ข้าวแล้ว ก็หาบบางที่กลับมาถึงบ้านได้นอนบ้านคืนเดียวก็ต้องกลับไปหาข้าวอีก บางครั้งข้าวหมดก่อนพ่อจะกลับมาถึงบ้านแม่ต้องออกไปรอข้าวจากพ่อระหว่างทาง ก่อนที่พ่อจะมาถึงบ้านก็มี ส่วนพ่อก็ต้องกลับไปหาข้าวอีกโดยไม่ได้กลับถึงบ้าน)

การแก้ปัญหาข้าวหวิดของคนเมืองแจ่ม สมัยนั้นนอกจากจะอาศัยความขยัน ความอดทนแล้วยังใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว แก้ปัญหาความยากจน ก็สามารถนำพาครอบครัวผ่านพ้นวิกฤตเรื่องข้าวหวิดไปได้

“ก่อนนั้นมันตุงล้าตุงเหลือ ข้าวก๋อได้ไปขอกินกับยางเมื่อได้มาแล้วก๋อเอามากาก๋อ กากล้วย กากข้าวสาลี หรือแม่แต่หมากป้าว(มะพร้าว) ก๋อกาโดยใส่ข้าวหน้อยหนึ่ง เอาก๋อเอากล้วยนั้ก ๆ(มาก ๆ)มาป่นกัน แล้วเอาไปหุง ไปนึ่ง แล้วก๋อเอามากินแทนข้าว บางคนเป็นก๋อแก้งข้าวเบี๋ย โดยเอาข้าวมาต้มใส่น้ำนั้ก (มาก) แล้วก๋อตำน้ำพริกใส่ลงไป หาหน่อไม้มาผ่าใส่พอสุกก๋อกินกัน แทนข้าว เป็นมือ ๆ ไป”²⁸

(ก่อนนั้นมันยากจนเหลือเกินข้าวก็ได้ไปขอกินกับปกากะญอเมื่อได้มาแล้วก็ต้องเอามาผสมกับก๋อผสมกับกล้วยผสมกับข้าวสาลี หรือแม่แต่มะพร้าวก็ยังนำมาผสม โดยใส่ข้าวเล็กน้อย เอาก๋อเอากล้วยมาก ๆ มาผสมกัน แล้วเอาไปหุง ไปนึ่ง แล้วก็เอามากินแทนข้าว บางคนเขาก็นำไปทำแกง โดยเอาข้าวมาต้มใส่น้ำมากแล้วก็ตำน้ำพริกใส่ลงไป หาหน่อไม้มาผ่าใส่พอสุกก๋อกินกัน แทนข้าวเป็นมือ ๆ ไป)

การที่ชุมชนเมืองแจ่ม มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการขยายตัวของประชากรในแต่ละบ้าน ตลอดจนการทำสัมปทานป่าไม้สักของพวกฝรั่ง และคนงานป่าไม้ ทำให้เกิดการกันข้าว หรือที่เรียกกันว่า ยุคข้าวหวิด ทำให้ครัวเรือนที่มีนาหน้อย หรือไม่มีนา มีแรงกดดัน ในการขยายพื้นที่ในการทำไร่ข้าวกันมากขึ้น และชาวเมืองแจ่มก็เชื่อกันมานานแล้วว่า ข้าวไร่เป็นระบบการผลิตที่ทำกันมาตั้งแต่เจนลัวะ เจนยาง(กระเหรี่ยง) มาก่อนแล้ว ประกอบกับพื้นที่เมืองแจ่มมีที่ราบอยู่ค่อนข้างจำกัด จึงมีนาอยู่ไม่มากนัก และการเบิกนาแต่ละแห่งต้องอาศัยเวลาในการบุกเบิกอย่างยาวนาน การทำไร่ข้าวจึงเป็นแหล่งการผลิตข้าวที่สำคัญของชาวเมืองแจ่มเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการบุกเบิกการทำไร่ข้าวที่โหล่งปง ก็เป็นการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชาวเมืองแจ่ม อีกแห่งหนึ่ง

“ก้านเบิกไฮ้เข้าดีโหล่งปง ก่อเพราะว่าสมัยนั้นมันอดอยากขาดแคลนเข้า จึงปากันมาเหยียไฮ้เข้าดีโหล่งปง”²⁹

(การบุกเบิกไร่ข้าวที่โหล่งปง ก็เพราะว่าสมัยนั้นมันอดอยากขาดแคลนข้าว จึงพากันมาทำไร่ข้าวที่โหล่งปง)

²⁸ สัมภาษณ์แม่อู๋ป้า เรืองศรี อายุ 87 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 30 เม.ย. 2547

²⁹ สัมภาษณ์พ่ออู๋ป๋าย จาตา อายุ 84 ปี บ้านช่างเค็งบน วันที่ 30 เม.ย. 2547

“ตะกอนมันบ่เหมือนบะเตี่ยวมีสตางค์กำมือจนเป็นเหื่อไปเสาะซื้อข้าวดี
ไหนก่อนได้”³⁰

(สมัยก่อนมันไม่เหมือนปัจจุบัน มีเงินถือจนเหื่อออกมือ ไปหาซื้อข้าวที่ไหนก็ได้)

2. สาเหตุจากอำนาจของรัฐ

ในอดีตชาวเมืองแจ่ม มีการขุดเหมือง ดีฝาย ทำไร่ ทำนา เก็บของป่า ล่าสัตว์ และค้าขาย แลกเปลี่ยนกันทั้งภายในและภายนอกหุบเขา โดยพ่อค้าวัวต่าง ติดต่อกันไปทั่วไม่ว่าจะเป็นทางเหนือ ทางใต้ ทางตะวันออก ทางตะวันตก โดยไปค้าไกลถึงเมืองผาปูน หล่ายคอง(พม่า) การที่ชาวเมืองแจ่ม มีสัมพันธ์กับคนภายนอกมากมาย หลายเผ่าพันธุ์ อันนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนเมืองแจ่มอย่าง หลีกเหลี่ยงไม่ได้ และจากการขยายตัวของประชากรในแต่ละบ้าน ทำให้ชาวเมืองแจ่ม ต้องดิ้นรน และเปลี่ยนแปลงตัวเอง เพื่อความอยู่รอด ของตัวเอง และชุมชน อยู่ตลอดเวลา

การขยายตัวของอำนาจสยามเข้ามาตั้งศาล และการเปลี่ยนแปลงในการเก็บผลผลิตส่วนเกิน (ส่วย) จากแรงงานซึ่งจากเดิมเป็นของดีของชุมชนเช่น ของป่า หมากพลู ฝาย และอาจรวมไปถึงผ้า ดินจก เปลี่ยนเป็นภาษีในรูปเงินตรา โดยเฉพาะค่าหัวของชายวัยเกณฑ์ คนละ 4 บาท ต่อปี ในยุคนั้น ใครที่มีเงินแถบเดียวไปซื้อของที่จอมทอง หาบของคนเดียวแทบจะไม่ไหว หรือแม้แต่เงินเดือน ของคนที่เป็นครู หรือตำรวจขณะนั้นได้เงินเดือน ๑ ละ 3 บาท เพราะฉะนั้น เงิน 4 บาท สำหรับ ชาวบ้านที่ต้องพึ่งพิงการผลิตแบบยังชีพ ไม่ต้องพูดถึงว่ามันจะมากขนาดไหน ทำให้คนหลายต่อหลายคนจึงหนีการเก็บภาษีไปอยู่ที่อื่น แต่อีกหลายคนก็ดิ้นรนหาทางออกด้วยการไปรับจ้างทาง ตะวันตก และบางคนผู้ที่ไม่มีเงินจ่าย จะต้องถูกเกณฑ์แรงงาน หรือรับโทษต่างๆเป็นการสร้างแรง กดดันให้แก่ชาวเมืองแจ่ม ทั้งหมดที่เคยอยู่หากินในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพต้องดิ้นรนหาเงินตรา มากขึ้นจึงทำให้ชาวเมืองแจ่ม ในแต่ละบ้านปรับตัวไม่ว่าจะเป็นการไปรับจ้างทางตะวันตก (หล่ายคอง) และการปรับตัวเข้ากับการปลูกฝิ่น ซึ่งทำให้คนเมืองแจ่ม สามารถยกฐานะความเป็นอยู่ ของตัวเองให้ดีขึ้น และทำให้เศรษฐกิจของเมืองแจ่ม เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเงินตรามากขึ้น

ต่อมาได้มีการประกาศของรัฐบาลของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ใน ปี พ.ศ. 2502 ทำให้การผลิตฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และกลายเป็นช่องทางในการแสวงหา ประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำท้องถิ่น โดยการเก็บส่วย

“ก่อนดีป้ออู๋จะมาเยี่ยเฮโหล่งปง ป้ออู๋เยี่ยเฮโฝ่ฝิ่นอยู่บ้านยางแม่แฮ
ตอนหลังรัฐบาลเขาประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ชาวบ้านก้อ
ยังเยี่ยกันอยู่ แต่ต้องเสียเงินหรือยา ให้กับเจ้านายต่างอำเภอ บางปี
หมู่ต่างขึ้นไปเก็บแล้ว ก้อยยังมีแถวหมู่ครู หมู่ตำหนวด หรือแม้แต่กำนัน
ป้อหลวง ต่างก้อขึ้นไปเก็บจะเป็นเงิน หรือว่ายา เขาเอาหมด แต่ชาวบ้าน

³⁰ สัมภาษณ์แม่อู๋ป้า เรืองศรี อายุ 86 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

เยี่ยะไฮยา ยากกยากจะขยายตี้ไฮ่ก้อบได้ เยี่ยะไฮ่เท่าเก่า หรือหน้อยกว่า
เก่า แต่เสียเงินมากกว่าเก่า จนในที่สุดป้ออ้วยก้อซี้ค้ำเล่นก้อเลยหยุด
เยี่ยะไฮยา หั้นมาค้ำว้ว ค้ำควาย แตนแล้วก้อมาเยี่ยะไฮ่โหล่งปง จนถึงบะ
เดียว”³¹

(ก่อนที่พ้ออ้วยจะทำไร่ที่โหล่งปง พ้ออ้วยทำไร่ฝิ่นอยู่บ้านปากกะญอที่แม่แะ ตอนหลังรัฐบาลเขาประกาศให้ฝิ่น
เป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ชาวบ้านก็ยังทำกันอยู่ ยังไม่เลิกทั้งหมด แต่ต้องเสียเงินหรือยา ให้กับเจ้านายที่ทำงานบน
ที่ว่าการอำเภอ บางปีพวกอำเภอขึ้นไปเก็บส่วยแล้วก้อยังมีถึงพวกครู พวกตำหนวด หรือแม่แต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ต่างก็ขึ้นไปเก็บจะเป็นเงิน หรือว่ายา เขาเอาหมด แต่ชาวบ้านปลูกฝิ่น ยากก็ยากจะขยายพื้นที่ไรก็ขยายไม่ได้ ได้
ทำขนาดเท่าเดิมเท่าเก่า หรือหน้อยกว่าเดิม แต่เสียเงินมากกว่า จนในที่สุดพ้ออ้วยก็ซี้เกียจทำก็เลยหยุดปลูกฝิ่น หั้น
มาค้ำว้ว ค้ำควาย แตนแล้วถึงมาทำไร่โหล่งปง จนถึงปัจจุบัน)

ซึ่งสร้างความรำคาญ และลำบากใจแก่ชาวบ้าน จึงเป็นเหตุผลหนึ่งให้ชาวบ้านหันมาหาพืช
เศรษฐกิจตัวใหม่ ในการเพาะปลูกแทน และจากเหตุผลนี้ทำให้มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งมาบุกเบิกไร่ข้าว
ที่โหล่งปงตามนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากข่าวจากหนังสือร้องเรียน และ
คำกล่าวอ้างของนายนวนต้า ปิงกุล กรรมการสุขาภิบาลแม่แจ่ม เป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าพบ
หนังสือพิมพ์ไทยนิสส์ ฉบับที่ 922 ประจำวันศุกร์ที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2516 ว่า

“ราษฎรบ้านหมู่ที่ 4,5,9,12 ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม รวม 300
ครอบครัวได้เลิกปลูกฝิ่นตามขุนน้ำต่าง ๆ ตามคำสั่งของรัฐบาล และพวก
เขาได้หันมาบุกเบิก ผั้วถางไร่เหล่าเก่าลัะเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ
หมุนเวียน ที่อยู่ติดถนนสายฮอด – แม่แจ่ม ที่เรียกว่า ไร่โหล่งปง”

3. ต้องการที่ดิน

จากการขยายตัวของประชากรในแต่ละบ้าน ประกอบกับผู้ที่มืทีน่าน้อย หรือไม่มีทีนา
หลังจากเลิกปลูกฝิ่น ก็หันมาหาที่ทางเพื่อประกอบอาชีพที่ให้ผลตอบแทนเป็นเงินตราในลักษณะ
ของฝิ่น ซึ่งจะต้องให้ผลตอบแทน ไม่น้อยกว่า หรือมากกว่าฝิ่น เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้คน
หลังไหลไปจับจองที่โหล่งปง

“แม่อ้วย กับพ้ออ้วย เดิมปลูกฝิ่นอยู่ขุนห้วย พอเลิกปลูกฝิ่นจึงได้มาเยี่ยะไฮ่
เข้าตี้โหล่งปง”³²

(แม่อ้วย กับพ้ออ้วย เดิมปลูกฝิ่นอยู่ขุนห้วย พอเลิกปลูกฝิ่นจึงได้มาทำไร่ข้าวที่โหล่งปง)

³¹ สัมภาษณ์พ้ออ้วยหนั้ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช้างเคื่องบน อ่างแล้ว

³² สัมภาษณ์แม่อ้วย เปี้ย ไชยบุตร อายุ 70 ปี บ้านไร่ วันที่ 20 เม.ย. 2547

“ก่านตีมาเบิกไฮ่เข้าโหล่งปง ก่อเพราะบ่มีนา เยี่ยนะผ่าเบื่อนก้อได้เข้า
บ่พอกิน แล้วก้อไฮ่ได้สืบลูกสืบหลานตวย ตัวเก่าบ่มีตั้งบ่มีนา หนี่
หนา”³³

(การที่มานูกเบิกไฮ่เข้าโหล่งปง ก่อเพราะไม่มีนา ทำนาผ่าคนอื่นก็ได้ข้าวไม่พอกิน ประกอบกับอยากได้ที่ดินให้
สืบลูกสืบหลาน เพราะตัวเองไม่มีทั้งนา)

การปลูกข้าวไฮ่(ข้าวไร่)

หลังจากแผ้วถางเตรียมพื้นที่พร้อมที่จะปลูกพืช เจ้าของจะต้องหาไม้จั่น วันดี ฤกษ์งาม ยาม
ดีเสียก่อน จึงค่อยลงมือทำ การหาไม้จั่นวันนั้น ควรถือเอาที่สำคัญ ๆ เช่นวันเสียประจำเดือน เว้นวัน
จุมประจำเดือน ถือเอาวันเศษฟ้า ดีแสง ที่ดี ๆ และหายามประจำวันดี ๆ ก็เป็นอันใช้ได้ ดังจะนำมา
วางไว้เป็นหลักต่อไปนี้

วันเสียประจำเดือน

วันเสีย คือวันที่ไม่ดี ไม่เป็นสิริมงคล เป็นวันที่ควรเว้นแต่ละเดือนก็มีวันเสียประจำตายตัวและ
แน่นอนอยู่ดังนี้

เดือน เกียง, ห้า, แก้ว, ระวีจันตัง	เสียอาทิตย์กับจันทร์
เดือน ยี่, หก, สิบ, อังการัง	เสียวันอังคารวันเดียว
เดือน สี่, แปด, สิบสอง, สุโขพุทธา	เสียศุกร์กับพุธ
เดือน สาม, เจ็ด, สิบเอ็ด, โสริ์กูรุ	เสียเสาร์กับพฤหัสบดี

วันจุมวันฟู

วันจุม วันฟู เป็นวันกระดังประจำเดือน วันจุมควรเว้น วันฟูเป็นวันดี ถือตามเดือนพื้นเมืองดังนี้

เดือน	วันฟู	วันจุม
เกียง	วันจันทร์	วันศุกร์ที่
ยี่	วันอังคาร	วันอาทิตย์
สาม	วันพุธ	วันอาทิตย์
สี่	วันพฤหัสบดี	วันจันทร์
ห้า	วันศุกร์ที่	วันเสาร์

³³ สัมภาษณ์พ่ออู๋แดง ทาวร อายุ 83 ปี บ้านท้องผาย อ่างแล้ว

หก	วันเสาร์	วันพุธ
เจ็ด	วันอาทิตย์	วันพฤหัสบดี
แปด	วันพุธ	วันอาทิตย์
เก้า	วันพฤหัสบดี	วันจันทร์
สิบ	วันศุกร์ที่	วันอังคาร
สิบเอ็ด	วันเสาร์	วันพุธ
สิบสอง	วันอาทิตย์	วันพฤหัสบดี

ยามปลูกพืช

1.วันอาทิตย์ ยามเที่ยง เจ้ามโสดขณะเกวตตะพราหมณ์ดี ยามตะวันตกกลับโลก องค์ ลิมาล ชนคี่กและคนดั่งหลาย ปลูกเอาหน่วยดีแล (ปลูกพืชที่ต้องการผลจะดี)

2.วันจันทร์ ยามเช้า ซายน้อยขณะราชสีห์ ปลูกเอาลูกเออลำดี ยามบ่ายเย็น แผลงภูษณะ ข้างสาร ปลูกเอาหน่อดี ยามตะวันตกกลับโลก ปลูกเออลำดีแลฯ (ปลูกพืชที่ต้องการลำต้นดี)

3.วันอังคาร ยามเช้า พระเจ้าขณะมาร ปลูกเอาใบดี ยามเที่ยงลูกควายชนะพ่อควาย ปลูกเอาใบดีแลฯ

4.วันพุธ ยามเที่ยง พระเจ้าตรัสปัญญาญาณ ปลูกเอาดอกดี ยามเที่ยงนกไส้ชนะข้างสาร ปลูกเอายอดดี

5.วันพฤหัสบดี ยามเที่ยง นางอะสามูรี ได้พระยารามเป็นผัว ปลูกเอาลูกดี ยามบ่าย แม่ เจ้ามุสสะหนีไปหาผัว และเจ้ามุสสะลักษณะ ได้เป็นพระยา ปลูกเอาหน่อดี ยามตะวันตกกลับ พระยา อินทา ชนะ ไอศวร ปลูกเอาดอกดีแลฯ

6.วันศุกร์ ยามเช้า ปลูกเอาหน่อดี ยามเที่ยงพระยาวิเทหะราช ได้นางจระปะภาวะดี ปลูก เอาหน่อเออลำดี ยามตะวันลับโลก ปลูกเอาหัวดีแลฯ

7.วันเสาร์ ยามบ่าย พระยาสุรราช ได้นางภาวะดีเป็นเมียสืบเสวยสุข ปลูกเอาแก่นเอาลูก ดีแลฯ

หลังจากการหามือจันวันดีได้แล้วในวันปลูกเจ้าของไร่ก็จะทำควกข้าว (กระทงใบเล็ก ๆ) ซึ่ง ทำจากใบตองกล้วยหรือใบตองตึง(ใบพรวง)แล้วบรรจุข้าวหนึ่งคำ หรือหนึ่งปั้นเล็ก พริกหนึ่งเม็ด และ เกลือหนึ่งเม็ด แล้วให้ผู้มีอายุมากที่สุดในกลุ่มส่วนใหญ่มักจะเป็นเจ้าของและเป็นผู้ขายเป็นคน ขึ้นเจ้าดี (การบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ซึ่งประกอบด้วย เจ้าที่ เจ้าดิน แม่โพสพ แม่ธรณี และเทวดา ให้ช่วยปกปักรักษาและดูแลข้าวไร่ หรือพืชผักที่ปลูกให้เจริญงอกงาม และช่วยขับไล่คน หนู มดแมลง ต่าง ๆ ไม่ให้มาแผ้วพาน ถ้ามาเก็บเกี่ยวก็จะเลี้ยงไก่กู่เหล้าป่น(การถวายไก่ หนึ่งคู่ เหล้าหนึ่งขวด) เป็นการตอบแทน

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปลูก ส่วนมากจะสืบเชื้อ(สายพันธุ์)มาจากรุ่นพ่อรุ่นแม่ โดยไม่รู้แหล่งที่มาที่แน่นอนเพราะสืบทอดกันมา เช่นข้าวแดงดอกตูม ข้าวคำมูน ข้าวแพ ข้าวไก่เถื่อนดอกขาว และดอกแดง หรือข้าวหมาตีน ที่ลือกันว่าหอมหนักหอมหนาขนาดปลูกหมาที่หลับให้ตื่นได้เมื่อหุงข้าวสุก และยังมีพันธุ์ข้าวที่ได้มาจากแหล่งอื่น เช่น ข้าวชิม(ข้าวชิมขาว ข้าวชิมแดง) ซึ่งเล่ากันว่าครูปาขาวปี (ลูกศิษย์ของครูปาศรีวิชัย)เป็นผู้มอบให้และบางสายพันธุ์ก็ได้มาจากการแลกเปลี่ยนระหว่างหุบเขากับคนบนดอยเช่น ข้าวหาง ข้าวตันข้าวจ้าวหลวง ของชาวปาเกอะญอที่เชื่อว่าหุงขึ้นหม้อและกินอร่อยเป็นยิ่งนัก

พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันได้แก่ ข้าวแพ คำว่า แพ เป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง การแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึง ในความหมายของคำว่าข้าวแพ อาจจะสื่อความหมายถึงผลผลิตของข้าวชนิดนี้ที่ปลูกเพียงเล็กน้อยแต่ได้ผลผลิตมากมายทำให้สามารถนำมาแบ่งปันกันได้อย่างทั่วถึง และข้าวอีกชนิดหนึ่งที่นิยมปลูกกันมากคือข้าวจ้าวหลวง เพราะเมล็ดมีขนาดใหญ่ และให้ผลผลิตมากและที่สำคัญเวลาหุงขึ้นหม้อ และกินอร่อย

คนเมืองแจ่ม มักจะใช้แรงงานของครัวเรือนและชุมชนทุ่มเทให้การปลูกข้าว ทั้งข้าวนา และข้าวไร่ดังปฏิทินเวลาดังนี้

เดือน	3 – 4	เก็บฝ้าย
“	5 – 6	ฟันไร่ เาะไร่ และเผาไร่
“	6 – 7	ตีฝ้าย หื้อเหมือง(ลอกเหมือง)
“	8	นำข้าวไร่(ปลูกข้าวไร่)
“	8 – 9	หว่านกล้า ไถนา เตือกนา
“	10	ปลูกนา(ปลูกข้าวนา)
“	12 – เดือนเกียง – ยี่	เกี่ยวข้าวไร่
“	3	เกี่ยวข้าวตัง ตีข้าว เอาข้าวขึ้นหลอง

แม้ว่าคนเมืองแจ่มจะทุ่มเทร่างกายแรงใจให้การปลูกข้าว แต่ผลผลิตทั้งข้าวนา ข้าวไร่ก็ยังต้องอาศัยปัจจัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นฝนฟ้า ดิน น้ำ และถึงแม้จะมีการจัดการน้ำจะมีการสร้างฝายต่าง ๆ ในแต่ละปีก็ยังไม่สามารถควบคุมผลผลิตให้เป็นไปตามความคาดหวังได้ และที่สำคัญการผลิตข้าวไม่ว่าจะเป็นข้าวนา หรือข้าวไร่ ให้ผลผลิตในปริมาณค่อนข้างน้อย ปลูกข้าวไร่ 1 ไร่ภาชี เก็บเกี่ยวแล้วจะได้ข้าวเปลือกประมาณ 20 – 30 ถัง ส่วนข้าวนาจะได้มากขึ้นมาหน่อยประมาณ 40 – 60 ถัง ดังนั้นจึงทำให้ข้าวไม่พอกินจนครบปี ประมาณ เดือน 8 - 12 ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังจะลงกล้าปลูกนา จึงเป็นช่วงของข้าวหวิด (เริ่มไม่พอกิน) พอดี ทำให้คนเมืองแจ่ม บางครอบครัวต้องดิ้นรนหาทางออกให้กับตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้าง การหาของมาแลกข้าว หรือการปลูกฝิ่นดังที่กล่าวไปแล้ว ก็เพื่อความอยู่รอดของตนเองและชุมชน

การปลูกข้าวไร่บนพื้นที่โหล่งปง ได้มีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น และชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านต่างหลั่งไหลเข้าไปจับจองพื้นที่กันอย่างกว้างขวาง โดยส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการชักชวนกันตามสานสัมพันธ์ของเครือญาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน หมู่ที่ 4,5,9 และ 12 ของตำบลช้างเคื่อง ชาวบ้านจากตำบลบ้านทัพ ตำบลท่าผาและตำบลกองแขก ดังนั้นการขยายพื้นที่ทำกินจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับถนนหนทางได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม ไร่โหล่งปง มีการขยับขยายทั้งในแง่ของพื้นที่การผลิต และได้พัฒนาเข้าสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น มีทั้งมันอาลู(มันฝรั่ง) ข้าวโพด ถั่วเหลือง โดยมี นายนวลตา ปิงกุล ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการสุขาภิบาลแม่แจ่ม และเป็นพ่อค้าในหมู่บ้านและเป็นคนรับซื้อผลผลิตจากชาวบ้านซึ่งเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงจากการทำการเกษตรแบบยังชีพไปสู่การทำการเกษตรเพื่อการค้ามาสู่ชาวบ้าน เพราะเป็นผู้ชักชวนและแนะนำให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเริ่มจากการนำไม้หัวจ้องไปส่งขายในเมืองแล้วไปเห็น มันอาลู(มันฝรั่ง)ที่ร้านนิรันดร์ ในตลาดเมืองใหม่ ก็เกิดสนใจ แล้วนำมาเล่าสู่กันในกลุ่มเพื่อน และได้มีการชักชวนกันไปดูวิธีการปลูก มันอาลู ที่อำเภอสันทราย และได้เชื้อ(พันธ์)มันอาลูกลับมาทดลองปลูก ซึ่งให้ผลผลิตดีเป็นที่น่าพอใจ จึงพากันปลูกมันอาลูกันและขยายออกไปจนทั่ว โดยมีนายนวลตา รับจัดหาพันธุ์มาขายให้ และรับซื้อผลผลิตคืน หรือรับจ้างบรรทุกไปขายในเมืองให้ และต่อมาพัฒนาไปสู่การปลูกข้าวโพด ก็เป็นการแนะนำจากนายนวลตา แทบทั้งสิ้น แต่การปลูกพืชเศรษฐกิจในขณะนั้นเป็นการเพาะปลูกควบคู่ไปกับการทำไร่ข้าวเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาการขายผลผลิต และปัญหาการขนส่งก็ยังเป็นปัญหาใหญ่สำหรับชาวบ้าน

“ปลูกมันอาลูในตอนหัวที่ปลูกพันธ์ขึ้นเมืองบ้านเฮา ต่อมาปุ๋นวลตา พาไปกอยเขาเยยะดี(ทำที่)สันทราย ก่ปากันซื้อเจือมันชาภูต้า จากสันทราย มาปลูก ปลูกแล้วได้มันหัวหลวงหัวใหญ่ กำนันก่ปากันปลูก แต่บางปีก่ได้ขายเน่าเต็มปีนเฮือน”³⁴

(ปลูกมันฝรั่งในตอนแรกก็ปลูกพันธ์พื้นเมืองที่มีอยู่ ต่อมานายนวลตา พาไปดูเขาทำที่อำเภอสันทราย ก็พากันซื้อพันธ์มันชาภูต้า จากสันทราย มาปลูก ปลูกแล้วได้มันหัวใหญ่มาก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาก็พากันปลูก แต่บางปีก็ไม่ได้ขายเน่าเต็มไต้ถุนบ้านก็มี)

“ตะก่อนตางมันยาก เหวตินยังเวยกว่า ถ้ารถติดหล่ม สักเตียนนอน 2วัน 3วัน ก่มี ข้าวก่บมี ข้ามน้ำแม่แจ่มตี่บ้านต้าข้ามตะก่อน พ่อนวลตา เอาถังน้ำมัน 200 ลิตร มากุมติดไม้ซุงแบ่งเป็นแปะหลวงไว้ต่างรถโตโย ข้ามน้ำก่โดยติดลอกไว้บนฝั้งน้ำผากตรงข้าม ถ้าจะข้ามก่จ้วยจักเอารถข้ามต้า เปื้อเอาควไปขายดีเวียง”³⁵

³⁴ คำบอกเล่าของป้ออู๊ยเปี้ย สมวธา อายุ 85 ปี บ้านช้างเคื่องบน วันที่ 11 มี.ค. 2547

³⁵ คำบอกเล่าของป้ออู๊ยหนิว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช้างเคื่อง อ่างแล้ว

(สมัยก่อนทางมันลำบาก เดินเท้าไปยังเร็วกว่า ถารถติดหล่มบางทีนอน 2 วัน 3 วัน ก็มี สะพานข้ามน้ำก็ไม่มี ข้ามน้ำแม่แจ่มที่บ้านท่าข้ามสมัยนั้น พ่อหลวงดำ เอาถังน้ำมัน 200 ลิตร มามัดติดกับไม้เป็นท่อน ๆ ทำเป็นแพขนาดใหญ่วั้บรรทุกรถโตโย ข้ามน้ำ โดยติดล่อไว้บนฝั่งน้ำด้านตรงข้าม ถ้าจะข้ามก็ช่วยดึงล่อเอารถข้ามเพื่อที่จะนำเอาผลผลิตไปขายในตัวเมือง)

ล่วงเข้าปี พ.ศ. 2511 – 2512 ทางรถเข้าแม่แจ่มได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม และมีการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างบ้านท่าเรือออกไปยังถนนสายฮอด ไร่โหล่งปงก็มีการขยายพื้นที่ และตัวพืชเศรษฐกิจยิ่งขึ้นไม่ว่า จะเป็นข้าวโพด มันอาลู่ ถั่วเหลือง และละหุ่ง โดยมีพ่อค้าคนกลางทั้งนายหลวงดำ และพ่อค้าชาวจอมทองและเชียงใหม่มารับซื้อผลผลิตไปส่งขายให้ร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่

ชีวิตของกำนันอยู่ร่วมกัน

การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหม่ของชาวโหล่งปง ในตอนแรกก็จะกระจุกอยู่ตามตาน้ำ สำคัญทั้ง 5 แห่ง การอาศัยอยู่ร่วมกันก็จะอาศัยพึ่งพิงกัน โดยส่วนใหญ่แล้วในแต่ละกระจุกก็จะอาศัยอยู่กันตามความสัมพันธ์ใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ – ลูก พ่อ แม่ – ลูกเขย ลูกสะใภ้ ญาติ พี่ น้อง เพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด การช่วยเหลือเกื้อหนุนกันไม่ว่าจะเป็นการหมายดี การปันไฮ้ การเอามื้อเอารวัน หรือแม้แต่การร่วมกันขุดน้ำบ่อ เพื่อใช้อุปโภค บริโภค ซึ่งในแต่ละชุมชนก็จะมีบ่อน้ำเพียงบ่อเดียว ใช้ร่วมกัน และถือเป็นของหน้าหมู่บ้าน ใช้ร่วมกัน หรือแม้แต่พื้นที่ป่าสำหรับหาเห็ด ผักหวาน หรือหาของป่าต่าง ๆ ตลอดจน ป่าสำหรับล่าสัตว์ ก็ถือเป็นของหน้าหมู่บ้าน ทุกคนมีสิทธิใช้ร่วมกัน

การแบ่งบ้านสร้างเมือง(การสร้างบ้าน)ของคนในชุมชนก็ถือว่าเป็นของหน้าหมู่บ้าน ใครก็ตามที่จะสร้างบ้านก็ต้องบอกกล่าวแก่คนในชุมชนให้รับทราบทุกครั้งเรียบร้อยแล้วก็มาช่วยกันสร้าง จนสำเร็จเข้าอยู่ได้ ซึ่งบ้านในสมัยนั้นก็มักจะใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมาสร้าง อย่างเช่นฝา กับพื้นบ้านก็จะทำมาจากไม้ไผ่โดยการนำไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อนความยาวตามต้องการแล้วใช้ขวาน หรือมีดสับให้ทั่วแล้วผ่าแยกออกเป็นแผ่น ที่เรียกว่าฟาก ส่วนหลังคาก็มักจะมุงด้วยหญ้าคา หรือตองติง วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

ในขณะนั้นการเลี้ยงเจ้าที่ที่บวชนุ่น ก็ถือเป็นภารกิจหน้าหมู่บ้านโดยมีพ่อกำแหง กุลเม็ง คนบ้านใต้ท่าผา เป็นตั้งข่าว เพราะบ้านของแก่อยู่อีกกับบวชนุ่นด้วยการเลี้ยงเจ้าที่เป็นฮีตของคนแม่แจ่มไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน หรือทำอะไรก็จะมีกาเลี้ยงเจ้าที่เพราะถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อเจ้าที่เจ้าดิน และขณะเดียวกันก็ถือฐานขอให้เจ้าที่ เจ้าดินผู้เคยอยู่ก่อนช่วยปกป้องรักษา คุ่มครอง ไม่ให้ได้รับอันตราย และขอช่วยดลบันดาลให้การประกอบการใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้

บทสรุป

โหล่งปงเป็นโหล่งที่ราบบนภูเขา ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบรูปวงรีเอียงตามแนวเหนือ – ใต้ ลักษณะทางกายภาพมีความลาดชันของภูเขาจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก โดยทางทิศตะวันตกมีภูเขา หรือที่ชาวบ้านเรียกดอยหงส์ ขนานไปในแนวเหนือ – ใต้ ตลอดแนว และมีความลาดชันมากกว่าพื้นที่ทางทิศตะวันออก ซึ่งมีภูเขาที่มีความลาดชันน้อยกว่า ประกอบกับความลาดชันของสันดอยทางทิศตะวันตก และทิศตะวันออกมาบรรจบกันตรงกึ่งกลางของพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ราบบนภูเขา ที่มีลักษณะคลื่นลอนและร่องห้วยอยู่ตรงกลางพื้นที่ และเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ของลัวะมาก่อน และโหล่งปงน่าจะเป็นเส้นทางการค้าโบราณระหว่างเมืองในหุบเขาและกลุ่มชนที่อยู่ในแถบลุ่มน้ำใหญ่ คือ น้ำปิง ต่อมา มีการบุกเบิกของคนไต และมีการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จากการสัมปทานมีการบุกเบิกหาที่ทำกินตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐ

ยุคที่ 2

อันตึกผา หมาจันตรอกพ.ศ. 2515 – 2519

การเข้ามาของชายชุดเขียว

การพัฒนาตามแผนพัฒนาประเทศทำให้ถนนเข้าสู่แม่แจ่มได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม และ ไร่ไหล่งปงก็มีการขยายพื้นที่ และตัวพืชเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นข้าวโพด มันอะลู(มันฝรั่ง) ถั่วเหลือง และละหุ่ง ตลอดจนการค้า การขายก็คล่องตัวยิ่งขึ้นมีพ่อค้าคนกลางทั้งในท้องถิ่น และพ่อค้าคนกลางชาวจอมทองและเชียงใหม่เข้ามารับซื้อผลผลิตไปส่งขายให้ร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่ การพัฒนาการปลูกพืชเศรษฐกิจของชาวไร่ไหล่งปงกำลังเป็นไปตามแผนพัฒนาประเทศด้วยดี และในฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวโพดในปี พ.ศ. 2515 ชาวเกษตรไหล่งปงสังเกตเห็นความผิดปกติ เมื่อมีกลุ่มผู้ชายที่แต่งชุดสีเขียวคล้ำๆ กับทหารมาเดินสำรวจตามชายขอบป่าและตามพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

“ตอนหัวที่หมูเฮาก่อปลูกข้าว และต่อมาก่อปลูกมันอะลู ปลูกมะขัง แล้วก่อข้าวโพด ช่วงที่ปลูกข้าวโพดนี้มีหมู่ออป.เริ่มเอาป้ายป่าสงวนมาติด เอ ! ราว ๆ ปี พ.ศ. 2515 กว่า 2516 นี่แหละ โดยตอนหัวที่เขาก่อเอาป้ายมาติดตามฮิมป่าตามแดนไฮ่ดีติดกับป่า ติดป้ายไปกุ๊ดกุ๊ดทาง หลังจากนั้นเขาก่อมาไล่เอาดี ตามไฮ่ดีมีฮิมป่า สักพองก่อถอยเข้ามาจากมีไฮ่นักก่อกลับเป็นมีไฮ่น้อย สักพองก่อหนีบ้านออป.เขาไปไล่แล้วก่อยัดเอาไฮ่ เริ่มตีหัวดอยก่อนลื้อเอาไฮ่ บุ่งันแปบปุ่หมิ่นตำแน หมู่นี้ ก่อหนีขึ้นมาหาเอาดีไหล่งปง ต่อจากนั้นออป.ก่อมาไล่ดีไหล่งปงแหม เอาคนงานมาปลูกสักในไฮ่ของชาวบ้านโดยปลูกผากตะวันตกตาก่อนโดยบ่สนใจว่าเป็นไฮ่ของไผ่ก้านั้นหมูเฮาก่เหมือนอันตึกผา หมาจันตรอก ละก่า จะถอยปึกไปปลูกผื่นอย่างเก่า ก่อบ่ได้หลวงเป็นจะยับ จะเยี่ยไฮ่เป็นก่อไล่ สู้อย่างเดียวละก่าก่า นั้น”¹

(ในตอนแรกพวกเราก็ก่อปลูกข้าว และต่อมาก็ก่อปลูกมันฝรั่ง ปลูกมะขังแล้วก่อข้าวโพด ช่วงที่ปลูกข้าวโพดนี้มีคนของออป.เริ่มเอาป้ายป่าสงวนมาติด ในราว ๆ ปี พ.ศ. 2515 หรือ 2516 นี่แหละ โดยตอนแรกเขาก็ก่อเอาป้ายมาติดตามริมขอบป่าตามเขตไร่ที่ติดกับป่า ติดป้ายไปทั่วทุกหนทุกแห่ง หลังจากนั้นเขาก็มาไล่เอาที่ดิน ตามไร่ที่

¹ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของบ่ออู๊ยกองแก้ว อายุใจ อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

มีพื้นที่ติดกับป่า ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มถอยเข้ามา จากที่มีไร่มากกลับเป็นมีร้น้อย บางกลุ่มก็หนีกลับบ้านก็มี ออกไปเขาไปไล่แล้วก็ยึดเอาพื้นที่ไร่ โดยเริ่มที่หัวดอยก่อนแย่งเอาไร่ นายบันแปบนายหมื่นตำแน กลุ่มนี้ก่อน ทำให้หนีขึ้นมาหากลุ่มของพวกเราที่ไหล่งปง ต่อจากนั้นออกก็มาไล่และแย่งยึดเอาที่ดินที่ไหล่งปงอีก โดยเอาคนงานมาปลุกสักรในไร่ของชาวบ้านโดยปลุกด้านตะวันตกของถนนก่อนและไม่สนใจด้วยว่าเป็นที่ไร่ของใคร ทำให้พวกเราไม่พอใจและจำเป็นต้องต่อสู้เปรียบเหมือนอันตักผา หมาจันตรอก (หมาจันตรอก) จะถอยกลับไปปลุกผืนเหมือนเก่าก็ทำไม่ได้ผิดกฎหมาย จะทำการเกษตรเขาก็ไล่ ต้องลุกขึ้นสู้อย่างเดียวเท่านั้นถึงจะอยู่ได้)

การทำการเพาะปลูกระบบพืชเศรษฐกิจของชาวไร่ไหล่งปงไม่ได้วิวัฒนาการไปอย่างราบรื่นสมดังความคาดหวังของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจึงเป็นไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทั้งนี้ก็เพราะเงื่อนไขที่เกิดจากรัฐขยายอำนาจในการแย่งชิงทรัพยากรกับชาวบ้าน

ในการพัฒนาของรัฐบาล ด้านหนึ่งพยายามผลักดันให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่ตลาดโลก โดยมุ่งส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า แนะนำให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี และปรับปรุงพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์พื้นบ้านให้เป็นพันธุ์ใหม่ รวมทั้งการพัฒนาปัจจัยเสริมต่าง ๆ ถ้าหากวิเคราะห์และสังเคราะห์เหตุการณ์จากเพลงผู้ใหญ่ลี ก็จะสามารถย้อนอดีตและทบทวนถึงความหมายตลอดจนลักษณะของ “การพัฒนา” ในสายตาของคนไทยยุคนั้นได้เป็นอย่างดี

พ.ศ. สองพันห้าร้อยสี่	ผู้ใหญ่อลีตักทองประชุม
ชาวบ้านต่างมาชุมนุม	มาประชุมที่บ้านผู้ใหญ่อลี
ต่อไปนี้ผู้ใหญ่อลีจะขอกล่าว	ถึงเรื่องราวที่ได้ประชุมมา
ทางการท่านสั่งมาว่า	ให้ชาวนาเลี้ยงเปิดและสุกร

เพลงนี้ขึ้นต้นด้วยการบอกช่วงเวลา คือ พ.ศ. 2504 – 2509 ซึ่งเป็นปีแรกของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา ฯ ฉบับแรก (พ.ศ. 2504 – 2509) ผู้ใหญ่ลีซึ่งเป็นผู้ใหญ่อบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกประชุมลูกบ้าน หลังจากไปประชุมที่อำเภอ และนำเรื่องที่ไปรับทราบมาบอกให้ชาวบ้านรับรู้

ที่น่าสนใจ คือ ผู้ใหญ่ลีบอกแก่ชาวบ้านว่า “ ทางการท่านสั่งมาว่า ให้ชาวนาเลี้ยงเปิดและสุกร” “ทางการท่านสั่งมาว่า...” หมายถึง ฝ่ายราชการที่ผู้ใหญ่อลีสังกัดคือกระทรวงมหาดไทยหรืออาจหมายถึงรัฐบาลที่มีอำนาจ “สั่ง” ลงมาจากเบื้องบนให้ชาวบ้านทำตาม

การสั่งให้ชาวนาซึ่งมีอาชีพปลูกข้าว(ทำนา) ต้องเลี้ยงเปิดและหมู่นั้น สะท้อนนโยบายการพัฒนา ด้านการเกษตรของรัฐบาลยุคเริ่มต้นการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1

ได้อย่างชัดเจน คือ เปลี่ยนชวามาจากการผลิตแบบดั้งเดิม (ฟังตนเอง) ตามที่เคยเป็นมาก่อน ให้ทำการเกษตรเพื่อการขาย

คำขวัญต่าง ๆ ที่แพร่หลายในยุคนั้นก็สะท้อนทิศทางการพัฒนาประเทศว่าจะมุ่งไปทิศทางใด เช่น “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดีมีงานทำ” และ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เป็นต้น การเน้นการพัฒนาด้านวัตถุและความทันสมัย (น้ำ – ไฟ – ทาง) และเงินเป็นจุดหมายของการพัฒนา ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรชาวนาไทย อย่างลึกซึ้ง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพและวัฒนธรรม ฯลฯ

รูปธรรมคือ เกษตรกรรับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ใหม่ ๆ พร้อมเทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ในแนวทาง “การปฏิวัติเขียว” นั่นคือการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจพันธุ์ใหม่ ๆ เชิงเดี่ยวเพื่อขาย โดยใช้ปัจจัยการผลิตจากการตลาดมากมาย เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดแมลงและศัตรูพืชอื่น ๆ การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ ฯลฯ เป้าหมายของการเกษตร คือใช้เงินและความมั่งคั่งเป็นตัวเปิดแทนที่จะพึ่งตนเองและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่มีวิถีชีวิตสืบเนื่องมานับร้อยนับพันปี

สิ่งที่เกิดกับเกษตรกรในพื้นที่เกษตรไหล่งปง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ก็เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกกว่า 70,000 แห่งทั่วประเทศไทย เกษตรกรไทยกว่า 35 ล้านคน ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ปัญหา และผลกระทบด้านต่าง ๆ อย่างเดียวกันเพราะต่างก็อยู่ใต้โครงสร้างและกระแสการพัฒนาประเทศฉบับเดียวกันอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

แต่ ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลก็ส่งเสริมการเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากรของภาครัฐ ความแตกต่างของการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐที่แตกต่างกันในช่วงเวลาเดียวกัน และพื้นที่เดียวกันเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดการขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชาวบ้านที่อยู่เดิมซึ่งทำการเกษตรแผนใหม่ตามนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐ ที่ต้องการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และขณะเดียวกันฝ่ายรัฐอีกกลุ่มก็ต้องการพื้นที่ในการปลูกป่าชดเชยตามโครงการปลูกสักขององค์การป่าไม้ จะเห็นได้ว่าการสัมปทานป่าสักในแม่แจ่ม ในช่วงแรก ๆ รัฐมุ่งหาประโยชน์จากไม้อย่างเดียว แต่ยุคหลังเมื่อองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งเป็นผู้ได้รับสัมปทานในเขตป่าแม่แจ่มทั้งหมด 3,788 ตารางกิโลเมตร กำลังจะหมดอายุการสัมปทานป่าใน พ.ศ. 2519 นอกจาก จะหาประโยชน์จากไม้แล้วยังแสวงหาประโยชน์จากการยึดพื้นที่ด้วย จะเห็นได้จากโครงการปลูกป่าทดแทนที่ ออป. จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของรัฐบาลในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ เพื่อชดเชยป่าธรรมชาติที่ตนได้รับสัมปทานไป ออป. จึงเสนอโครงการปลูกสร้างสวนป่าแม่แจ่ม ต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่ออนุมัติเงินลงทุนในโครงการ และเข้าดำเนินการปฏิบัติงานในพื้นที่ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2516 – 2526 จากการนำเสนอโครงการปลูกสร้างสวนป่า (โครงการที่ 3) ของ ออป. ครั้งนั้นได้กล่าวถึงประโยชน์ทางตรงที่รัฐจะได้รับดังนี้

1. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จะมีวัตถุดิบสำหรับป้อนโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนได้มากขึ้นไปอีก

2. จากผลของการปลูกสร้างสวนป่าเพิ่มเติมในที่รกร้างว่างเปล่านี้ เมื่อคำนวณจากไม้สักที่ปลูกปีละ 1,000 – 2,000 ไร่ เมื่ออายุ 60 ปี จะมีปริมาณของไม้ในสวนไร่ละ 32 ม.³ หรือ 32,000 ม.³ ถ้าขายได้ลูกบาทค์เมตรละ 1,000- 2,000 บาท จะขายได้ปีละ 32 – 64 ล้านบาท โดยการลงทุนเฉลี่ย 1,000 ไร่ ต่อ 1 ล้านบาท เมื่อคิดดอกเบี้ยธรรมดา 60 ปี ในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี จะเป็นเงินลงทุนพร้อมทั้งดอกเบี้ยประมาณ 4 ล้านบาท รัฐจะมีผลกำไรประมาณปีละ 28 - 60 ล้านบาท

โดยการกำหนดการปลูกสร้างสวนป่าในบริเวณป่าดอยหัวแล้ง - ป่าห้วยกลางบ้าน(ป่าแม่แจ่ม) ป่าเตรียมการสวนป่าแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ผลของการเข้ามาดำเนินการขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้กระทำต่อชาวบ้านดังเช่น ภาพการ์ตูนล้อเลียนต่อไปนี้

รูปที่ 3 : ภาพการ์ตูน เสียดสีการทำงานของภาครัฐ จากสื่อสิ่งพิมพ์

จากภาพการ์ตูนได้อธิบายเหตุการณ์ และเรื่องราวอย่างเห็นได้ชัดจากการที่ชาวบ้านได้เลิกการปลูกฝิ่นแล้วหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจบนพื้นที่ไหล่งปง ซึ่งกำลังทำเป็นเรื่องเป็นราวไปได้ด้วยดี แต่ภาครัฐก็อ้างสิทธิของป่าสงวนขับไล่ชาวบ้าน และจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าและที่ดิน ซึ่งชาวบ้านก็ต้องยอมทำตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และต่อมาภาครัฐก็ยังอ้างสิทธิอันชอบธรรมของความเป็นเจ้าของเข้ามาควบคุมแย่งยึดที่ทำกินของชาวบ้าน สร้างความกดดันต่าง ๆ ให้ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านแสดงปฏิกิริยาความไม่พอใจและคัดค้านโต้ตอบทั้งโดยทางตรงและโดยอ้อม

“หมู่ออป. เขาออกจะต่าย ตอนหัวที่เมื่อเฮามาเยี่ยะไฮ้ใหม่ ๆ พอเฮาฟันล้มไม้เขาก็อบว่าอะหยั่ง แถบยังเฮารถมลากไม้ใหญ่ ๆ ไป โดยเฉพาะไม้สัก ตอนนั้นป่างเขามมีในบ้านเฮา เขาลากไม้ไปลิ้เป็น

เขามาแบ่งป่าดีหัวแสงเมื่อปี 2516 นี่บ่ตายกำน้ำละดีเอาป่ายป่า
สงวนมาไล่ติดตามป่าแล้วก่อลื้อเอาดีกับเขา”²

(ออป. เขาเป็นคนตะลปะเตล่งมาก เข้ามาตอนแรกขณะที่พวกเรามาทำไร่ในพื้นที่ไหล่งปงใหม่ ๆ พอชาวบ้านทำการคันล้มไม้ก็ไม่ว่ากล่าวอะไรเหมือนจะส่งเสริมด้วยซ้ำไป โดยการเอารถมาช่วยลากไม้ใหญ่ ๆ โดยเฉพาะไม้สักออกจากพื้นที่ และขณะนั้นสำนักงานออป.ก็ไม่มีในอำเภอแม่แจ่ม ต้องลากไม้ไปที่อำเภอสีจังหวดลำพูน เขามาส่งสำนักงานที่หัวดอยเมื่อปี พ.ศ. 2516 ในช่วงนี้แหละที่เขาเอาป่ามาติดตามป่าสงวนแล้วก็แย่งยึดพื้นที่กับชาวบ้าน)

“ก่อนจะไล่เขา แบ่งมาจวนคนนั้นหน่อย คนนี้หน่อยฮื้อเป็นคนงานปีหนึ่งหื้อสตางค์เหี้ยปะก็บาท ใผจะเยี้ยะ หมูเฮากอบเอา ปลุกข้าวโพดขายยังได้นักเหลือจากตนัก บ่มีใผเล่นด้วย กำนั้นละกำเขาถึงมาไล่หมูเฮา เขาเยี้ยะปอใจมาถึงก่อเอาหลักปัก ๆ บ่บอกใผสักคน ใฮ่ป้อแก้วแม่จมนั้นโดนก่อนเปื่อน”³

(ก่อนที่ ออป. จะมาไล่ ทำเป็นมาชวนคนโน้นที คนนี้ที ให้เป็นคนงานรักษาป่าสัก โดยให้ค่าตอบแทนนิดหน่อย จึงไม่มีใครสนใจ เพราะปลุกข้าวโพดขายได้เงินมากกว่าตั้งมากมาย เป็นเหตุให้ ออป. ไม่พอใจมาไล่ชาวบ้านเพื่อแย่งยึดเอาที่ดิน การกระทำก็ทำแบบอำนาจบาตรใหญ่มากโดยไม่บอกให้ทราบล่วงหน้า มาถึงก็ลงมือปักหลักและปลุกโดยไม่ฟังคำคัดค้านของใครเลย ปลุกที่ไร่ของพ่อแก้ว แม่จมก่อนใคร)

“หลังจากหมู่ออป. เอาป่ายป่าสงวนมาติดได้บ่เมิน เขาก่อมาบอกห้ามปลุกข้าวโพดหัวที่ก่อเริ่มดีใฮ่ฟากลุ่มตางก่อน ซึ่งมันเป็นใฮ่ของป้อกับป้อแก้วหมูเฮากอบฟังพอฝนลงก่อเอากันปลุกข้าวโพด หมู่ออป.เขาก่อเอากล้าไม้สักมาปลุกซ้อนข้าวโพดเฮาแหม หมูเฮากอบปอใจ พอเขาปัก หมูเฮาก่อปากันไปคอนเก้าสักเขา สักผ่อก่อเอาน้ำฮ้อนไปรดเก้าสักหื้อไม้สักตาย ก่อเยี้ยะกันอย่างฮื้อ”⁴

(หลังจาก ออป. เอาป่ายป่าสงวนมาติดได้ไม่นาน เขาก็มาบอกห้ามปลุกข้าวโพดโดยเริ่มที่ไร่ด้านตะวันตกถนน ซึ่งมันเป็นไร่ของพ่อกับพ่อแก้ว พวกเราก็กอไม่ยอมเชื่อพอฝนลงก็พากันปลุกข้าวโพด ออป.เขาก็ไม่ยอมเหมือนกันเอากล้าไม้สักมาปลุกซ้อนข้าวโพดอีก พวกเราก็กอไม่พอใจ พอเขากลับ พวกเราก็กอชกชวนกันไปจับกล้าสักโยกคอน บางกลุ่มก็นำเอาน้ำร้อนไปรดกล้าสักให้ไม้สักตาย)

² คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ๑ ของป้ออุยศรีวรรณ กุอ อายู 76 ปี บ้านช่วงเค็ง อ่างแล้ว

³ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ๑ ของป้ออุยเปี้ย สมวธา อายุ 85 ปี บ้านช่วงเค็ง อ่างแล้ว

⁴ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ๑ ของป้ออุยกองแก้ว อายุใจ อายุ 76 ปี บ้านช่วงเค็ง อ่างแล้ว

“ก่อนเขาจะมาเยี่ยหื้อเฮาก่อน เขาเยี่ยเฮ้อยู่ดี ๆ เขาก่อนมาหลก(ถอน) ผักเฮาออก แล้วก่อนเอาสีกมาปลูกไผจะไปยอม พอเขาปักไป หมูเฮาก่อจ้วยกันต้มน้ำฮ้อน(ร้อน)เอาไปหต(รด)เก้าสีกโดยหมูแม่หญิง เป็นคนต้มน้ำ หมูเฮาป้อจายเป็นคนเอาไปหต หรือบางคนก้อเอาเกลือไปใส่เก้าสีกหื้อมันตาย หรือบ้ออันถ้าฝนตกก้อมาจ้วยกันคอนเก้าสีกเบื้อหื้อฮากมันบู้ด แต่ห้ามหื้อหลุดออกจากคุ่มก่าเดียวเขาจะฮู้ว่า เขาเยี่ยะ ถ้ามันตายกาคุ่มเขาจะว่ามันตายคนเดียว”⁵

(เขามาทำร้ายเราก่อน เราทำการเกษตรของเราอยู่ดี ๆ เขาก็มาถอนผักที่เราปลูกออก แล้วเอาสีกมาปลูกใครจะไปยอม พอเขากลับไป พวกเราก็ช่วยกันต้มน้ำร้อนเอาไปรดโคนสีก โดยกลุ่มผู้หญิงเป็นคนต้มน้ำ กลุ่มผู้ชายเป็นคนเอาน้ำร้อนไปรด หรือบางคนเอาเกลือไปใส่โคนสีกให้มันตาย หรือไม่ถ้าฝนตกก็มาช่วยกันจับโคนสีกโยก หรือดึงเพื่อให้รากมันขาด แต่ห้ามไม่ให้หลุดออกจากหลุมเดียวเขาจะรู้ว่าเราไปทำร้ายกล้ำสีกเขา ถ้าหากมันยืนต้นตายคาหลุมเขาจะเข้าใจว่าต้นสีกตายเอง)

“หมู ออป. เขาโหดร้ายจะตาย เขาเข้ามาเขาบ่สนใจหรือกว่าชาวบ้านจะปลูกอะไร พอมมาถึงก่อนเอารถเข้าไปลากเอาไม้ค้ำ กางไผ่ออกมาข้าวโพดสูงถึงอกแล้วหนา เขาก่อนเอารถเข้าไปลากไผ่อยู่ของเฮาจะเสียหายหยั่งใด เขาบ่สนใจ หันอะหยั่งของเฮา อยากได้อะหยั่งของเฮา เขาก่อนหยิบเอาไปหน้าตาเฉย อยากกินอะหยั่งของเฮาเขาก่อนกินโดยบ่ต้องขอหมอน้ำใส่น้ำอยู่ดี ๆ เขาก่อนถอนน้ำออกแล้วก่อนเอามือ เขาไปมีอยู่เดียวเขาเอารถมาลากเอาไม้ในกางไผ่ถอยรถมาจนเสาร์เชื่อนบื้อไปจาดนักเขาเยี่ยะกับหมูเฮา เหมือนกับว่าเฮาบ่ใช้คน เป็นบ่เดียวบ่ว่าตายหนา อย่างไล่หยับหล้าเสาร์หลั่นขึ้นเชื่อน เขาก่อนยังหลั่นไล่ขึ้นคั่นไต้ตั้ง 2-3 ชี้นตะก่อนมันใจดีล้าไปหนา บ่ว่า”⁶

(ออป. เขาโหดร้ายมากที่สุด เขาเข้ามาเขาไม่สนใจหรือกว่าชาวบ้านจะปลูกอะไร พอมมาถึงก่อนเอารถเข้าไปลากเอาไม้ที่อยู่ตรงกลางไร่ลึก ๆ ออกมา ข้าวโพดสูงถึงอกแล้ว เขาก่อนเอารถเข้าไปลากไผ่อยู่พืชผักของเราจะเสียหายหรือไม่ เขาไม่สนใจ เห็นอะไรของเราถ้าหากเขาอยากได้ เขาก่อนหยิบเอาไปหน้าตาเฉย อยากกินอะไรของเราเขาก่อนกินโดยไม่ต้องขออนุญาตหมอน้ำใส่น้ำอยู่ดี ๆ เขาก่อนถอนน้ำออกแล้วก็นำเอามือไปมีอยู่ครั้งหนึ่งเขาเอารถมาลากเอาไม้ในตรงกลางไร่ถอยรถมาจนเสาร์เรือนของพ่อโยกไปจากเดิมตั้งเยอะ เขาทำกับพวกเรา เหมือนกับว่าเราไม่ใช้คน ถ้าเป็นปัจจุบันพ่อว่าตายแน่นอน อย่างเช่นตอนเขาไล่จับหล้าเสาร์ ๆ รุ่งขึ้นบ้าน เขากฎยังวิ่งไล่บ่กรุกเข้าบ้านตั้งมากมายคนสมัยก่อนมันใจดีมากจนเกินไป)

⁵ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้อฮุยศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

⁶ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้อฮุยทอง สมยศ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

สงครามแย่งชิงพื้นที่ : ยุทธภูมิไหล่งปง

จากการที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งความแตกต่างของการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐที่แตกต่างกันในช่วงเวลาเดียวกัน และพื้นที่เดียวกันเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดการขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชาวบ้านที่อยู่เดิมที่ทำการเกษตรแผนใหม่ตามนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐที่ต้องการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และขณะเดียวกันฝ่ายรัฐอีกกลุ่มก็ต้องการพื้นที่ในการปลูกป่าชดเชยตามโครงการปลูกสักขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านและอป. ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ

ชาวบ้านได้วางยุทธศาสตร์ของการต่อสู้โดยการนำความอดอยากที่ผ่านมา และแรงบีบจากภาครัฐในการเก็บส่วยของฝิ่นเป็นแรงขับทำให้เกิดการต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ดินทำกินกลับคืนเดิมการตั้งถิ่นฐานของชาวเกษตรไหล่งปงจะตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวไร่ของตัวเองหรือตามแหล่งน้ำต่าง ๆ กระจัดกระจายไปตามไหล่ง ของไหล่งปง เมื่อถูกรุกรานจากการไล่ที่ หรือการเข้าแย่งยึดพื้นที่ของ ออป. ทำให้ชาวบ้านसानตัวเข้าด้วยเป็นปึกบ้านตามสายสัมพันธ์ต่าง ๆ ของแต่ละบ้านเพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยแต่ละบ้านได้คัดเลือกผู้อาวุโสและน่านับถือขึ้นมาเป็นผู้นำในการต่อสู้ หลังจากนั้นแต่ละปึกบ้านต่างก็ได้พัฒนาการสานตัวในการรวมพลังเข้าด้วยกันเป็นองค์กรของชาวไร่แม่แจ่มที่รวมคนจากหลายบ้าน หลายชาติพันธุ์ เพื่อแย่งยึดที่ทำกินกลับคืน

“เมื่อเฮาถูกไล่ต้อนขึ้น หมูเฮาก่อย้ายบ้านมาอยู่รวมกันเป็นหมู เป็นคณะตามบ้านไผ่บ้านมันจ่วยเหลือกัน อย่างบ้านท้องฝายก้อมีป้อฮุยเป็นหัวหน้าหมู บ้านบนก้อมีพ่อหลวงแต่ หลวงพ่อนวลดำ อำหนานหวัด เป็นหัวหน้าหมู บ้านแฆก้อมีปู่เปา อย่างอ๊ี้ เมื่อลูนมา เขาไล่หยับ ไล่จับเฮานักขึ้น แต่ละบ้านก้อได้รวมตัวเข้าด้วยกัน มีการประชุม จัดหน้าที่จัดอยู่เวณ อยู่ยาม แล้วก้อจ่วยกันสอดแนมหาข่าว แล้วก้อเอามาเล่าฮื่อกัน จ่วยเหลือกันตึงหมูตึงมวล”⁷

(เมื่อเราถูกไล่ที่มากขึ้น หมูเรากีย้ายบ้านมาอยู่รวมกันเป็นหมู เป็นคณะตามบ้านใครบ้านมัน ช่วยเหลือกัน เช่น บ้านท้องฝายก้อมีพ้อฮุยเป็นผู้นำ บ้านบนก้อมีพ่อหลวงแต่ หลวงพ่อนวลดำ อำหนานหวัด เป็นผู้นำ บ้านม้งก้อมีนายเปา แบบนี้ ตอนหลังเขาไล่จับเฮามากขึ้น และการต่อสู้ก็รุนแรงยิ่งขึ้นแต่ละบ้านก็ได้รวมตัวเข้าด้วยกัน มีการประชุม จัดหน้าที่ จัดอยู่เวณ อยู่ยาม แล้วก็ช่วยกันสอดแนมหาข่าวแล้วนำเอามาเล่าฮื่อกัน ช่วยเหลือกันทั้งหมด)

⁷ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้อฮุยดวงดี กรรมิกา อายุ 90 ปี บ้านท้องฝาย วันที่ 15 มี.ค. 2547

“ตอนนั้น อ้ายหลวงนวลดำ เป็นแนะนำฮื้อชาวบ้านมาอยู่รวมกันเป็น หมู่เป็นจุม ตามป๊อกบ้าน เยียะก้านจ้วยกันแล้วก้อจ้วยเหลือกัน บ่ ว่า จะเป็นการเยียะก้าน หรือป้องกันหมู่ ออป. แล้วก้อฮื้อมีพลังในการ ต่อรองกับหมู่ ออป.ด้วย”⁸

(ขณะนั้น อ้ายหลวงนวลดำ เขาแนะนำให้ชาวบ้านมาอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะตามป๊อกบ้าน ทำงานช่วยกัน แล้วช่วยเหลือกันไม่ว่าจะเป็นการทำงาน หรือการป้องกันตัวจากการทำร้ายของ ออป. แล้วก็ให้มีพลังในการ ต่อรองกับหมู่ ออป.ด้วย)

ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านต่างก็พร้อมใจยกให้ นายนวลดำ ปิงกุล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการสุขาภิบาลแม่แจ่ม และมีอาชีพรับเหมาก่อสร้างโครงการของรัฐ และเป็นพ่อค้ารับซื้อผลผลิตการเกษตร เป็นแกนนำในการเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินไหล่งปง โดยการเข้าพบกับนักข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อร้องเรียนให้นักข่าวช่วยเหลือในการนำเสนอข่าวการถูกทำร้ายของชาวบ้านและเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินของตนเองกลับคืน โดยการนำเสนอภาพของการคัดค้านในครั้งแรกนั้นเป็นภาพของราษฎรเฉพาะตำบลช้างเคื่อง หมู่ที่ 9 ,12 และตำบลท่าผา หมู่ที่ 5 จำนวน 300 กว่าครัวเรือน โดยการหยิบยก “ความเป็นราษฎรที่ประพดิดี” ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล มาเป็นข้อถกเถียงหลัก และนำตัวเลขรายได้ที่พวกเขาทำประโยชน์ให้กับรัฐ เป็นเหตุผลต่อรอง เพื่อเรียกร้องขอความเห็นใจในการทำกินต่อไป ดังปรากฏในเนื้อหาข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2516

“ราษฎรหมู่ 5 หมู่ 9 หมู่ 12 ต.ช้างเคื่อง ได้เลิกการปลูกฝิ่นตามขุนน้ำ ลำห้วยแม่แรก ห้วยแม่ปาน ห้วยแม่ขี้มูก และห้วยแม่มะลอ ตาม คำสั่งของรัฐบาลเพราะท่านต้องการจะปราบปรามยาเสพติดให้โทษ ให้หมดสิ้นไปจากเมืองไทย พวกเขาทั้งหมดเมื่อเลิกการปลูกฝิ่นแล้ว ก็ได้หันมาบุกเบิกแผ้วถางไร่เหล่าเก่าลัวะ อยู่ติดถนนสายฮอด-แม่แจ่ม เรียกว่า ไร่ไหล่งปง ในบริเวณนั้นมีที่ดินประมาณหมื่นกว่าไร่ แต่พวกเขาได้เข้ามาบุกเบิกทำมาหากิน ปลูกพืชหมุนเวียน มีทั้งมันฝรั่ง ถั่วเหลืองถั่วลิสง ละหุ่ง ปรากฏว่าได้ผลดีมาก จะเห็นได้ว่าเมื่อปี พ.ศ. 2515 มีรายได้เข้าสู่อำเภอแม่แจ่มประมาณสองล้านบาท ... บัดนี้ได้มีเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้เข้าไปจับไล่ที่พวกของเขา บอกว่า จะปลูกสักลงในที่ดินบริเวณนั้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้พวกเราได้รับความลำบากมากเพราะไม่รู้จะไปทำมาหากินอะไรจะไปทำไร่เลื่อนลอย

⁸ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป๋ออุ๊ยบุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช้างเคื่อง อ่างแล้ว

ปลูกฝิ่นอีกก็ผิดวัตถุประสงค์ของรัฐบาล จึงขอผู้ว่าราชการจังหวัด
และกรมป่าไม้ได้พิจารณาช่วยให้พวกเขายู่ในที่ดินต่อไป
โดยพวกเขาจะไม่ขยายที่ทำกินอีก ”

แต่เมื่อข้อเรียกร้องไม่ได้ผลตอบสนอง ทว่ามีแนวโน้มจะถูกผลักให้ออกจากพื้นที่ โดยอป.
เริ่มใช้รถแทรกเตอร์เข้าทำลายพืชผล และข่มขู่ให้โยกย้ายออกจากพื้นที่ทันที ภาพข่าวของ
ราษฎรที่ถูกรังแกจนอับและสิ้นหนทางในการทำมาหากินจึงถูกนำเสนอขึ้นมา พร้อม ๆ กันกับ
การอ้างสิทธิการใช้ประโยชน์อันชอบธรรมของชุมชน เหนือฝิ่นป่าไหล่งปงก่อนที่รัฐจะเข้ามายึด
ครอง ตามหน้าหนังสือพิมพ์ให้เห็นกันแทบทุกวันในขณะนั้น

“ด้วยความเกรงกลัวราษฎร ... ต้องยอมซึ่งขณะนี้ทุกคน
สิ้นเนื้อประดาตัวไม่รู้ว่าจะหันไปทำมาหากินอาชีพอะไรดี จะปลูกฝิ่น
ทางการก็ห้าม ที่ทางพวกตนก็ไม่มีเป็นของตัวเอง...ความจริงที่ดิน
ฝิ่นนี้ราษฎรเข้ามาทำมาหากินเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว แต่ต่อมาเมื่อ
เร็ว ๆ นี้ทางกรมป่าไม้ได้ประกาศยกที่ดินฝิ่นนั้นเป็นป่าสงวน”⁹

ในส่วนทางปฏิบัติชาวบ้านเมื่อถูกรังแกมากขึ้น และจนอับแทบจะสิ้นหนทาง ก็
จำเป็นต้องหันมาต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และเพื่อความชอบธรรมของตัวเองโดยนายพลตา ปิงกุล
และนายแต้ ปิงกุลแกนนำคนสำคัญพร้อมพรรคพวก ได้แนะนำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็น
กลุ่ม ตามย้อมบ้านต่าง ๆ เพื่อรวมตัวกันทำงาน และป้องกันตัวเองในขณะทำงาน และเพื่อเป็น
อำนาจในการต่อรอง โดยแต่ละย้อมบ้านก็ให้มีการติดต่อกันเป็นประจำอยู่เสมอ และใน
ขณะเดียวกันก็มีการตั้งเวรยามคอยดูแลและคอยสอดแนมฝ่ายตรงข้ามอยู่เสมอ ถึงแม้จะไม่ได้มี
การแบ่งหน้าที่กันชัดเจนแต่ชาวบ้านทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายต่างก็พร้อมใจกันทำ ไม่ว่าจะเป็น
การสอดแนมหาข่าว สอดส่องดูความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามอยู่เสมอ

“ เมื่อสู้กันกับ ออป. สมัยนั้นหลวงป้อนวลดำ เป็นหัวหน้าใหญ่ ดีค่อย
สั่งการและจัดการเรื่องต่าง ๆ แต่ท่านจะไปอุจเรจจากับหมู่ ออป. ก่อ
จะฮือพ้อหลวงแต่ ก่าพ้อหลวงหวัด เขาหมู่นี้ไปอุ้แต่นก่เป็นอุ้ได้ไป
เปื่องแล้วอย่างพ้อหลวงหวัด เขาเป็นคนดีเอาแต่ตัว ”¹⁰

(เมื่อต่อสู้กับ ออป. สมัยนั้นหลวงป้อนวลดำ เป็นหัวหน้าใหญ่ เป็นคนสั่งการและจัดการเรื่องต่าง ๆ แต่การจะ
ไปพุดเจรจากับหมู่ ออป. จะให้พ้อหลวงแต่ หรือพ้อหลวงหวัด และพรรคพวกไปแทนก่เขาพวกนี้เป็นคนที่พุด
เก่งและมีจิตวิทยาในการพุด แล้วอย่างพ้อหลวงหวัด เขาเป็นคนที่จริงจัง และเอาเรื่อง)

⁹ ข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2516

¹⁰ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้ออุ้ยทอง สมยศ อายุ 72 ปี บ้านช่วงเค็ง อ่างแล

“ตอนต่อสู้กัน มีการจัดเวร อยู่ยาม ผัดเปลี่ยนกันเป็นกะ หลวงพ่อนวลตำได้นอนคนเดียวสักเดือนต้องนอนข้างกำแพงเสมอ ตอนนั้นมีป้ออ้อย กับไผ่หนา แหม่มคน เป็นคนเฝ้าหลวงพ่อกลับห่ม ออป. มาฆ่าหลวงพ่อดอนนั้นหลวงพ่อบ่นว่าจะไต่ห่มเฮาก่อว่าตาม เป็นชื่อเยี่ยหย่งก่อเยี่ยหมด ถือว่าเป็นหัวหน้าใหญ่”¹¹

(ตอนต่อสู้กัน มีการจัดเวร อยู่ยาม ผัดเปลี่ยนกันเป็นกะ หลวงพ่อนวลตำไม่เคยได้นอนคนเดียวเลยต้องนอนตรงกลางเสมอ ตอนนั้นมีป้ออ้อย กับไผ่หนา อีกคน เป็นคนเฝ้าหลวงพ่อกลับห่ม ออป. มาฆ่าหลวงพ่อดอนนั้นหลวงพ่อบ่นว่าอย่างไร พวกเราก็ดำตาม เขาให้ทำอะไรก็ทำตามหมด ถือว่าเขาเป็นหัวหน้าใหญ่)

แนวทางและวิธีการต่อสู้

การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ ในพื้นที่โหล่งปงนั้น สามารถวิเคราะห์ได้โดยแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของรัฐ และส่วนของชาวบ้านได้ดังนี้

1. ส่วนของรัฐ

ช่วงต้น ๆ การเผชิญหน้ากันในระดับพื้นที่ ออป. ไม่ได้ออกมาโต้ตอบทางสื่อสาธารณะแต่อย่างใด เพียงมีความพยายามในการใช้มาตรการทางกฎหมายจัดการกับปัญหามวลชน ด้วยการขอความร่วมมือจากกรมป่าไม้ให้เร่งรัดการประกาศป่าสงวนแห่งชาติอีกครั้ง ตามหนังสือจากกองอำนวยการถึงกรมป่าไม้ ลงวันที่ 29 มีนาคม 2516

“กองอำนวยการได้ส่งหนังสือโครงการไปให้กรมป่าไม้ ... ได้เรียนว่า ออป. จะนำเสนอคณะกรรมการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้พิจารณาต่อไป ... แต่ อย่างไรก็ดี เนื่องจากพื้นที่ป่าแม่แจ่มได้มีราษฎรบุกรุกโค่นล้มไม้ลงและทำการปลูกพืชอย่างกว้างขวาง ทาง ออป. เกรงว่าหากมีอุปสรรคสำคัญที่จะให้โครงการนี้ไม่บรรลุตามเป้าหมายไว้ จึงขอให้กรมป่าไม้ได้โปรดพิจารณาหาทางแก้ไขและขอได้โปรดเร่งรัดการประกาศป่าแห่งนี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติโดยด่วน”

จะเห็นได้ว่าในขณะนั้น “ป่าโหล่งปง” “จึงยังไม่มีสถานะเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมาย พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติปี 2507” แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์การร้องเรียนหลังจาก ออป. เริ่มโค่นล้มต้นไม้ ถางป่า และทำการเผาป่าแปลงแรกเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2516 เป็นเหตุให้ไฟได้ลุกลามไปติดห้วยไร่ของชาวบ้านเสียหาย คำว่า “ป่าสงวนแห่งชาติ” จึงถูก

¹¹ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้ออ้อยดวงดี ภรรยา อายุ 90 ปี บ้านท้องผาย อ่างแล้ว

**หยิบยกมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรอง และโต้ตอบเพื่อกีดกันชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่
ดังข้อความชี้แจงของฝ่ายรัฐในวันที่ 7 เมษายน และ 16 เมษายน 2516 ดังลำดับต่อไปนี้**

“ พื้นที่ที่ ออป. จะทำการปลูกสร้างสวนป่านั้น เป็นบริเวณเตรียมการ
เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งราษฎรไม่มีกรรมสิทธิ์ที่จะเข้าไปอยู่ใน
บริเวณดังกล่าว สำหรับทางไร่หรือเพิงพักชั่วคราวที่ถูกไฟไหม้นั้น
ทาง ออป. เห็นใจราษฎรได้ลงทุนปลูกไว้เพื่อความเป็นธรรมและมีให้
ราษฎรเดือดร้อน ทาง ออป. พร้อมทั้งจะชดเชย และพิจารณารับผู้ที่
ได้รับความเสียหายเข้าเป็นสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้สวนป่าแม่แจ่มเป็น
อันดับแรก ... ”

“ พล.อ.อ.ทวิ จุลทรัพย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
พร้อมคณะเดินทางไปตกลงกับราษฎร 108 คน ณ บ่อน้ำร้อน อำเภอ
แม่แจ่ม ทางราษฎรต้องการให้ทางการเปิดป่าที่ ออป. จะทำการปลูก
ป่าสร้างสวนป่าแปลงปี 2515 – 2516 เป็นที่ทำกินถาวร แต่ทางนาย
ชิต นิลพานิช ปลัดจังหวัดเชียงใหม่ชี้แจงว่า ไม่สามารถจะเปิดป่าให้
ได้เพราะทางการกำลังจะประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติอยู่ เมื่อไม่ได้
ที่ทำกินถาวร ราษฎรก็ใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมในปีนี้อีกครั้งหนึ่ง ”

นอกจากใช้เงื่อนไขการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นข้ออ้างในการปฏิเสธข้อเรียกร้องของชาวบ้าน
รัฐ ในส่วนของกรมป่าไม้ ยังเริ่มยุทธวิธีปล่อยข่าวมือที่สาม โดยพยายามสร้างภาพให้การเรียกร้องสิทธิใน
ที่ทำกินของชาวบ้าน เป็นเรื่องของ การชักใยหรือมีผู้ได้ประโยชน์อยู่เบื้องหลัง ดังข่าวในหนังสือพิมพ์ไทย
นิวส์ วันที่ 12 เมษายน 2516¹²

กรณีนายสุนทร ผลรัตน์ไพบูลย์ หัวหน้าหมวดปลูกสร้างสวนป่า
องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้(ออป.) เป็นผู้ออกคำสั่งให้คนงานเผาป่า
หญ้าและไฟได้ลุกลามบ้านกับกระท่อม กระท่อมของราษฎรหมู่ที่ 12
บ้านป่าไหล่งปง ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม เชียงใหม่ เกิดเป็น
ข่าวยื้อเยื้อบานปลายออกไปแม้ว่าผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรม
ป่าไม้ นายกริต สามะพุทธิ และนายชิต นิลพานิช ปลัดจังหวัด
เชียงใหม่ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอีกหลายนายจะได้ไป
ประณิประนอมยอมชดเชยใช้ค่าเสียหายให้ตามอัตรา 700 , 1,000
และ 1,500 บาท แล้วก็ตามแต่ราษฎรกว่า 200 คน ก็ยังยืนยันว่า
จะไม่ขอรับเงินค่าเสียหาย...ผู้สื่อข่าวได้พบเจ้าหน้าที่ป่าไม้อาวุโสที่
ในเชียงใหม่(ไม่ประสงค์ออกนาม) เพื่อขอทราบเรื่องนี้ และเจ้าหน้าที่

¹² สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ : 2546 ,146-148

ปาไม่อาวโสกล่าวต่อไปว่า เรื่องราษฎรตำบลช้างเค็ง ร้องเรียนครั้งนี้ ทำให้คิดว่า อาจจะมีใครชักใยหรือหาผลประโยชน์ อยู่เบื้องหลัง ราษฎรในครั้งนี้ไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง

ซึ่งสอดคล้องไปกับข่าว การเคลื่อนไหวของทหารป่า ที่ออกจากปากของสมาชิกสภาจังหวัด ประจำอำเภอแม่แจ่ม ที่ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ วันที่ 6 เมษายน 2516

สท.ประพันธ์ ศศิฉาย แจ้งต่อไปว่า ได้รับคำบอกเล่าจากราษฎร บางคนที่เคยตรือนเหล่านั้นว่า เมื่อเกิดกรณีเจ้าหน้าที่ ออป.เผาบ้าน ราษฎรนั้น ได้มีบุคคลแต่งกายคล้ายทหารด้วยชุดเขียวมีปืนสะพาย เป็นอาวุธเข้าไปพบชาวบ้านหลายราย และแจ้งความประสงค์ว่าจะ มาช่วยชาวบ้านป้องกันทรัพย์สิน แต่ราษฎรเหล่านั้นไม่เล่นด้วย และปฏิเสธไม่ยอมรับความช่วยเหลือนั้นเสีย และได้เล่าต่อไปอีก ว่า เรื่องทหารป่าเข้ามาเกี่ยวข้องกับชาวบ้านตนได้แจ้งให้นายประครอง วปีนันทน์ (นายอำเภอแม่แจ่ม)ทราบแล้วเพื่อหาแนวทางป้องกัน การแทรกแซงจากของมือที่สามซึ่งอาจจะเข้ามาปลุกปั่นให้เกิดเรื่อง ขึ้น

ในสาระสำคัญของข้อเจรจากับฝ่ายการเมือง ในวันที่ 16 เมษายน 2516 ที่ปรากฏใน บันทึกข้อตกลงที่ร่างโดยฝ่ายรัฐ คือ การผ่อนผันให้ชาวบ้านทำการเพาะปลูกในพื้นที่ไหล่งปง ต่อไปอีกหนึ่งปีเท่านั้น และในเนื้อหาข่าว ของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ วันที่ 17 ,23 เมษายน 2516 ที่ออกจากฝ่ายรัฐ หลังเจรจากลับมีความขัดแย้งกันเองและมีประเด็นเพิ่มเติมที่ต่างออกไป คือ ทางมหาดไทยได้เสนอทางเลือกว่า เมื่อถึงเวลากำหนด 1ปีแล้วจะให้ไปทำกินในพื้นที่จัดสรรใหม่บริเวณบ้านแม่นาจรเป็นจำนวนกว่า 2,000ไร่ ด้านข่าวที่อ้างจากรายงานของ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กล่าวว่า ได้อนุญาตให้ทางราษฎรเข้าไปยึดครองทำมาหากินได้ตามปกติโดยแบ่งเขตการประกอบอาชีพให้แต่ละครอบครัวได้รับที่ดินครอบครัวละ 10 ไร่ ถ้าหากได้ผลดีในปีหน้าจะให้อีกครอบครัวละ 10 ไร่ จนเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านต่างพอใจและปลื้มใจอย่างที่สุด และพร้อมใจกันเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น **“ปงเกษตร”** เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความเห็นใจของทางราชการ ซึ่งเป็นการกล่าวอ้างขึ้นมალอย ๆ ดังนั้น จึงไม่ได้เป็นการแก้ปัญหา แต่แค่ชะลอปัญหาความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามบานปลายออกไป แล้วเริ่มประลองกำลังกันยกใหม่

โดยรัฐ ได้ดำเนินการสร้างความชอบธรรมของโครงการ ฯ ด้วยการให้คณะกรรมการ จำแนกประเภทที่ดินพิจารณาว่า การจัดสรรพื้นที่ให้ราษฎรตามที่ร้องขอมานั้นมีจำกัด จาก การต้องขออนุมัติเปิดป่าเป็นที่จัดสรร และต้องดำเนินการระเบียบการจัดสรรที่ดินเอง และ

ทางคณะกรรมการมีมติให้ยืนยันหลักการเดิม ให้ราษฎรให้ใช้พื้นที่ไม่เกิน 1 ปี จากนั้นก็ส่งโครงการ ฯ ผ่านตามขั้นตอนจนคณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบกับโครงการปลูกสร้างสวนป่าแม่แจ่ม (โครงการที่ 3) เมื่อ วันที่ 17 กรกฎาคม 2516¹³

ด้านการปฏิบัติการในพื้นที่ ออป. ร่วมกับกลไกรัฐในท้องถิ่น พยายามทำให้ชาวบ้านดำเนินการบันทึกข้อตกลงในทุกกรณี แต่ชาวบ้านส่วนมากก็ใช้วิธีนิ่งเฉย คือตั้ง ไม่ให้ความร่วมมือในการใด ๆ ทั้งการปักแนวปักเขต¹⁴ แจ้งรายชื่อกับเนื้อที่ทำไร่ มีชาวบ้านไปแจ้งรายชื่อ และจำนวนเนื้อที่ทำไร่กับสวนป่าแม่แจ่ม เป็นจำนวน 54 ราย นอกนั้นอีกจำนวนมากไม่ยอมไปแจ้งชื่อ การรับค่าเสียหายจากออป.เมื่อคราวไฟไหม้ห้างไร่ของตน ก็มีชาวไร่ที่ได้รับความเสียหายจากไฟไหม้ห้างไร่ไปทำบันทึกกับทางอำเภอเพียง 11 รายจาก 36 ราย จนกระทั่ง ออป. จึงต้องใช้คนงานของตนเข้ามาดำเนินงานปลูกสร้างสวนป่าเองในตอนกลางวัน พอตกเย็นชาวบ้านก็ใช้วิธีการถอนทิ้ง

“ ออป.เอาลัวะบ่อมาเป็นคนงาน ปลูกสักโดยเขาจะเอาเหง้าสักมา ปลูกปลูกแล้วก่อปักหลัก เป็นแถว ๆ ต่างกันมาเป็นลำรถ ๆ เมื่อวัน เขาเป็นคนปลูก พอถึงเมื่อคืนหมู่เฮาเป็นคนหลก ไม้หลักปักเอามา แป้งกำปะถั่วเหมาะแต่ ะ ”¹⁵

(ออป.เอาลัวะบ้านบ่อหลวงมาเป็นคนงาน ปลูกสักโดยเขาจะเอาเหง้าสักมาปลูก ะ แล้วใช้ไม้ไผ่ทำเป็นหลักปักเป็นแถว ๆ บรรทุกคนงานมาเติมคันรถเลย กลางวันเขาเป็นคนปลูก พอถึงกลางคืนพวกเราเป็นคนถอน ไม้หลักของเขา พอก็เอามาเป็นหลักให้ถั่วเกาะ สวยงามมากจริง ๆ)

“เยี้ยะไฮ่ต่อนั้นนียาก ลำบากแต่ ะ เมื่อวันบ่อได้เยี้ยะ หมู่ ออป. เขา มาปลูกสักหมู่เฮาเยี้ยะก้านกันเมื่อคืนหมู่แม่ญึงก่อหอบบอกเคาะหมู่ ป้อจายผ่องก่อเฮาะ ผ่องก่อถาก ผ่องก่อปลูกหื้อแล้วในคืนนั้น ไปกัน เป็นหมู่ ะ คืนไหนเดือนแจ่งก่อม่วน คืนไหนเป็นเดือนแสมก่อ ลำบาก ลูเยี้ยะไฮ่กับ ออป.มันบ่อไซของชะหน่อย”¹⁶

¹³ สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ :2546 ,149

¹⁴ สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ :2546 ,149

¹⁵ จากคำบอกเล่าในเวทีเก็บข้อมูลของป้ออู๊ยก้องแก้ว อาจใจ อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

¹⁶ จากคำบอกเล่าในเวทีเก็บข้อมูลของป้ออู๊ยก้องแก้ว สมวธาอายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

(การทำไร่ตอนนั้นยาก ลำบากมาก กลางวันไม่ได้ทำ คนงานของ ออป. เขามาปลูกสัก พวกเราทำงานกันตอนกลางคืนกลุ่มผู้หญิงก็หาบบอกเคาะ ซึ่งเป็นที่บรรจุน้ำทำจากไม้ไผ่กลุ่มผู้ชายบ้างก็ตัดไม้ เผาไม้บ้างก็ถากถาง บ้างก็ปลูกโดยการปลูกพืชทุกขั้นตอนต้องทำให้แล้วเสร็จภายในคืนนั้น ไปช่วยกันเป็นกลุ่ม ๆ คืนไหนเป็นข้างขึ้นฟ้าแจ่มก็ทำงานได้ดี แต่คืนไหนเป็นข้างแรมก็ลำบากหน่อย แยกที่ทำกินกับ ออป.มันไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมดา ๆ เลย)

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ออป.และทางจังหวัดเชียงใหม่ได้ขอความร่วมมือไปยังอำเภอแม่แจ่มให้จัดทำบันทึก หรือทำสัญญากับราษฎรให้ยินยอมจะออกจากบริเวณสวนป่าหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวสิ้นสุดลง มีเพียงชาวบ้านบางส่วน(น้อยมาก)ที่ยอมทำตาม แต่อีกส่วน(ส่วนมาก)ไม่เพียงไม่ยอมทำตาม ไม่ยอมออก แต่ยังทำการขัดขวางไม่ให้คนงานของ ออป. ทำงานปลูกป่าได้สะดวก โดยชาวบ้านอ้างว่า บันทึกข้อตกลงที่ทำไว้เมื่อ 16 เมษายน พ.ศ. 2516 ออป. เขียนขึ้นมาเองโดยไม่มีลายเซ็นของพวกเขาลงนามรับทราบ ดังนั้นเรื่องจึงลุกลามขึ้นอีกครั้ง เป็นเหตุให้ทางจังหวัดต้องเข้ามาคลี่คลาย และนำไปสู่การบันทึกข้อตกลงร่วมกันทั้ง สองฝ่าย คือ ขอร้องให้ ออป. ระวังการแผ้วถาง และลดไม่ทำการใด ๆ ในพื้นที่ไว้ก่อน โดยโอนเรื่องไปให้คณะกรรมการจำแนกประเภทที่ดิน และคณะรัฐมนตรี พิจารณาสั่งการอีกทีในต้นปี พ.ศ. 2517 แต่เมื่อถึงเวลาดังกล่าว กรม. มีมติให้คงสภาพป่าไว้ แม้ว่าราษฎรจะบุกเบิกมาก่อนก็ตาม และให้ผู้บุกรุกไปอยู่ในท้องที่ที่ทางการจัดการให้ดังนั้นชาวบ้านจึงกลายเป็น “ผู้บุกรุกป่า” ตามมติ กรม. คือการปิดล้อมชาวบ้านให้อยู่ในขอบเขตทางสัญลักษณ์ ที่เปิดช่องให้หน่วยงานรัฐในระดับปฏิบัติการใช้มาตรา การขึ้นเด็ดขาดในการผลักดันชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าไหล่งปง เช่น กรมป่าไม้หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม. 26(ท่าผา) จับกุมผู้กระทำผิด เพื่อดำเนินการตามกฎหมายป่าไม้

“ เมื่ออัน แม่ไปเฮาะเฮ่ ปอจะออกจากเฮ้มาแล้ว ก่อกุมไฟชีไช่ หม่ออป. มาปะใส่พอดิเฮาก่อหยับแม่ ขึ้นรถไปพอมาถึงทางตาง ปะ ป้อตุนเตียวมา เขา ก่อจู้ ป้อตุนขึ้นรถว่า จะพาไปส่งที่บ้าน แม่กอบอ จ้างว่าอย่างใด พอป้อตุนขึ้นรถ เขาก่อพาไปดี ทำงานของเขา พอนี้ น่องบ้านเมืองฮู้เป็นก้อปากันไปลื้อเอา แม่ กับป้อตุนมา ”¹⁷

(สมั่นั้น แม่ไปเผาไร่ เกือบจะกลับออกจากไร่แล้ว ก็เลยจุดไฟกองขยะ พวก ออป. มาพบเข้าพอดิเขาก็จับแม่ ขึ้นรถไปพอมาถึงระหว่างทาง พบพ้อตุนเดินมา เขา ก็หลอก พ้อตุนขึ้นรถว่า จะพาไปส่งที่บ้าน แม่ก็ไม่กล้าบอก พอพ้อตุนขึ้นรถ เขาก็พาไปที่ ที่สำนักงานของเขา พอชาวบ้านทราบข่าว พวกเขาก็ตามไปแย่งตัวแม่กับพ้อตุนออกมา)

¹⁷ สัมภาษณ์ แม่มี้อ ณ เชียงใหม่ อายุ 73 ปี บ้านช่างเคิง วันที่ 2 เม.ย. 2547

“ ตอนนั้นเอากันไปเฮาะโฮ่ กำลังจะออกโฮ่ ใฝ่บู้เ็นว่า ตำหวดมา หมู่ป้อจายก้อปากันร้นขึ้นดอยเหลือ ย่าแก้วพา คนเดียว มั่นว่า ต่าย เป็นต่าย มั่นก้อเดียวมาตามหนตาง มั่นก้ามืดยาวมาโตย เดียวมาได้ สักก่าก้อปะตำหวด จะยับมันมันก้อแก่งมิดเว็น ๆ ปากก้อว่าเข้า มาก่อพัน ตำหวดคนนั้นก้อบักล้ายมัน พอเดียวมาหม่นน้อย ก้อปะตำหวดแหม มั่นก้อเียะอย่างเก่า ถ้าเข้ามามันก้อจะพัน มัน ก้อเลยบ่ถูกยับ ”¹⁸

(ขณะนั้นพากันไปทำไร่ กำลังจะออกไร่แล้ว ใครไม่รู้ตระโกนบอกว่า ตำรวจมา พวกผู้ชายก็พากันวิ่งขึ้น ดอยเหลือ นางแก้วพา คนเดียว มั่นว่า ต่ายเป็นต่าย มั่นก็เดินมาตามทางเดิน มั่นถือมีดยาว มาด้วย เดิน มาได้นิดหน่อยก็พบกับตำรวจ จะจับมัน มั่นก็แก่งมิดสวดเสวียนไปมา ปากก็ว่าถ้าเข้ามาโดนพันแน่ ตำรวจคนนั้นก็เลยไม่กล้าจับมัน พอเดินมาอีกนิดก็พบกับตำรวจอีก มั่นก็ทำอย่างเก่า ถ้าเข้ามามันก็จะพัน มันก็เลยไม่ถูกจับ)

นอกจากนั้นทาง ออป. ยังใช้มาตรการอื่น ๆ มากดดันชาวบ้าน เช่น การให้ข่าวกับ สาธารณะว่ามีนายทุนมาหนุนหลัง และ ออป. เป็นผู้ขัดขวาง การบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อให้ หน่วยงานรัฐอื่น ๆ มีมติให้การปลูกป่าดำเนินการต่อไป ซึ่งมติของคณะกรรมการจำแนก ประเภทที่ดิน เมื่อการประชุมวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 ที่ไม่อนุมัติให้จำแนกที่ดินป่า ไหล่งปง เป็นที่จัดสรรรวมทั้งการปล่อยหมีร้าย และการนำผู้ป่วยโรคเรื้อน (ที่อ้างว่าปลอดเชื้อ แล้ว) จากสถาบันสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อนแมคเคน เข้ามาเป็นสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ เพื่อทำ ให้ชาวบ้านที่มาทำไร่กลัว

2. ส่วนภาคชาวบ้าน

ในส่วนทางปฏิบัติชาวบ้านเมื่อถูกรังแกมากขึ้น ก็จำเป็นต้องหันมาต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และ เพื่อความชอบธรรมของตัวเอง โดยนายพลตา ปิงกุล และนายแต่ ปิงกุล(กำนัน ต.ช้างเค็ง) แกนนำคนสำคัญพร้อมพรรคพวก ได้แนะนำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ตามหย่อมบ้าน ต่าง ๆ เพื่อรวมตัวกันทำงาน และป้องกันตัวเองในขณะทำงาน และเพื่อเป็นอำนาจในการต่อรอง โดยแต่ละหย่อมบ้านก็ให้มีการติดต่อกันเป็นประจำอยู่เสมอ และในขณะเดียวกันก็มีการตั้งเวร ยามคอยดูแลและคอยสอดแนมฝ่ายตรงข้ามอยู่เสมอ ถึงแม้จะไม่ได้มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจนแต่ ชาวบ้านทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายต่างก็พร้อมใจกันทำไม่ว่าจะเป็นการสอดแนมหาข่าว สอดส่อง

¹⁸ คำบอกเล่าในเวทีตรวจสอบข้อมูลของป้ออู๋ใจ เนที่ บ้านทัพ วันที่ 15 มี.ค. 2547

ดูความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้าม เมื่อเห็นฝ่ายตรงข้าม(อป.) ก็จะส่งสัญญาณให้รู้ทั่วกัน โดยแต่ละหย่อมบ้านก็จะมีเกราะประจำอยู่

“เมื่ออันนี้เป็นจะเยาะกัน คอยแต่จะหลบหนี ออป. ก่อหมู่ ออป.ถ้า เขามาเห็น หรือปะเฮาอยู่ข้างไ้เขาจะยับพอเห็นหรือฮู้ว่า หมู่อป. มาก่อปากันหลันเข้าป่าไปหลบอยู่ตามถ้ำ หรือตามป่าหนา ๆ หรือ แบ่งว่าไปไล่เหล่าก่อนมีเมื่อลุนลุนนวลต่ำ กับป้อแต่ เป็นแนะนำหื้อ ล่นหนีหื้อรวมตัวกันเป็นหมู่อยู่ด้วยกันเยาะกันด้วยกัน ถ้าไผเห็นรถ สีส้มของ ออป.มา ก่อหื้อดีเกะโหล่บอกหื้อกัน หมู่ดีเยาะกันก่อหื้อ หยั่งหลบเข้าป่า หลบเข้าถ้ำไปก่อนพอ หมู่ ออป. ไปแล้วค่อยออกมา เยาะกันกันแหลม”¹⁹

(ครั้งนั้นแทบจะไม่ได้ทำงาน คอยแต่จะหลบหนี ออป.ถ้า ออป.เขามาเห็น หรือพบเราอยู่ที่ไร้เขาจะจับพวก เราพอเห็นหรือฮู้ว่า หมู่อป. มาก็กปากันวิ่งเข้าป่าไปหลบอยู่ตามถ้ำ หรือตามป่าหนา ๆ หรือแกล้งทำเป็นว่าไป ล่าสัตว์ มาตอนหลังลุนนวลต่ำ กับป้อแต่ เขาแนะนำไม่ให้วิ่งหนีให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มอยู่ด้วยกันแะกลุ่มกัน ทำงาน ถ้าใครเห็นรถสีส้มของ ออป.มา ก็ให้ดีเกราะส่งข่าวบอกให้กันทราบ พวกที่ทำงานก็ให้หยุดหลบเข้าป่า หลบเข้าถ้ำไปก่อนพอ หมู่ ออป. ไปแล้วค่อยออกมาทำงานกันต่ออีกครั้ง)

“ กะหลก เป็นเครื่องมือดีใช้ส่งสัญญาณหื้อกันฮู้ แบ่งมาจากไม้ไผ่ ขางหรือไม้สัก ถ้าต้องการกะหลกอันใหญ่ก่อเอาไม้สักมาแบ่งแต่ถ้า ต้องการแก่นน้อย ๆ ก่อเอาไม้ขางมาแบ่ง ในการแบ่งนั้นเป็นก่อเอา ไม้ขางมาปล้องหนึ่งแล้วก่อเจาะเก้งก้างปล้องหื้อมันเป็นฮู้ หมะฮ้ายห มะตีเต้าอันก่อได้กะหลกแล้ว แต่ถ้าเป็นกะหลกไม้สักก่อต้องใช้ความ ขำนาญหน่อยเพราะต้องเจาะไม้หื้อมันกว้างก้าง แล้วก่อใช้ดีส่ง สัญญาณหื้อกัน อย่างดีบอกประชุม ก่อดี 3 ครั้ง จ้าๆ โป๊ก – โป๊ก – โป๊ก แต่ถ้าดีบอกเหตุฮ้ายอย่าง ออป. มาหรือมีชะโมย ชะโจ้น ก่อหื้อดี ช้าเวย ๆ หลาย ๆ ครั้งโป๊ก,โป๊ก,โป๊ก,โป๊ก,โป๊ก ก่อ เป็นดีฮู้กัน”²⁰

(เกราะ เป็นเครื่องมือดีใช้ส่งสัญญาณข่าวสารให้กันและกัน ทำมาจากไม้ไผ่ขาง หรือไม้สัก ถ้าต้องการเกราะ อันใหญ่ก่อเอาไม้สักมาทำแต่ถ้าต้องการขนาดเล็ก ๆ ก่อเอาไม้ขาง(ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง)ทำ ในการทำเกราะนั้นเขา เอาไม้ขางมาปล้องหนึ่งแล้วเจาะรูตรงกลางปล้องให้มีความพอดีกับขนาดของไม้ แค่นี้ก็ได้เกราะแล้ว แต่ถ้า เป็นเกราะไม้สักต้องใช้ความชำนาญหน่อย เพราะต้องนำไม้เป็นท่อนมาทำให้เป็นโพรงแล้วใช้ดีส่งสัญญาณให้

¹⁹ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้อฮู้ยหนั่ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค้ง อ่างแล้ว

²⁰ คำสัมภาษณ์พ้ออินคำ นิปุณะ อายุ 76 ปี บ้านทัพ อ่างแล้ว

กัน อย่างเช่นตีบอกประชุม กิติ 3 ครั้ง ซ้ำๆ โปก – โปก – โปก แต่ถ้าตีบอกเหตุร้ายอย่าง ออป. มา หรือมีขโมย ก็ให้ตี เร็ว ๆ หลาย ๆ ครั้งโปก,โปก,โปก,โปก,โปก แค่นี้ก็เป็นที่รู้กัน)

รูปที่ 4 : การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เชิญชวน และกล่าวอธิบายในการประท้วงช่วงชิงที่ดินทำกิน ของกลุ่มชาวไร่โหล่งปง

“ หมู่เฮาเป็นกัน เอากันแต่ อย่างเพ้วไฮเฮาก่อรวมกันเป็นหมู่ตึงแม่
ญิงป้อจาย จ้วยกันเพ้วมาเป็นเจ้า ๆ หมู่อป.เขาก่อปล้ำ
เยยะอะหยั่งเฮาเหมือนกัน ตอนนั้นหมู่ ๆ หนึ่งมีป็นร้อย พอเขา
ไล่เฮาบได้ก้อไปไล่ตีไฮป่าคาแต่นของหมู่ป้อหลวงดวงคำ ทาวดี
บ้านอมเม็ง แหมจนได้ ก่อเพราะบ้านอมเม็งปสามัคคีกันและก้อบสู้
แต่ เหมือนหมู่เฮา ดังนั้นป่าคาแต่นจึงเป็นปาสักในบะเตียว”²¹

(พวกเรารวมกันเป็นกลุ่มทำงานเป็นระบบอย่างจริงจัง อย่างเช่นแผ้วถางเรารวมกันเป็นกลุ่มทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชาย ช่วยกันแผ้วถางเป็นหน้ากระดานจากของคนหนึ่งไปยังของอีกคนหนึ่ง ออป.เขาก็ไม่กล้าทำอะไรเราเหมือนกัน ตอนนั้นแต่ละกลุ่ม มีป็นร้อย พอเขาไล่เราไม่ได้ก็ไปไล่ที่ไร่ป่าคาแต่นของกลุ่มนายดวงคำ ทาวดีบ้านอมเม็ง แหมจนได้ ก็เพราะบ้านอมเม็งไม่สามัคคีกันและก็ไม่สู้จริงจัง เหมือนกลุ่มของเรา ดังนั้นป่าคาแต่นจึงเป็นปาสักในขณะนี้)

²¹ คำบอกเล่าในเวทีปฏิบัติการเก็บข้อมูล ฯ ของป้อฮุยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

หลังเหตุการณ์ โคนล้มต้นไม้ ถางป่า และทำการเผาป่าแปลงแรก เมื่อ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2516 ของคนงาน ออป. เป็นเหตุให้ไฟได้ลุกลามไหม้บ้านเรือนของชาวบ้านเสียหาย เป็นเหตุที่สร้างปัญหา และความขัดแย้งให้ลุกลามปามไปมากยิ่งขึ้น การโต้ตอบของชาวบ้านในระดับพื้นที่ได้ใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ทั้งการตื้อตึง การนิ่งเฉย ไม่ร่วมมือทำตาม และยังทำการกีดขวางการปลูกป่า ไม่ได้ทำตามอำเภอใจแบบต่างคนต่างทำ แต่ ถว่า ชาวบ้านได้สานตัวเองเป็นองค์กร จัดตั้งในรูป “ชาวไร่แม่แจ่ม” ที่รวมคนจากหลาย ๆ บ้าน หลาย ๆ ชาติพันธุ์(ระยะหลัง ๆ มีชื่อ ว่า “แนวร่วมพิทักษ์ปงเกษตร แม่แจ่ม ซึ่งปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์) ที่มีการจัดกลุ่ม แบ่งหน้าที่ สร้างกติการ่วมกันในการใช้พื้นที่ สื่อสารกันตลอดเวลา และขยายพื้นที่ หาแนวร่วมไปยังกลุ่มสังคมต่าง ๆ

เนื่องจาก ป้อฮุยดวงดี กรณีกา ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญอีกคนหนึ่ง และเคยเป็นทหารเกณฑ์มาก่อน ได้แนะนำ และนำหลักการ และยุทธวิธีของทหารมาใช้ในการจัดกลุ่ม แบ่งหน้าที่

“กฎดีหมู่เฮาตั้ง ไผจะฝ่าฝืนได้ เพราะเฮาได้ช่วยกันเขียนขึ้นมา แล้วเอามารวมกันเป็นข้อบังคับโดยเอามาประชุมกันข้อใดบกเหมาะก่อ ตัดออกข้อไหนเห็นว่าดีก็เอาไว้ ส่วนนักหลวงป้อก่อเป็นคนบอกให้น้อยบุญยัง สมวธา เป็นคนเขียน ป้อแต่ เป็นป้อหลวง เป็นกำลังควบคุมสมาชิก จัดเป็นแผนกนั้นแผนกนี้ รวม 9 รายการ ป้อปิวกบ้านท้องฝายเป็นคนคุมหลวงป้อเมื่อคืนหลวงป้อบได้นอนคนเดียวจะมีคนเฝ้าเปลี่ยนเวรกันเฝ้าหลวงป้อตอนอยู่ไหล่งปง เมื่อต่อสู้กับออป.เฮาได้จัดตั้งแบบประชุมกัน แบ่งกันเป็นหมวด ๆ มีหัวหน้าหมวดแต่ละบ้าน ซึ่งหัวหน้าหมวดต่าง ๆ เทียบเท่ากับนายร้อยเลย หัวหน้าหมวดจะว่าอะไรก็ต้องฟังกันหมด ตอนนั้นมีอยู่ 12 หมวด หมู่บ้านละหมวด มีทั้งแซ่ – ปู่เปาแจ้ ทั้ง กระเหรี่ยง แต่บ้านช่างเคิ่งเยอะหน่อย ได้ 3 หมวดมี - ป้อแต่ - หานหวัด น้อยยัง บ้านใต้ – ป้อบุญปิ่น บ้านทัพ – ป้อหลวงจม บ้านไฮ่ – ป้อหมา บ้านท้องฝาย – ป้อปิวกแต่ละหมวดไม่ต้องไปประกาศ ถ้าจะทำอะไร ก็ตีกะหลกส่งสัญญาณ ให้กันป้อปิวก เป็นทหารเก่า ถ้าเรียกพรรคพวกป้อปิวกจะขาน ครับ ในแต่ละหมวดจะมีกะหลกไม้ไผ่ หมวดละ 1 อัน เป็นว่าถ้าเขามาให้ตี กะโหลกก็ตี ถ้าเขาจะไล่เขาตีกะหลกก็ตี อย่างนั้น เป็นรหัสลับ แต่หมู่เฮาจะรู้เหมือนกันหมด คนอื่นเขาไม่รู้เรื่องของเขา แต่เฮารู้กัน”²²

(กฎที่พวกเรที่ตั้ง ใครจะฝ่าฝืนไม่ได้ เพราะเราได้ช่วยกันเขียนขึ้นมาแล้วเอามารวมกันเป็นข้อบังคับ โดยเอามาประชุมกันข้อใดไม่เหมาะก็ตัดออกข้อไหนเห็นว่าดีก็เอาไว้ ส่วนนักหลวงป้อเป็นคนบอกนายบุญยัง สมว

²² คำบอกเล่าหลวงพ่อนวลดำ นาดปัญญา วัดคอยสะกานแกนนำคนสำคัญ วันที่ 11 มี.ค. 2547

ถา เป็นคนเขียน พ่อแต่ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนควบคุมสมาชิก จัดเป็นแผนกนั้นแผนกนี้ รวม 9 รายการ พ่อดวงดี กรรมการ บ้านทองฝาย เป็นคนคุมหลวงพ่อ เมื่อคืนหลวงพ่อไม่ได้นอนคนเดียว จะมีคนเฝ้าเปลี่ยนเวรกันเฝ้าหลวงพ่อ ตอนอยู่หลังปองเมื่อต่อสู้กับ ออป. เราได้จัดตั้งแบบประชุมกัน แบ่งกันเป็นหมวด ๆ มีหัวหน้าหมวดแต่ละบ้านซึ่งหัวหน้าหมวดต่าง ๆ เทียบเท่ากับนายร้อยเลย หัวหน้าหมวดจะว่าอะไรก็ต้องฟังกันหมด ตอนนั้นมีอยู่ 12 หมวด หมู่บ้านละหมวด มีทั้งแม่ - นายเปา แซ่ย่าง ทั้งกระเหรี่ยง แต่บ้านช่างเค็งเยอะหน่อย ได้ 3 หมวดมี - นายแต่ ปิงกุล - นายสวัสดิ์ ไม่มีเหตุ - นายบุญยัง สมวธา บ้านใต้ - นายบุญปัน บ้านทัพ - พ่อหลวงจุม บ้านไฮ้ - นายอินคำ นิปุณะ บ้านทองฝาย - นายดวงดี กรรมการแต่ละหมวดไม่ต้องไปประกาศ ถ้าจะทำอะไร ก็ดีเกราะเพื่อส่งสัญญาณ ให้กัน นายดวงดี เป็นทหารเก่า ถ้าเรียกพรรคพวกก็จะชวน ครับ ในแต่ละหมวดจะมีเกราะไม้ไผ่ หมวดละ 1 อัน เป็นว่าถ้าเขามาให้ดีเกราะก็ตี ถ้าเราจะไล่เขาดีเกราะก็ตี อย่างนั้น เป็นรหัสลับ แต่พวกเราจะรู้เหมือนกันหมด คนอื่นเขาไม่รู้เรื่องของเรา แต่เราด้วยกัน)

หลังจากเหตุการณ์คณงานของ ออป. เผาบ้านเรือนของชาวบ้าน หมู่ที่ 12 ตำบลช่างเค็ง หย่อมบ้านที่จัดสร้างทางทิศใต้ของตาน้ำห้วยบะหลอด โดยกลุ่มบ้านเรือน จะสร้างรวมกันเป็นกระจุกเรียงรายมาตามถนน มีประมาณ 35 - 40 หลังคาเรือน ถูกเผาไหม้จนหมด ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 216 สร้างความไม่พอใจ และโกรธแค้นให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก และเป็นเหตุให้เกิดการตอบโต้ที่รุนแรง และไม่ยอมให้ทางภาครัฐ กระทำต่อชาวบ้านฝ่ายเดียว จากการลั่นถอย และหนี กลับเป็นการตั้งรับ และโต้ตอบกลับ ชนิดตาต่อตา ฟันต่อฟัน โดยการสานตัวเองเป็นรูปองค์กรออาศัยพลังของมวลชนเป็นหลักในการต่อสู้

“ บ้านห้วยบะหลอด เป็นบ้านเรือนของหมู่เฮาชาวบ้านช่างเค็งบน เป็นหมู่บ้านใหญ่มีบ้านเรือนตั้ง 30 - 40 หลัง เป็นบ้านเรือนหลังใหญ่ ๆ แ่นหนาทั้งนั้น อย่างเฮือนป้อ ไม้เครื่องเป็นไม้จริงดั่งหมด เสาร์ 9 ต้นก่อน ป้อแบ่งแ่นหนาแต่ ๆ แบ่งได้บั้ง 2 ปี หมู่ออป. ก่อมาเผาของเฮาเสีย”²³

(บ้านห้วยบะหลอด เป็นบ้านเรือนของชาวบ้านช่างเค็งบน เป็นหมู่บ้านใหญ่มีบ้านเรือนตั้ง 30- 40 หลัง เป็นบ้านหลังใหญ่ ๆ แ่นหนาทั้งนั้น อย่างบ้านพ่อ โครสร้างบ้านทำจากไม้เนื้อแข็งทั้งหมด เสาร์ 9 ต้น พ่อสร้างแ่นหนาจริง ๆ ทำได้ไม่ถึง 2 ปี คณงาน ออป. ก็มาเผาของเฮาเสีย)

“เขาว่าเผาป่าแล้วไฟลาม มันจะแ่มนเียะหยัง เฮาอยู่กันเป็นหมู่เป็นจุมบ้านจอกก่อนแ่นหนา ดีสำคัญก่อนเฮาจะออกมาอยู่บ้านเฮาก่อจ้วยกันแหวด กว้างเป็นบั้งสู้กว่า ไฟมันจะลามมาได้ยั้งใด เขา นั้นแหละดีเป็นคนจุดเผาบ้านของหมู่เฮา จนเมื่อลุนมาเขาก่อยอมชดใช้คำหื้อเฮาหนอ”²⁴

²³ สัมภาษณ์ป้ออู๊ยศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

²⁴ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้ออู๊ยทอง สมยศ อาย 72 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

(เขาว่าเผาป่าแล้วไฟลาม มันไม่จริงหรอก เราวมอยู่กันเป็นหมู่เป็นคณะบ้านเรือนก็แน่นหนา ที่สำคัญก่อนที่เราจะออกมาอยู่บ้าน(ในตัวอำเภอ) เราทั้งกลุ่มก็ช่วยกันทำแนวกันไฟกว้างมากตั้งหลายวาไฟมันจะลามมาได้ยังไง เขานั้นแหละที่เป็นคนจุดเผาบ้านของพวกเรา ตอนหลังเขาก็ยอมรับและยอมชดใช้ค่าเสียหายให้เรา)

“หลังจากนั้น หมู่เฮาตึงบักลัวเขาแล้ว กอบมีอะหยังจะเสี่ยงแหลมแล้ว
เป็นไต่เป็นกัน ประชุมกันตึงวัน เมื่อก่อนตีกะหลก หื้อล่นหนี แต่ต่อน
นี้ถ้าได้ยีนตีกะหลกตีไหน หื้อล่นไปหากัน บ่ว่าหญิงกำจายมีมิดก้อ
เอามิด มีมุยก้อเอามุยก มีค้อนก้อเอาค้อน มีอะหยังก้อเออันนั้น
ไปตวยถ้ามันเยยะหื้อเฮาเฮาก้อจะเยยะละกัน”²⁵

(หลังจากนั้น พวกเราทั้งหมดไม่กลัวเขาอีกแล้ว ก็ในเมื่อไม่มีอะไรจะเสียอีกแล้วเท่าไร เท่ากัน ประชุมทุกวัน เมื่อก่อนตีเกราะ เพื่อให้วังหนี แต่มาตอนนี้ถ้าได้ยีนตีเกราะที่ไหน ให้วังไปหา ทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชายมีมิดก็เอามิด มีขวานก็เอาขวาน มีค้อนก็เอาค้อน มีอะไรก็เออันนั้นไปด้วย ถ้าเขาทำร้ายเรา เราที่จะสู้แล้ว)

นอกจากจะใช้พลังขององค์กรชาวไร่แม่แจ่มเพื่อตอบโต้กับ ออป.แล้ว ชาวบ้านยังใช้พลังของชาวไร่ในการเรียกร้องสิทธิและเป็นพลังในการต่อรองกับ ออป. อีกด้วย

“ตอนนั้น อีมือ กับ ป้อตุน โดน ออป. ยับไปไว้ที่สำนักงานห้วยตอย
ก้อตีกะหลกฮ้องกัน มาแล้วก้อไปประท้วงเอา อีมือ กับ ป้อตุน ไปกัน
เป็นหมู่ ผ้องก้อแบกปิ่น ผ้องก้อกำมิด กำมุยก้อไปกัน เขาก้อกลัวต่า
ยอมปล่อย อีมือ กับ ป้อตุน เขียหนอ”²⁶

(ตอนนั้น นางมือ กับ พ้อตุน โดน ออป. จับไปไว้ที่สำนักงานห้วยตอย ก็ตีเกราะเรียกกันมาแล้วไปประท้วงเอา นางมือ กับ พ้อตุน ไปกันเป็นคณะ บางคนก็แบกปิ่น บางคนก็ถือมิด ถือขวานไปกันเยอะเยะ เขาก็กลัวเหมือนกัน ยอมปล่อย นางมือ กับ พ้อตุน)

และการใช้พลังของมวลชนเพื่อต่อรองและเรียกร้องของชาวบ้านยังถูกนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ อย่าง เช่น ข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ 12 ฉบับที่ 99 วันศุกร์ที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 ที่นำเสนอข่าวดังนี้

เมื่อเวลา 09.00 น. วานนี้ราษฎรทั้งชาวเขา และคนเมืองจาก ต.
บ้านทัพ และต.ท่าผา ใน อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ จำนวน 300 คน
เป็นตัวแทนราษฎรอีกสี่พันคนเศษใน อ.แม่แจ่ม เหมารถเมล์เข้าพบ

²⁵ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของป้ออู๊ยหนิ้ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

²⁶ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ้ออู๊ยหนิ้ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

นายอาษา เมฆสวรรค์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับแผ่นโปรสเตอร์เขียนว่า “เราสู้เพื่อความเป็นธรรม เรายากจนจับเราทำไม ออป. (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้) คือ องค์การอมและเอาเปรียบประชาชน” เป็นต้น เมื่อไปถึงตัวเมืองเชียงใหม่แล้วก็เดินขบวนไปศาลากลางจังหวัด มีนายณรงค์ ศรีนพคุณ ที่ดินจังหวัดออกมาพบเป็นคนแรกตามด้วยนายพิสนธ์ สุนทรธรรม รอง ผวก. พ.ต.ท. สุพรรณ ป่องทอง รองผกก. นายประจวบขจีจิตร ป่าไม้เขต นายประเสริฐ จีรวงศ์ ฝ่ายปราบป่าไม้เขตมาร่วมต้อนรับ

ราษฎรตั้งนายพลตา ปิงกุล หัวหน้าราษฎรหมู่ 12 บ้านช้างเค็ง นายรุ่งศิลป์ รมโพธิ์ กำนัน ต. บ้านทัพ นายดวงคำ ทาวดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ต.ท่าผา นายบุญยัง สมวธา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 นายสวัสดิ์ ไม่มีเหตุ กรรมการสุขาภิบาลแม่แจ่ม และนายแต่ ปิงกุล อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 เป็นผู้เจรจากับทางจังหวัด โดยยื่นเงื่อนไขต่อจังหวัดดังนี้ ให้จังหวัดสั่งป่าไม้เขตระงับการจับราษฎรอย่างทารุณ โดยด่วนให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้งดปลูกต้นไม้ในที่ดินของราษฎรทั้งหมดให้ทางจังหวัดอนุญาตให้ราษฎรเพาะปลูกต่อไปได้ ทั้งนี้ ราษฎรร้องว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 ทางจังหวัดตัดถนนจาก อ.แม่แจ่ม ไปออกปากทาง อ.ฮอด ถนนตัดผ่านหมู่บ้านไหล่งปงฯ หมู่ 8 ต.ท่าผา กินเนื้อที่ดินราษฎร 3 พันไร่เศษ ซึ่งมีทั้งชาวเขาและคนเมืองอยู่มาก่อน โดยปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพด ปลูกข้าวทำมาหากิน จนบัดนี้กลายเป็นชมรมใหญ่ มีราษฎรถึง สี่พันคนเศษ พอมาปี 2513 ออป.ไปตั้งสถานีรักษาป่าบนที่ดินราษฎร ดังกล่าว ปลูกสักทับที่ราษฎร เจ้าหน้าที่ป่าไม้กลับแก้งราษฎรด้วยการจับกุมอย่างทารุณเสมอมา ด้วยการกล่าวหาว่าบุกรุกป่า จนปี 2516 เจ้าหน้าที่ออป. ก็บุกเผาบ้านเรือนราษฎรจนวินาศสัน จนรัฐบาลสั่งสอบสวนและปรากฏว่า ออป.ผิดจึงมีการไต่เปลี่ยน ต่อมาราษฎรก็เกิดพิพาทกันอีกเพราะ ออป. ไม่ยอมออกจากที่ราษฎร ตามเงื่อนไข จนราษฎรต้องร้องถึงรัฐบาลอีกว่า จะให้ออป.บุกรุกที่ทำกินของราษฎรต่อไป หรือจะให้ราษฎรทำกิน แต่จนบัดนี้เรื่องก็เงียบหายไป และค่าชดเชยที่ถูกเผาบ้านเรือนก็ยังไม่ได้รับ ออป.ที่ราษฎรขนานนามว่า “องค์การอมและเอาเปรียบประชาชน” ก็บุกจับราษฎรจะไม่เลือกหน้าจนต้องยกขบวนมาร้อง เพราะวันนี้(วันที่ 9) มีเพื่อนบ้านชาวเขาจำนวน 9 คน ถูก ออป. ให้ตำรวจจับตัวมาขึ้นศาล จึงต้องยกขบวนมาร้องขอความเป็นธรรม

“ตอนไปประท้วงหน้าศาลากลางไปกันบ่ต่ำกว่า 1,000คน ตอนนั้นเอารถไปกัน มีรถของหลวงป้อคันหนึ่ง และรถของนายเพชร อีกคันหนึ่ง ตอนนั้นจ้วงกันออกค่าน้ำมันรถส่วนค่ากินกินไฟกินมัน ก่อ

ต้องช่วยกันเพราะอยากได้ไ้กันทุกคน ไผ่ ๆก่จะไปช่วย ประท้วง
อยู่หน้าศาลากลาง ครั้งนั้น 2วัน 2คืนก่อนถึงจะปึก”²⁷

(ตอนไปประท้วงหน้าศาลากลางไปกันไม่ต่ำกว่า 1,000คน ตอนนั้นเารถไปกัน มีรถของหลวงพ่อกันหนึ่ง
และรถของนายเพชร พ่อค้ารับซื้อผลผลิตพืชไร่อีกคันหนึ่ง ตอนนั้นช่วยกันออกค่าน้ำมันรถ ส่วนค่าอาหารออก
เอง ก็ต้องช่วยกันเพราะอยากได้ไ้กันทุกคน ใคร ๆก็จะไปช่วย ประท้วงอยู่หน้าศาลากลาง ครั้งนั้น 2 วัน 2 คืน
ถึงกลับ)

“ตอนไป ประท้วงหน้าศาลากลาง ไปกันหลายขนาด รถโตโยตงนวล
ตาต่างไปลงที่บ้านตำข้าวแล้วก่อข้ามน้ำไปขึ้นรถลุงเพชรหมต่อ คน
มันักไปบ่เสียยง นอนตามถนนหนทางเต็มไปหมด วันนั้นชาวบ้านตำ
ข้าวแบ่งเฮือน ก่อปากันไปช่วยเป็นแบ่งเฮือนก่อป่อแล้ว กิดเอาว่านัก
ขนาดไหน”²⁸

(ตอนไป ประท้วงหน้าศาลากลาง ไปกันเยอะมาก รถโตโยตงนวลตาต่างบรรทุกไปลงที่บ้านท่าเรือแล้วก็ข้าม
น้ำไปขึ้นรถลุงเพชรอีกต่อ คนมันเยอะไปกันไม่หมด พวกที่รอรถมารับกันนอนตามถนนหนทางเต็มไปหมด วัน
นั้นชาวบ้านท่าข้าม เขาสร้างบ้าน ก็พากันไปช่วยเขาสร้างบ้านจนสำเร็จ คิดเอาเองว่ามีคนมากขนาดไหน)

ประกอบกับทาง ออป. ได้ให้ชาวบ้านเขียนข้อเท็จจริง เพื่อให้หน่วยงานของรัฐอื่นมีมติให้
การปลูกป่าดำเนินการต่อไป ซึ่งมีมติของคณะกรรมการจำแนกประเภทที่ดิน เมื่อการประชุม วันที่
6 พฤศจิกายน พ.ศ. 217 ที่ไม่อนุมัติให้จำแนกที่ดินป่าไหล่งปง เป็นที่จัดสรรโดยมติดังกล่าว อ้าง
ว่า ราษฎรส่วนใหญ่ได้เข้าเป็นสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ของ ออป. แล้ว ทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกัน
เดินขบวนไปตามถนนแล้วเข้าไปประท้วงที่หน้าว่าการอำเภอแม่แจ่ม เพื่อขอพบนายอำเภอ
ตั้งแต่ วันที่ 2 ธันวาคม และจะปักหลักประท้วงจนถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 217 แต่ปรากฏว่า
นายอำเภอไปราชการที่อื่น นายไพบุลย์ อุบล ปลัดอำเภอ และร.ต.ท. บรรพต ศุภรัตน์บรรพต
ผบ.หมวด สกอ. แม่แจ่ม ได้ออกมาพบกับราษฎร โดยราษฎรได้แต่งตั้งนายนวลตา ปิงกุล เป็น
ตัวแทน โดยนายนวลตาได้ยื่นข้อเสนอนายอำเภอ รวม 5 ข้อคือ

1. ขอพบนายพัน์เลิศ บุรณศิริป็น รมช. เกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้มาสอบสวน
ราษฎรเองว่าต้องการเป็นสมาชิก ออป. หรือต้องการจะทำไร่เอง
2. ขอสอบสวนข้อเท็จจริงการจ่ายเงินให้สมาชิก ออป. ตามที่เลขานุการคณะ กก.
จำแนกประเภทที่ดินอ้างว่าเป็นผู้เฝ้าสวนสัก

²⁷ คำบอกเล่าหลวงพ่อนวลตำ นาดปัญญา วัดแพะสะกาน อ่างแล้ว

²⁸ จากคำบอกเล่าในเวทีเก็บข้อมูลของป้ออุไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

3. ระหว่างประท้วง ขออย่าให้ ออป. เข้ามาเกี่ยวข้อง
4. ขอเจ้าหน้าที่อย่าจับกุมชาวไร่โหล่งปง
5. ออป. รายงานว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็นสมาชิก ออป. ความจริงมีเพียง 18 ครอบครัว เท่านั้นที่ยินยอมเป็นสมาชิก ออป.

รูปที่ 5 : ประมวลภาพการประท้วงเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินของกลุ่มชาวไร่โหล่งปง

ซึ่งราษฎรยืนยันจะประท้วงต่อไปและขอทราบผลภายในวันที่ 30 ธันวาคม หากไม่ได้รับการพิจารณา ก็จะดำเนินการวิธีอื่นต่อไป ในการชุมนุมประท้วงแต่ละครั้งนั้น ชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนกันขึ้นอภิปรายโดยได้กล่าวถึงการไม่มีที่ทำกิน และได้ปฏิบัติตามนโยบายของทางราชการโดยการเลิกปลูกฝิ่น หันมาเป็นราษฎรที่ดีที่ปฏิบัติตามนโยบายการเพาะปลูกเพื่อการค้า และได้กล่าวโจมตี ออป. ที่เข้ามาทำลายทรัพย์สิน และบุกรุกที่ทำกินของพวกเขา

หลังจากนั้นชาวบ้านก็ได้เขียนฎีกาเพื่อนำขึ้นถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จที่บ้านพยุ ต. ปางหินฝน โดยแต่งตั้งนายพลตา ปิงกุล ให้เป็นคนนำฎีกาขึ้นถวายแก่นายหลวง

“ ลุงพลตา ว่าใครโหดหื้อตัวเก่า ต่อนซ่อมทองเป็นนกแก้ว
นกขุนทอง พอเข้าเฝ้ากลับอุบ้ออกสั๊กก้า ”²⁹

(ลุงพลตา ว่าอยากจะโกรธตัวเองตอนซ่อมทองได้เป็นนกแก้ว นกขุนทองพอเข้าเฝ้ากลับพูดไม่ออก)

²⁹ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้ออู๋ตวงดี กรรมนิกา อายุ 90 ปี บ้านทองฝาย อ่างแล้ว

รูปที่ 6 : ภาพนายพลตา ปิงกุล แคนนำ ถวายฎีกาในคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จบ้านพุย อำเภอมะเณม

หลังจากนั้นชาวบ้านก็มีการร่วมตัวกันเพื่อเดินทางมาประท้วงเพื่อขอรับทราบคำตอบที่หน้าศาลากลางอีกครั้งหนึ่ง

การดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้านยังไม่ได้หยุดยั้งแค่นั้นชาวบ้านยังพยายามดิ้นรนเรียกร้องสิทธิถึงแม้การปกครองในขณะนั้นจะเป็นการปกครองของรัฐบาลทหาร แต่ชาวบ้านก็ไม่หวั่นเกรง เพราะคิดว่าตัวเองไม่มีอะไรจะเสียแล้ว ถึงจะแลกด้วยชีวิตก็ตาม ทุกคนก็ยังคงเรียกร้องโดยการนำเสนอความเป็นคนไทย โดยการนำพระฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้า ตลอดจนธงชาติไทย นำขบวนในการประท้วงทุกครั้ง และครั้งหลังสุดชาวบ้านได้แต่งตั้งตัวแทนเพื่อเดินทางไปเรียกร้องสิทธิถึงรัฐบาล โดยมีตัวแทนเดินทางไปรัฐสภาครั้งนั้น 6 คนด้วยกัน

อันประกอบด้วย

1. นายพลตา ปิงกุล
2. นายบุญยัง สมวธา
3. นายเปา แซ่ย่าง
4. นายทอง(หมี) ไม่ทราบนามสกุล
5. นายดวงดี กรรณิกา
6. นายดวงคำ ทาวดี

รูปที่ 7 : ภาพประท้วงที่หน้าว่าการอำเภอแม่แจ่ม

พร้อมกับเตรียมจดหมายร้องเรียนที่แกนนำท่านหนึ่งได้อนุเคราะห์มอบสำเนาแก่ทีมงาน ซึ่งมีใจความดังต่อไปนี้

บ้านปงเกษตร หมู่ที่ 8 ต.ท่าผา
อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

วันที่ เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2516

เรื่อง ขอร้องที่ดินออกจากเขตป่าสงวนเพื่อจัดสรรให้แก่ราษฎรในอำเภอแม่แจ่ม
เชียงใหม่
กราบเรียน พล.อ.จอมพลประภาส จารุเสถียร รองรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทย

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2499 – 2501 ทางราชการโดยนายอำเภอแม่แจ่มในขณะนั้นได้ขอแรง
พวกกระผม ซึ่งมีชื่อข้างท้ายนี้ให้มาช่วยกันทำถนนจากอำเภอแม่แจ่ม เพื่อมาต่อถนนสายอำเภอฮอด – แม่สะ
เรียง ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีทางรถเข้าถึงอำเภอแม่แจ่ม จะติดต่อกับอำเภอแม่แจ่มได้ทางเดียวคือทางเดินเท้าซึ่ง
ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 วัน พวกกระผมรวม 9 หมู่บ้าน ของตำบลช่างเคิ่ง และตำบลท่าผา ประมาณ 450
ครอบครัวได้มาช่วยทำถนนสายนี้อยู่เป็นเวลานาน ขณะที่ทำถนนนั้นได้พบที่ดินผืนหนึ่งเป็นไร่เก่าของลัวะ
พวกลัวะได้ทิ้งร้างไปเข้าใจว่าคงถูกใช้ปารบกวอน พวกกระผมเห็นเป็นที่ดินดี เหมาะแก่การเพาะปลูก
ประกอบกับพวกกระผมไม่มีที่ดินเป็นของตนเองอยู่แล้ว จึงได้พากันเข้าแผ้วถางไร่เก่านี้ทำนาข้าว และเป็นไร่

ปลูกพืชผลต่าง ๆ เลี้ยงชีพตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ คิดเป็นเวลา 16 ปีแล้ว หลังจากพวกกระผมได้กรุยทางสายแม่แจ่ม – ฮอด เสร็จแล้ว ต่อมาทางกรมทางก็ได้เข้าทำการก่อสร้างถนนสายนี้ต่อมา บัดนี้ที่ดินแปลงนี้จึงเป็นที่ดินที่อยู่สองข้างทางสายแม่แจ่ม – ฮอดนั่นเองการไปมาและการขนส่งพืชผลต่าง ๆ สู้ตลาดจึงง่ายและสะดวกขึ้น ต่อมาทราบว่าที่ดินแปลงนี้ได้ถูกทางการจัดเป็นที่ป่าที่เตรียมการสงวน

ที่ดินที่พวกกระผมเข้าทำกินนี้เป็นที่ที่เหมาะสมแก่การเกษตรเป็นอย่างยิ่ง เวลาฝนตก น้ำจะพาปุ๋ยจากเขา มาทับถมอยู่ในที่ดินของพวกกระผมนี้ทำให้ผลผลิตจึงสูงเกือบไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เลย พวกกระผมประกอบกิจการเกษตรในที่ดินนี้มา 16 ปีแล้วพืชผลก็ยังคงงอกงามอยู่เช่นเดิม

พวกกระผมได้เพียรพยายามที่จะขอให้ทางการจัดสรรที่ดินเหล่านี้ให้พวกกระผมเสีย โดยพวกกระผมได้ยื่นคำร้องต่อทางราชการ และทางราชการก็ได้ไปสำรวจและทราบว่าทางอำเภอแม่แจ่มและทางจังหวัดเชียงใหม่ก็เห็นควรที่จะจัดสรรที่ดินเหล่านี้ให้แก่พวกกระผม เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินไปตรวจดูแล้วก็เห็นว่าควรเอามาจัดสรรให้แก่พวกกระผม แต่ข้าพเจ้าทราบภายหลังว่ากรมป่าไม้คัดค้านโดยอ้างว่าจะทำการปลูกสร้างสวนสักขึ้นในบริเวณนี้

พวกกระผมขอกราบเท้า พณฯ เป็นที่พึงได้โปรดเห็นหัวอกราษฎรบ้านนอกผู้ยากจนและหากินด้วยหยาดเหงื่อ และด้วยความสุจริตด้วยเหตุผลดังจะขอกราบเรียนต่อไปนี้

1. ราษฎรในอำเภอแม่แจ่มมีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน มีที่ทำกินน้อยเพราะภูเขาล้อมรอบ ไม่มีที่ดินแปลงอื่นที่เหมาะสมเท่าที่ดินแปลงนี้ที่จะจัดสรรให้แก่ราษฎร
2. ที่ดินที่พวกกระผมขอจัดสรรนี้ไม่ใช่ต้นน้ำลำธาร ซึ่ง พณฯ จะไปตรวจดูได้ตลอดเวลา
3. ที่ดินเป็นที่เหมาะสมในการประกอบกิจการเกษตรมากกว่าการทำสวนสัก ขณะนี้ได้ปลูกพืชเต็มไปหมดหาก พณฯ ไปตรวจดูก็จะเห็นได้ว่าที่พืชผลผลิตมากน้อยเพียงใดและงอกงามเพียงใด
4. หากปลูกสวนสักรัฐจะได้ประโยชน์น้อยกว่าปลูกพืชอย่างอื่น
5. หากปลูกสักกว่าไม้สักจะเติบโตจนตัดได้ก็กินเวลาอย่างน้อย 50 ปี เมื่อราษฎรเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี อีกไม่กี่ปี ต้นสักยังไม่ทันโตก็ต้องเอาที่เหล่านี้มาจัดสรรให้แก่ราษฎร เป็นที่ทำกินอีก ทำให้สิ้นเปลืองเงินไปเปล่า ๆ
6. หากเอาที่เหล่านี้ไปสร้างสวนสัก พวกกระผมก็จะไม่มีที่ทำกิน เมื่อไม่มีที่ทำกินก็ต้องเข้าไปหักล้างถางป่าเอามาเป็นที่ทำกินกันอีกต่อไป เป็นการทำลายต้นน้ำลำธารและผิดกฎหมายซึ่งพวกกระผมไม่ยอมทำเช่นนั้น
7. เป็นการทำลายจิตใจของพวกกระผมซึ่งเป็นคนไทยแต่กำเนิด ต้องการที่ดินทำกินโดยสุจริตก็ไม่สามารถจะหาได้
8. รัฐบาลช่วยชาวเขาได้ รัฐบาลก็ควรที่จะช่วยชาวไทยที่ไม่มีที่ทำกินได้เช่นเดียวกัน
9. มีที่ควรสร้างสวนสักใกล้ที่ดินที่พวกกระผมขอจัดสรรนี้ เช่นที่ตะวันตกห้วยมะดุก และตะวันตกห้วยโจโก้ ห้วยห้า ห้วยขมิ้น สามสบก้องแป้ เหล่านี้เป็นที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างสวนสักเป็นอย่างยิ่ง มีเนื้อที่กว้างขวางกว่า 10,000 ไร่ พวกกระผมยินดีที่จะเป็นผู้นำทางเจ้าพนักงานไปตรวจดูที่ดังกล่าวได้ตลอดเวลา

ด้วยเหตุผลดังกราบเรียนมาทั้งหมดนี้ พวกกระผมขอกราบเท้า พณฯ เป็นที่ตั้ง ได้โปรดกรุณาพิจารณาจำแนกแยกที่ดินตั้งแต่ดอยหัวแร้ง ถึงห้วยกลางบ้าน จาก ก.ม. 14 ถึง ก.ม. 20 ทางสายแม่แจ่ม – ฮอด สองข้างทางไม่เกินข้างละ 2 ก.ม. ออกจากป่าเตรียมการสงวนเสีย และได้โปรดจัดสรรที่

เหล่านี้ให้แก่พวกกระผมด้วย และขอ ขณฯ ได้โปรดเรียกเอาเรื่องเดิมที่พวกกระผมได้ยื่นขอจัดสรรที่ดินสมัยที่นายชุ่ม บุญเรือง เป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่มาประกอบการพิจารณาด้วย

เมื่อไม่นานมานี้พวกกระผมได้ถูกพวกพนักงาน ออป. ได้เข้าทำลายพืชผลเสียหายและจุดไฟเผาบ้านของพวกกระผมใหม่ไป ถึง 41 หลัง พวกกระผมได้ร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการเกษตรและสหกรณ์ได้กรุณาให้พวกกระผมทำกินในที่ดินแปลงนี้ต่อ มาบัดนี้พวกพนักงาน ออป. ได้เอาต้นสักไปปลูกในสวนของพวกข้าพเจ้า อีกไม่นานต้นสักก็จะโตขึ้น ใบสักก็จะคลุมที่ดินและพืชผลที่พวกข้าพเจ้าปลูกไว้ตายหมด การกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำที่ประดุจแกล้งกันชัด ๆ หากพวกกระผมไม่มีที่ดินแปลงนี้แล้ว พวกกระผมก็หมดทางทำมาหากิน จะเป็นอย่างมากก็ถูกจ้างรายวัน ๆ ละ 8 – 10 บาทเท่านั้น ออป. ก็ไม่สามารถจ้างพวกกระผมได้หมด อนาคตของพวกจะดับวูบลงทันที ชีวิตนี้ไม่มีความหมายอีกต่อไปไม่มีที่ทำกิน ไม่มีที่จะซุกหัวนอนเป็นของตนเอง หาได้อุตสาหกรรมถ้าหากทำเป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ทำกินก็ถูกกีดกันต่าง ๆ ลูกหลานของพวกกระผมต่อ ๆ จะเอาที่ไหนมาทำกินอีกในอนาคต

พวกกระผมไม่มีที่พึ่งอื่นใดอีกแล้วนอกจาก พณฯ ที่จะกรุณาแก่พวกกระผมเท่านั้น หากเนิ่นนานไปก็จะเป็นการสายเกินไปที่ พณฯ จะแก้ได้ พวกกระผมจึงแต่งตั้งตัวแทนนำหนังสือนี้มาร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมและขอความเมตตาปราณีจาก พณฯ ขอได้โปรดให้อภัยแก่พวกกระผมที่รบกวน พณฯ ครั้นนี้ด้วย

ควรมิควรแล้วแต่โปรด

“ตอนไปประท้วง รัฐสภา เมื่อวัน 3 วัน 3 คืน หมู่เฮากลัวเป็นจะปาขึ้นเครื่องบินไปทิ้งลงทะเล ตอนนั้นถึงบ่รู้ว่ากลัวตายเป็นอย่างใด ชาวบ้านเลือกหือเป็น ตัวแทนไป 6 คนด้วยกัน โดยชาวบ้านช่วยกันออกเงินหือ คนละ 25 กว่า 50 บาทนี้แหละ พอไปถึงเป็นปาเข้าห้องปิดประตู ละหือถ้ากำนันเหลียวม่อหน้ามึงม่อหน้ากู ได้สักกำ ตัวแทนเป็นก้อมาอุ้กับเฮา เป็นอุ้ ก้อย แทบจะบ่ได้ยิน แต่เป็นก้อมรับปากว่าจะช่วย”³⁰

(ตอนไปประท้วง รัฐสภา ไปนานถึง 3 วัน 3 คืน พวกเราไม่กลัวเขาจะพาขึ้นเครื่องบินไปทิ้งลงทะเล ขณะนั้นไม่ได้คิดถึงความกลัวตายเลยแม้แต่หน่อย ชาวบ้านเลือกให้เป็น ตัวแทนไป 6 คนด้วยกันโดยชาวบ้านช่วยกัน

³⁰ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้ออ๊วยควงคี วรรณิกา อายุ 90 ปี บ้านท้องผาย อ่างแล้ว

ออกเงินให้ คนละ 25 หรือ 50 บาท พอไปถึงเขาก็พาเข้าห้องปิดประตู ปล่อยให้นั่งรอ นั่งรอนานพอสมควร พวกเราก็เหลียวมองดูกันหลักหลักได้สักครู่ตัวแทนเขาก็มาพูดคุยกับเราเขาพูดเบามากแทบจะไม่ได้ยินแต่เขาก็รับปากว่าจะช่วย)

ปัญหาความขัดแย้งลูกหลานป่านปลายออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าสู่ปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้าน จึงเริ่มใช้มาตรการขั้นสุดท้ายด้วยการจับอาวุธขึ้นมาสู้ และประกาศไม่ยอมให้ใคร ช่ม เหนงอีกต่อไป การประสานตัวขององค์กรชาวไร่ในวันยิ่งแน่นแฟ้น และรวมกลุ่มกับเหนียวแน่น ยิ่งขึ้น พร้อมกับได้รับความสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้ชาวบ้านอีกheimมีกำลังใจต่อสู้และ เรียกร้องต่อไป

“มีอยู่เตี้ยหนึ่ง หมูลัวะคนงานของ ออป. จะมาเฮาะไฮ้ปลุกสักในไฮ้ ของชาวบ้าน อำหน้อยคำ ปู่เจก้อย ๆ กาน ขึ้นดอยไป แล้วแผ่ปิ่น ขึ้นฟ้า หมูลัวะล่นต่ายล่นวาย หมูละอ่อนแถวุ่นอำนิต อำจวบ โพ ฮ้อง เอาต่าย ๆ ๆ ๆ ไล่หลังแหม ผ้องกอล่นเข้าถ้ำ ผ้องกอล่นด้วยปาก ก่อว่า บ่ได้กินกอบกินแล้ว เต้าอันมา กอบพันหมูลัวะเลย”³¹

(มีอยู่ครั้งหนึ่ง ลัวะคนงานของ ออป. จะมาแผ้วถางไร่ปลุกสักในไร่ของชาวบ้าน นายกองคำ อาจใจ ค่อย ๆ คลานขึ้นดอยไป แล้วยิงปืนขึ้นฟ้า หมูลัวะวิ่งกันอนละหม่าน กลุ่มเด็กวัยรุ่น เช่นนายนัด นายจวบ โพห้อง เอา ตาย ๆ ๆ ๆ ไล่หลังอีก บ้างก็วิ่งเข้าถ้ำ บ้างก็วิ่งด้วยปากก็ร้องว่า ไม่ได้กินก็ไม่งินแล้ว หลังจากนั้นก็ไม่เห็นลัวะ อีกเลย)

“หมู่ออป. มันวอกนัก สู้เฮาซึ่ง ๆ หน้า บ่ได้ มันก่อเอามีควายตัว ใหญ่ ดูร้ายมาก เอามาปล่อยลงตีห้วยดินขาว หวังจะหื้อมันเยยะหื้อ ชาวบ้านเพราะว่าตอนนั้นเฮาเตียวตีนมาไฮ้กัน แต่ อำ นิต คนขับรถ กรมทางไปปะเข้าพอดี อำนิต ลงไปแอบดู เขาเหลียวมาเห็น ใส่ ยังด่า อำนิต ว่า ไป ๆ ๆ อย่างมาย่ง อำนิตก็หลั่นขึ้นรถมาบอกหื้อปู่ดวง หรือว่าลุงอิน นี่แหละ”³²

(พวก ออป. เป็นคนตลบแต่ลง สู้เราซึ่ง ๆ หน้า ไม่ได้ มันก็เอามีควายตัวใหญ่ ดูร้ายมาก เอามาปล่อยลง ที่ห้วยดินขาว หวังจะให้หมีทำร้ายชาวบ้านเพราะว่าตอนนั้นเราเดินเท้ามาไร่กัน แต่ นายนิต คนขับรถกรม ทางไปพบเข้าพอดี นายนิต ลงไปแอบดู เขาเหลียวมาเห็น ยังด่า นายนิต ว่า ไป ๆ ๆ อย่างมาย่ง นายนิตก็ วิ่งขึ้นรถมาบอกให้นายดวง หรือว่าลุงอิน นี่แหละ)

³¹ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้อฮุยทอง สมยศ อายุ 72 บ้านช่างเค็ง อ่างแก้ว

³² คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้อฮุยทอง สมยศ อายุ 72 บ้านช่างเค็ง อ่างแก้ว

“เมื่อครั้งต่อสู้กับ ออป. เขาเอาหมีมาปล่อย แล้วอำนิตได้มาบอกหื้อ
ปอดวง ปอดวงก่อเลยชวนเจ้าหมู(ชวนเพื่อน)ไปหลายคน ต่จำได้
แม่น ๆ ก่อ อำเรญ โดยหื้ออำนิต เอารถไปส่ง เอาปืนกับไป 2
กระบอก เมื่อไปถึงหมียังอยู่เดิมอยู่พอหันแล้วปอดวงก่อแอบเข้า
ยิง ปอดวงยิงเข้า 1 นัด ก่อเปลี่ยนหื้ออำเรญยิง เปลี่ยนกันยัดปืน
เปลี่ยนกันยิง คนละ 2-3 นัด หมีก่อตายก่อจ้วยกันห้ามใส่รถเอามา
ปาดตีไฮปอดวง”³³

(เมื่อครั้งต่อสู้กับ ออป. เขาเอาหมีมาปล่อย แล้วนายนิตได้มาบอกให้พอดวง พอดวงได้ชักชวนเพื่อนไป
หลายคน ที่จำได้แม่น ๆ ก็ นายเรญ โดยให้นายนิต เอารถไปส่ง เอาปืนกับไป 2 กระบอก เมื่อไปถึงหมียัง
อยู่ที่เดิมอยู่พอหันหมีแล้วพอดวงก็แอบไปเข้ายิง พอดวงยิงเข้า 1 นัด ก็เปลี่ยนให้นายเรญยิง เปลี่ยนกัน
บรรจุลูกปืน เปลี่ยนกันยิง คนละ 2-3 นัด หมีก็ตายเลยช่วยกันห้ามใส่รถเอามาฆ่าและที่ไร่พอดวง)

และจากข่าวหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2518 รายงานข่าว ว่า

ออป. เผาป่าไม่แคร์ราษฎรยุ่งหนัก ชาวบ้านนับร้อยติดอาวุธเตรียมสู้
กรณี ออป. จะเผาป่าที่ปงเกษตร อ.แม่แจ่ม บานปลาย ชาวบ้านติด
อาวุธสู้ ประกาศไม่ยอมให้ใครข่มเหงอีก ส.ส. สังคมนิยม ฯ เชียงใหม่
รุดสำรวจข้อเท็จจริงพร้อมเลขธิการพรรคถ้วน ...นายอินสอน บัว
เขียว ส.ส.เชียงใหม่พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ซึ่งได้เดินทางไป
สำรวจข้อเท็จจริงพร้อมกับนายวิวัติ ศักดิ์จิระภาพงษ์ รอง
เลขธิการพรรคสังคมนิยมฯ ชี้แจงว่า การที่ชาวไร่รวมตัวกันครั้งนี้
เป็นการถูกต้อง และเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะว่าเขาไม่มีทางเลือกในเมื่อ
ชาวไร่ถูกรุกที่ทำกินเพื่อการอยู่รอดของตัวเองก็จำเป็นที่จะต้องต่อสู้
จนถึงที่สุดอย่างแน่นอน เมื่อยืนหยัดต่อสู้ ผู้กดขี่ประชาชนต้องมีชีวิต
ใหม่ เมื่อท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
และคิดว่าชาวนาชาวไร่ที่อื่น ๆ ก็ควรจะได้นำไปเป็นตัวอย่างในการ
ช่วยเหลือตนเอง จะมาหวังอะไรกับระบบรัฐสภานั้นย่อมเป็นไปได้
ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะการณปัจจุบันชนชั้นปกครองผู้กดขี่
กำลังเล่นละครในระบบรัฐสภาหลอกลวงประชาชน เพราะทั้ง
ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านก็เป็นฝ่ายกดขี่ประชาชนทั้ง สองฝ่าย แต่ใน
ที่สุดสัจธรรมก็ต้อง ปรากฏขึ้นมาจนได้ คือ ประชาชนต้องเป็น
ใหญ่ในแผ่นดิน โดยประชาชนทุกคนจะต้องช่วยกันจนถึงที่สุด

³³ สัมภาษณ์ป้ออูยดวง หลักมัน อายุ 76 ปี บ้านเล่าปาก่อ วันที่ 25 เม.ย. 2547

“ การขัดแย้งที่รุนแรงที่สุดคงจะเป็นที่ห้วยบะหลอด เพราะรุนแรงถึงขั้นยิงปืนเลย และหลังจากนั้นหมู่เฮา ก่อปากันไป ยึดสำนักงานของ ออป. ไปกันจนเต็มสนามสำนักงาน เขาก่อกลัวตาย หมอบ ๆ กาน ๆ อยู่ก่อนผม กู้มา มาขอถอยรถออกโฮง ถ้าจะกลัวเฮาเผา พอหัวหนำนั้นมา หมู่เฮาก่อเข้าล้อม กำป็นคนบอก ๆ เฮาว่าอย่างใดเขา ตึงฮับหมด”³⁴

(การขัดแย้งที่รุนแรงที่สุดคงจะเป็นที่ห้วยบะหลอด เพราะรุนแรงถึงขั้นยิงปืนเลย และหลังจากนั้นพวกเรา ก็พากันไป ยึดสำนักงานของ ออป. ไปกันจนเต็มสนามสำนักงานเลย เขาก่อกลัวตาย หมอบ ๆ คลาน ๆ พุดก็ครับผม ทุกคำ มาขอถอยรถออกโรงรถ ถ้าจะกลัวเราเผา พอหัวหนำนั้นมา พวกเราก็เข้าล้อม กำป็นคนละครบอก ๆ เราว่าอย่างไรเขาก็อับหมด)

การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุน

ภายใต้ปฏิบัติการโต้ตอบการขยายอำนาจของรัฐ(อป.) ที่พยายามจะเข้ามาจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน ไม่ได้เป็นการต่อสู้แบบตัวใครตัวมัน หรือเป็นการโต้ตอบในชีวิตประจำวันแบบขอไปที แต่มีลักษณะของกระบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่ม”ชาวไร่” ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก ความเป็นธรรมทางสังคม และขยายขอบเขตของการเมือง ในการแย่งชิงที่ดินในเขตป่าไปสู่ ประเด็นทางสาธารณะ ด้วยการประสานกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เช่น นักศึกษา(นักศึกษาสังเกตุการณ์จากศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ) นักการเมืองสายสังคมนิยม และสื่อมวลชน ซึ่งเป็นพลังในการผลักดัน

“ตอนนั้น เขาได้ต่อสู้กับ ออป. ได้ สัก ปี ถึงสองปี นี่แหละ ได้มีละอ่อนนักศึกษาตัวน้อย 3 คน มาช่วย ละอ่อนบะละอ่อนก้อยยังเอาไก่เหน็บแหวอยู่ แต่ คำอุ้มคำจำ เขามีหลักการ เขามาช่วยบอกมาช่วยเขียน สอนหลักการต่อสู้ต่าง ๆ ตลอดจนการอุ้มการจำในการเรียกร้อง สิทธิ ใบสนเท่ต่าง ๆ ก่อละอ่อน 3 คน นี่เป็นคนเขียนหื้อ ต่อหลัง ๆ เขา 3 คน เสนอเป็นตัวแทนของนายพลดา นายแต่ และนายสวัสดิ์ เพื่อเข้าไปเจรจากับ ออป. มีอยู่เดีย เขาคำ ออป. ว่าคุณทำงานอย่างหมู อย่างหมา วัน ๆ เอาแต่นอน แล้วก่อกอยกินเศษอาหารที่เขา

³⁴ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของป้ออุ้ยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

โยนให้ แล้วก่อเอาแต่เลียแข้งเลียขาเจ้านายไปวัน ๆ ชาวบ้าน
เดือดร้อนยังบ่เขียนรายงานเสนอให้เบื่องบนทราบ”³⁵

(ตอนนั้น เราได้ต่อสู้กับ ออป. ได้ ประมาณปี ถึงสองปี นี่แหละ ได้มีเด็กนักศึกษาขี้เด็ก ๆ 3 คน มาช่วย ยัง
เป็นเด็กอยู่มากยังเล่นหนังสติกอยู่เลยแต่ คำพูดและแนวคิด เขามีหลักการ เขามาช่วยบอกมาช่วยเขียน สอน
หลักการต่อสู้ต่าง ๆ ตลอดจนสำนวนในการเรียกร้องสิทธิ โบปปลีกก็ได้เด็ก ๆ 3 คน นี่เป็นคนเขียนให้ ตอนหลัง
เขา 3 คน เสนอเป็นตัวแทนของนายพลตา นายแต่ และนายสวัสดิ์ เพื่อเข้าไปเจรจากับ ออป. มีอยู่ครั้งหนึ่ง
เขาคำ ออป. ว่าคุณทำงานเอาอย่างหมู เอาอย่างหมา วัน ๆ เอาแต่นอน แล้วก็คอยกินเศษอาหารที่เขาโยนให้
แล้วก่อเอาแต่เลียแข้งเลียขาเจ้านายไปวัน ๆ ชาวบ้านเดือดร้อนยังไม่เขียนรายงานเสนอให้เบื่องบนทราบ)

“ อินสอน บัวเขียว เอาปืนมาหื้อ กระสอบหนึ่ง เป็นปืนสั้น แล้วสอน
หื้อยิงเป้าจะยิงอย่างไรก็ได้บ่ว่ากันแต่ขอหื้อหัดยิงปืนก่อนแล้วกัน ”³⁶

(อินสอน บัวเขียว เอาปืนมาให้ กระสอบหนึ่ง เป็นปืนสั้น แล้วสอนให้ยิงเป้า จะยิงอย่างไรก็ได้ไม่ว่ากัน แต่
ขอให้หัดยิงปืนให้เป็นก็แล้วกัน)

“ ส่งสุข ภัคเกษม ขี่รถมาหั้นหมู่เฮาปักธงแดงกัน ก่อกลัว ก่อเลย
กลับรถไปยังสำนักงาน ของ ออป. ห้ามพนักงาน ออป. ออกทำงาน
เป็นเวลา 3 วัน แล้วก่อขึ้นมายุ่นนายพลตา นายพลตาก่อปาแอ้ว
เตวซ์หื้อผ่อไฮ้ ซี้หื้อผ่อบ้านเฮือน แล้วก่อบอก นายส่งสุข ว่าหมู่เฮา
เป็นคนต้องอยู่ต้องกิน จะหื้อชุดสู้อย่างตุนั้นก่อทำบ่ได้ และนาย
ส่งสุข ก่อรับปากจะช่วยเหลือ และให้ความช่วยเหลือแน่นอน”³⁷

(ส่งสุข ภัคเกษม ขี่รถมาเห็นพวกเราก่อปักธงแดง ก็กลัว ก็เลย กลับรถไปยังสำนักงาน ของ ออป. ห้าม
พนักงาน ออป. ออกทำงาน เป็นเวลา 3 วันแล้วก่อขึ้นมายุ่นนายพลตา นายพลตาก็ก่อพาเดินสำรวจจู่ไร และ
บ้านเฮือนแล้วก่อบอก นายส่งสุข ว่าพวกเราเป็นคนต้องอยู่ต้องกิน จะหื้อชุดสู้อย่างตุนั้นทำบ่ได้
และนายส่งสุข รับปากจะช่วยเหลือ และให้ความช่วยเหลือแน่นอน)

ข่าวจากหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2518

นายทวีข กลิ่นประทุม รมต. เกษตรและสหกรณ์ ให้สัมภาษณ์กรณี
ชาวไร่ไหล่งปง ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ ลุกขึ้น
ติดอาวุธปกป้องผืนแผ่นดินไม่ให้เจ้าหน้าที่ ออป. เข้าไปเผาป่าปลูก

³⁵ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้อฮุยหนั้ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 บ้านช้างเคื่อง อ่างแล้ว

³⁶ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูลของป้อฮุยอุไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช้างเคื่อง อ่างแล้ว

³⁷ คำบอกเล่าจากเวทีตรวจสอบข้อมูล ของป้อฮุยดวงดี กรรมนิภา อายุ 90 ปี บ้านท้องผาย อ่างแล้ว

ต้นสัก ว่าเรื่องนี้ทันทีที่ได้รับรายงานในวันพุธที่ 26 มีนาคม ตนได้มีคำสั่งด่วนให้ระงับการเข้าไปเผาป่าดังกล่าว และให้ถอนเจ้าหน้าที่ออกไป. นอกจากบริเวณนั้นด้วย นอกจากนั้นกระทรวงเกษตร ยังได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจ ...แนวร่วมพิทักษ์ป่าเกษตรแม่แจ่ม ขณะนี้ชาวบ้านเรียกร้ององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ให้รับชดเชยค่าเสียหายจากบริเวณภายใน 15 วัน ถ้าหากไม่ทำชาวบ้านจะเผาเพื่อใช้พื้นที่เพาะปลูกทันที ออกไป. ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ไล่ประชาชนออกจากที่ทำกินโดยด่วน แต่ชาวปงเกษตรยืนยันว่า ถ้าบุกกรุกเข้ามาเมื่อใดจะต้องนองเลือดทันที

นักศึกษาสังเกตการณ์จากศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ ซึ่งร่วมสนับสนุนชาวปงเกษตรชี้แจงว่าตามข้อเท็จจริงแล้วเจ้าหน้าที่ใช้ความรุนแรงกับชาวไร่ก่อน จึงได้รับการตอบโต้ และเนื้อที่เหล่านั้นเพิ่งจะประกาศเป็นป่าสงวนหลังจากที่ชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินแล้ว เพราะ ทาง ออกไป. ต้องการเนื้อที่ปลูกป่าสวนสักจึงเสนอให้กรมป่าไม้ประกาศป่าสงวน ย่อยหลังเพื่อเข้าไปเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้เต็มที่ โดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ผลตอบแทนเพราะ ออกไป. เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ตอนสิ้นปีจะมีเงินโบนัสแบ่งปันกันอย่างทั่วถึง... การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจกองปราบจะเข้าไปทำการจับกุมนักศึกษาเกรงว่าจะทำการปราบปรามปลดอาวุธอย่างรุนแรงอย่างที่เคยกระทำมาแล้วหลายแห่ง ทางออกที่ทำได้ในขณะนี้คือการเร่งพิจารณา พรบ.ปฏิรูปที่ดิน และ พรบ. เปิดป่าสงวนที่หมดสภาพป่าให้ราษฎรเข้าไปทำมาหากิน ...

นายส่งสุข ภักเกษม ส.ส. เชียงใหม่ สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ได้ยื่นกระทู้ด่วนต่อสภาถามรัฐมนตรี ว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยขอทราบว่าจะแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ให้สงบได้โดยวิธีใด อย่างไร และเมื่อไรจะยกเลิกการกำหนดเขตป่าสงวนดังกล่าวให้ราษฎรได้ทำกินต่อไปหรือไม่ ถ้าไม่ได้เพราะเหตุใด และจะช่วยเหลือราษฎรจำนวน 300ครอบครัวดังกล่าวอย่างไรมีวิธีป้องกันที่จะมิให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลังบังคับขู่เข็ญรังแกหรือกลั่นแกล้งราษฎรในทำนองนี้ได้อย่างไรและเมื่อกระทำไปแล้วจะลงโทษโดยเด็ดขาดอย่างไร

สำหรับสื่อสาธารณะได้กลายเป็นเวทีในการนำเสนอภาพของตน เพื่อช่วงชิงโต้ตอบกับภาพลักษณ์และปฏิบัติการของรัฐในแต่ละสถานการณ์ ในระหว่างการต่อสู้ จึงปรากฏภาพของราษฎร ในหลาย ๆ ความหมายทั้งราษฎรที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ(ไม่ปลูกฝิ่นไม่ทำไร่เลื่อนลอย) ราษฎร ผู้ทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อบ้านเมือง(หาเงินให้อำเภอ 2 ล้านบาทต่อปี)ราษฎรที่ถูกกลั่นแกล้งจนไร้ทางสู้ ราษฎรที่ถูกเหยียบย่ำจนไม่มีอะไรสูญเสียนอกจากชีวิต

และเกือบจะทุกครั้งที่มีโอกาส ชาวบ้าน จะยืนยันสิทธิชอบธรรมตามธรรมชาติของพวกเขาในพื้นที่ป่าที่ดินเป็นผู้บุกเบิก ก่อนที่รัฐจะเข้ามายึดครอง

การยุติการต่อสู้

ภาพของการคัดค้านครั้งแรกเป็นภาพของราษฎรเฉพาะตำบลข้างเค็ง 3 - 4 หมู่บ้าน ส่วนการโต้ตอบชาวบ้านได้ใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ทั้งยินยอม เจรจา และได้พัฒนาไปสู่การใช้ความรุนแรงเป็นลำดับ จนในที่สุดชาวบ้านก็ประสานตัวเป็นองค์กรจัดตั้งในรูปของ ชาวไร่แม่แจ่ม (แนวร่วมพิทักษ์ปงเกษตร แม่แจ่ม) ที่มีการจัดกลุ่ม แบ่งหน้าที่ สร้างกฎกติการ่วมในการใช้พื้นที่ ตลอดจนการหาแนวร่วมไปยังกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ทั้งกลุ่มนักศึกษา นักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองสายสังคมนิยม และสื่อสาธารณะ ให้เป็นพลังในการผลักดัน จนในที่สุดการต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ดินทำกินของชาวบ้านก็ประสบผลสำเร็จ ดังคำบอกเล่าของแกนนำท่านหนึ่งที่เล่าให้ฟังด้วยความภาคภูมิใจว่า ในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2518 เมื่อคณะของนายทวิช กลิ่นประทุม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และคณะได้เดินทางมาพบชาวบ้านไหล่งปง โดยนัดพบกันที่บ่อน้ำแร่เทพนม หมู่ที่ ตำบล ท่าผา (เดิม) อำเภอแม่แจ่ม วันนั้นชาวไร่ไหล่งปงได้พากันเดินทางไปต้อนรับ คณะรัฐมนตรี กันอย่างมากมาย โดยชาวไร่แทบทุกคนจะพกอาวุธ โดยเฉพาะอาวุธปืน เมื่อคณะของรัฐมนตรี มาถึงบ่อน้ำแร่เทพนมชาวบ้านก็พากันเขาไปห้อมล้อมคณะรัฐมนตรีเอาไว้ตรงกลาง นายทวิช รัฐมนตรีได้บอกถึงวัตถุประสงค์ที่มาพบและทำความเข้าใจกับชาวไร่ หลังจากนั้นก็ให้ส่งตัวแทนของชาวไร่เข้าพบเพื่อประชุมปรึกษาหารือกัน ชาวไร่ที่เป็นผู้ขายส่วนมากก็นำปืนมาด้วยก็เข้าล้อมบ้านพักที่รัฐมนตรีกับตัวแทนชาวไร่ประชุมกัน โดยนายพลตา ปิงกุล ได้สั่งไว้ว่าถ้าการเจรจามิเป็นผลก็อย่างไร้ดออกไปแม้แต่คนเดียว เพราะฉะนั้นร่องฝ้าบ้านพักหรือแม้แต่ร่องหน้าต่าง ต่างก็มีปลายกระบอกจากปืนทั้งสิ้น การประชุมใช้เวลาานพอสมควรนายพลตาเดินออกมาพร้อมกับยกมือขึ้นไชโย ราษฎรและชาวไร่ทั้งหมดต่างพากันลุกขึ้นปรบมือร้องไชโยแสดงความยินดี ต่อ รมต. เกษตร และต่อมา รมต.เกษตรได้ออกมาทักทายกับราษฎรชาวไร่เมื่อได้เวลาพอสมควรแล้วจึงได้เดินทางกลับเชียงใหม่

ดังข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2518

รมต.เกษตรและสหกรณ์ วางแผนช่วยเหลือราษฎรแผ่นดินเพลิง ป่าไหล่งปง อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ ยืนยันไม่มีการไล่ที่ราษฎร แต่จะพัฒนาในรูปสหกรณ์จัดสรรที่อยู่ที่ทำกินให้เป็นสัดส่วน นายทวิช กลิ่นประทุม รมต. เกษตรและสหกรณ์เดินทางพร้อมด้วย มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี... ได้เรียกประชุมป่าไม้เขตป่าไม้ เชียงใหม่ โดยสรุปเรื่องราวป่าไหล่งปง อ.แม่แจ่มดังนี้คือ จะไม่มีการ

ใส่ราษฎรอย่างเด็ดขาด แต่จะจัดสรรที่ดินให้เป็นที่อยู่ที่ทำกินเสียใหม่ จากจำนวนราษฎร 300 หลังคาเรือนในเนื้อที่ดิน 4,000 ไร่ โดยจัดตั้งในรูปสหกรณ์จะสร้างถนน บ้านพัก การประปา ไฟฟ้า แบบหมู่บ้าน ที่ดินจัดสรรให้เลยทีเดียว แต่ราษฎรจะนำที่ดินเหล่านี้ไปขายหรือโอนกรรมสิทธิ์กันไม่ได้อย่างเด็ดขาดไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

ดังข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2518

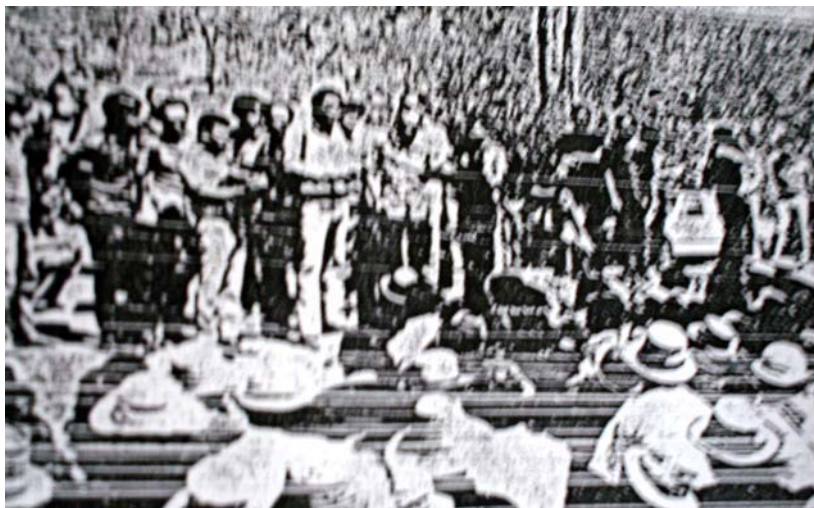
รัฐมนตรีเกษตรกับคณะเดินทางไปพบปะกับราษฎร และชาวไร่ไหล่งปง แม่แจ่ม เพื่อตกลงให้ชาวไร่เช่าที่ทำกิน และไม่ให้ออป. หรือหน่วยงานอื่นใดเข้ามายุ่งด้วยเมื่อวันที่ 6 เดือนนี้ เวลา 10 น.เศษ นายทวิช กลิ่นประทุม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับคณะ ซึ่งมีนายปรีดา กรรณสูต ปลัดกระทรวงเกษตรฯ พ.อ. สุรินทร์ ชลประเสริฐ อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ นายประดิษฐ์ วนาพิทักษ์ อธิบดีกรมป่าไม้ และนายอำนาจ คอวาณิช ผู้อำนวยการขนส่งเดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่ไปถึงไร่ปงเกษตรหรือไหล่งปง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

นายทวิช กลิ่นประทุม รมต. เกษตรได้กล่าวกับราษฎรถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาดูข้อเท็จจริง และสอบถามปัญหา ข้อขัดแย้งระหว่างราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของ ออป. ที่เกิดเหตุจากการประมวลเหตุการณ์จึงทราบว่าเป็นการเข้าใจผิดทั้งสองฝ่าย และเจ้าหน้าที่ ออป.ก็ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ไม่ได้คิดเป็นศัตรู กับราษฎรแต่อย่างใด หลังจากทีรัฐมนตรีเกษตรและคณะพร้อมด้วยตัวแทนราษฎรได้ประชุมปรึกษาหารือกันแล้วจึงได้มีการตกลงโดยมีหลักการดังนี้ ราษฎรชาวไร่ได้เข้าทำกินในที่ดินเนื้อที่ 4,000 ไร่ ตั้งแต่ กม. ที่ 17 ถึง กม.ที่ 23 ทั้งสองฟากถนนเพื่อชาวไร่จะได้อยู่อาศัยกันเป็นกลุ่มก้อน และต่อไปทางการจะได้ขยายโครงการให้มีการจัดตั้งศูนย์สหกรณ์ สร้างโรงเรือน และจัดให้มีไฟฟ้าใช้โดยทั่วถึง ทางรัฐบาลจะได้ออกหลักฐานอนุญาตให้ราษฎรเข้าหาทำกินในที่ดินดังกล่าวโดยไม่ให้เจ้าหน้าที่ ออป. หรือ หน่วยงานอื่นใดเข้าไปรังแก ส่วนกรณีเจ้าหน้าที่ ออป. ชักลากและตัดฟันต้นไม้ล้มทับบ้านเรือนราษฎรนั้น ก็ให้ชดเชยค่าเสียหายแก่ราษฎรภายใน 3 วัน นายทวิชได้ชี้แจงให้ราษฎรทราบว่า ทางรัฐบาลเองได้จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรครอบครัวละ 15 ไร่ ในเนื้อที่ 4,000 ไร่ นี้โดยจะได้ออกหลักฐานเป็นสัญญาเช่าที่เป็นกำหนดเวลา 50 ปี และคิดอัตราค่าเช่าไร่ละ 1 บาท ต่อปี โดยให้ออกใบเสร็จรับเงินให้ไว้เป็นหลักฐานด้วย ทั้งนี้ห้ามมิให้นำที่ดินแห่งนี้ไปขาย – โอน – จำนอง-จำนำ แต่จะให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลานจนกว่ารัฐบาลจะเห็นสมควรจึงจะยกกรรมสิทธิ์และออกเป็น

หนังสือ น.ส.3 ให้ต่อไปและเมื่อทำสัญญาเช่าที่ดินนี้แล้ว ทาง อบป. และหน่วยงานอื่นใดก็จะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับไม่ได้ และทางรัฐบาลจะได้ออกหลักฐานทั้งหมดให้แล้วเสร็จภายใน 6 เดือน

“ หลวงพ่อ กับชาวบ้านไปเคลื่อนไหวก่อนไปประท้วงทั้งหมด 9 ครั้ง ตั้งที่เชียงใหม่ และกรุงเทพ จนในที่สุด คุณทวิช ก่อเป็นอนุมติ โดยคุณทวิช เป็นประธานรัฐมนตรีอยู่ขณะนั้น เป็นขึ้นมาหาเขาถึงโป่งน้ำฮ้อน แล้วก่อประชุมกับชาวบ้าน โดยมีหลวงพ่อกับเจ้าหมื่นหมื่นหลาย คน เป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมประชุมกับคณะรัฐมนตรี จนในที่สุด รัฐมนตรีเป็นก้อฮักปากและอนุมติให้ดี เป็นว่าหมด 7 วันถึงจะเซ็นด้อนุมัติให้ ในตอนนั้นหมื่นเขาเอาปืนลั่นมดรัฐมนตรีไว้ข้างข้าง พอปืนบอกจะหื้อหมื่นเขาก่อให้ฮ้องกัน ดีใจที่สุด หมื่นแม่ญึงยังแหม่กัน ไปกราบ คุณทวิช เป็นหมื่น ”³⁸

(หลวงพ่อกับชาวบ้านไปเคลื่อนไหวก่อนไปประท้วงทั้งหมด 9 ครั้งทั้งที่เชียงใหม่ และกรุงเทพ จนในที่สุด คุณทวิช เป็นผู้อนุมัติให้ โดยคุณทวิช เป็นรัฐมนตรีอยู่ขณะนั้น เขาขึ้นมาหาเราถึงโป่งน้ำร้อนเทพนม แล้วประชุมกับชาวบ้าน โดยมีหลวงพ่อกับเพื่อนอีกหลายคน เป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมประชุมกับคณะรัฐมนตรี จนในที่สุดรัฐมนตรีก็รับปากและอนุมัติให้ที่ทำการกับชาวบ้าน เขาว่าอีก 7 วันถึงจะเซ็นด้อนุมัติให้ ในตอนนั้นหมื่นเขาเอาปืนลั่นมดรัฐมนตรีไว้ตรงกลาง พอเขาบอกจะให้พวกเราก่อให้ฮ้องกัน ดีใจที่สุด กลุ่มผู้หญิงยังแหม่กันไปกราบ คุณทวิช เป็นหมื่น)

รูปที่ 8 : นายทวิช กลิ่นประทุม มาพบปะกับชาวบ้านที่ น้ำพุร้อนเทพนม อำเภอแม่แจ่ม เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2516

³⁸ คำบอกเล่าของหลวงพ่อนวลดำ นางปัญญา วัดดอยสะเกณแก่นาคสำคัญ อ่างแล้ว

ผลสืบเนื่องจากยุทธภูมิ

หลังจากเหตุการณ์ต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ดินระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐได้ยุติลง ทำให้เกิดผลสืบเนื่องจากยุทธภูมิครั้งนี้แก่ชาวบ้านทั้งในด้านรูปธรรม และนามธรรมดังต่อไปนี้

1. ผลสืบเนื่องในด้านรูปธรรม

ผลสืบเนื่องจากการต่อสู้เพื่อช่วงชิงที่ดินในรูปธรรมนั้นก็คือการได้ที่ดินทำกินตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ชาวบ้านตั้งไว้ โดยรัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรครบครัวละ 15 ไร่ ในเนื้อที่ทั้งหมด 4,000 ไร่ โดยการออกหลักฐานเป็นสัญญาเช่าที่ทำกินเป็นเวลา 50 ปี และคิดอัตราค่าเช่าไร่ละ 1 บาทต่อปี ทั้งนี้ห้ามมิให้นำที่ดินนี้ไปขาย – โอน – จำนอง – จำน่า แต่จะให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลานจนกว่ารัฐบาลจะเห็นสมควรจะยกกรรมสิทธิ์และออกเป็นหนังสือ น.ส. 3 ให้ต่อไป

และผลสืบเนื่องในรูปธรรมอีกลักษณะหนึ่งก็คือการพัฒนาป่าไหล่งปงในรูปสหกรณ์จัดสรรที่อยู่ที่ทำกิน โดยมีนโยบายจัดตั้งในรูปสหกรณ์ จะมีการสร้างถนน ตรอก ซอกซอยต่าง ๆ บ้านพักสมาชิก การประปา ไฟฟ้าแบบหมู่บ้านที่ดินจัดสรรให้เลยทีเดียว

ตลอดจนผลสืบเนื่องในรูปธรรมอีกลักษณะหนึ่งนั่นก็คือการที่ในหลวงท่านลงมาแล้วทรงแต่งตั้งนายนวนดา ปิงกุลเป็นตัวแทนในการถวายนโยบายในแม่แจ่มให้ท่านฟัง โดยการมอบหมายให้เป็นประธานลูกเสือชาวบ้านของอำเภอแม่แจ่ม

2. ผลสืบเนื่องในด้านนามธรรม

ผลสืบเนื่องในรูปนามธรรมจากยุทธภูมิในครั้งนี้มีต่อชาวบ้านเป็นอย่างมากโดยเฉพาะความรู้สึกไม่กลัวภาครัฐอีกต่อไป ทำให้คนแม่แจ่มตระหนักถึงสิทธิของตนเองมากขึ้น และเกิดการสำนึกของการเป็นราษฎรที่สามารถที่จะมีสิทธิต่อรองทางการเมืองกับรัฐบาลได้เมื่อเกิดความไม่เป็นธรรม เช่น การรวมกลุ่มในการเรียกร้องสิทธิของตนเองและมีการจัดความสัมพันธ์กันใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านเหมืองแร่ หรือการขับไล่ กำนัน , นายอำเภอ ฯลฯ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าเมื่อใดที่ไหนมีสำนึกทางการเมืองทางการเมืองสูงเวลามีสถานการณ์ที่ไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นจะมีการร้อยเครือข่ายกันได้เร็วและมีสำนึกที่ไม่เอารัฐสูง

บทสรุป

จากการที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งความแตกต่างของการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐที่แตกต่างกันในช่วงเวลาเดียวกัน และพื้นที่เดียวกันเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดการขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชาวบ้านที่อยู่เดิมที่ทำการเกษตรแผนใหม่ตามนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐที่ต้องการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และขณะเดียวกันฝ่ายรัฐอีกกลุ่มก็ต้องการพื้นที่ในการปลูกป่าชดเชยตามโครงการการปลูกสักขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านและอป. ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ

จากยุทธภูมิที่เกิดขึ้นสามารถสรุปแนวทางและวิธีการต่อสู้ได้ดังนี้**แนวทางและวิธีการต่อสู้ของ ออป.**

1. ออป. เอา พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติมาเป็นเครื่องมือและโต้ตอบเพื่อกีดกันชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่
2. การเข้ายึดพื้นที่โดยการนำหลักมาปักทำการหมายจุดปลูกกล้าสัก
3. ออป. ยึดพื้นที่โดยการนำกล้าสักมาปลูกในตอนกลางวัน
4. ออป. สั่งให้หน่วยพิทักษ์ป่าไล่จับชาวบ้าน
5. ออป. นำ ลัวะมาแผ้วถางไร่
6. ออป. เอาหมี่ร้อยมาปล่อยเพื่อให้ทำร้ายชาวบ้านและให้ชาวบ้านกลัว
7. ออป. จับชาวบ้านฐานบุกรุกเขตป่าสงวน
8. ออป. เอาผู้ป่วยโรคเรื้อมาเป็นสมาชิก
9. ออป. ออกข่าวว่ามีผู้หาประโยชน์และทหารป่าให้การสนับสนุน
10. ออป. จุดไฟเผาหญ้าแล้วลามไปไหม้บ้านของชาวบ้าน
11. ออป. ใช้ พ.ร.บ. และกฎหมายต่าง ๆ มาจัดการกับชาวบ้าน
12. รัฐมนตรีเกษตรและสหกรณ์ลงมายุติ

ชาวบ้านโต้ตอบ / แก้ไข

1. ชาวบ้าน หนึ่งเฉย ดื้อดึง ไม่ให้ความร่วมมือ
2. ชาวบ้านดึงหลักออกแล้วนำไปทำแคปลูกถั่ว
3. ชาวบ้านถอนกล้าสักในเวลากลางคืน หรือใช้วิธีการโยกโคนกล้าสัก นำน้ำร้อนมารด
4. ชาวบ้านตีเกราะส่งสารบอกต่อกันและทำงานในเวลากลางคืน
5. ชาวบ้าน เอาปืนมาไล่ยิงเพื่อขับไล่ลัวะให้ออกจากพื้นที่ทำกิน
6. ชาวบ้าน เอาปืนยิงหมี่มาทำอาหาร
7. ชาวบ้านเดินประท้วงและช่วงชิงเอาเพื่อนกลับคืน
8. ชาวบ้านเขียนจดหมายข่มขู่จนหนีกลับไป
9. ชาวบ้านปักธงแดงเต็มพื้นที่
10. ชาวบ้านไม่พอใจจับปืนขึ้นสู้
11. ชาวบ้านสานตัวเองและเครือข่ายเป็นรูปองค์กรชาวไร่
12. ชาวบ้านถวายฎีกาและยื่นหนังสือต่อรัฐสภา

ยุคที่ 3

กินอิม – นอนอุน พ.ศ. 2520 - 2540

ไปข้างหน้า : การจัดการพื้นที่

กรณีพิพาทไหล่งปงเริ่มขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2510 เป็นความขัดแย้งสืบเนื่องมาจากกระบวนการขยายตัวของอำนาจรัฐเข้าไปควบคุมและกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้าน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่เข้าไปทำกินในพื้นที่ไหล่งปงเริ่มปะทุขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ซึ่งเป็นผู้ได้รับสัมปทานในเขตป่าแม่แจ่มทั้งหมด 3,788 ตารางกิโลเมตร กำลังจะหมดอายุสัมปทานป่าในปี พ.ศ. 2519 ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของรัฐบาลในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ เพื่อชดเชยป่าธรรมชาติที่ได้รับสัมปทานไป อ.อ.ป. จึงเร่งโครงการการปลูกสร้างสวนป่าแม่แจ่มต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ เพื่อขออนุมัติเงินลงทุนโครงการ และเข้าดำเนินการปฏิบัติงานในพื้นที่ การดำเนินโครงการปลูกสร้างสวนป่าแม่แจ่ม (โครงการที่3) ในระยะที่ 1 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 – 2526 รวม 10,000 ไร่บริเวณพื้นที่ไหล่งปง ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม การเข้าดำเนินงานในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ทำให้ชาวบ้านที่ทำกินอยู่บริเวณไหล่งปงแสดงปฏิกิริยาไม่พอใจออกมาทันทีโดยให้ข้าราชการคนหนึ่ง ซึ่งทำกินอยู่ในพื้นที่ไหล่งปง และเป็นพ่อค้ารับซื้อผลผลิตเกษตร เป็นแกนนำในการเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกิน

ในครั้งแรกของการคัดค้าน ชาวบ้านได้หยิบ “ความเป็นราษฎร” ที่มีความประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลในการเลิกปลูกฝิ่นมาเป็นข้อถกเถียงหลัก และการนำตัวเลขรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจที่รัฐส่งเสริม เป็นเหตุผลต่อรองในการเรียกร้องความสนใจให้ทำกินต่อไป แต่ข้อเรียกร้องก็ไม่ได้มีการตอบสนองจากภาครัฐ แต่มีแนวโน้มจะถูกถูกละเลยออกจากพื้นที่ โดย อ.อ.ป. เริ่มใช้รถแทรกเตอร์เข้าทำลายพืชผล และข่มขู่ชาวบ้านให้ย้ายออกจากพื้นที่ ทันที ภาพของชาวบ้านที่ถูกรังแก และอับจนสิ้นหนทางในการทำมาหากินจึงถูกนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ ซึ่งชาวบ้านได้อ้างสิทธิการใช้ประโยชน์อันชอบธรรมของชุมชนเหนือพื้นที่ไหล่งปงก่อนที่รัฐจะเข้ามายึดครอง ในส่วนของ อ.อ.ป. ไม่ได้ออกมาตอบโต้ทางสาธารณะ แต่พยายามใช้มาตรการทางกฎหมายมาจัดการกับปัญหามวลชน ด้วยการขอความร่วมมือจากกรมป่าไม้ให้เร่งรัดการประกาศป่าสงวนแห่งชาติอีกครั้ง ในวันที่ 29 มีนาคม 2516 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ป่าไหล่งปง ในช่วงก่อนหน้านี้ยังไม่มีสถานะเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมาย พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ ปี 2507 แต่อย่างใด และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ อ.อ.ป. ทำการเผาป่า เพื่อถางป่าแปลงแรกเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2516 ทำให้ไฟลามไปติดห้าง(บ้าน) ของชาวบ้านที่ทำกินอยู่บริเวณนั้นเสียหาย ทำให้ชาวบ้านร้องเรียนผ่านสื่อและร้องเรียนไปยังภาครัฐ แต่ คำว่า “ป่าสงวนแห่งชาติ” กลับถูก อ.อ.ป. หยิบยกขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองและตอบโต้ ชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ และภาครัฐได้ใช้กลไกต่าง ๆ เพื่อขับไล่ชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ ทั้งการปล่อยข่าว การเจรจา การตกลง รวมทั้งการใช้กลไก อำนาจรัฐท้องถิ่น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่กลับ

ดื้อแพ่ง(นิ่งเฉย) และไม่ให้ความร่วมมือใด ๆ ต่อมาในต้นปี พ.ศ. 2517 กรมมีมติให้คงสภาพป่าไว้ ทำให้ชาวบ้านกลายเป็น “ผู้บุกรุก” ทำให้หน่วยงานของรัฐใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดในการผลักดันชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าไหล่งปง เช่น การจับกุมผู้กระทำความผิดที่เบิกพื้นที่ไหล่งปงเพื่อดำเนินการตามกฎหมายป่าไม้ นอกจากนั้นทาง อ.อ.ป. ยังใช้มาตรการอื่น ๆ มากดดันชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยข่าวกับสาธารณะชนว่ามีนายทุนหนุนหลังในการขับเคื้อนไหวที่ผ่านมา การนำหมีมาปล่อยในพื้นที่ให้ชาวบ้านกลัว หรือการนำผู้ป่วยโรคเรื้อนมาเป็นสมาชิกในหมู่บ้านป่าไม้อ.อ.ป.

ในส่วนของชาวบ้านก็ตอบโต้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการดื้อดึง การนิ่งเฉย การกีดขวางการปลูกป่า และได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กร “ชาวไร่แม่แจ่ม” ที่มีคนหลายชาติพันธุ์ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “แนวร่วมพิทักษ์ปงเกษตร” ที่มีการจัดกลุ่ม แบ่งหน้าที่ อยู่เวรยาม และมีการสร้างกฎกติการ่วมกันในการใช้พื้นที่ มีการสื่อสารกัน และมีการขยายแนวร่วมไปยังผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นใกล้เคียงอีกทั้งมีการรวมตัวไปชุมนุมเรียกร้องหน้าศาลากลางเชียงใหม่ และการส่งตัวแทนไปเจรจากับรัฐบาลที่รัฐสภาเพื่อยื่นหนังสือเรียกร้องความเป็นธรรม รวมทั้งหมด 9 ครั้ง แต่เรื่องก็เงียบหาย จนกระทั่งเข้าสู่ปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านเริ่มใช้มาตรการขั้นสุดท้ายโดยการลุกขึ้นมาจับอาวุธขู่พร้อมยื่นคำขาดให้ฝ่ายรัฐพิจารณาการจัดสรรที่ดิน จนนำไปสู่การเจรจากับฝ่ายการเมืองอีกครั้ง และได้ขอยุติให้มีการแบ่งเขตที่ดินระหว่างชาวบ้านกับ อ.อ.ป. และยอมให้ชาวบ้านกลับเข้าไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบของการเช่าทำกินในที่ดิน ในอัตราค่าเช่าไร่ละ 1 บาทต่อปี ระยะเวลา 50 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา โดยจัดสรรที่ทำกินให้ครอบครัวละ 15 ไร่ พร้อมทั้งจัดตั้งสหกรณ์

หลังจากกรณีพิพาทไหล่งปงยุติลง ชาวบ้านได้กลับเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าและพื้นที่ไหล่งปง อีกครั้งในรูปการเช่าทำกินตามข้อตกลงของ นายทวิช กลิ่นประทุม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ และคณะ ซึ่งได้ประชุมปรึกษาหารือกับตัวแทนชาวบ้าน แล้วจึงได้มีการตกลงโดยมีหลักการดังนี้

1. ราษฎรชาวไร่ได้เข้าทำกินในที่ดินเนื้อที่ 4,000 ไร่ ตั้งแต่ กม.ที่ 17 ถึง กม.ที่ 23 ทั้งสองฟากถนนเพื่อชาวไร่จะได้อยู่อาศัยกันเป็นกลุ่มและต่อไปทางการจะได้ขยายโครงการให้มีการจัดตั้ง ศูนย์สหกรณ์สร้างโรงเรียนและจัดให้มีไฟฟ้าใช้โดยทั่วถึง
2. ทางรัฐบาลจะได้ออกหลักฐานอนุญาตให้ราษฎรเช่าทำกินในที่ดินดังกล่าวโดยไม่ให้เจ้าหน้าที่ ออ.ป. หรือหน่วยงานอื่นใด เข้าไปรังแก ส่วนกรณีที่เจ้าหน้าที่ ออ.ป. ชักลากและตัดฟันต้นไม้ล้มทับบ้านเรือนราษฎรนั้นก็ให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ราษฎรภายใน 3 วัน
3. ทางรัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรครอบครัวละ 15 ไร่ ในเนื้อที่ 4,000 ไร่ โดยจะได้ออกหลักฐานเป็นสัญญาเช่าที่เป็นกำหนดเวลา 50 ปี และคิดอัตราค่าเช่าไร่ละ 1 บาทต่อปี โดยให้ออกใบเสร็จรับเงินไว้เป็นหลักฐาน ทั้งนี้ห้ามไม่ให้หน้าที่ดินแห่งนี้ไปขาย - โอน - จำนอง - จำน่า แต่จะให้อยู่กินชั่วลูก ชั่วหลาน จนกว่ารัฐบาลจะเห็นสมควรจึงจะยกเป็น

กรรมสิทธิ์ และออกเป็นหนังสือ น.ส. 3 ต่อไป และทางรัฐบาลจะได้ออกหลักฐานทั้งหมดให้แล้วเสร็จภายใน 6 เดือน¹

การที่ชาวบ้านมักถูกรัฐบาลรังแกและหลอกลวงอยู่เสมอ ๆ ทำให้กลุ่มชาวไร่แม่แจ่มหรือกลุ่มแนวร่วมพิทักษ์ปงเกษตร ไม่นั่นใจในการประกาศยุติกรณีพิพาทป่าไหล่งปง และกระทำตามข้อตกลงที่สัญญาไว้ กลุ่มชาวไร่จึงได้ร่วมกันคิดหาแนวทางป้องกันการเอาเปรียบจากภาครัฐ และขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างพลังของกลุ่มตนเองเพื่อป้องกันการถูกบุกรุก ขัดไต่ และแย่งยึดที่ทำกินอีก โดยมีแกนนำในการต่อสู้ทำนองหนึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มชาวไร่แม่แจ่มที่คอยติดต่อและตามเรื่องการจัดตั้งสหกรณ์ ที่ภาครัฐให้สัญญาไว้อยู่เสมอ ๆ ในขณะที่แกนนำท่านอื่น ๆ ได้บอกว่า ทางรัฐบาลได้ลงมาจัดสรรการสร้างสหกรณ์เองตามข้อตกลงของ นายทวิช กลิ่นประทุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะ ในครั้งมายุติการต่อสู้ระหว่างกลุ่มชาวไร่แม่แจ่ม กับภาครัฐ (ออป.) เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2518 ณ บ่อน้ำแร่นาหม่อม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยการมอบหมายให้นายณรงค์ สุวภาค ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการนิคมสหกรณ์แม่แจ่ม ซึ่งเป็นหน่วยงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เข้ามาจัดสรรและจัดการสร้างสหกรณ์ ภายในปี พ.ศ. 2519 โดยการได้เข้ามาพบปะกับชาวบ้านกลุ่มชาวไร่แม่แจ่ม มีการประชุมหารือ พร้อมกับให้ความรู้ และทำความเข้าใจในการจัดตั้งสหกรณ์ และได้รวบรวมชาวไร่เพื่อเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์นิคม โดยทุกคนจะต้องเสียค่าหุ้นรายละ 50 บาท แต่มีข้อแม้ว่าแต่ละครอบครัวจะเป็นสมาชิกได้เพียงคนเดียว ซึ่งส่วนมากผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจึงมีสิทธิ์สมัครเป็นสมาชิกตามหลักการและขั้นตอนการจัดตั้งสหกรณ์ ขณะนั้นสามารถรวบรวมสมาชิกได้ทั้งหมด 354 คน รวม 3 ตำบล 9 หมู่บ้าน ประกอบด้วยตำบลช้างเคื่อง ตำบลท่าผา และ ตำบลบ้านทัพ

“หลังจากหยุดการต่อสู้กับ หมู ออป. แล้ว หมูเฮาก็อเข้ามาเยี่ยะไฮ่ กันตอนนั้นก่อนปลูกข้าวโพด ปลูกมันอะลู อยู่มาแหมปีหนึ่ง (พ.ศ. 2519) ก่อได้มีหัวหน้าสหกรณ์ ชื่อ ณรงค์

สุวภาคเข้ามาหาฮ้องประชุมตอนแรกก็ฮ้องหมู่หัวหน้าที่น่าต่อสู้กับออป. หลังจากนั้น เป็นก้อฮ้องชาวบ้านทั้งหมดมาประชุมแล้วก้อบอกว่า ทางรัฐบาลเขาให้เป็นมาจัดตั้งสหกรณ์

โดยรวบรวมชาวบ้านให้มาสมัครเป็นสมาชิกของสหกรณ์ เสียค่าหุ้นคนละ 50 บาท²

¹ จากหนังสือไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2518

² สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช้างเคื่อง อ่างแล้ว

(หลังจากหยุดการต่อสู้กับ หมู่ ออป. แล้ว ชาวบ้านกลับเข้าทำกินในพื้นที่อีกครั้ง ขณะนั้นปลูกข้าวโพด ปลูกมันฝรั่ง ในปี พ.ศ. 2519 ได้มีผู้อำนวยการสหกรณ์ ชื่อ ณรงค์ สุวภาค เข้ามาในพื้นที่ พร้อมกับเรียกประชุมตอนแรกก็เรียกกลุ่มแกนนำการต่อสู้กับ ออป. หลังจากนั้น เขาก็เรียกชาวบ้านทั้งหมดมาประชุมแล้วบอกว่า ทางรัฐบาลได้มอบหมายให้เขามาจัดตั้งสหกรณ์ โดยรวบรวมชาวบ้านให้มาเป็นสมาชิกของสหกรณ์ เสียค่าหุ้นรายละ 50 บาท)

การเข้ามาจัดสรรที่ดินของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ตามข้อตกลงครอบครัวละ 15 ไร่ ซึ่งเป็นการจัดสรรให้ทุกคน ทุกครอบครัวได้รับการจัดสรรที่ทำกินเท่ากันทุกคน แต่ในความเป็นจริงแล้วกลุ่มชาวไร่แม่แจ่ม แต่ละครอบครัวมีที่ทำกินไม่เท่ากันซึ่งสามารถจัดอันดับการแบ่ง กลุ่มได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มที่มีที่ทำกินมาก มีที่ทำกินมากกว่า 10 ไร่ ขึ้นไป
2. กลุ่มที่มีที่ทำกินขนาดกลาง ๆ มีที่ทำกินประมาณ 7 - 10 ไร่
3. กลุ่มที่มีที่ทำกินน้อยหรือผู้ที่เข้ามาทำกินใหม่ มีที่ทำกินประมาณ 3 - 5 ไร่

การที่ชาวไร่มีขนาดที่ทำกินต่างกัน อาจจะขึ้นอยู่กับ การเข้ามาจับจองที่ทำกินก่อนเป็นระยะเวลานานหลายปีแล้ว หรืออาจเป็นครอบครัวที่มีแรงงานมาก หรืออาจมีทุนในการจัดจ้างแรงงานในการฟันผืนผืนที่ทำกินได้มาก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้แต่ละครอบครัวมีขนาดพื้นที่ทำกินไม่เท่ากัน แต่เมื่อทางรัฐบาลเข้ามาจัดสรรที่ดินทำกินให้แต่ละครอบครัวมีขนาดเท่ากัน เป็นการสร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มชาวไร่ที่มีที่ทำกินมากกว่า 15 ไร่ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จัดว่าเป็นแกนนำ และกลุ่มผู้นำที่เป็นปากเป็นเสียงในการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาด้วย ส่วนกลุ่มชาวไร่ที่มีที่ทำกินน้อย หรือกลุ่มที่เข้ามาใหม่ กลับไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ปลอบโยนให้เป็นการตัดสินใจของกลุ่มแกนนำเสียมากกว่า ดังนั้นการเข้ามาจัดสรรที่ดินทำกินของภาครัฐก่อให้เกิดปัญหาขึ้นอีกครั้ง ทำให้กลุ่มผู้ที่มีที่ทำกินมากต้องดิ้นรนและหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อป้องกันการเสียสิทธิ์ในที่ทำกินของตนให้กับคนอื่น โดยการดึงเอาลูก เอาหลาน หรือการนำเอาชื่อของลูก ชื่อหลานมาใส่เป็นเจ้าของที่ทำกินในส่วนที่เกินจาก 15 ไร่ ส่วนผู้ที่มีที่ทำกินน้อยก็ไม่ได้ดิ้นรนในการขยายพื้นที่ทำกินเพราะกลุ่มชาวไร่ยอมรับข้อตกลงที่ให้ไว้กับภาครัฐในการไม่ขยายพื้นที่อีก จึงทำให้กลุ่มชาวไร่ก็มีการควบคุมตัวเองไม่ให้มีการขยายพื้นที่ออกไป ดังนั้นที่ดินที่ใช้ทำกินจึงมีขนาดเท่ากับที่ได้รับจัดสรรจากรัฐบาล ซึ่งเป็นพื้นที่ทั้งหมดเท่ากับ 4,000 ไร่ (ตั้งแต่ กม. ที่ 17 ถึง กม. 23 ทั้งสองฟากถนน)

“ตอนนั้นหลวงพ่อก็มีดีทั้งหมดสัก สิบไร่เป็นประกาศหื้อคนละ 15 ไร่ หมู่ดีมีดีนักก่อนยอม เสาลงทุนลงแรงไปนักแล้ว ก่อเถียงกันอยู่จาตเหมิน เขาออกโรงวัดแบ่งไร่ออกเป็นแปลง ไร่ละ 15 ไร่แล้ว แต่หมู่เฮาบ่ ยอม จนในที่สุดก็ออกกฎ หื้อเอาชื่อลูก ชื่อเต้ามาใส่แทน หลวงพ่อก็มีลูก 3 คน ก่อ

แบ่งให้ออกเป็น 3 แปลง โดยเอาชื่อลูกใส่ คนที่มีตึกเขาก่อเยี่ยะแบบนี้
เหมือนกัน”³

(ตอนนั้นหลวงพ่อก็ทำกินทั้งหมดประมาณ สิบไร่แต่เขาประกาศให้คนละ 15 ไร่ พวกเรากลุ่มที่มีที่ทำกินมากก็
ไม่ยอม เราลงทุนลงแรงไปมากแล้ว ก็ได้เถียงกันอยู่นานพอสมควร เขาออกโรงวัดแบ่งไร่ออกเป็นแปลง ไร่ละ 15 ไร่
แต่พวกเราก็ไม่ยอม จนในที่สุดก็มีการออกกฎ ให้เอาชื่อลูก มาใส่แทน หลวงพ่อก็มีลูก 3 คน ก็แบ่งไร่ออกเป็น 3
แปลง โดยเอาชื่อลูกใส่ คนที่มีที่ทำกินมากเขาก็ทำแบบนี้เหมือนกัน)

“ คุณณรงค์ เข้ามาจัดสรรแบ่งดีหื้อคนละ 15 ไร่ หมู่ที่มีไห้หนักบ่บ่ใจ
เป็นมาเยี่ยะมาทำเหมินแล้วดีของเป็นก้อมินัก คนที่มีตึกน้อย ก่าคนดีมาใหม่
ก้อมีตึกกันคน สาม สี่ ไห้ จะมาเอา 15 ไร่ มันก้อมีดี เอาเปรียบเป็นดีเป็น
มาเยี่ยะมาสร้างมาก่อน แหมอย่างหมู่ที่มีไห้หนักเป็นก้อมีตึกกันต่อสู้มาเป็น
แต่ เป็นว่า

เมื่อคุณณรงค์จะแบ่งหื้อคนละ 15 ไร่ สักคนก้อเอาชื่อลูก สักคนก้อเอา
ชื่อหลานมาใส่ เฮามาเมื่อลุนมีตึกน้อย เฮาก้อว่าอะหยัง มันเป็นสิทธิ์ของ
เป็น แหมอย่างเฮาก้อมีแสงน้อย เงินทองก้อมี เฮาต่างก้อยอมฮับในข้อ
นี้ มีทุนน้อยก้อยะน้อย ”⁴

(คุณณรงค์ เข้ามาจัดสรรแบ่งที่ทำกินให้คนละ 15 ไร่ กลุ่มที่มีที่ทำกินมากก็ไม่พอใจ เขามาลงทุนลงแรงนานแล้ว
และเขาก็มีที่ทำกินมากด้วย คนที่มีที่ทำกินน้อย หรือ คนที่เข้ามาใหม่ มีที่ทำกินคน ละ 3 – 5 ไร่ จะมาเอา 15 ไร่
มันก็ไม่ดี เอาเปรียบเขา เขามาสร้างมาก่อน และอีกอย่างหนึ่งกลุ่มที่มีที่ทำกินมากเขาก็เป็นแกนนำในการต่อสู้ที่
ผ่านมา เมื่อคุณณรงค์จะแบ่งให้คนละ 15 ไร่ บางคนเขาก็เอาชื่อลูก เอาชื่อหลานมาใส่ เรามาที่หลังมีที่ทำกิน
น้อย เราก็ไม่มีสิทธิ์ไปว่าเขาได้ มันเป็นสิทธิ์ของเขา และอีกอย่างเราก็มีแรงน้อย เงินทองก็ไม่มี เราต่างยอมรับใน
ข้อนี้มีทุนน้อยก็ทำน้อย)

“ตอนเถียงกันเรื่องแบ่งดี ตอนนั้นบ่มีตึก ชาวไห้ เกือบ สามสิบเหมือน
กันบ่ก้อแบ่งหื้ออาถา น้องเมียที่มาจวยเยี่ยะไห้ดวย เทียหลังหนึ่ง
(ประมาณ 8 ไร่) แล้วก้อยกไห้หลังเหนือหื้ออ้ายหลวง หื้อเขาเอาชื่อเขาใส่
เป็นเจ้าของแล้วก้อไปสมัครเป็นสมาชิกของสหกรณ์”⁵

(ตอนโต้แย้งกันในเรื่องแบ่งที่ทำกิน ตอนนั้นพ่อก็ทำกินประมาณ 20 ไร่ เกือบ 30 ไร่เหมือนกันพ่อก็แบ่งให้อาถา
น้องเมียซึ่งมาช่วยทำไร่ ประมาณ 8 ไร่ แล้วก็ยกไร่หลังเหนือให้ลูกชายคนโต โดยให้เขาเอาชื่อเขาใส่เป็นเจ้าของ
ไปสมัครเป็นสมาชิกของสหกรณ์)

³ คำบอกเล่าของหลวงพ่อนวลตา นาถปัญญา อดีตแกนนำคนหนึ่ง อ้างแล้ว

⁴ คำบอกเล่าของพ่ออุ้ยศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ้างแล้ว

⁵ คำบอกเล่าของพ่ออุ้ยหนัว แก้วประเสริฐ อาย 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ้างแล้ว

“ ตอนที่คุณณรงค์ เข้ามาจัดสรรที่ดินคนละ 15 ไร่หมู่ที่มีไผ่นักกอบปอใจ หมู่เฮาส่วนนักที่มีต้อยขนาดกำ สัก 7 ถึง 10 ไร่ ก่อหันใจเป็นตึมาเยยะ มาสร้างก่อนก่อเลยเสนอหื้อเอาไผ่ไผ่ไผ่นักตามเดิม ถึงเฮาจะได้อไผ่เพิ่ม เป็น 15 ไร่ก่อจะเยยะลูกจะได่ แรงงานกอบมี เงินทองกอบมี ในที่สุดก่อ ตกลงเยยะไผ่ไผ่ไผ่นัก ต้ามแรงของไผ่ของมัน”⁶

“ เหมามีอยู่ 3 คน ป่อ แม่ ลูก จะเย็บจะได้ลูก 15 ไส้ กำนเย็บไส้ตะกอน มันต้องโบกเอาปมี่รตไถ่ รถพรวนเหมือนบะเตี๋ยว เย็บอะหยั่งก่อเย็บกับ ตีกับมือ เป็นบ่อจ้างกันสักเตี๋ย ”⁷

7 สัมภาษณ์ พ่ออัยอไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช่างเคิ่ง อ่างแล

(ครอบครัวของเรามีอยู่ 3 คน พ่อ แม่ ลูก ไม่สามารถทำได้ถึง 15 ไร่ การทำการเกษตรในตอนนั้นมันต้องใช้จอบ ขุดไม่มีรถไถ รถพรวนเหมือนปัจจุบัน จะทำอะไรก็ตามจะต้องทำด้วยแรงกายทั้งสิ้น และตอนนั้นก็ไม่มีเครื่องจักร ใช้งานกันด้วย)

รูปที่ 9 : รูปภาพโดยรอบของพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

สหกรณ์กับการจัดการฟาร์มแบบใหม่

ภาครัฐโดยการนำของนายณรงค์ สุวภาค ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการนิคมสหกรณ์แม่แจ่ม หน่วยงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่สังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เข้ามาจัดสรรที่ทำกินและจัดสร้างสหกรณ์ ภายในปี พ.ศ. 2519 นั้นในส่วนการจัดสรรที่ทำกินนั้นไม่อาจจะจัดสรรได้เนื่องจากมีที่ดินจำกัดและจัดสรรได้ไม่ทั่วถึง จึงยินยอมให้ชาวบ้านจัดสรรกันเองโดยให้ยึดที่ทำกินเดิมของแต่ละครอบครัว การเข้ามาของคุณณรงค์และสหกรณ์เป็นวิธีการจัดการฟาร์มแบบใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการจัดการฟาร์มแบบตะวันตก โดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลง ๆ แต่ระบบเกษตรดั้งเดิมไม่ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลง ๆ จะเป็นผืนตามภูมิประเทศหรือตามการบุกเบิกของแต่ละคน

วิธีการจัดการฟาร์มแบบใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการสร้างสหกรณ์โดยการนำเครื่องไม้เครื่องมืออันประกอบด้วยเครื่องจักรกลหนัก และเครื่องจักรกลเบาเต็มอัตรา พร้อมพนักงานต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย พนักงานพลขับ พนักงานหล่อลื่น ยาม และภารโรง ฯลฯ รวม 19 นาย พร้อมรถแทรกเตอร์ D40 จำนวน 1 คัน รถแทรกเตอร์ D60 จำนวน 1 คัน รถบรรทุกเปิดท้าย จำนวน 5 คัน รถบรรทุกน้ำมัน จำนวน 1 คัน เข้ามาในพื้นที่เกษตรไหล่งปง เพื่อวางแผนและจัดตั้งสหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด โดยการเริ่มออกสำรวจ(Survey)การแบ่งแปลงพื้นที่ และออกสำรวจในการสร้างถนน การออกสำรวจเริ่มโดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ที่จะจัดหมู่บ้านพัก และส่วนที่ทำแปลงเกษตร และมีการเตรียมสร้างแหล่งน้ำในการทำการเกษตรด้วย

การวางแผนจัดสรรที่ดินในรูปการจัดการฟาร์มแบบใหม่ของภาครัฐเริ่มโดยการกันพื้นที่ ที่อยู่ติดกับถนนสายฮอด – แม่แจ่ม ทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน โดยการตัดถนนคู่ขนานกับถนนสายฮอด – แม่แจ่ม แล้วทำการแบ่งพื้นที่ออกเป็นล็อก ๆ ล็อกละ 6 งาน และทำการแบ่งล็อกแบบนี้ไปจนหมดพื้นที่กันทำหมู่บ้านตลอดแนวแล้วทางภาครัฐ(สหกรณ์)ได้มีคำสั่งให้ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวไร่ ซึ่งกระจัดกระจาย ตามหมวดป่อกบ้านที่แยกกันอยู่ตามป่อกบ้านตามไร่ของตน ให้ทุกหลังคาเรือนย้ายบ้านออกมาอยู่ที่ริมถนนทางหลวง โดยได้แบ่งออกเป็นกลุ่มจัดเรียงจากทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือเริ่มจากกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของชนชาวม้ง และตามด้วยกลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ 3 ,4,5 ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนครบ ทั้งหมด 11 กลุ่ม ซึ่งทางภาครัฐได้จัดสรรที่อยู่อาศัยให้ครอบครัวละ 1 งาน โดยมีถนนตัดแบ่งออกเป็นแปลง ๆ ละ 6 งาน ก็จะประกอบด้วย 6 ครอบครัว และให้สร้างบ้านติดถนนโดยให้หลังบ้านชนกันเป็นแบบนี้ทั้ง 11 กลุ่ม

“หลังจากเป็นตัดถนนแล้ว เป็นก่อสร้างให้ย้ายบ้านออกมาอยู่รวมกันติดถนนทั้งหมด ไร่บ่มีที่ดินติดถนนก็ต้องซื้อเอาสักผ่องก่อสร้างกับหมู่บ่มีหมู่บ่มีสักผ่องก่อสร้างสักผ่องก่อสร้างที่ดินติดถนน 1 งานแลกที่ดินอยู่ด้านใน 2 งาน ส่วนพ่อซื้อกับญาติ 300 บาท ได้ 1 งานก่อสร้างออกมาแบ่งบ้านอยู่ในกลุ่มที่ 2 ”⁸

(หลังจากเขาตัดถนนแล้ว เขาก็สั่งให้ย้ายบ้านออกมาอยู่รวมกันติดถนนทั้งหมด ใครไม่มีที่ดินติดถนนก็ต้องซื้อเอาบางส่วนก็ซื้อ ที่ดินกับคนที่ไม่มีที่ดินติดถนนที่ทางรัฐจัดให้เป็นที่อยู่อาศัย บางคนก็เอาที่ทำกินของตัวเองแลกกับ ที่ทำกินกับคนที่ไม่มีที่ดินติดถนนในอัตรา 1 งานต่อ 2 งาน ส่วนพ่อซื้อกับญาติ 300 บาท ได้ 1 งานก็ย้ายออกมาสร้างบ้านอยู่ในกลุ่มที่ 2)

และในขณะเดียวกันภาครัฐก็ทำการตัดสร้างถนนสายหลักเข้าไปในพื้นที่ในทางทิศตะวันออกของถนนสายฮอด – แม่แจ่ม ตลอดแนว ซึ่งรวมได้ถึง 16 สาย และมีการตัดถนนเข้าพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกของถนนโดยเฉพาะบริเวณห้วยกลางบ้านอีก 4 สายเพื่อแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลง ๆ และได้มีการตัดถนนเชื่อมต่อถนนสายหลักทุกสายให้เชื่อมต่อกันได้แทบทุกสาย

“อาจายเข้ามาแม่แจ่ม เมื่อ ปี 2519 ตอนนั้นไปสมัครคัดเลือกเป็นลูกจ้างนิคมสหกรณ์แม่แจ่ม แล้วได้เป็นพนักงานหล่อสั้น เขาก่อส่งมาประจำแม่แจ่ม ในขณะนั้นยังบ่มีอะไรง่ายเลย ผอ.ณรงค์ได้สั่งให้ตั้งแคมป์เป็นตึ้อยู่ ตอนนั้นมีพนักงานทั้งหมด 19 คนด้วยกัน มีทั้งเครื่องจักรหนักเบาเต็มอัตรา เตรียมมาสร้างสำนักงาน และสร้างถนน”⁹

⁸สัมภาษณ์พ่ออุ้ยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

⁹สัมภาษณ์นายชวลิต ธีร์ อายุ 52ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 6 ก.ค. 2547

(นำเข้เข้ามาแม่แจ่ม เมื่อ ปี 2519 ตอนนั้นไปสมัครคัดเลือกเป็นลูกจ้างนิคมสหกรณ์แม่แจ่ม แล้วได้เป็นพนักงานหล่อลื่น เขาส่งมาประจำที่แม่แจ่ม ในขณะนั้นยังไม่มีอะไรเลย ผอ.ณรงค์ได้สั่งให้ตั้งแคมป์เป็นที่อยู่อาศัย ตอนนั้นมีพนักงานทั้งหมด 19 คน ด้วยกัน มีทั้งเครื่องจักรหนักเบาเต็มอัตรา เตรียมมาสร้างสำนักงาน และสร้างถนน)

“ กำนันสหกรณ์เป็นมาตัดถนนก่อนมีตึ๊งต้อใจกับบ่บ่อใจ คนดีโดนถนนตัดผ่านก้างไฮเขากบ่บ่อใจเต้าได เพราะเสียตึไป แถบสักผ่องมีไฮเป็นผืนเดียวพอเป็นมาตัดถนนก่อนแบ่งไฮออกเป็น 2 – 3 แปลงก้อมี แต่เขากอเยยะอะยังบ่ได้เพราะตึบไฮของเฮาเป็นของเป็นเฮายังต้องเช่ากับเป็นอยู่ สักผ่องก้อว่าดีเหมือนกันจะได้ขนย้าย อะยังก่อง่าย บ่ต้องเสียเวลาชนไกล ”¹⁰

(การที่สหกรณ์มาตัดถนน มีทั้งกลุ่มที่พอใจส่วนคนที่ถนนตัดผ่านกลางที่ทำกิน เขาก็ไม่ค่อยจะพอใจเท่าใด เพราะเสียที่ทำกินไป และบางแห่งมีไร่เป็นแปลงใหญ่ผืนเดียว พอเขามาตัดถนนก็แบ่งไร่ออกเป็น 2 – 3 แปลงก็มี แต่เราทำอะไรไม่ได้ เพราะที่ดินนี้ไม่ใช่ของเราเป็นของเขายุ่งราย้งต้องเช่ากับรัฐอยู่ บางคนก็ว่าดีเหมือนกันจะได้ ขนย้าย อะไรก่ง่าย ไม่ต้องเสียเวลาชนเป็นระยะไกล ๆ)

นอกจากจะมีการจัดสร้างหมู่บ้านและตัดถนนแล้วภาครัฐยังได้จัดหาแหล่งน้ำให้เกษตรกร โดยการขุดสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อเป็นแหล่งน้ำในการใช้บริโภค และอุปโภคและใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ซึ่งได้ขุดสร้างอ่างเก็บน้ำจำนวน 5 บ่อด้วยกัน โดยการขุดเรียงจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้ การขุดสร้างอ่างเก็บน้ำได้มีการกระระยะให้ห่างกัน เป็นระยะที่เท่ากันในการเลือกขุดอ่างก็จะเลือกขุดในบริเวณที่เป็นที่ลุ่มและคาดการณ์ว่าจะมีน้ำจากห้วยหนองต่าง ๆ ไหลมารวมกัน

¹⁰ คำบอกเล่าของพ่ออุ้ยศรีวรรณ กุอ อาย 75 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

“ เขาว่าตอนเป็นมาซุดอ้างในไฮ่ยาคำมันยังดำเป็นอยู่ แต่ก้อห้ามเป็นบ่
ได้ที่ดินเป็นของสหกรณ์เป็นจะซุดจะสร้างก้อเป็นเรื่องของเป็น ตอนหลัง
ก้อม่วนล้ำแหลม อ่างดีไฮ่ของมันมีน้ำตลอดปี ก้อมีตึงปู ตึงปลา หอยก้อมี
ผักบุงมีเต็มอ่าง ไผมาเก็บผัก เก็บหอย หรือแม้แต่มาตักน้ำถ้าอย่าคำหัน
มันก้อดำว่าเป็นว่ามาเก็บมากินของมัน ”¹¹

(เขาบอกว่าตอนเขามาซุดอ้างในไร่ ของนางคำมันยังดำว่าเขาอยู่ แต่ ก้อห้ามไม่ได้ ที่ดินเป็นของสหกรณ์เขาจะซุด
จะสร้างก็เป็นเรื่องของเขา ตอนหลังกลับเป็นที่ชอบอกชอบใจเป็นอย่างมาก อ่างน้ำที่ไร่ของมันเป็นน้ำตลอดปี มีทั้งปู
ทั้งปลา หอยก้อมี ผักบุงมีเต็มอ่าง ใครมาเก็บผัก เก็บหอย หรือแม้แต่มาตักน้ำ ถ้านางคำเห็นแกก้อดำว่าเขาจะมาเก็บ
มากินของแก)

“ เขาแบ่งอ่างเป็นสิบอ่าง แต่มีน้ำอยู่อ่างเดียวก้อดีไฮ่ยาคำ นอกนั้นแห้ง
หมด จะมีก้อในปะสาเต้าอัน น้ำในอ่างก้อใช้ประโยชน์อะยังบ่ได้ บ่ใช่ว่า
จะเอามาหตผัก หตไม้ได้ก้อย่างดีบอกน้ำมันบ่มี น้ำดีอ่างยาคำอย่างเก่ง
ก้อตักไปพ่นยาเต้าอัน ”¹²

(เขาซุดอ่างน้ำเป็นสิบอ่าง แต่มีน้ำอยู่อ่างเดียวที่ไร่นางคำ นอกนั้นแห้งหมด จะมีน้ำเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น น้ำใน
อ่างก้อใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ ไม่มีใครนำไปใช้รดผัก หรือต้นไม้ได้เหมือนที่บอกไปว่าน้ำไม่มี น้ำที่อ่างนางคำมาก
ที่สุดก้อตักไปผสมยาฉีดพ่นฆ่าแมลงเท่านั้น)

“ อ่างน้ำเขาแบ่งบ่ถูกสายน้ำ มันก้อมีน้ำละก่า แต่ดีอ่างยาคำมันเป็นตำ
น้ำแต่ ฤดีเขาฮ้องว่าบวกชะนุ่น ตะกอนจะข้ามยังต้องขี่ควายข้ามจะเดียว
ข้ามบ่ได้น้ำมันน่ก เพราะอย่างอี่ อ่างยาคำถึงมีน้ำ ”¹³

(อ่างน้ำเขาซุดสร้างไม่ถูกสายน้ำ มันก็เลยไม่มีน้ำ แต่ที่อ่างนางคำมันเป็นตาน้ำจริง ๆ ตรงนี้เขาเรียกว่าบวกชะนุ่น
เมื่อก่อนจะข้ามยังต้องขี่ควายข้ามจะเดินข้ามไม่ได้น้ำมันมาก ด้วยเหตุผลนี้อ่างที่ไร่นางคำถึงมีน้ำ)

การสร้างอ่างเก็บน้ำของสหกรณ์ก็เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตร แต่ปรากฏว่ามีน้ำให้
ใช้ได้เพียงอ่างเดียว ส่วนอ่างอื่นๆ ไม่มีน้ำเลย(จะมีน้ำเพียงฤดูฝนเท่านั้น) ในส่วนนี้ทำให้สามารถ
วิเคราะห์ได้ว่าการสร้างอ่างของสหกรณ์นั้นไม่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เกษตร
ไหล่งปง เพราะบริเวณที่เขาใช้สร้างอ่างเก็บน้ำไม่ได้อยู่ในบริเวณที่เป็นตาน้ำเดิม และก่อนการสร้าง
ขาดการศึกษาข้อมูล ถ้าหากการสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณตาน้ำซึ่งได้นำเสนอไปแล้วในยุคที่ 1
ชาวบ้านน่าจะได้รับประโยชน์มากกว่านี้

¹¹ คำบอกเล่าในเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ่ออินคำ นิปุณะ อายุ 76 ปี บ้านทัพ อ่างแล้ว

¹² คำบอกเล่าในเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ่ออูยทอง สมยศ อายุ 73 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

¹³ คำบอกเล่าในเวทีตรวจสอบข้อมูลของพ่อบุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

ในการตัดสร้างถนนและขุดเจาะอ่างเก็บน้ำของพนักงานได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ซึ่งขณะนั้นได้แบ่งกลุ่มหรือหมวดกันตามปึกบ้านผลัดกันมาช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้แก่พนักงาน

“ตอนตีเช้ามาแบ่งสหกรณ์ใหม่ ๆ หมู่เฮายังอยู่ตามปึกบ้าน
การแบ่งกลุ่มก็เลยแบ่งตามปึกบ้าน ตอนนั้น มี 9 กว่า 11 กลุ่มนี้
แหละตอนเขาสาระเวตาง ก่าสาระเวแบ่งแปลง ชาวบ้านก็เปลี่ยนกันไป
ช่วยพนักงานเปื้อน อย่างช่วยแบกขนเครื่องมือ หรือทางจ้องหื้อเปื้อน”¹⁴

(ตอนที่เขามาสร้างสหกรณ์ใหม่ ๆ พวกเรายังอยู่ตามปึกบ้านการแบ่งกลุ่มก็เลยแบ่งตามปึกบ้าน ตอนนั้น มี 9 กลุ่มหรือว่า 11 กลุ่มนี้แหละตอนเขาออกกรังวัดถนน หรือรังวัดแบ่งแปลง ชาวบ้านก็เปลี่ยนกันไปช่วยพนักงาน อย่างเช่น ช่วยแบกขนเครื่องมือ หรือการร่วมให้พนักงาน)

การวางแผนและการจัดสร้างอาคารสำนักงานแล้วเสร็จในปลายปี พ.ศ. 2519 สหกรณ์นิคมได้รับการจดทะเบียนสหกรณ์ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2520 โดยมีสำนักงานตั้งในตำบลท่าผา (กองแขกในปัจจุบัน) อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นประเภทสหกรณ์นิคม เลขทะเบียนสหกรณ์ ที่ กสน.๔๙/๒๕๒๐ โดยใช้ชื่อว่า **“สหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด”** โดยมีสมาชิก 354 คน มีทุนดำเนินการ 15,800 บาท และมีการคัดเลือกหัวหน้า โดยการเสนอชื่อแล้วทำการคัดเลือกในที่ประชุม โดยให้มีหัวหน้ากลุ่ม ๆ ละ 1 คน รวมเป็นจำนวน 10 คน ดังนี้

1. นายเปา	แช่ย่าง	หัวหน้ากลุ่มที่	1
2. นายธวัช	คัมภีรมนต์	”	2
3. นายบุญทา	คงทน	”	3
4. นายศรีวรรณ	กุ้อ	”	4
5. นายแต่	ปิงกุล	”	5
6. นายสมบุญ	จอมเมือง	”	6
7. นายอุบล	ตาปัญญา	”	7
8. นายพรหมมา	กองจันทร์	”	8
9. นายนวลตา	ปิงกุล	”	9
10. นายบุญปั้น	ศรีเที่ยง	”	10

แล้วให้หัวหน้ากลุ่มไปเลือกคณะกรรมการจัดการดำเนินงานอีกที ในการคัดเลือกได้มีมติให้มีคณะกรรมการจัดการดำเนินงาน จำนวน 5 คน คือ นาย นวลตา ปิงกุล เป็นประธานสหกรณ์ และมีนายบุญทา คงทน นายแต่ ปิงกุล นายบุญสม จอมเมือง นายบุญปั้น ศรีเที่ยง เป็นกรรมการดำเนินงาน

¹⁴สัมภาษณ์พ่ออินคำ นิปุณณะ อายุ 76 ปี บ้านทัพ อ่างแล้ว

การผลิตและการตลาด

ในการเบิกพื้นที่ครั้งแรกของพื้นที่ไหล่งปง เพื่อการปลูกข้าวไร่และพืชผักที่ใช้บริโภคภายในครัวเรือน ไม่ได้ปลูกเพื่อขาย จนล่วงเข้าปี พ.ศ. 2511 – 2512 ถนนเข้าสู่อำเภอมะแม่มได้มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น ประกอบกับการขยายพื้นที่มีมากขึ้น จากการสนับสนุนส่งเสริมของภาครัฐของแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 ทำให้ชาวบ้านออกเสาะแสวงหาพันธุ์พืชมาปลูกเพื่อการขาย จากภายนอกอำเภอมารปลูก และเป็นเหตุให้พื้นที่ไหล่งปงมีการขยายขยายทั้งในแง่ของพื้นที่ และแง่ของผลผลิต และตัวพืชเชิงพาณิชย์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันฝรั่ง ถั่วเหลือง และละหุ่ง ซึ่งผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์แล้วถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของพืชที่ปลูกว่าเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่า ถนน หนทาง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่พยายามผลักดันให้เกษตรกรทำการเกษตรเพื่อการขาย และเร่งขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมุ่งส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าและมีพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตของชาวไร่ทั้งที่เป็นคนในอำเภอมะแม่ม และพ่อค้าจากอำเภอยางชุมน้อย และตัวเมืองเชียงใหม่ มารับซื้อผลผลิตจากชาวไร่ แต่ก็ไม่สามารถผลิตในปริมาณมากได้ เนื่องจากยังมีพ่อค้ารับซื้อในปริมาณน้อย และถนนหนทางก็ลำบาก

“เมื่อก่อนปลูกอะหยังกอบได้ขายปลูกข้าวโพดหักเก็บใส่หลองไว้จนแห้งถึงเอาออกมาแคะเป็นเม็ด ๆ แล้วเอาไปขายในเวียง กว่าจะหันสตางค์ยากแต่หนา หนทางกอบดี สักปีปลูกมันอาลู่ ขุดมากองไว้ปั้นเหือนจนเน่าหมดก้อมี”¹⁵

(เมื่อก่อนปลูกอะไรก็ได้ขาย ปลูกข้าวโพดหักเก็บใส่โกดังไว้จนแห้งถึงเอาออกมาแคะเป็นเม็ด ๆ แล้วเอาไปขายในเวียง กว่าจะได้สตางค์ ลำบากนักหนา ถนนหนทางก็ไม่ดี บางปีปลูกมันฝรั่ง ขุดมากองไว้ได้ถุ่นบ้านจนเน่าหมดก็เคยมี)

“เมื่อก่อนถนนหนทางบ่ดี รถก้อมีของลู่ กับของลู่ตุนวลตา ตีรับซื้อของและรับจ้างต่างของ ตอนนั้นถนน มันบ่เป็นถนน มันเป็นทาง เป็นฮ่อม ๆ เป็นทางสำหรับเกวียน กับคน ตีไหนเป็นข้าว เขาก้อเอาขอนไม้มาทาบไว้สำหรับให้เกวียนกับคนผ่าน ตอนเข้ามาท่าแรกอยู่ใต้เดือนกว่า ตอนนั้นฝนตก มันเป็นหน้าฝนก้อช่วงเดือนพฤษภาคม ฝนตกเยี่ยะหื้อปี๊กออกไปบ่ได้ ถนนเป็นแต่ขี้เปละ เอรารถไปตามฮ่อมห้วย พอพ้นห้วยก้อมาติดที่ไต้ดินมันอ่อนก็เลยติดหล่ม ได้เอาช้างมาลากขึ้น ระยะทางแต่ ๆ บ่อไกลแต่รถมันไปบ่อได้จึงใช้เวลาเมินขีบรรดตีแม่แจ่ม ตุกกะตุ๊ก ม่วนกะม่วนนอนกับรถเป็นประจําตีหัวแอ้งรถติดตลอด ทางมันชัน และตางยากตวย

¹⁵ สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยก้องแก้ว อาจใจ บ้านช่างเคิงบน อ่างแล้ว

บ่ได้นอนบนรถกลั้วรถไหล จะไปไกลรถก่อกลั้วเสื่อสาธิต ต้องนอนป็น
รถ”¹⁶

(เมื่อก่อนถนนหนทางไม่ดี รถยนต์มีของลู่ กับของลู่ต้นวลตา ที่รับซื้อของ และรับจ้างบรรทุกของ ตอนนั้นถนน
ไม่ถือว่าเป็นถนน มันเป็นทางสำหรับเกวียนเล็ก ๆ ไหนเป็นสะพาน เขาก่อเอาท่อนไม้มาวางไว้สำหรับให้เกวียนกับ
คนผ่าน ตอนเข้ามาครั้งแรกอยู่ได้เดือนกว่า ตอนนั้นฝนตก มันเป็นหน้าฝนช่วงเดือนพฤษภาคม ฝนตกหนักทำให้
ไม่สามารถออกไปได้ ถนนเป็นแต่โคลน เารถไปตามร่องห้วย พอผ่านห้วยก็มาติดที่ไต่ดินมันอ่อนก็เลยติดหล่ม
ได้เอาช้างมาลากขึ้น ระยะทางจริง ๆ ไม่ไกล แต่มันไปไม่ได้จึงใช้เวลานานขับรถที่แม่แจ่ม ลำบากที่สุด และ
ขณะเดียวกันก็มีความสุขที่สุดด้วย นอนกับรถเป็นประจำ ตรงคอยหัวแข็ง รถติดตลอด ทางมันชัน และทางลำบาก
ด้วย ไม่ได้นอนบนรถกลั้วรถไหล จะไปไกลรถก่อกลั้วเสื่อสาธิต ต้องนอนใต้ท้องรถ)

การพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ไหล่อง กำลังดำเนินไปด้วยดีแต่จำเป็นต้องสะดุด เพราะ
อำนาจของรัฐที่เข้ามาบุกกรุกแย่งยึดพื้นที่ จนเกิดเป็นข้อพิพาทไหล่อง อยู่ถึง 3 – 4 ปี (2515-2518)

วิธีการทำการเกษตรในช่วงนี้ ชาวบ้านอาศัยแรงงานภายในครอบครัวและการเอามือเอารวัน
กันระหว่างกลุ่มญาติและกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียง เครื่องไม้เครื่องมือก็จะมีแต่จอบ มีด ขวาน
เท่านั้น การบุกเบิกแผ้วถางก็อาศัยจอบ และมีด เป็นสำคัญการทำงานจะอาศัยแรงงานคนทุก
ขั้นตอนของการผลิต โดยเริ่มการผลิตดังนี้

1. การเตรียมดิน ก็จะเริ่มแผ้วถาง การหาเชื้อ การเผาไ้ก็จะเริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม –
เดือนเมษายน
2. การปลูก ก็จะเริ่มปลูกกันภายในเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน เป็นต้นไป ในการปลูก
ข้าวโพดในรอบปีหนึ่งก็จะปลูกเพียงรอบเดียว
3. การเก็บเกี่ยว ถ้าเป็นข้าวโพดก็จะเก็บเกี่ยวกันภายในเดือนตุลาคม – เดือนพฤศจิกายน
แต่ถ้าเป็นพืชชนิดอื่น ๆ ก็จะเก็บเกี่ยวตามอายุของพืช ผัก ชนิดนั้น ๆ

“ตะกอน เอารวันกันเป็นหมู่ ๆ เยียะแล้วเป็นเจ้า ๆ วันนี้เยียะของคิงวันพุท
เยียะของสา จ้วยกันไปตามเครือญาติพี่น้องไ้บ่้องมัน ม่วนแต่ ๆ ”¹⁷

(เมื่อก่อน ลงแขกช่วยกันเป็นกลุ่ม ๆ ทำงานให้แล้วเสร็จเป็นราย ๆ วันนี้ทำงานช่วยเธอ วันพรุ่งนี้ทำงานช่วยฉัน
ช่วยกันไปตามเครือญาติพี่น้อง ญาติของใครของมัน มีความสุขจริง ๆ)

“เยียะไ้ ตะกอน เป็นเอาขอโบก(จอบ) โบก(ขุด)เอาบ่มีรถไ้รถเถย
โบกจ้วยกันแล้วเป็นเจ้า ๆ เอารวันกัน บ่ว่าจะเยียะอะหยั่งก่อเอารวันกัน

¹⁶ สัมภาษณ์ลุงเพชร แสงโชติ อายุ 75 ปี บ้านไหล่อง วันที่ 15 ส.ค. 2547

¹⁷ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยทอง สมยศ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแก้ว

ทั้งนั้น บ่ว่าจะเฮาะไฮ้ ปลุก เอาหญ้า ก่อจ้วยกันเป็นหมู่ ๆ เป็นบ่ได้จ้าง
อย่างคนบ่าเดียว”¹⁸

(ทำไร่ เมื่อก่อน เขาเอาจอบ ขุดดินไม่มีรถไถ ขุดช่วยกันจนสำเร็จ เป็นราย ๆ ลงแขกช่วยกันไม่ว่าจะทำอะไรก็ลง
แขกทั้งนั้น ไม่ว่าจะแผ้วถาง ปลุก บำรุงรักษา ก็ช่วยกันเป็นกลุ่ม ๆ ไม่มีการจ้างแรงงานเหมือนคนปัจจุบัน)

“ กำนเฮียไฮ้ตะก่อน บ่อได้เฮียะแต่เฮียะว่าอย่างบะเดียวเดือน 5 เดือน 6
ก่อกันไปเฮาะไฮ้ เผาไฮ้ ปาย ๆ เดือน 6 เดือน 7 ก่อกันไปตีฝายหื้อเหมือง
พอเดือน 8 เดือน 9 ก่อกันไปปลูกข้าวไฮ้ ปลูกข้าวโพด ดีโหล่งปง เสร็จแล้ว
ก่อกันมาเฮียะนา ไถนา เตียนนา ปลูกข้าว เดือน 10 เฮียะนาแล้วถึงจะไป
เอาหญ้าข้าวไฮ้กับข้าวโพดดีโหล่งปง พอเสร็จแล้วก่อกันมาเอาหญ้านา
แหลม จะปักเข้าไปหักข้าวโพดก่อกันเดือน 12 เดือนเกียง เดือนยี่ แล้วจาก
หักข้าวโพดก่อกันมาเอาข้าวเกี่ยวข้าวดีข้าว วนเวียนอยู่อย่างนี้ บ่เฮียะกาน
หน้าเดียวเหมือนคนบ่าเดียว”¹⁹

(การทำไร่เมื่อก่อน ไม่ได้ทำกันจริงจังเหมือนกับการทำในปัจจุบัน เดือน 5 เดือน 6 พวกกันไปแผ้วถางไร่ เผาไร่
ปลาย ๆ เดือน 6 เดือน 7 ก็ไปตีฝายลอกลำเหมือง พอเดือน 8 เดือน 9 ก็ไปปลูกข้าวไร่ ปลูกข้าวโพด ที่โหล่งปง
เสร็จแล้ว ก็กลับมาทำนา ไถนา ปลูกข้าว เดือน 10 ทำนาแล้วถึงจะไปเอาหญ้าข้าวไร่กับ ข้าวโพดที่โหล่งปง พอ
เสร็จ แล้วก็กลับมาเอาหญ้านาอีก จะกลับเข้าไปหักข้าวโพดในเดือน 12 เดือนเกียง เดือนยี่ หลังจากหักข้าวโพดก็
มาเก็บเกี่ยวข้าวดีข้าว วนเวียนอยู่อย่างนี้ ไม่ได้ทำงานอย่างเดียวเหมือนคนในปัจจุบัน)

ตารางสรุป ปฏิทินการทำงานของชาวเกษตรโหล่งปง

เดือน	กิจกรรม
3 – 4	เก็บฝ้าย
5 – 6	ฟันไฮ้ เฮาะไฮ้ และเผาไฮ้
6 – 7	ตีฝาย หื้อเหมือง (ลอกเหมือง)
8	นำข้าวไฮ้
8 – 9	หว่านกล้า ไถนา เตียนนา
10	ปลูกนา (ปลูกข้าวนา)
11	วัว ควาย ปล่อยไ่ว้ตำมดอย
12- เดือนเกียง – เดือนยี่	เกี่ยวข้าวไฮ้
3	เกี่ยวข้าวโต้ง ดีข้าว เอาข้าวขึ้นหลอง

¹⁸ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยเบ๊ย สมวธา อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

¹⁹ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยก่องแก้ว อาจใจ อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

การเพาะปลูกพืชในพื้นที่โหล่งปง และในเขตหุบเขาแม่แจ่มในช่วงนั้นถึงแม้จะเริ่มมีการเพาะปลูกเพื่อการขายกันแล้ว แต่ก็ไม่ได้ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้นเกษตรกรยังคงทำกิจกรรมการเกษตรมากมายทั้งการทำนาปลูกข้าวหรือการทำการเกษตรที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่เพราะการเพาะปลูกยังอาศัยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่รู้จักรับใช้ปุ๋ย หรือยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องมือเครื่องมือก็ประกอบขึ้นมาใช้กันอย่างง่าย ๆ เท่าที่จะหาวัสดุในท้องถิ่นมาทำได้ อย่างเช่น เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพด ในตอนแรกก็จะใช้เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพดที่เรียกว่า “ทอ” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมาโดยทำมาจากไม้สัก หรือโคนต้นไม้ซาง หรือไม้หก (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) มาผ่าแบ่งครึ่ง(ถ้าเป็นไม้หกหรือไม้ซาง) แต่ถ้าเป็นไม้สักก็จะทำร่องตรงกลางให้มีลักษณะร่องคล้ายปล้องไม้ไผ่ หรือท้องเรือเสร็จแล้วก็นำตะปูขนาด 3 – 4 นิ้วไปทุบหัวให้แบนเสร็จแล้วนำตะปูที่ได้มาตีเข้ากับไม้ที่เตรียมไว้ โดยให้ตะปูโผล่ออกมาเล็กน้อย เวลาจะกะเทาะเมล็ดข้าวโพดก็จะจับฝักข้าวโพดมากระแทกขึ้นลงเข้าตรงเดือยตะปู เมล็ดข้าวโพดก็จะหลุดออกมาหนึ่งถึงสองแถวที่ถูกกระแทกกับตะปู ที่นี้ก็สามารถใช้มือแกะเมล็ดข้าวโพดออกได้ ซึ่งการทำงานของชาวบ้านสมัยนั้น จะช่วยกันเป็นกลุ่มหลาย ๆ คน ก็จะมีการแบ่งหน้าที่กัน ส่วนมากหน้าที่กะเทาะเมล็ดในขั้นแรกมักจะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย พอกะเทาะให้เป็นร่องแล้วก็จะส่งต่อให้พวกผู้หญิงทำต่อ ซึ่งการกะเทาะเมล็ดข้าวโพดมักจะทำกันในเวลากลางคืน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาวมีเวลาหยอกเย้ากัน และพัฒนาเป็นคนรัก และแต่งงานเป็นผัวเป็นเมียกันก็มีมาก

รูปที่ 10 : เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพดที่เรียกว่า ทอ

ต่อมา ได้มีช่างไม้เขยบ้านซางเค็งบน ชื่อนายก่อง มโนคำ ได้คิดเครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพดที่เรียกกันว่า “อีด” ซึ่งเป็นเครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพดที่ทำมาจากเศษไม้สักที่หาได้ทั่วไป ส่วนมากจะใช้ไม้ขนาดหน้า 3 นิ้ว มาตัดให้มีความยาวประมาณ 40 – 50 เซนติเมตร จำนวน 2 อัน สำหรับใช้ทำเสา และตัดไม้อีก 2 อัน ยาวขนาดประมาณ 20 - 30 เซนติเมตรสำหรับใช้ทำคานยึดหัวยึดท้ายของเสาร และใช้ไม้ขนาดใหญ่อีก 1 แผ่น ยาวพอประมาณใช้สำหรับเป็นฐานหรือที่นั่ง

และที่สำคัญต้องมีไม้ทรงกลมที่ดอกตะปูไว้โดยรอบแล้วยึดติดกับตัวขับเคลื่อน ซึ่งใช้มือหมุน ในการแกะทะเมลิ็ดข้าวโพดก็จะจับปักข้าวโพดด้วยมือซ้ายมาประกบเข้ากับแกนทรงกลม แล้วใช้มือขวาจับที่หมุนหมุนเพื่อขับเคลื่อนแกนทรงกลมแล้วเป็นเหตุให้หัวตะปูไปเกี่ยวเมลิ็ดข้าวโพดและหลุดในที่สุด การใช้วิธีนี้ สามารถแกะทะเมลิ็ดข้าวโพดให้หลุดได้หมดในขั้นตอนเดียว รวดและเบาแรงกว่าการใช้ทอ เป็นอย่างมาก ดังนั้นการผลิตวิธีนี้จึงเป็นที่แพร่หลายใช้กันทุกครัวเรือน

“เป็นตี่งัด ข้าวโพดเต็มหลอง แต่ละหลองบิไชน้อย ๆ นึ่งแคะนึ่งอัดจ้วยกัน
จนแล้วคนบ่าเดียวเยี่ยอย่างคนตะกอนบิได้เขาบิมีความอดทน”²⁰

(เป็นเรื่องแปลกไม่คิดว่าจะทำได้ ข้าวโพดเต็มโกดัง แต่ละโกดังไม่ไชน้อย ๆ นึ่งแคะนึ่งอัด ช่วยกันจนสำเร็จเป็นราย ๆ ทำให้คิดว่าคนในปัจจุบันคงทำไม่ได้ เพราะเขาไม่มีความอดทน และ สภาพสิ่งแวดล้อมก็ไม่อำนวยด้วย)

“ สมัยปลูกข้าวโพดเมื่ออื่น เมื่อวันเป็นก้อไปหักข้าวโพดมากองไว้พอถึง
เมื่อคืนก้อจะมีบ่าวมาแหว่หาสาว มาจ้วยแคะข้าวโพดนั้นแหละ บ้านไหน
มีลูกสาวหลายคนก้อมีบ่าวมาแหว่เป็นหมู่ มาตั้งบ้านเปื้อน บ้านตัว อย่าง
รุ่นเดียวกันได้ลูก ได้ผัวจากกันแคะข้าวโพดก้อหลายคู่อย่างอ้ายรินกับ
อินุช ก้ออินุชกับอ้ายน้อยกุลอย่างอ้อ ”²¹

(สมัยปลูกข้าวโพดขณะนั้น ตอนกลางวันเขาไปเก็บข้าวโพด มากองไว้ พอถึงเวลากลางคืนก็จะมีพวกหนุ่ม ๆ มาเที่ยวหาสาว มาช่วย แคะข้าวโพดนั้นแหละ บ้านไหนมีลูกสาวหลายคน คนก็มีชายหนุ่มมาช่วยหลายคน มา ทั้งชายหนุ่ม ต่างถิ่นและในหมู่บ้าน อย่างรุ่นเดียวกันที่ได้ลูก ได้ผัวจากการแคะข้าวโพดหลายคู่ อย่างเช่น พี่รินทร์กับ น้องนุช หรือน้องน้อยกับพี่ทิดกุล เป็นต้น)

“ นึกถึงสมัยแคะข้าวโพดแล้ว ก้อตลกแต่ว่า นึกถึงอ้ายหล้าดี ดีมาเมือ
หล้า เมาแต่ เมาว่า คำ บะคำก้อมาแล้วมาจ้วยแคะข้าวโพดเป็นตี่ม่วนเป็น
ตี่งนิจิบกันไป จิบกันมาแคะข้าวโพดได้ก้องหลวงบะหลวง เมื่ออื่นถ้าอ้าย
หล้าดิบได้ไปเป็นทหาร ถ้าจะได้ฮ้อหล้าอยู่ ”²²

(นึกถึงสมัยแคะข้าวโพดแล้ว ตลกจริง นึกถึงพี่หล้าดี ที่มาแอบหลงรักน้องหล้า ยังไม่ทันจะมีด ก็มาถึงแล้วมาช่วยแคะข้าวโพดเป็นที่สนุกสนาน จิบกันไป จิบกันมาแคะข้าวโพด ได้ก้องภูเขาเลย ถ้าตอนนั้นพี่เขาไม่ได้ไปเป็นทหาร ถ้าจะได้แต่งงานกับน้องหล้าอยู่เป็นแน่)

²⁰ สัมภาษณ์แม่อุยลุน แก้วประเสริฐ อายุ 67 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 10 ก.ค. 2547

²¹ สัมภาษณ์นางบัวถา ตุ่มปามา อายุ 54 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 15 ก.ค. 2547

²² สัมภาษณ์นางสุปราณี อินตะคำ อายุ 48 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 15 ก.ค. 2547

รูปที่ 11 : อีต เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพด ฝีมือของ พ่ออู๋ก้อง มโนคำ

หลังจากการจัดตั้งสหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด การพัฒนาการเพาะปลูกในพื้นที่เกษตรโหล่งปง ก็เป็นไปอย่างเข้มข้นด้วยปัจจัยเสริมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมจากภาครัฐ และการดิ้นรนของเกษตรกรเองไม่ว่าจะเป็นการเสาะแสวงหาพันธุ์พืชที่นำมาเพาะปลูก หรือการเรียนรู้การเพาะปลูกแบบใหม่ เป็นเหตุทำให้เกิดการเพาะปลูกพืชเพื่อการขายที่หลากหลาย และได้มีการคัดสรรหาพันธุ์พืชที่มีคุณภาพให้ผลผลิตมากมาปลูกทดแทนพืชพันธุ์พื้นเมืองที่ให้ผลผลิตต่ำ ตลอดจนการดิ้นรนหาตลาด

จากการสืบค้น และรวบรวมข้อมูลทำให้สามารถแยกปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาการเพาะปลูกพืชในพื้นที่เกษตรโหล่งปง ได้ 2 สาเหตุใหญ่ คือ

1. จากการส่งเสริมและผลักดันจากภาครัฐ
2. จากการดิ้นรนเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรเอง

จากการส่งเสริมและผลักดันจากภาครัฐ

การส่งเสริมและผลักดันจากภาครัฐที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในลุ่มน้ำแม่แจ่ม และพื้นที่ในหุบเขาแม่แจ่มนั่นก็คือ การเข้ามาของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม (Mae Chaem Watershed Development Project.) จาก USAID โดยภาครัฐและองค์กรข้ามชาติ ได้สร้างกรอบและสร้างภาพของความยากจนและปัญหาคอมมิวนิสต์ ที่เข้าแทรกแซงพื้นที่ของอำเภอแม่แจ่ม เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาแม่แจ่ม ดังบทความของคุณประเสริฐ พันธชาติ ที่กล่าวว่า

“เนื่องจากเป็นอำเภอที่กั้นดงประชากรยากจน มีการศึกษาดำขาดพลามัยจึงทำให้อำเภอแม่แจ่มเป็นอำเภอค่อนข้างจะล้าหลังเมื่อเทียบกับอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังปรากฏว่า มีปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า และต้นน้ำลำธาร มีการปลูกฝิ่นกันมากที่สุดในจังหวัดภาคเหนือ และในช่วงปี 2514 – 2523 ก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ... โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม ... มีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ปัญหาที่สำคัญ ๆ 3 ประการคือ ปัญหาสภาวะ

แวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาสังคมและความมั่นคงของชาติ และปัญหาเศรษฐกิจ²³

โดยในปี พ.ศ. 2521 องค์การพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย – ยูเอสเอ (United State Agency For International Developmant im Thailand – USAID/ Thailand.) ได้ทำเรื่องถึงรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อขอความช่วยเหลือด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในเขตลุ่มน้ำแม่แจ่ม เช่นเดียวกับ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด(ปป.ส.) ก็หมายมั่นปั้นมือในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม โดยให้เหตุผลว่า เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกฝิ่นมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งข้อเสนอทั้งสองเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสของการปะทะขัดแย้งทางการเมืองการทหารระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

หน่วยงานพัฒนาอย่างยูเอสเอ – USAID ที่มีเป้าหมายยุทธศาสตร์เพื่อยุติการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์ เห็นชอบต่อข้อเสนอทั้งสอง และต้องการให้มีโครงการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนไปพร้อม ๆ กัน จึงได้ส่งคณะที่ปรึกษามาศึกษาแนวทางจัดทำโครงการและพิจารณารายละเอียดร่วมกับผู้แทนกรมต่าง ๆ ซึ่งในหลักการจะเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ทางยูเอสเอจึงขอเปลี่ยนหน่วยงานรับผิดชอบจากสำนักงานคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดมาเป็นสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อความคล่องตัวในการบริหาร ในขณะที่รัฐบาลไทยได้จัดตั้ง “คณะกรรมการประสานงานโครงการพัฒนาพื้นที่สูง” (Highland Area Development : HAD) อันเป็นคณะกรรมการประสานงานระดับชาติ ขึ้น เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2522 คณะกรรมการชุดนี้ร่วมกับยูเอสเอ พิจารณากำหนดพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่มเป็นอาณาเขตของการดำเนินงานโครงการฯ โดยมีความเห็นว่า “ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่แจ่ม นอกจากปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่นแล้วยังมีปัญหาความยากจน ขาดไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี ปัญหาสภาวะสิ่งแวดล้อม สังคม และความมั่นคง ถ้าจะแก้ไขปัญหาเฉพาะการปลูกฝิ่นอย่างเดียวก็ไม่สามารถช่วยให้ประชาชนดังกล่าวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ดังนั้น จึงได้กำหนดแผนและแนวทางการพัฒนาขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง คือ เน้นเรื่อง การพัฒนาอาชีพ เป็นอันดับแรก”

เมื่อการจัดทำรายละเอียดโครงการต่าง ๆ รวมถึง การสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบริเวณลุ่มน้ำแม่แจ่ม และการสำรวจเบื้องต้นทางเทคนิคเพื่อก่อสร้างอ่างเก็บน้ำในพื้นที่ตอนใต้ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ได้ลงนามในสัญญาับความช่วยเหลือใน โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม(Mae Chaem Watershed Development Project.) จาก USAIDเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2523 โดยทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกาให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าเป็นจำนวนเงิน 10 ล้าน - เหรียญสหรัฐ ภายในระยะเวลา 7 ปี (2524 – 2530) โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น 3 ระยะครอบคลุมพื้นที่ 7 ตำบล ในเขตลุ่มน้ำแม่แจ่ม (4,290 ตารางกิโลเมตร) ดังนี้

²³ อ.สันติพงษ์ ช้างเผือกและคณะ : 2546 ,160

1. ระยะที่ 1 ดำเนินการในพื้นที่ตำบลช้างเคื่อง และตำบลท่าผา ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2524 – 2528 เป็นจำนวนเงิน 4.4 ล้านบาท
2. ระยะที่ 2 ดำเนินการในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ และตำบลบ้านทับ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 - 2529
3. ระยะที่ 3 ดำเนินการในพื้นที่ตำบลแม่นาจร ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม และตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2526 2530

ตามเงื่อนไขของสัญญาฉบับนี้ รัฐบาลไทยต้องให้หน่วยงานปฏิบัติทั้งหมด ตั้งงบประมาณสมทบโครงการฯ เป็นเงิน 11 ล้านบาท (230 ล้านบาทไทย) รวมค่าใช้จ่ายทั้งโครงการ 21 ล้านบาท

การขับเคลื่อนงานพัฒนาของโครงการจะใช้กลไกของกระทรวงหลัก 4 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงสำนักงานนายกรัฐมนตรี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยแต่ละหน่วยงานมีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ ภายใต้กลไกในการดำเนินงานหลัก 5 ประการ

1. การเพิ่มผลผลิตข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- 1.1. ขยายพื้นที่เพาะปลูกให้เพียงพอต่อการผลิต โดยการจัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ไม่มีที่ดินทำกินหรือผู้ที่มีที่ดินน้อย พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานขนาดเล็กจัดพัฒนาที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่รับน้ำชลประทานและน่านน้ำฝนเพื่อเพิ่มผลผลิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 1.2. ขยายกิจการงานส่งเสริมการเกษตร ตามแผนส่งเสริมการเกษตรแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ส่งเสริม (อัตราส่วน 1:400)
- 1.3. จัดบริการสินเชื่อเพื่อสนับสนุนการผลิตของเกษตรกร โดยมุ่งเน้นไปยังการจัดทำแผนงานปรับปรุง “สหกรณ์การเกษตรแม่แจ่ม” ให้สามารถขยายงานบริการได้ในระดับหมู่บ้านเพื่อให้สหกรณ์สามารถให้สินเชื่อในรูปแบบเงินสด วัสดุ เพื่อเพิ่มผลผลิต พัฒนาที่ดิน และการบริโภค และเป็นศูนย์รวมเงินทุนของหมู่บ้าน เป็นตลาดซื้อ ขาย ผลผลิต และร้านค้าหมู่บ้าน
- 1.4. จัดสถานีทดลองการเกษตรเพื่อสนับสนุนการผลิต เพื่อเป็นศูนย์ติดต่อและแลกเปลี่ยนทางวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ และฝึกอบรมเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ของโครงการ

2. การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและการป้องกันสภาพแวดล้อม

- 1.5. การป้องกันไฟป่า ด้วยการจัดอบรมเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ กำลังคนเพื่อป้องกันไฟป่า และตั้งหอตรวจการไฟไหม้ป่าขึ้น
- 1.6. การอนุรักษ์ดินตามไหล่ถนนและป่าเบญจพรรณ

1.7. การปลูกไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้าน

1.8. การซ่อมบำรุงถนนป่าไม้

3. ปรับปรุงการตลาดผลิตผล ทางโครงการจะให้การสนับสนุนทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์เพื่อให้การเพิ่มผลผลิตคล่องตัวขึ้น และให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการซื้อ – ขายผลิตผลทางการเกษตรส่วนเกิน และแข่งขันกับกลไกการตลาดของรัฐได้

4. ปรับปรุงการพัฒนาชุมชน ด้วยการเพิ่มความสำนึก ความรับผิดชอบ ความพอใจในการพัฒนาชุมชนให้กับชาวบ้าน และเร่งรัดให้ชาวบ้านเกิดความริเริ่มจัดทำโครงการ การบริการโครงการและการประเมินผลงาน

5. เป็นโครงการตัวอย่าง เพื่อจะทำให้โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มเป็นต้นแบบของการพัฒนาชนบท ทางโครงการฯ จึงวางแนวทางไว้ 3 ประการ คือ การเป็นโครงการที่ลงทุนต่ำ ใช้แรงงานในท้องถิ่นมากกว่าจ้างแรงงานจากภายนอกกลุ่มน้ำ หรือการใช้เครื่องจักรกล และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเป็นกิจกรรมที่พัฒนาต่อเนื่องด้วยตัวเองได้โดยการสร้างและพัฒนาโครงสร้างต่าง ๆ ของกลไกบริหารของรัฐให้เป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งและมั่นคง²⁴

นอกจากจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากโครงการลุ่มน้ำแม่แจ่มแล้ว เกษตรกรยังได้รับการส่งเสริมจากสหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้มีการอบรมศึกษาดูงาน ตลอดจนการเข้ามาส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ และการส่งเสริมให้เกษตรกรเร่งผลผลิตโดยการใช้อยู๋ ใช้อย่า โดยการขยายวงเงินสินเชื่อ และขยายวงเงินวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรให้แก่เกษตรกร

“ ตอนแรกสหกรณ์ฯ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีสิทธิ์กู้เงินได้ในวงเงินไม่เกิน 7,000 บาท พออยู่ กู้ 3,000 บาท เอาไปซื้อเชื้อมันอาลู 2,000 บาท เหลื่อนั้นก็เอาไปเอาจ่าย พอชุดมันขายได้เงิน 12,000 บาท พอปีที่สองจึงเพิ่มวงเงินกู้เป็น 10,000 บาทแบบพอเป็นยังให้กู้วัสดุต่าง ๆ ได้แหลม”²⁵

การเข้ามาส่งเสริมของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มมีผลต่อการทำการเกษตรในพื้นที่เกษตรไหล่งปงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการผลักดัน และการถาโถมเข้ามาของการส่งเสริมการเกษตรที่ภาครัฐกระหน่ำเข้าใส่เกษตรกร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรทั้งด้านวิธีการทำ และทั้งด้านการขยายพื้นที่ออกอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้มีผลผลิตมากตามไปด้วย จึงเป็นเหตุให้เกษตรกรต้องดิ้นรนหาตลาดเพื่อระบายผลผลิตของตนเอง พ่อค้าในท้องถิ่นและพ่อค้าในอำเภอ

²⁴ อ.สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ : 2546 ,160-163

²⁵ สัมภาษณ์พ่ออยู่อุ้นเรือน เก่งการทำ อายุ 67 ปี บ้านทัพ วันที่ 25 ส.ค. 2547

ใกล้เคียงไม่สามารถรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรได้หมด และทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้นการประกาศประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อจึงเกิดขึ้น

“ ตอนนั้นหลวงพ่เป็นประธานสหกรณ์อยู่ จะปีไหนก็จำไม่ได้ หลวงพ่อได้เขียนเรื่องไหล่งปงไปหื้อ คุณปริชา ทรัพย์โสภา คนอ่านข่าวตอนเช้าของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จัวยประกาศประชาสัมพันธ์ให้พวกพ่อค้ารู้จัก เพราะก่อนนั้นไหล่งปงไม่มีพ่อค้ารู้จัก รถสิบล้อบ่เคยเข้ามา คุณปริชาเป็นก้อจัวยประกาศออกทางสถานีวิทยุ เลยว่า ไหล่งปงเป็นแหล่งปลูกพืชหลากหลายชนิดมากที่สุด และใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ เขาบอกทางตั้งแต่ออกจากหมอชิตมาเลย ผ่านทุ่งสระเรียม จากเถิน เข้าลี้ ผ่านดอยเต่าไปฮอด แล้วเข้ามาตามถนนแม่สะเรียม โดยจากฮอดไปถึง กิโลเมตรที่ 22 แยกทางขวามือไปแม่แจ่ม เดินทางต่ออีก 17 – 23 กิโลเมตรก้อถึงไหล่งปงเป็นสหกรณ์นิคมมีการปลูกพืชผักมากมาย เขาประกาศให้ทุก ๆ เข้า จากนั้นพ่อค้าก้อรู้จักทางเข้าไหล่งปง รถสิบล้อบ่ต่ำกว่าวันละ 10 คัน ที่เข้ามาซื้อของที่ไหล่งปง”²⁶

(ตอนนั้นหลวงพ่เป็นประธานสหกรณ์อยู่ จะปีไหนก็จำไม่ได้หลวงพ่ได้เขียนเรื่องไหล่งปงไป ขอให้คุณปริชา ทรัพย์โสภา คนอ่านข่าวในตอนเช้าของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ช่วยประกาศประชาสัมพันธ์ให้พวกพ่อค้ารู้จัก เพราะก่อนนั้นไหล่งปงไม่มีพ่อค้ารู้จัก รถสิบล้อไม่เคยเข้ามา คุณปริชา เขาก็ช่วยประกาศออกทางสถานีวิทยุ เลยว่า ไหล่งปงเป็นแหล่งปลูกพืชหลากหลายชนิดมากที่สุด และใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ เขาบอกเส้นทางตั้งแต่ออกจากหมอชิตมาเลย ผ่านทุ่งสระเรียม จากเถิน เข้าลี้ ผ่านดอยเต่าไปฮอด แล้วเข้ามาตามถนนแม่สะเรียม โดยจากฮอดไปถึง กิโลเมตรที่ 22 แยกทางขวามือไปแม่แจ่ม เดินทางต่ออีก 17 – 23 กิโลเมตรก็ถึงไหล่งปงเป็นสหกรณ์นิคมมีการปลูกพืชผักมากมาย เขาประกาศให้ทุก ๆ เข้า จากนั้นพ่อค้าก็รู้จักเส้นทางเข้าไหล่งปง รถสิบล้อไม่ต่ำกว่าวันละ 10 คัน ที่เข้ามาซื้อของที่ไหล่งปง)

จากการดิ้นรนเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรเอง

การพัฒนาการเพาะปลูกพืชเพื่อการขายในช่วงนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมีการนำพืชผักต่าง ที่หลากหลายมาทำการทดลองปลูกทั้งจากการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ และจากการเสาะแสวงหามาทดลองของเกษตรกรเอง ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็เริ่มถูกนำเข้ามาใช้ในพื้นที่เกษตรไหล่งปง

“รถไถเข้ามาหั่วที่เมื่อใดบ่อยู่ก้อจำไม่ได้ จาวไฮ่บ้านเฮาออกไปชวนเป็นมาหรือไปขอเป็นมาไถไฮ่หื้อ ตอนนั้นบ่ใช้จะไถกันทุกคน จะไถเฉพาะคนดีไปนำมาเท่านั้น สอง - สาม เจ้า ส่วนมากก้อจัวยกันโบกเอา ...พอ

²⁶ สัมภาษณ์ หลวงพ่อนวลตา นางปัญญา อายุ 78 ปี วัดดอยสะกาน อ่างแล้ว

มาปี 2522 อำนวยพันธ์ ไปติดต๋อรถไฟเข้ามาฮับจ้างไถไร่จำนวน 2 คัน สมัยนั้น ไร่หนึ่ง ก่อสัก 50 บาท หมู่เฮาก่อเริ่มไถไร่กันมากขึ้น จะไถ เฉพาะไร่ที่เป็นป่าคา ดีเหยียะยาก ส่วนไร่ดีเหยียะง่าย ๆ ก่อโบกเอาอยู่ กำนันรถไฟก่อก่อเข้ามาทุกปี มาเริ่มก่านประมูลโดยผ่านสหกรณ์เมื่อปี 2530 นี้บ่ตาย

ส่วนผักกาดบ่ออ้อย กับ บ่อหนั่ว แล้วก่อบ่อใจ เริ่มปลูกเป็นคนหัว ที่ลองผิด ลองถูก ตอนนั้น บ่อใจได้ซื้อผักมาจากจอมทอง บ่กับบ่อหนั่ว แบ่งซื้อผักกันคนกึ่งกระป๋อง สาเหตุที่เปลี่ยนมาปลูกผักกาดเพราะว่าไร่ บ่ออ้อยมันปลูกมันจะลู่ บ่ได้ มันเนา ก่อเลยอู้กับบ่อหนั่วว่าจะเอาอะไรมาปลูกดี ก่อพอดี บ่อใจได้ซื้อผักมาก่อเลยเอามาปลูก ปลูกแล้ว ผักก่อกามล้งามเหลือ ปีนั้นราคา กิโล 50 สตางค์ บ่ออ้อยได้เงินอยู่ 2,000 บาท ว่าได้นักล้งานเหลือหนา”²⁷

(รถไถเข้ามาเมื่อไหร่ ? บ่จำไม่ได้ ชาวไร่บ้านเราออกไปชวนเขามาหรือไปขอให้เขามาไถไร่ให้ ตอนนั้นไม่ใช้จะ ไถกันทุกคน จะไถเฉพาะคนที่ไปนำเข้ามาเท่านั้น สอง - สาม ราย ส่วนใหญ่ก็จะใช้จอบเป็นเครื่องมือในการแผ้ว ถางและใช้จอบขุดดินเอา ...พอมาปี 2522 นายประพันธ์ ปิงกุล ไปติดต๋อรถไฟเข้ามาฮับจ้างไถไร่จำนวน 2 คัน สมัยนั้น ค่าไถไร่ 50 บาท/ไร่ ต่อมาภายหลังพวกเราเริ่มไถไร่กันมากขึ้น จะไถเฉพาะไร่ที่เป็นหญ้าคาใช้จอบ ลำบาก ส่วนไร่ที่ทำกันง่าย ๆ ก็ยังใช้จอบอยู่ และต่อจากนั้นรถไฟก็เข้ามาทุกปี มาเริ่มมีการประมูลโดยผ่าน สหกรณ์เมื่อปี 2530 ส่วนผักกาดบ่ออ้อย กับ บ่อหนั่ว แล้วก่อบ่อใจ เริ่มปลูกเป็นคนเริ่มแรก ตอนนั้น บ่อใจได้พันธุ์ ผักกาดมาจากจอมทอง บ่กับบ่อหนั่วแบ่งพันธุ์ผักกันคนละครึ่งกระป๋อง สาเหตุที่เปลี่ยนมาปลูกผักกาดก็เพราะว่า ไร่บ่ออ้อยมันปลูกมันฝรั่งไม่ได้ มันเนา ก็เลยปรึกษากับบ่อหนั่วว่าจะเอาอะไรมาปลูกดี พอดี บ่อใจได้พันธุ์ผักกาด มาก่อก่อเลยเอามาปลูก ปลูกแล้วผักกาดก่งดงามเป็นอย่างมาก ปีนั้นราคา กิโลกรัมละ 50 สตางค์ หลังจากขาย ผักแล้วบ่ออ้อยได้เงินอยู่ 2,000 บาท ก็ภูมิใจว่าได้เงินมากมาย)

“สมัยหัวที่ ดีเริ่มปลูกผักกาด ปลูกบ่จ้างเอาเชือกมาเชิงแล้วก่อบ่ปลูกไปกับ เชือก บ่ได้ขึ้นแปลงบ่ฮู้ ปลูกไปกันไปตามที่คิดได้ เขาหันผักมันงามก่อบ่ ปากันปลูกด้วย”²⁸

(สมัยเริ่มแรก ที่เริ่มปลูกผักกาด ปลูกไม่เป็นเอาเชือกมาเชิงแล้วก่อบ่ปลูกไปกับเชือก ไม่มีการทำแปลง ไม่รู้ ปลูกไป กันไปตามที่คิดได้ เพื่อนบ้านเขาเห็นผักมันให้ผลผลิตดีก็พากันปลูกด้วย)

“ บ่าอวจำได้ว่าปี 2522 ลุงหนานทา ปลูกผักกาด 2 งาน ขายได้เงิน 30,000 บาท เป็นดีเล่าลือกันไปตึงโหล่ง ปีต่อมา บ่าอวก่อลองปลูก 1 ไร่ บ่ตันได้ขายสักกำบ่าอวบ่สบายไปนอนอยู่โงงยาเวียงปุ่น”²⁹

²⁷ สัมภาษณ์ หลวงพ่อนวลตา นางปัญญา อายุ 78 ปี วัดดอยสะเกน อ่างแล้ว

²⁸ สัมภาษณ์บ่ออ้อยหนั่ว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

²⁹ สัมภาษณ์บ่อบุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

(อาจำได้ว่าปี 2522 นายบุญทา คงทน ปลุกผักกาด 2 งาน ขายได้เงิน 30,000 บาท เป็นที่กล่าวขวัญกันไปทั่วทั้งไหล่ง ปีต่อมา อาถ็องปลุก 1 ไร่ ยังไม่ทันจะได้ขายผัก อาถ็องสบายต้องเข้าไปนอนอยู่ในโรงพยาบาลในเชียงใหม่)

รูปที่ 12 : การจัดการแบบใหม่ในพื้นที่ไหล่งปง

จุดเริ่มต้นการปลุกผักที่ถูกวิธีเริ่มขึ้นที่ไร่ของนายบุญทา คงทน ก็เพราะว่าบุตรชายที่ส่งไปเรียนเกษตรในเมืองได้นำวิทยาการต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่เป็นพ่อได้ทำ และเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรคนอื่น ๆ สืบต่อกันมา ทำให้เกิดการเรียนรู้ และลอกเรียนแบบต่อ ๆ กันของชาวเกษตรไหล่งปง และเป็นเหตุให้มีการปลุกผักกาดชาวป्ली ขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ต่อจากนั้นก็มีการนำกะหล่ำปลีมาทดลองปลุกในพื้นที่เกษตรไหล่งปง

“ประมาณปี 2523 บ่าอวไปหันเป็นปลุกกะหล่ำดีหละปุน ก่อสนใจ แล้วขึ้นไปแอ่วบ้านแม่นาจรหันเขาเอาแขนงกะหล่ำมาปลุก บ่าอวก่อขอเขามาทดลองปลุกดีไหล่งปง ปรากฏว่างามล้ำงามเหลือหัวใหญ่แน่นก้านันก่อไปเสาะหาซื้อมาปลุก”³⁰

(ประมาณปี 2523 อาไปเห็นเขาปลุกกะหล่ำดีล้ำพุน ก็เลยสนใจ หลังจากนั้นได้ขึ้นไปบ้านแม่นาจรหันเขาเอาแขนงกะหล่ำมาปลุก อาจึงขอเขามาทดลองปลุกที่ไหล่งปง ปรากฏว่าสวยงามมากเหลือหัวใหญ่แน่น ดังนั้นจึงตัดสินใจออกไปเสาะหาเมล็ดพันธุ์มาปลุก)

“อาเกษมมาสอนป้อมันปลุกผัก กะหล่ำ โดยการช่วยดินกลบเก้ากล้าผัก เต้าอันแต่ดีไหล่งปงปลุกแบบนั้นบ่ได้เพราะว่าเขาบ่ได้ใส่น้ำ หรือมีน้ำมารดเก้าผัก ทำให้ผักตายนั้ก สู้ปลุกผักโดยก้านกดหรือบีบดีฮากผักเข้ากับดินก่อนแล้ว ก้อยเอาดินกลบแหลมก้า แบบนี้กล้าผัก บ่ตายนั้ก ก้านดีกดฮากผักกับดินเป็นก้านเร่งหรือฮากผักติดเวย ถ้าบ่กดฮากติดดินก้า

³⁰ สัมภาษณ์นายอินปั้น ร่มโพธิ์ อายุ 56 ปี บ้านช้างเค็ง วันที่ 20 ส.ค. 2547

ฮากจะงอกแล้วติดกับดินผักก่อดำยพอดี้ แล้วก้านที่อำเภมบ่กตก
 เพราะว่าตื้นเป็นมีน้ำใส พอใส่น้ำดินก่อยบตัวทำให้อากผักได้สัมผัสกับ
 ดินเหมือนกัน แต่เขาบ่มีน้ำใสจึงใช้วิธีกดฮากผักติดดินเอา”³¹

(นายเกษมมาสอนพ่อของเขาให้ปลูกผัก กะหล่ำ โดยการกรวยดินกลบโคลนตันกล้าผักเท่านั้น แต่ที่ไหล่งปงปลูก
 แบบนั้นไม่ได้ เพราะว่าหลังจากปลูกแล้วเราไม่ได้ใส่น้ำ หรือมีน้ำมารดโคลนผัก ทำให้ต้นกล้าผักตายมาก ผู้ปลูกผัก
 โดยการกดหรือบีบที่รากผักเข้ากับดินก่อนแล้วค่อยเอาดินกลบซ้ำ แบบนี้กล้าผัก ไม่ตายมีโอกาสรอดมาก การกด
 รากผักกับดินเป็นการเร่งให้รากผักงอกเร็ว ถ้าไม่มีการกดรากผักติดดินกว่ารากจะงอกแล้วติดกับดินผัก ก็ตายพอดี้
 แล้วการที่นายเกษมไม่กดรากก่อนก็เพราะว่า ในพื้นที่อื่นเขามีน้ำใส พอใส่น้ำดินก่อยบตัวทำให้รากผักได้ สัมผัสกับ
 ดินเหมือนกัน แต่ เราไม่มีน้ำใสจึงใช้วิธีกดรากผักติดดินเอา)

จากการลองผิด ลองถูกของเกษตรกรชาวไหล่งปง ที่ได้ทำการทดลองนำพืชหลากหลายชนิด
 มาเพาะปลูกและการสังเกตการเจริญเติบโตของพืชที่มีต่อดิน น้ำ หรือแม้แต่ต่ออากาศผสมผสานกับ
 ประสบการณ์ที่สั่งสมมาจึงสามารถเลือกพืชที่จะนำมาปลูกในพื้นที่ไหล่งปงได้เหมาะสม และพืช
 เศรษฐกิจอีกตัวที่มาแรงและเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่เกษตรกรไหล่งปง นั่นก็คือ หอมแดง ซึ่งการ
 ปลูกหอมเริ่มจากการปลูกเพื่อใช้กินภายในครอบครัว จากการนำหอมแดงพันธุ์พื้นเมืองที่มีอยู่มา
 ทดลองปลูก เมื่อมีมากเกินความต้องการก็ทำให้เกิดการขายต่อกันภายในหมู่บ้าน และขยายสู่นอก
 หมู่บ้าน

“จาวบ้านทับ บ้านไเฮ่นี้แหละดีเริ่มปลูกหอมแดง โดยเอาเชื้อหอมแดงดี
 ปลูกก้างโต้งไปปลูกดีไเฮ่ มีปีหนึ่ง บ่อกับ อำน้อยเปียงใจ เอาหอมดีปลูก
 นาใหม่ ไปปลูกดีไหล่งปง ปลูกแล้วก่อยบล้ำ หัวใหญ่ สีแดงก่ำเลย
 ต่างไปเซาะขายไหนก่อบได้ขาย เอาไปแขวนบ้านอำอินตา ต้จอมทอง
 แล้วขายหื้อ อำตั้น อำเปา จาวจอมทอง”³²

(ชาวบ้านทับ บ้านไไร่เป็นคนเริ่มปลูกหอมแดง โดยการนำเอาพันธุ์หอมแดงพื้นเมืองที่ปลูกในนา ย้ายไปปลูกที่ไไร่
 มีอยู่ปีหนึ่ง พ่อกับนายเปียงใจ เอาหอมที่ปลูกนาใหม่ ไปปลูกที่ไหล่งปง ปลูกแล้วก็สวยงามเป็นยิ่งนัก หัวใหญ่ สี
 แดงเข้มเลย หลังจากถอนหอมแล้วก็บรรทุกไปเร่ขายที่ไหน ๆ ก็ไม่ได้ขาย จนในที่สุดเอาไปแขวนบ้านนายอินตา
 อำเภอมจอมทองแล้วขายให้ นายตั้น นายเปา ชาวจอมทอง ในตอนหลัง)

“หอมแดง คนบ้านทับ บ้านไเฮ่ เป็นปลูกก่อน หน่งาม
 คนบ้านเฮาก่อเลยปลูกดวย ปีหัวที่ บ่อก่อผิตายแม่ฮ้อย
 ไปซื้อหอมแดงดีกาด 30 บาท ไปลองปลูก ได้สักแบ่ง สองแบ่ง งามล้ำ
 งามเหลือหัวใหญ่ แดงขนาด ตอนหลัง จะปีอะหยั่งก่อบได้ แต่ว่า
 หอมแดงมาหลังผักกาด กะหล่ำ หลายปี

³¹ สัมภาษณ์พ่อฮ้อยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

³² สัมภาษณ์พ่ออินคำ นิปุณณะ อายุ 76 ปี บ้านทับ อ่างแล้ว

ก่อนหมู่บ้านหวัด อำชิน ปอคำจาวจอมทอง ตีมาซื้อครัวไฮ่ ครัวสวน
ของคนบ้านเฮา ได้เข้ามาเยี่ยไฮ่หอมแดง เป็นแต่เป็นว่า กำนันก่อ
ปากันปลูกตวยเป็นแต่เป็นว่า ต่อมาจาวบ้านเฮาก่อปากันไปเสาะเชื้อ
เป็นว่าเชื้อตำหลุ วังตวง (อ.ฮอด) ตีก่อปากันไปซื้อมาปลูก หลังจากนั้น
ก่อไปเอาเชื้อจากหละปุนมาปลูก โดยหมู่ปอคำตีมาซื้อหอมจากเฮา
แนะนำหื้อ ตอนหลังเฮาก่อปากันไปซื้อเชื้อหอมตีลับแลมาปลูกแทน”³³

(หอมแดง คนบ้านทับ บ้านไร่ ปลูกก่อน เห็นว่าได้ผลดี คนบ้านเราก็เลยปลูกตาม ปีแรก พ่อให้แม่ฮู้ไปซื้อ
หอมแดงที่ตลาดมา 30 บาท ไปทดลองปลูก ได้ประมาณแปลง หรือสองแปลง ประสบผลสำเร็จอย่างมาก หัวใหญ่
แดงเข้ม ตอนหลัง จะปีไหนก็จำไม่ได้ แต่ว่าหอมแดงเข้ามาหลังฝักกาด กะหล่ำ หลายปี อยู่ ก็กลุ่มนายหวัด นายชิน
พ่อคำจาวจอมทอง ที่เข้ามาซื้อผลผลิตการเกษตรในไหล่งปง ได้เข้ามาทำไร่หอมแดง เป็นจริงเป็นจัง ตั้งแต่นั้นมา
ชาวไหล่งปงก็พากันมาปลูกหอมแดงกันเป็นจริงเป็นจังด้วย และต่อมาชาวบ้านเราก็ก่อปากันไปเสาะแสวงหาเชื้อ
พันธุ์ดีมาปลูกเขาว่าเชื้อพันธุ์ที่บ้านท่าหลุ วังตวง อ.ฮอดดี ก็ชักชวนกันไปซื้อมาปลูก หลังจากนั้นก็ได้พัฒนาเชื้อ
พันธุ์หอมแดงมาเรื่อย ๆ โดยหันไปเอาเชื้อพันธุ์จากบ้านโฮ้ง ลำพูนมาปลูก โดยหมู่พ่อคำหอมแดงแนะนำให้ ตอน
หลังสุดเราก็ก่อปากันไปซื้อเชื้อพันธุ์หอมแดงที่อำเภอลับแลมาปลูกแทน)

“อ้ายจันแต่บ จาวจอมทอง (อ.จอมทอง) กับอ้ายชิน อ้ายหวัด เจ็กจาว
จอมทองเหมือนกันตีมาปลูกหอมแดงเป็นแต่ เป็นว่า เขามาขึ้น มาลง
บ้านพ่อจม บ้านไฮ่ แล้วเขาหมู่นี้แหละตีฮับซื้อหอมของจาวบ้านเฮา”³⁴

(พี่จันแต่บ ชาว อ.จอมทอง กับพี่ชิน พี่หวัด เจ็กจาวจอมทองเหมือนกันที่มาปลูกหอมแดงเป็นจริง เป็นจัง เขา
มาขึ้น มาลง บ้านพ่อจม บ้านไร่ เขากลุ่มนี้แหละที่รับซื้อหอมของชาวบ้าน)

การปลูกหอมแดงถึงแม้ว่าคนอำเภอจอมทองจะเป็นคนเริ่มปลูกอย่างจริงจังก่อนคนใน
ท้องถิ่น แต่เมื่อคนในท้องถิ่นได้เรียนรู้วิธีการปลูกโดยวิธีครูพักลักจำ ก็สามารถนำมาทดลองและทำ
ตามแบบอย่างและเมื่อได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจก็มีการชักชวนกันปลูกและมีการปรับปรุงพันธุ์ และ
วิธีการอยู่ตลอดเวลาการทำการเกษตรในช่วงนี้ ชาวบ้านยังคงอาศัยแรงงานภายในครัวเรือนและการ
เอามือ เอววันกันภายในเครือญาติเป็นหลัก ถึงแม้จะมีการพัฒนาการปลูกพืชเพื่อการขายกันมากขึ้น
แต่จะเห็นว่าการพัฒนาการปลูกพืชเพื่อขายก็ยังคงเป็นการขายอยู่ภายในกลุ่มของเกษตรกรที่เป็น
ชาวบ้านข้างเค็งบน หมู่ที่ 12 ของตำบลข้างเค็ง กระจุกเดียว ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งพื้นที่
ส่วนใหญ่ ที่เป็นที่ทำกินของคนบ้านอื่นยังมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กันอยู่ประมาณ 60 – 70 %
ของพื้นที่ทั้งหมด

³³ สัมภาษณ์พ่อฮู้ศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านข้างเค็ง อ่างแล

³⁴ สัมภาษณ์นายอินปิ่น ร่มโพธิ์ อายุ 56 ปี บ้านข้างเค็ง อ่างแล

วิธีการ / ขั้นตอนการทำงานการเพาะปลูกของชาวเกษตรไหล่งปง

1. การเตรียมดิน ก็จะเริ่มแผ้วถาง และไถพรวนดิน ภายในเดือนเมษายน – พฤษภาคม และเริ่มลงมือทำการเตรียมดินไม่ว่าจะเป็นการเตรียมทำแปลงไว้ปลูกพืชผัก และหอมแดง โดยการเอามือ เอววันกัน
2. การปลูก มักเริ่มทำการปลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน โดยจะเริ่มปลูกข้าวโพด ก่อน แล้วค่อยหาเมื่อจันทร์ วันดีในการปลูกผัก เมื่อได้กำหนดวันเป็นที่แน่นอนแล้วก็จะบอกภายในกลุ่มที่เอามือ เอววันกันให้มาลงแรงช่วยกัน ซึ่งการปลูกผักกาดขาวปลี หรือ กะหล่ำปลี สามารถทำได้ 2 วิธีด้วยกัน ทั้งการปลูกโดยการหยอดเมล็ด และการปลูกต้นกล้า

ถ้าเป็นการปลูกผักกาดขาวปลี และ กะหล่ำปลี โดยการใช้เมล็ด ซึ่งจะทำให้การหยอดหลุม ก็สามารถทำได้เลย โดยจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน เริ่มจากกลุ่มผู้ชาย จะทำหน้าที่ในการขุดหลุม โดยแปลงขนาด 1 เมตรก็จะขุดหลุมให้มีจำนวน 4 แถวตามความกว้างของแปลงและระยะห่างระหว่างต้นระหว่างแถวก็จะมีระยะห่างประมาณ 25 X 25 ซม. และกลุ่มผู้หญิงหรือคนแก่ ก็จะแบ่งหน้าที่กันอีก โดยกลุ่มแรก (1-2 คน) จะทำหน้าที่หยอดปุ๋ยรองกันหลุม (เพราะใส่ปุ๋ยจำนวนน้อยมากแทบนับเม็ดได้) แล้วกลุ่มที่เหลือก็จะทำหน้าที่หยอดเมล็ดผัก โดยใช้ดินกลบปุ๋ยรองกันหลุม แล้วหยอดเมล็ดผักบนดินที่นำมากลบ แล้วทำการกลบดินเข้าตรงเมล็ดผักบาง ๆ อีกครั้งหนึ่ง กระทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนหมดพื้นที่ที่ต้องการปลูก ก็เป็นอันเสร็จการปลูกผักแบบหยอดเมล็ด

แต่ถ้าเป็นการปลูกผักโดยใช้ต้นกล้า เกษตรกรจำเป็นจะต้องทำการหว่านเมล็ดผักลงบนแปลงสำหรับเพาะเลี้ยงต้นกล้าก่อน จนต้นกล้า มีอายุ ได้ 20 - 30 วัน ถึงจะสามารถถอนมาปลูกได้ การปลูกผักโดยการปลูกต้นกล้าก็จะมีแบ่งหน้าที่เหมือนกัน โดยเริ่มที่กลุ่มผู้ชายจะทำหน้าที่ในการขุดหลุม ให้มีขนาด 25 X 25 ซม. เหมือนกัน แล้วจะมีผู้ที่ทำหน้าที่ถอนต้นกล้า และผู้ที่ทำหน้าที่แจกต้นกล้า โดยการนำต้นกล้าที่ต้องการปลูกมาวางไว้ตรงหลุมให้ครบทุกหลุม แล้ว จะมีผู้ที่ทำหน้าที่ปลูกมาทำการปลูก โดยการวางต้นพืชลงในหลุมแล้วทำการกลบดินกลบรากพืช และกดตรงรากผักเบา ๆ เพื่อให้รากผักติดกับดินซึ่งเป็นการให้รากผักสัมผัสกับดินโดยตรง และเป็นการป้องกันต้นกล้าตายเพราะขาดน้ำด้วย การปลูกผัก โดยใช้ต้นกล้าก็จะกระทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนหมดพื้นที่ที่ต้องการปลูก แล้วรอจนต้นกล้าติด และแข็งแรงดีจึงจะมาทำการพรวนดินและให้ปุ๋ยอีกที

การปลูกหอมแดง ก็เหมือนกันต้องมีการเตรียมแปลงก่อน โดยทำแปลงให้มีขนาดความกว้างเท่ากับ 1 เมตร ส่วนความยาวก็พอประมาณขึ้นอยู่กับความพอใจของคนทำ แม้จะทำการผลิตแบบใหม่แต่ยังดูมือ ดูวัน ตามหลักการหาเมื่อจันทร์ วันดี อยู่ และเมื่อได้กำหนดแน่นอนแล้วก็จะพากันไปปลูก โดยแบ่งหน้าที่กันทำ ซึ่งเริ่มที่คนหว่านปุ๋ยรองพื้น ทำหน้าที่หว่านปุ๋ย สูตร 15-15-15ลงบนแปลงให้ทั่วแปลง แล้วกลุ่มผู้ชายที่แข็งแรงจะใช้ขอคราดมาคราดมาคราดเกี่ยวดึงกลับไป กลับมาบนแปลง เพื่อเป็นการปรับหน้าดินเสมอ และพรวนดินให้ปุ๋ยคลุกเคล้ากับดิน ต่อจากนั้นกลุ่มผู้หญิงก็จะทำการปลูกโดยการนำหัวหอมแดงที่เตรียมไว้มาปักจิ้มลงบนแปลงที่ผ่านการคราดมาแล้วโดยให้มี

ระยะห่างระหว่างต้น ระหว่างแถวประมาณ 15X20 ซม. ตามลำดับเสร็จแล้วก็รอจนกว่าต้นหอมแดงจะมีความยาวประมาณ 3-4 ซม.ถึงจะมาทำการฉีดพ่นยาและให้ปุ๋ยดูแลเป็นอย่างดี

ในช่วงนี้เริ่มมีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นถึง 2 – 3 ครั้งต่อปีเพาะปลูก ซึ่งการปลูกหอมแดง และผักกาด หรือกะหล่ำปลี เป็นพืชที่มีอายุสั้น ซึ่งการปลูกหอมแดงมีอายุประมาณ 45 – 60 วัน หลังการเก็บเกี่ยวภายในเดือนสิงหาคม เกษตรกรมักจะปลูกผักกาดขาวปลี หรือไมก็กะหล่ำปลีต่อ อีกทีหนึ่ง โดยส่วนมากนิยมปลูกโดยการไ้ต้นกล้า แต่ถ้าต้นปี (ประมาณต้นเดือนพฤษภาคม) เกษตรกรปลูกผักกาดขาวปลี หรือกะหล่ำปลี กลาง ๆ เดือน กรกฎาคม ก็สามารถเก็บเกี่ยวได้แล้ว เกษตรกรก็สามารถทำการปลูกพืชรอบสองได้อีก ส่วนมากมักจะปลูกถั่วเหลือง ถั่วแดง หรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้มีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นและคุ้มค่า

ต้นทุนในการผลิตพืชเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2530

ต้นทุน/ ค่าใช้จ่ายในการปลูกผักกาดขาวปลี ต่อ 1 ไร่

1. ค่าไถไร่	105 บาท
2. ค่าเมล็ดพันธุ์ 2 กระป๋องX270	540 บาท
3. ค่าปุ๋ย 2 กระสอบX250	500 บาท
- รองพื้น สูตร 15-15-15 1 กระสอบX 250 บาท	
- ปุ๋ยรอบ2 และรอบ 3 15-15-15 1 กระสอบ X 250 บาท	
4. ค่ายาฆ่าแมลง 2 ชุต X250	500 บาท
- ยาไซเปอร์ ขนาด 500 cc ราคา 150 บาทX2	
- ยาฟอสตริน ขนาด 1,000 cc ราคา 100 บาทX2	
รวม	1,645 บาท

ผลผลิตที่ได้รับ ประมาณ 4,000 – 6,000 กิโลกรัม ราคาขายขณะนั้น ประมาณ 2 – 4 บาท

ผลตอบแทนที่ได้ประมาณ 8,000 – 24,000 บาท / ไร่

ต้นทุน/ ค่าใช้จ่ายในการปลูกกะหล่ำปลี ต่อ 1 ไร่

1. ค่าไถไร่	105 บาท
2. ค่าเมล็ดพันธุ์ 2 กระป๋องX380	760 บาท
3. ค่าปุ๋ย 2 กระสอบX 250	500 บาท
- ปุ๋ยรองพื้น สูตร 15-15-15 1 กระสอบ X 250 บาท	
- ปุ๋ยรอบ 2 ,3 สูตร 16-20-0 1 กระสอบ X 250 บาท	
4. ค่ายาฆ่าแมลง 2 ชุตX 250	500 บาท
- ยาไซเปอร์ ขนาด 500 cc ราคา 150 บาทX2	
- ยาฟอสตริน ขนาด 1,000 cc ราคา 100 บาทX2	
รวม	1,865 บาท

ผลผลิตที่ได้รับประมาณ 3,000 – 5,000 กิโลกรัม ราคาขายขณะนั้น ประมาณ 3 – 5 บาท

ผลตอบแทนที่ได้ประมาณ 9,000 – 25,000 บาท / ไร่

ต้นทุน/ ค่าใช้จ่ายในการปลูกหอมแดง ต่อ 1 ไร่

1. ค่าไถไร่	105 บาท
2. ค่าพันธุ์หอม 300 ก.ก.X 4-5 บาท	1,200 – 1, 500 บาท
3. ค่าปุ๋ย 3 กระสอบ X 250	750 บาท
- ปุ๋ยรองพื้น สูตร 15-15-15 1 กระสอบX250บาท	
- ปุ๋ยรอบ 2,3 สูตร 16-20-0 2 กระสอบ X250 บาท	
4. ค่ายาฆ่าแมลง และอาหารเสริม	450 บาท
- ยาฟูลิดอน 50บาท X 2 ชุด	
- ยาอะซีแม็ก กิโลกรัมละ 50 บาท X2	
- ปุ๋ยเกรตตราหีทอง กล่องละ 25 บาท X 4	
- ฮอร์โมนต่าง	

รวม

2,505 – 2,805 บาท

ผลผลิตที่ได้รับประมาณ 3,000 – 5,000 กิโลกรัม ราคาขายขณะนั้นประมาณ 4 – 5 บาท

ผลตอบแทนที่ได้ประมาณ 12,000 – 25,000 บาท / ไร่

การพัฒนาการเกษตรของพืชเศรษฐกิจบนพื้นที่เกษตรไหล่งปงเป็นไป ตามความต้องการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) ซึ่งเป็นผลมาจาก การเข้ามาแนะนำส่งเสริมการทำการเกษตรแผนใหม่ของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และห้างร้านเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตร ประกอบกับถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นทำให้การคมนาคมติดต่อกันระหว่างอำเภอเป็นไปด้วยความสะดวก พร้อมกันนั้นความชำนาญในการทำการเกษตรของเกษตรกรที่ได้ลองผิดลองถูกมาเป็นระยะหนึ่งแล้ว ทำให้มีความรู้ และเข้าใจในการทำการเกษตรแผนใหม่มากยิ่งขึ้น การที่เกษตรกร มีโอกาสเข้ารับการอบรม และได้รับการส่งเสริมและแนะนำการทำการเกษตรแผนใหม่จากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ นักวิชาการต่างๆ ทำให้มีความรู้ใหม่ๆ ที่ถูกวิธี ประกอบกับประสบการณ์ที่สั่งสมมา ทำให้เกษตรกรรู้จักจัดการ วางแผนในการทำการเกษตรอย่างมีระบบมากขึ้น โดยในแต่ละรอบปีการผลิตจะมีการปลูกพืชหลายชนิดหมุนเวียน หลาย ๆ ครั้งในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า และที่สำคัญเป็นการสร้างรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำให้แก่เกษตรกร เทคโนโลยี สมัยใหม่ต่างๆ ที่เกษตรกรนำมาใช้ก็มีตั้งแต่การคัดสรรพันธุ์พืช การเสาะแสวงหาพันธุ์พืชที่ตลาดต้องการ และเหมาะสมกับพื้นที่มาเพาะปลูก และการเร่งผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ย ใช้สารเคมีก็เพิ่มความรุนแรง และเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ

พื้นที่เกษตรไหล่งปงได้มีการพัฒนาการทำการเกษตรแผนใหม่อย่างเต็มตัว จะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านรู้จักการคัดสรรพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับดินในพื้นที่เกษตรไหล่งปง และการเลือกพันธุ์ที่ตลาดต้องการ และกล้าที่จะกู้ยืมเงินมาลงทุนจากสหกรณ์นิคม มากขึ้นประกอบกับทางสหกรณ์ และ

หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนด้วย ทำให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแผนใหม่กันมากขึ้น พร้อมทั้งมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกอย่างกว้างขวาง และมีการเร่งผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลง กันเป็นอย่างมาก และการทำการเกษตรเพื่อการขายจึงเกิดขึ้นที่พื้นที่การเกษตรโหล่งปงอย่างเต็มตัว มีการเลือกพืชเศรษฐกิจที่มีอายุสั้นให้ผลตอบแทนในเวลาอันสั้น มาปลูกเพื่อขยายการผลิตออกโดยการปลูกพืชหมุนเวียนหลาย ๆ ชนิด หลาย ๆ รอบในปีหนึ่ง ๆ อย่างเช่น แปลงนี้ปลูกหอมแดงก่อน หลังเก็บเกี่ยวหอมแดงแล้ว ก็ปลูกผักกาดขาวปลีต่อ หรือแปลงนี้ปลูกผักกาดขาวปลีก่อนหลังเก็บเกี่ยวแล้ว ก็ปลูกกะหล่ำปลีต่ออีกรอบ ซึ่งวงจรชีวิตพืชเศรษฐกิจหลักของพื้นที่การเกษตรโหล่งปง เป็นดังนี้

1. หอมแดงจะมีวงจรอายุ อยู่ประมาณ 45 – 60 วัน
2. ผักกาดขาวปลี จะมีวงจรอายุ อยู่ ประมาณ 55 – 70 วัน
3. กระหล่ำปลี จะมีวงจรอายุ อยู่ประมาณ 65 – 80 วัน

ตารางที่ 3 : ระบบพืชในพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง

พืชที่ปลูก / เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
หอมแดง					←	→	←	→	←	→		
ผักกาดขาวปลี					←	→	←	→	←	→		
กะหล่ำปลี					←	→	←	→	←	→		
ข้าวโพด						←	→					

“เมื่อก่อนปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด ปีหนึ่งก็เอียะได้อย่างเดียว

พอมาย้ายปลูกหอมแดง ปลูกผักปีหนึ่งก็ปลูกได้ 2-3 รอบ”³⁵

(เมื่อก่อนปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด ปีหนึ่งทำได้อย่างเดียว พอมาย้ายปลูกหอมแดง ปลูกผัก ปีหนึ่งก็สามารถปลูกพืชผักได้ 2 – 3 รอบต่อปี)

“หอมแดงใช้เวลาทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มเตรียมดิน – ปลูก จนหลัก

ก่อนประมาณ 2 – 3 เดือนปลูกหอมแดง ไร่หนึ่ง ได้หอม 5,000 – 6,000

กิโล ราคาสมัยนั้น กิโลกรัม รว 3 – 5 บาท ปลูกหอมแดง 4 – 5 ไร่

ก็ได้เงินเป็นแสนแล้ว”³⁶

³⁵ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยทอง สมยศ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

³⁶ สัมภาษณ์พ่ออุไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

(หอมแดงใช้เวลาทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มเตรียมดิน – ปลุก จนถอนประมาณ 2 – 3 เดือนปลุกหอมแดง ไร่หนึ่งให้ ผลผลิตหอมแดง 5,000 – 6,000 กิโลกรัม ราคาสมัยนั้น กิโลกรัมละ 3 – 5 บาท ปลุกหอมแดง 4 – 5 ไร่ ก็ สามารถทำเงินให้เป็นแสนแล้ว)

“สมัยปลุกข้าวโพด ไร่หนึ่งก่อดำเงิน อยู่ ราว ๆ 3,000 – 4,000 บาท พอมาปลุกผัก ปลุกกะหล่ำ ไร่หนึ่ง ได้ผัก 5,000 - 6,000 ก.ก. ราคา ก่อ อยู่ดี 2 – 5 บาท ไร่หนึ่งก่อดำเงินอยู่ 15,000 – 20,000 บาท ส่วน หอมแดง ไร่หนึ่งก่อดำเงินอยู่ ราว ๆ 5,000 – 6,000 ก.ก. ราคา ก่อ ประมาณ 3 – 5 บาท ไร่หนึ่ง ก่อดำเงิน 15,000 – 30,000 บาท”³⁷

(สมัยปลุกข้าวโพด ไร่หนึ่งได้เงิน อยู่ ราว ๆ 3,000 – 4,000 บาท พอมาปลุกผัก ปลุกกะหล่ำ ไร่หนึ่ง ได้ผัก 5,000 - 6,000 ก.ก. ราคาประมาณ 2 – 5 บาท ไร่หนึ่งก่อดำเงินอยู่ 15,000 – 20,000 บาท ส่วนหอมแดง ไร่หนึ่งได้น้ำหนัก อยู่ ราว ๆ 5,000 – 6,000 ก.ก. ราคาประมาณ 3 – 5 บาท ไร่หนึ่งได้เงิน 15,000 – 30,000 บาท)

เชื้อหอมแดง ตอนแรก ไปเอาที่บ้าน ต้าหลุก อ.ฮอด มาปลุก ต่อมาก่อไปเอาที่หละปูน แล้วตอนหลังไปเอาที่ลับแลมาปลุกก่อดำเงิน ผลผลิตดี มีคนเอาเชื้อจากลับแลมาปลุกทำงาโต้งก่อนแล้วถึงเอาไปปลุกที่ โหล่งปงแหวก ปรากฏว่าหอมลับแลสองก่อดำเงินดีกว่าลับแลหนึ่ง หัวก่อดำเงิน แดงก่อดำเงิน แล้วบ่ก่อดำเงิน ส่วนมากจะเป็น หอม สาม หอมสี่ พ่อค้าชอบได้ราคาดี ดังนั้นคนโหล่งปงจึงนิยมปลุกหอมลับแลสองก่อดำเงิน จนมาถึงปัจุบัน”³⁸

(เชื้อหอมแดง ตอนแรก ไปเอาที่บ้านท่าหลุก อ.ฮอด มาปลุก ต่อมาได้ย้ายไปเอาที่บ้านโหล่งลำพูน แล้วตอนหลัง ไปเอาที่ อ. ลับแลมาปลุกก็ ให้ผลผลิตต่อไร่สูง มีคนเอาเชื้อจากลับแลมาปลุกที่นาในฤดูหนาวก่อนแล้วถึงเอาไป ปลุกที่โหล่งปงในฤดูฝน ปรากฏว่าหอมลับแลสอง(เพราะปลุกเป็นครั้งที่ สอง)ให้ผลผลิตมากกว่าลับแลหนึ่ง (นำจาก ลับแลมาปลุกที่พื้นที่โหล่งปงเลย) หัวใหญ่ สีแดงเข้ม และไม่กองเป็นกระจุกด้วย ส่วนมากก่อดำเงินก็จะมี อยู่ประมาณ 3 – 4 หัวเท่านั้น พ่อค้าชอบได้ราคาดี ดังนั้นคนโหล่งปงจึงนิยมปลุกหอมลับแลสองก่อดำเงิน จนมาถึงปัจจุบัน)

³⁷ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยเปี้ย สมวธา อายุ 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

³⁸ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

รูปที่ 13 : ภาพแปลงหอมแดงในพื้นที่ทางการเกษตรโหล่งปง

ปัจจัยในการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจของเกษตรกรโหล่งปง

ชุมชนได้มีปัจจัยเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต จากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่เน้นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยเน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อขาย ทำให้มีการผลิตอย่างเข้มข้นใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากมายไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ตลอดจนการใช้เทคโนโลยี เช่น รถไถ เครื่องท่อนแรงต่างๆ เพื่อให้สามารถขยายพื้นที่ในการผลิตได้มากขึ้นและทำการผลิตได้ในปริมาณมาก และปลูกพืชเศรษฐกิจที่หลากหลายยิ่งขึ้น

ในการเลือกพืชเศรษฐกิจในการปลูกของเกษตรกรชาวโหล่งปง จากการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุ หรือปัจจัยเงื่อนไขของเกษตรกรแต่ละราย ซึ่งใช้แรงงาน ทุน วิธีการปลูกการดูแลหลังการปลูกที่แตกต่างกัน การเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละตัวจึงเกี่ยวข้องกับแรงงาน และทุนของเกษตรกรในแต่ละรายด้วย นอกจากนี้ในการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจในแต่ละปี เกษตรกรก็จะเลือกปลูกพืชตามแนวโน้มของตลาดในปีที่ผ่านมา และราคาพืชผักในแต่ละปีเป็นหลัก

ภายใต้เงื่อนไขที่กล่าวมาแล้วเกษตรกรรายย่อยที่มีแรงงานและทุนน้อยก็มักจะเลือกปลูกพืชที่ให้การดูแลหลังการปลูกไม่มากนัก อย่างเช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หรือฟักทองเป็นต้น ส่วนเกษตรกรที่พอจะมีทุน และแรงงานอยู่บ้างก็มักจะเลือกปลูกพืชที่มีอายุในการเก็บเกี่ยวสั้นๆ ถึงแม้

วิธีการปลูกการดูแลหลังการปลูกจะยุ่งยากก็ตามอย่าง เช่น หอมแดง ผักกาดขาวปลี เหตุผลที่เกษตรกรเลือกปลูกก็เพราะเป็นพืชที่มีอายุสั้นให้ผลผลิตเร็วและสามารถใช้ที่ดินได้อย่างเข้มข้น 2 – 3 ครั้งในการเพาะปลูกในแต่ละปี ดังเหตุผลที่ครูเกษม ตาปัญญา ได้พูดให้ฟังในคราวที่ไปพูดคุยว่า

“กานปลูกหอมแดง ถึงแม้ว่ากานปลูกมันจะยุ่งยาก ใช้นุ้ ใช้นุ้แรงงานนั้ แต่อายุมันสั้นเพีย้ง 45-60 วันก็เห็นผลแล้ว ถึงจะได้ กัไรต่อไร่น้อย แต่หากอ่ยังมีโอกาสแก้ตัว สามารถปลูกผัก หรือ ปลูกหอมขั้รอบสอง รอบสาม ได้อยู่ ถ้าปลูกข้าวโพดปีหนึ่งก่ปลูก ได้ครั้งเดียว ผลผลิตที่ได้ต่อไร่น้อย ราคาถูก อย่งใด มันดิ้ง สู้ปลูกหอมบ่ได้”³⁹

(การปลูกหอมแดง ถึงแม้ว่าขั้นตอนการปลูกมันจะยุ่งยาก ใช้นุ้ ใช้นุ้แรงงานมาก แต่อายุของมันสั้นเพีย้ง 45-60 วันก็เห็นผลแล้ว ถึงจะได้กัไรต่อไร่น้อย แต่เราก้ยังมีโอกาสแก้ตัว สามารถปลูกผัก หรือ ปลูกหอมแดงขั้รอบสอง รอบสาม ได้อีก ถ้าปลูกข้าวโพดในรอบหนึ่งปีก็ปลูกได้เพียงครั้งเดียว ผลผลิตที่ได้ต่อไร่น้อย ราคาถูก อย่งไรเสีย มันก็ไม่สามารถสู้ปลูกหอมแดงได้หรอก)

“จากการออกสำรวจและศึกษาของข้าเจ้าเยยะให้อู้ว่าช่วงหน้าฝน ดั้ อื่นบ่สามารถจะปลูกหอมแดงได้ มีกัดีไหล่งปงเพีย้งดีเดียวดั้ สามารถปลูกหอมแดงได้ หอมแดงจากฝางแม้อย่างออกหลังไหล่ง ปงจาดนั้ ถ้าเขาปลูกแล้วดูแลมันอย่งดีผลผลิตมันดี เขามีโอกาส ดีกว่าหน้าแล้ง ซึ่งหน้าแล้งหอมแดงมันสามารถปลูกได้ทุกดั้ บ่ว่าจะ เป็ฝาง แม้อยล่ปูนเป็ปลูกได้หมด ดั้ั้นราคามันจึงบ่แพง และมีปัญหาคูปี ”⁴⁰

(จากการออกสำรวจและศึกษาด้วยตัวเองทำให้ทราบว่ช่วงหน้าฝน พื้นที่อื่นไม่สามารถจะปลูกหอมแดงได้ มีแต่ พื้นที่ไหล่งปงเพีย้งแห่งเดียว หอมแดงไหล่งปงจะให้ผลผลิตก่อนอำเภอฝางและแม้อย ถ้าหากเราปลูกแล้วดูแลมัน อย่งดี ผลผลิตก็จ่ดี เราก้มีโอกาสดีกว่าหน้าแล้ง ซึ่งหน้าแล้งหอมแดงสามารถปลูกได้ทุกพื้นที่ ไม่ว่จะเป็นที่ฝาง แม้อย หรือลำพูนเขาสามารถปลูกได้หมด ดั้ั้นราคามันจึงไม่แพง และมีปัญหาคูปี)

“ การเลือกปลูกผัก อะหยันั้นคนบ้านเฮาก่อเลือกตามราคาใน หอ้งตลาดในแต่ละปี อย่งเช่นปีนี้ผักกาดราคาดีก่อก่อนปลูก ผักกาด ปีนี้กะหล่ำราคาดี เขาก่อปลูกกะหล่ำ ส่วนหอมแดงก่ปลูก กั้นเกือบก่คนก่เพราะมันเป็อาชีพอ่ เขามีความอู้ดีจะเยยะ จะทำ แล้วก่าเกยได้เงินกับมันจะละมันก่บ่ได้ แถมหมอย่งหนึ่งมัน

³⁹ สัมภาษณ์ ครูเกษม ตาปัญญา อายุ 53 ปี บ้านช่างเค้ง

⁴⁰ สัมภาษณ์ นางรชนีพร ศรีโสดา อายุ 45 ปี บ้านกลางทุ่ง

ก่อนเป็นพืชที่มีอายุสั้น ปีไหนราคาไม่ดี เขาก็ยังมีโอกาสปลูกผัก
อย่างอื่นทดแทนได้ทันทั่วทั้งปี ถึงมันจะเป็นพืชที่ใช้ทุน และแรงงาน
หนักก็ตาม”⁴¹

(การเลือกปลูกผัก อะไรนั้นคนบ้านเรามักเลือกตามราคาในท้องตลาดในแต่ละปี อย่างเช่นปีนี้ผักกาดราคาดีก็พากัน
ปลูกผักกาด ปีนี้กะหล่ำราคาดี เราก็มักปลูกกะหล่ำ ส่วนหอมแดงปลูกกันเกือบทุกคนก็เพราะมันเป็นอาชีพ เรามี
ความรู้ในการปลูกหอมแดงเป็นอย่างดี แล้วก็เคยได้เงินกับมันจะไม่ปลูกก็อย่างไรอยู่ และอีกอย่างหนึ่งมันก็เป็นพืช
ที่มีอายุสั้น ปีไหนราคาไม่ดี เราก็มักมีโอกาปลูกผักอย่างอื่นทดแทนได้ทันทั่วทั้งปี ถึงมันจะเป็นพืชที่ใช้ทุน
และแรงงานมากก็ตาม)

ความอุดมสมบูรณ์ของดินในไหล่งปง

**“คนเขาจะต้องก้านอะหย้งหนัก มีดีเยยะ มีดีกิน
มีบ้านมีจอง แล้วก็มีสตาบ์ทำบุญ แบ่งวัดแบ่งวา จ้างนี้ได้อีกก่อนแล้ว”**

(คนเราจะต้องการอะไรมากมาย แค่นี้ที่ทำกินมีบ้านอยู่อาศัย แล้วมีเงินไว้ทำบุญ มีเงินร่วมบริจาค
สร้างวัด ทำนุบำรุงศาสนาบ้าง ในช่วงชีวิตนี้ ทำได้เท่านี้ก็มากพอแล้ว)

คำบอกเล่าของผู้มากด้วยอายุมักจะเปรยให้ได้ยินอยู่บ่อย ๆ ในงานบุญ จากคำบอกเล่านี้ มัน
ทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนของตัวตนของคนที่ใช้ชีวิตและการใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าตามแบบฉบับที่เป็น
หลังจากที่ชาวไร่ได้ต่อสู้มานานพอสมควร ชีวิตที่ล้มลุกคลุกคลานชนิดที่ว่า “ตุ๊กล้า ตุ๊กเหลื่อ” ก็มาสู่
สุขสำราญกันถ้วนทั่ว ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ชาวไร่ได้กินอิ่ม นอนอุ่น มีหลายประการ เท่าที่ได้ฟัง
ข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ผ่านชีวิตตอนนั้นมาแล้ว พอจะแยกแยะได้ดังนี้

1. ความขยันเอาใจใส่ดูแลพืชผักของตนเอง เนื่องจากการสะสมประสบการณ์มาอย่าง
มากมายแล้วย่อมแก้ไขปรับปรุงได้ง่ายและด้วยความเอื้อเฟื้อเพื่อนำใจต่อกันระหว่างญาติพี่น้อง
น้องชาวไร่ด้วยกันที่มีการบอก การแนะนำสิ่งที่ดี ๆ ต่อกัน
2. ดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวย แผ่นดินไหล่งปงเหมือนแผ่นดินทอง ไม่ว่าจะนำพืชผักอะไร
ปลูกลงไป ก็จะมีเจริญงอกงามรวดเร็วได้ผลเกินคาด แมลงศัตรูพืชก็แทบจะไม่มี ดังนั้น
การใช้ปุ๋ย ใช้ยากก็ใช้ในอัตราที่น้อยมาก
3. ต้นทุนการผลิตต่ำ ไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ย หรือยาฆ่าแมลง ตลอดจนเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ราคา
ก็ถูก ค่าจ้างแรงงานก็ต่ำ ประกอบกับสถานที่อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นภายในอำเภอ หรือ
แม้แต่ภายนอกอำเภอก็ยังไม่มีมีการปลูกพืชผักมากมายอย่างปัจจุบัน

⁴¹ สัมภาษณ์นายหนัว แก้วประเสริฐ อ่างแล้ว

4. การตลาด และการส่งเสริม เมื่อพืชผักไหล่งปงให้ผลผลิตดี และมีพื้นที่กว้างขวาง จึงง่ายต่อการส่งเสริม และพ่อค้าคนกลางก็ยอมให้ความสนใจเข้ามาหาซื้อถึงในสวน ในไร่ เพราะนั่นหมายถึงกำไรเป็นกอบ เป็นกำของเขาด้วย
- ดังนั้นชาวไร่ไหล่งปงจึงมีความสุขแบบที่เคยได้รับพรจากคนเฒ่า คนแก่เวลาไปดำหัวปีใหม่
- ที่ว่า “หลักก่อนขอหื้อได้เงินหมื่น ดินก่อนขอหื้อได้เงินแสน”

การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ไหล่งปง

การทำการเกษตรในพื้นที่ไหล่งปง ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2540 ถือว่าเป็นยุคทองอย่างแท้จริง จากเดิมชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อกินเพื่อใช้ ก็พัฒนาสู่การทำเกษตรเพื่อการขาย และการพัฒนาการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่เกษตรไหล่งปงได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นผลจากการส่งเสริมการทำการเกษตรแผนใหม่ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบกับประสบการณ์ที่สั่งสมของเกษตรกรทำให้เกิดความชำนาญในการทำการเกษตรและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจก็ได้รับการพัฒนา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาและขณะเดียวกันก็เป็นตัวเสริมให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จด้วย

การพัฒนาการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการขายสู่ตลาดโลกของพื้นที่เกษตรไหล่งปง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์แล้วถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพอจะแยกประเด็นได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ , การขยายพื้นที่
2. การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต
3. การเปลี่ยนแปลงด้านการตลาด

การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ไหล่งปง : ด้านเศรษฐกิจ ,การขยายพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของชาวเกษตรกรไหล่งปงสืบเนื่องมาจากการพัฒนาด้านการเกษตรของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม ดำเนินการไปควบคู่กับการพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำ โดยมีเป้าหมายหลักให้ชาวบ้านมีที่ดินทำกินถาวร ไม่ไปบุกเบิกป่าเพิ่ม มีแหล่งน้ำในการเกษตร และสามารถเพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่ และการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่นเพื่อยกระดับมาตรฐานชีวิตและรายได้ให้ดีขึ้น

การก่อสร้างขั้นบันไดดิน(Bench Terrace) คือรูปแบบการพัฒนาที่ดินที่ได้รับการส่งเสริมมากที่สุด ทางโครงการฯ มีสมมติฐานว่า การทำไร่ของชาวบ้านเป็นการทำไร่เลื่อนลอย ก่อให้เกิดการชะล้างทำลายหน้าดิน และการทำลายป่า ถ้าสามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มีสภาพเป็นเกษตรแบบถาวร มีระบบการป้องกันชะล้างพังทลายของหน้าดินและบำรุงดินเป็นอย่างดี และออกเอกสาร

สิทธิ์ที่ดินทำกินได้ ชาวบ้านจะมีความมั่นใจในการพัฒนาพื้นที่ที่ตนถือครองอยู่ และไม่ละทิ้งที่ดินที่ได้รับการทำขึ้นบันไดดิน เข้าไปบุกกรุกทำลายป่าเพิ่มเติมอีก

การดำเนินงานในการก่อสร้างขึ้นบันไดดิน จะมีรูปแบบ ดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่ร่วมกันระหว่างกรมป่าไม้ และกรมพัฒนาที่ดิน
2. สำรวจและออกแบบก่อสร้างขึ้นบันไดดิน ทำแผนที่ขอบเขต แผนที่ระดับ และจำแนกสมรรถนะของดิน
3. ประชุมชี้แจงเกษตรกรเจ้าของพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อการสร้างขึ้นบันไดดิน
4. ก่อสร้างขึ้นบันไดดิน โดยสถานีพัฒนาที่ดินเชียงใหม่ กรมพัฒนาที่ดิน วางแนวระดับตามที่ออกแบบไว้และควบคุมการก่อสร้าง โดยจ้างแรงงานจากเกษตรกรเจ้าของพื้นที่ และเกษตรกรอื่นในพื้นที่นั้น ๆ คิดค่าแรงเฉลี่ยไร่ละ 2,014 บาท
5. ทำการปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยหมัก และทำแปลงสาธิตระบบการปลูกพืชในพื้นที่ขึ้นบันไดดิน โดยมีระบบการปลูกพืชดังนี้ ข้าวไร่ สลับกับถั่วลิสง หรือถั่วเหลือง/ข้าวโพดสลับกับถั่วลิสงหรือถั่วเหลือง และปลูกถั่วเขียว ถั่วดำ และถั่วเหลืองแดงหลวงตามเป็นพืชครั้งที่สอง
6. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ก่อสร้างขึ้นบันไดดิน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 โครงการฯ ได้พยายามผลักดันให้ชาวบ้านเพิ่มผลผลิตข้าวด้วยการเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าว จากพันธุ์พื้นเมืองไปเป็นพันธุ์ข้าว กข. โดยมีการจัดทำแปลงสาธิต แนะนำวิธีการปลูกข้าวเป็นแถวเป็นแนว จัดแข่งขันการปลูกข้าวในแปลงนาสาธิต เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านหันมาเปลี่ยนพันธุ์ข้าวและปรับเทคนิคในการทำนาของตนจากคำบอกเล่าของพ่ออินคำ นิปุณะ ที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นอย่างชัดเจน

“ตอนนั้น ป้อเป็นผู้ช่วยป้อหลวงได้เข้าประชุมแล้วก็เข้ารับอบรมการปลูกข้าวสาธิต เป็นการสอนหื้อปลูกข้าวเป็นแถวเป็นแนว เพื่อง่ายต่อการดูแลและเป็นการเพิ่มผลผลิตป้อปีกมาถึงบ้านก้อบอกแม่ง่าว(แม่จันทร์ทา) ว่าจะปลูกข้าวแปลงสาธิต คีนั่นคีนี่สูง ป้อนั่งขอเชือกห่ากั้น 25 เซนติเมตร ตกเช้าก้อไปปลูกข้าวสองคนกับแม่ง่าว โดยเอาเชือกดี๊ซอดทั้งคีนมาถึงแล้วก้อปลูกข้าวตามขอเชือกดี๊ทำเครื่องหมายไว้ ป้อเป็นคนไจเย็น แต่แม่ง่าวเป็นคนไจฮ้อน ปลูกไปได้สักน้อยแม่ง่าววัดแถวบ่ซื่อ ป้อก้อว่าปักหลักใหม่แถวบ่ซื่อ ไซ้แม่ง่าวปักหลักอยู่หันเมื่อใดแถวก้อบ่ซื่อ แม่ง่าวไซดก้าเชือกคว่าง ป้อก้อไซดก้อเลยคร้านเล่นบ่ปลูกบ่เบิกสักก้า”⁴²

⁴² คำบอกเล่าของพ่ออินคำ นิปุณะ อ่างแล

(ตอนนั้น พ่อเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้เข้าประชุมและเข้ารับอบรมการปลูกข้าวสาริต เขาสอนให้ปลูกข้าวเป็นแถวเป็นแนว เพื่อง่ายต่อการดูแลและเป็นการเพิ่มผลผลิต พ่อกลับมาถึงบ้านได้บอกกับแม่จันทร์ทา ว่าจะปลูกข้าวแปลงสาริต คั้นนั้นทั้งคั้น พ่อหนึ่งมัดเชือกห่างกัน 25 เซนติเมตร พอถึงตอนเช้าก็ไปปลูกข้าวสองคนกับแม่จันทร์ทา โดย การเอาเชือกที่มัดทั้งคั้นมาดึงแล้วปลูกข้าวตามรอยมัดของเชือกที่ทำเครื่องหมายไว้ พ่อเป็นคนใจเย็น แต่ แม่จันทร์ทาเป็นคนใจร้อน ปลูกไปได้นิดหน่อยแม่จันทร์ทาวัดแถวไม่ตรง พ่อก็บังคับให้วัดใหม่แถวไม่ตรง ทำแบบนี้อยู่นานสองนานแถวข้าวก็ยังไม่ตรงแม่จันทร์ทาโมโหทั้งเชือกกลง พ่อก็โมโหก็เลยไม่ได้ปลูกข้าวสาริตตามที่ตั้งใจไว้)

นอกจากการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวแล้ว ทางเจ้าหน้าที่ยังส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ปุ๋ยเคมี ทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับนารายแปลง โดยใช้วิธีการรับสมัครตัวแทนชาวบ้านที่จะเข้าร่วมทดลองการใช้ปุ๋ย พร้อมให้คำแนะนำการเตรียมแปลง วิธีการใช้ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับชนิดของดิน และระยะของการเพาะปลูก

ด้านการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ เดิมชาวบ้านจะปลูกถั่วเหลืองพันธุ์เก่า หอมแดง หอมขาว งา ข้าวโพด เพื่อการค้าอยู่แล้ว โดยมากจะเป็นการปลูกในแปลงนาหลังฤดูเก็บเกี่ยว และพื้นที่ไร่รอบ ๆ บ้าน ไม่มีการใช้ปุ๋ย ยา หรือสารเคมีเข้าช่วย ทว่ามาถึงยุคนี้ หน่วยงานด้านการเกษตรที่ทำงานอยู่ภาคใต้โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มได้ตอบสนองนโยบายในการผลิตถั่วเหลืองเพื่อการบริโภคในประเทศ ตามแนวโน้มของความต้องการในการบริโภคถั่วเหลืองที่เพิ่มขึ้นในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 – 2529) โดยใช้พื้นที่ปฏิบัติงานโครงการเป็นพื้นที่เป้าหมายในการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองพันธุ์ใหม่ คือ สจ.4 สจ.5

“รัฐบาลกำลังสนใจในการเพิ่มผลผลิตถั่วเหลืองให้มีปริมาณผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยหือมีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ เช่น ส่งเสริมหือเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ใหม่ที่มีประสิทธิภาพดีกว่าพันธุ์เก่า สนับสนุนหือใช้ปุ๋ย เชื้อจุลินทรีย์ สนับสนุนหือเกษตรกรหาเงินทุนเพื่อนำมาซื้อปัจจัยในการผลิตและปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตอย่างเพียงพอ...โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม ได้มอบหมายให้คณะทำงานเร่งรัดเพิ่มผลผลิตพืชไร่ จัดทำแผนและการดำเนินงานการเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตพืชไร่ เพื่อให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นจากที่เคยได้มาก่อน”⁴³

จากข้อมูลอย่างเป็นทางการของโครงการฯ ที่ได้สำรวจพื้นที่ปลูกถั่วเหลืองในเขตดำเนินการโครงการ เมื่อ ปี พ.ศ. 2524 พบว่า มีพื้นที่การปลูกอยู่เพียง 2,149 ไร่ พอถึงปี พ.ศ. 2528 ขยายพื้นที่ปลูกออกไป 5,531 ไร่ ในปี พ.ศ. 2529 พื้นที่เพาะปลูกถั่วเหลืองขยายเป็น 8,486 ไร่ และเมื่อสิ้นสุดปี พ.ศ. 2531 พื้นที่ปลูกถั่วเหลืองทั้งหมดขยายตัวออกไปถึง 17,279 ไร่ หรือประมาณ

⁴³ สัมภาษณ์พ่อเปี้ย เจริญวงศ์ บ้านไร่ วันที่ 22 ส.ค. 2547

800% ภายในเวลาเพียง 7 ปี จนชาวบ้านเปรียบเปรยการลดลงของพื้นที่ป่า จากการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองของภาครัฐว่า “ถั่วมาป่าวอด”

แม้ว่าโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มจะได้ตระหนักว่า การลดลงของพื้นที่ป่าเป็นผลมาจากแนวทางของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของโครงการฯ แต่เอกสารบรรยายสรุปของอำเภอแม่แจ่ม เมื่อปี 2535 ก็ออกมายอมรับว่า การบุกรุกพื้นที่ป่าของอำเภอแม่แจ่ม เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากแนวทางการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจ

“รัฐบาลและเอกชนได้ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตรในรูปแบบของการเพิ่มผลผลิตการเกษตรแบบแผนใหม่ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีการเกษตรแบบพึ่งพา และเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชชนิดเดียวเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกษตรกรได้ทุ่มเทการปลูกพืชชนิดเดียวมากขึ้น ก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า ต้องการทุนและแรงงานเพิ่มขึ้น แต่ผลผลิตที่ได้จำหน่ายได้ในราคาต่ำทำให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกปี”⁴⁴

การปลูกผักกาดขาวปลี ปลูกกะหล่ำ ตลอดจนการปลูกหอมแดงในพื้นที่เกษตรไหล่งปง ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2540 ที่ผ่านมากษตรกรรายไหนกล้าที่จะลงทุนเกษตรกรคนนั้นก็ประสบผลสำเร็จเข้าทำนองที่ว่าทำมากได้มาก ทำให้เกิดการเลียนแบบกัน และเกษตรกรก็กล้าเสี่ยงเข้าสู่ระบบสินเชื่อกจากสหกรณ์นิคมกันมากขึ้น เพื่อการลงทุน เร่งผลผลิต ซึ่ง จากเดิมพื้นที่เกษตรไหล่งปงมีการปลูกพืชหลากหลายชนิดก็กลายมาเป็นหอมแดงเกือบ 80% ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลือก็จะปลูกผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลี และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพียงเล็กน้อย

ดังเช่นกรณีตัวอย่างของ นายนรินทร์ กุอ เป็นบุตรชายคนที่ 2 ในจำนวน พี่น้อง 4 คนที่เป็นชายล้วนของพ่ออุ้ยดวงจัน กุอ ได้แต่งงานกับนางนุช ในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งในช่วงเริ่มต้นครอบครัวค่อนข้างลำบาก ต้องดิ้นรนเป็นอย่างมากในการนำพาครอบครัว นายนรินทร์ เป็นคนที่ขยันขันแข็งเป็นคนหนักเอา เบาสู้ ก่อนที่จะมาทำการเกษตรในพื้นที่ไหล่งปง นายนรินทร์ ดิ้นรนเลี้ยงครอบครัวโดยการรับจ้างเลื่อยไม้ขาย และทำงานทุกชนิด

“ ตะก่อน คนบ้านเฮามันตู่ กมันยาก เงินมันหายาก สมัยบะอวหนุ่ม ๆ สอง คนกับอายริน ไปฮับจ้างเลื่อยไม้อยู่ ฮ้องแม่แทนปุ่น”⁴⁵

(สมัยก่อน คนบ้านเรามันยากจน เงินมันหายาก สมัย ที่อาหนุ่ม ๆ สอง คนกับนรินทร์ ไปรับจ้างเลื่อยไม้อยู่ ร้องห้วยแม่แทนปุ่น)

⁴⁴ บรรยายสรุปอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่, 2535:11

⁴⁵ สัมภาษณ์นายอากร ปิงกุล บ้านช่างเค็งบน วันที่ 10 เม.ย. 2548

“อาเอาบะอวารินตอนอายุ 17 ปี ส่วนบะอวารินอายุ 21 ปี อารอหื้อ บะอวารินผ่านการคัดเลือกเหยือกก่อน ตอนนั้นก่อดู ก๋อยาก อาก๋อบมีอะ หยัง บะอวารินก๋อบมีอะหยัง ตบมือเปล่าเข้าหากัน แต่งงานได้ 2 ปี ก๋อมมี น่องวิ เป็นดีเอ็นดูบะอวาริน ตอนนั้นเฮาตักต่องไปฮับจ้างเลื่อยไม้อยู่ฮ้อม อยู่ห้วย บ่อว่าจะเป็นห้วยหนองจิ้น ก่าห้วยหละควาย บ่อได้อยู่บ้านอยู่ จองสักเตี้ย หน้าฝนก๋อไปเยยะไฮ้โต๋ไหล่งปงตอนนั้น มีดีเยยะตักกันอยู่ 7 ไฮ้ แต่เป็นไฮ้ตะหลาย เยยะอะหยังบ่อไคได้ มันจิ้น ดีดีก๋อมมีแค่ 2 ไฮ้ เต่า อั้น”⁴⁶

(อาแต่งงานกับน่านรินทรตอนอายุ 17 ปี ส่วนน่านรินทรอายุ 21 ปี อารอให้ น่านรินทรผ่านการเกณฑ์ทหาร เสียก่อน ตอนนั้นลำบากมาก อาไม่มีอะไร น่านรินทรก็ไม่มีอะไรเหมือนกัน ตบมือเปล่าเข้าหากัน แต่งงานได้ 2 ปี ถึงมีน่องวิ เป็นที่น่าเห็นใจและสงสารน่านรินทรเป็นอย่างมาก ตอนนั้นเรายากจนมากต้องไปรับจ้างเลื่อยไม้อยู่ห้วย อยู่ดอย ไม่ว่าจะเป็นห้วยหนองจิ้น หรือห้วยหละควาย ไม่ค่อยจะได้กลับบ้านนาน ๆ หรอก หน้าฝนไปทำไร่ที่ไหล่งปง ตอนนั้น มีที่ทำกินอยู่ 7 ไร่ แต่เป็นไหล่งเขา ปลูกอะไรก็ไม่ค่อยจะได้ผลนักเพราะเป็นไหล่งเขาชันมาก ที่ดีก็มีแค่ 2 ไร่ เท่านั้น)

นายนรินทรเริ่มมาทำการเกษตรที่ไหล่งปงตั้งแต่ช่วงบุกเบิก โดยมีที่ทำกินอยู่ประมาณ 5 ไร่ แต่เป็นไร่บนไหล่งเขาที่ค่อนข้างชัน ไม่ค่อยเหมาะแก่การทำการเกษตรเท่าใดนัก และมีที่ทำกินอีกแห่งหนึ่ง ประมาณ 2 ไร่ รวมแล้ว นายนรินทร มีที่ทำกินประมาณ 7 ไร่ ด้วยความสงสารนายนรินทร และครอบครัว พ่ออุ๊ยปู่ย จาตา จึงแบ่งที่ทำกินให้อีก 2 ไร่ ตรงบริเวณไร่ป่าช้าเก่าลัวะ ต่อมานายนรินทรและน้อง ๆ ได้ช่วยกันบุกเบิกไร่ออกไปอีก ประกอบกับนายนรินทรได้นำไร่เนื้อที่ 2 ไร่ที่มีไปแลกที่ทำกินของพ่ออุ๊ยปู่ย คนบ้านป่าฝางที่อยู่ติดกับที่ทำกินที่ไร่ป่าช้าเก่าลัวะ และได้ซื้อที่ทำกินของนายหล้า คนบ้านช่างเคิงบนอีก 2 ไร่ จากการเก็บเล็ก ผสมน้อยบวกกับความอุตสาหะของนายนรินทรกับน้อง ๆ ทำให้สามารถขยายที่ทำกินออกไปเป็น 12 ไร่

และภายในปี พ.ศ. 2526 นายนรินทร มีโอกาส ซื้อที่ทำกินของนางดีบ จูแวนจำนวน 5 ไร่ ในราคาไร่ละ 3,500 บาท และภายในปีเดียวกันนั้น นางดี ลูกสาวของนางดีบ ได้มาขอขายไร่ให้อีก จำนวน 5 ไร่ ทำให้นายนรินทรต้องขายวัวล้อ(วัวที่ใช้เทียมเกวียน)คู่ทุกษ์ คู่ยาก คู่สุดท้ายที่เหลืออยู่ เพื่อนำเงินมาซื้อที่ทำกินของนางดี

และในปี พ.ศ. 2527 นายนรินทรได้เช่าที่ทำกินของพ่อปัน คนบ้านเดียวกัน เพื่อปลูกผักกาดขาวปลีและกะหล่ำปลี โดยในปีนี้นายนรินทรได้ปลูกผักกาดขาวปลี และกะหล่ำปลีทั้งที่ทำกินของตนเอง และที่เช่าของพ่อปัน ด้วยนิสัยที่กล้าได้กล้าเสียทำให้นายนรินทรประสบผลสำเร็จในการปลูกผักกาดขาวปลีและกะหล่ำปลี ได้เงินมากมาย จนเป็นเหตุให้นางนุชผู้เป็นภรรยาวิตกว่าจะมีผู้ร้ายจะมาจับตัวลูกสาวไปเรียกค่าไถ่ ทำให้นายนรินทรต้องแก้ปัญหาหนี้โดยการนำเงินที่มีไป

⁴⁶ สัมภาษณ์นางนุช กุอ อายุ 50 ปี บ้านช่างเคิงบน วันที่ 15 เม.ย. 2548

ซื้อรถยนต์ เพื่อให้ผู้คนคิดว่าตัวเองไม่มีเงิน เพราะนำเงินไปซื้อรถยนต์หมดแล้ว และภายในปีนี้ นายรินทร์ได้ขยายที่ทำกินอีกโดยการซื้อที่ทำกินของนางคำ จอมเมือง คนบ้านทัพ เป็นจำนวน 6 ไร่ ในราคาไร่ละ 5,000 บาท พอหมดหน้าฝน นายรินทร์ และภรรยาได้หันไปเป็นพ่อค้า แม่ค้า ขายผักสด และของกิน ของใช้ ในตอนเช้าของตลาดสดแม่แจ่ม และเป็นพ่อค้าส่งให้กับแม่ค้ารายย่อย ในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยไปรับของมาจากในเมือง

จากการเป็นคนขยัน และเป็นเกษตรหัวก้าวหน้า กล้าคิด กล้าทำ กล้าเสี่ยง ทำให้นายรินทร์ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก จนคนในหมู่บ้านยกให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการปลูกผักกาดขาวปลี และ กะหล่ำ

“ตะกอนเขาเยยะแต่ ก่อได้แต่ อากับบะอวรินจตุปี ว่าปลูกผักวันที่เต้า
โต เดือนไหน แล้วก่อเอามาเทียบกันว่าอันไหนผักจื๊วราคา แล้วก่อเอววัน
นั้นเป็นหลัก ตะกอนฝนพามันดี เอาลงดินก่อหมายถึงเงินละ อย่างดีหัน
หนอ อาเอาละอ่อนมาจั่วย ปีเป็น ห้า หก คน แล้วก่อบะอวรินเป็นคนดับ
หลวง กล้าได้กล้าเสีย ว่าจะเยยะก่อเยยะ ก่อเยยะหื้อได้เงินได้ทอง”⁴⁷

(สมัยก่อนถ้าเราทำมาก ก็ได้มาก อากับน่านรินทร์จตุบันทิกทั้งรายรับ และรายจ่ายทุกปี ว่าปลูกผักวันที่เต้าไหน เดือนไหน แล้วนำเอามาเทียบกันว่าอันไหนปลูกผักแล้วออกในช่วงที่มีราคาแพง แล้ว ก็ถือเอววันนั้นเป็นหลัก ก่อนนั้นฝนพามันดี เอาเมล็ดลงดินก็หมายถึงเงินละ อย่างที่เห็นกัน อาเอาเด็กมาทำงานช่วยปีหนึ่งเป็น ห้า หก คน และ น่านรินทร์เป็นคนกล้าได้กล้าเสีย คิดว่าจะทำก็ลงมือทำเลย ก็ทำให้ได้เงินได้ทอง)

เกษตรกรชาวไหล่งปงที่กำลังประสบผลสำเร็จจากการปลูกกะหล่ำปลีผักกาดขาวปลี และ หอมแดง ที่เป็นผลให้เกษตรกรได้เงินได้ทองจากการทำการเกษตรเป็นกอบเป็นกำทำให้เกษตรกรแต่ละครอบครัวก็มีการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ตัวเองและครอบครัว และการเกิดเกษตรรายใหม่จากพื้นที่อื่น ๆ ภายในอำเภอแม่แจ่ม ต่างหลั่งไหลเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตร ในพื้นที่เกษตรไหล่งปง ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกออกไปอีกเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุทำให้เกิดการบุกรุกเขตป่าสงวนเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกอยู่แทบทุกปี จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และการเก็บรวบรวมข้อมูลทำให้ทราบว่า ปริมาณพื้นที่ของเขต สหกรณ์นิคมแม่แจ่ม จำกัด ที่ได้รับมอบจากการจัดสรรของกรมส่งเสริมสหกรณ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2518 มีพื้นที่ 4,000 ไร่ และในปัจจุบันสำรวจกันเขตแล้วได้พื้นที่ 5,450 ไร่ ยังไม่รวมพื้นที่นอก เขตรังวัดของสหกรณ์นิคม ฯ ซึ่งขยายออกไปเรื่อยๆ อยู่แทบทุกปีแต่ถ้ารวมพื้นที่นอกเขตโดยรอบ ทั้งหมดอาจมีเนื้อที่มากกว่า 10,000 ไร่ การขยายพื้นที่ทำการเกษตรไม่ได้มีอยู่ที่พื้นที่เกษตรไหล่งปงที่เดียว แต่แทบทุกพื้นที่ของอำเภอแม่แจ่มมีการขยายพื้นที่การเกษตรแทบทั้งสิ้น

⁴⁷ สัมภาษณ์นางนุช กุอ อาย 50 ปี บ้านช่างเคิงบน อ่างแล้ว

เกษตรกรบางรายที่ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้อีกก็ขยับขยายพื้นที่เกษตรออกไปสู่พื้นที่เขตหมู่บ้านใกล้เคียงอย่างเช่น พื้นที่บ้านยางอมตุม ซึ่งอยู่ห่างออกไปอีก 4-5 กิโลเมตร จากเขตสหกรณ์นิคม ฯ การเข้าไปของคนพื้นเมืองเพื่อไปซื้อที่ดินจากคนปกากะญอในพื้นที่เป็นเหตุทำให้ป่าถูกบุกรุกอีกครั้งทั้งคนในหมู่บ้านและเกษตรกรที่เข้าไปอยู่ใหม่อีกเป็นจำนวนมาก พื้นที่บ้านยางอมตุมที่มีลักษณะเป็นที่ราบ ดินอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมากได้ถูกเปลี่ยนมือจากคนในหมู่บ้านในพื้นที่กลายมาเป็นของเกษตรกรชาวพื้นเมืองที่เข้ามาผูกเสี่ยว ถนนหนทางได้รับการจัดสร้างและพัฒนาให้ดีขึ้น พื้นที่แต่เดิมที่ชาวบ้านอมตุมเคยปลูกข้าวไร่เพื่อกินกลับกลายเป็นพื้นที่ปลูกหอมแดง และขยายวงกว้างออกอยู่ทุกปีจนกลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่กว้างขวางอีกแห่งหนึ่งที่มีขนาดกว้างใหญ่ไม่แพ้พื้นที่เกษตรไหล่งปง

“ ประมาณปี 2535 ปอลงไปปลูกหอมที่บ้านยางอมตุม 3 ไร่ หอมงาม
แต่ว่าผลหอม 3 ไร่เมื่อใดก็จบแล้ว ได้หอมหนักขนาดจนบนแปลง
มีตั่วหอม หอมออกหนักขนาดจนอำบอยลูกอีสี มันว่า ถ้าได้หอมหนัก
อย่างป้ออูย ผมตั้งบ่เยาะอะยังสักอย่างลูกมาผมจะนั่งชาปายจ๋อนอ่าน
หนังสือพิมพ์เต้าอัน พอปีต่อมาป้ออูยจวนลูกจวนหลานลงไปกันแหลม
หลายคนคนอื่นเป็นกอลงไปซื้อตั่วกับยางก้อมีแหลมหลายคน”⁴⁸

(ประมาณปี 2535 พอลงไปปลูกหอมแดงที่บ้านยางอมตุม 3 ไร่ หอมงามมากให้ผลผลิตมากมายถอนหอม 3 ไร่
เมื่อไหร่ก็ไม่แล้วเสร็จสักที ได้หอมมากมายจนบนแปลงไม่มีที่วางหอม หอมออกมาก ถึงขนาดนายบอย ลูกอีสี มัน
ว่า ถ้าได้หอมมากอย่างป้ออูย ผมจะไม่ทำอะไรเลย ตื่นขึ้นมาผมจะนั่งไขว่ห้างอ่านหนังสือพิมพ์เท่านั้น ปีต่อมาพ้อ
ได้ชักชวนลูก – หลานลงไปทำกันอีกหลายคน คนอื่นก็ลงไป ซื้อที่กับคนปกากะญอก็มีอีกหลายคน)

เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านขายพื้นที่ทำกินของตนเองให้กับคนพื้นเมืองจึงจำเป็นต้องบุกรุกป่า
กันใหม่ ประกอบกับเกษตรกรชาวไหล่งปงก็ขยายพื้นที่ลงไปและชาวปกากะญอบ้านยางอมตุมก็
ขยายพื้นที่ขึ้นมาจนในที่สุดพื้นที่ทั้งสองก็กลายเป็นพื้นที่เดียวกัน

การประสบความสำเร็จของเกษตรกรชาวไหล่งปงอย่างงดงามเปรียบเสมือนเป็นตัวอย่างและ
แบบอย่างให้แก่เกษตรกรในอำเภอแม่แจ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง เกิดการเรียนรู้แบบ และ
ขยายพื้นที่ทำกินออกไปอย่างรวดเร็วการขยายพื้นที่ในการทำการเกษตรไม่ได้มีเฉพาะในพื้นที่
เกษตรไหล่งปง ที่เดียวแต่แทบทุกพื้นที่ของอำเภอแม่แจ่มก็มีการขยายพื้นที่การเกษตรแทบทั้งสิ้น
พื้นที่ทำกินที่เกิดจากการเรียนแบบพื้นที่เกษตรไหล่งปงมีดังนี้

1. พื้นที่ทำกินที่สามสบก่องแป
2. พื้นที่ทำกินบ้านนาเพียงดิน
3. พื้นที่ทำกินบ้านกองแขก อมเม็ง

⁴⁸ คำบอกเล่าพ้ออูยหนัว แก้วประเสริฐ อายุ 72 ปี บ้านช่างเคิงบน อ่างแล้ว

4. พื้นที่ทำกินดอยม่อนมะเฮาะ
5. พื้นที่ทำกินโป่งหมื่น และดอยนะหม่อนหมาก
6. พื้นที่ทำกินบ้านแม่นาจอน บ้านนาฮ่อง
7. พื้นที่ทำกินโด้งหญ้า ปางหินผน
8. พื้นที่ทำกินที่บ้านปางอู่ ฯลฯ

กรณีตัวอย่างที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกับ พื้นที่เกษตรไหล่งปง อย่างเช่นพื้นที่บ้านยางอมตุม ซึ่งแต่เดิมมีพื้นที่เพื่อปลูกข้าวเพื่อกินภายในครอบครัวก็กลายเป็นพื้นที่ที่ใช้ปลูกหอมแดง กะหล่ำปลี หรือผักกาดเพื่อการค้าแทน หรือพื้นที่สามสบก่องแป ซึ่งมีพื้นที่อยู่ ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพื้นที่เกษตรไหล่งปง ประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นที่ทำกินของบ้านอมเม็งแต่เดิมก็เป็นทำกินปลูกข้าว ต่อมาก็พัฒนามาปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และพัฒนามาปลูกพืชเศรษฐกิจอีกหลายตัว และพื้นที่ที่ถูกขยับ ขยายออกอยู่เรื่อย ๆ จนกลายเป็นพื้นที่การเกษตรที่กว้างขวางไม่ติดกับพื้นที่เกษตรไหล่งปง

ประมาณปี พ.ศ. 2542 ได้มีบริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด ซึ่งเป็นบริษัทประกันราคา ผลผลิตเข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวโพดสำหรับทำเมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าข้าวโพด ถอดดอก โดยมาส่งเสริมในปีแรก ที่ไร่ สามสบ และไร่บ้านก่องแปเป็นพื้นที่ 2,000 ไร่ โดยรับประกันราคาผลผลิตในอัตรา 12 บาทต่อกิโลกรัม ในการปลูกข้าวโพดถอดดอกในปีแรก ให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรเป็นกอบเป็นกำ ทำให้มีการขยายพื้นที่ส่งเสริมออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งพื้นที่ไร่สามสบเดิมมีพื้นที่ ประมาณ 3,000 กว่าไร่ หลังจากการเข้ามาของข้าวโพดถอดดอกทำให้มีการขยายพื้นที่ออกไปจนมีพื้นที่ประมาณ 5,000 ไร่ และไร่แถวบ้านก่องแปและบ้านอมเม็งก็มีการขยายพื้นที่ออกไปมากมายในการผลิตข้าวโพดจนแทบจะไม่เหลือป่าไม้ให้เห็น

“ซีรตมาถึงนี้เป็นดีใจหาย ตะกอนเป็นป่าหลวงป่าใหญ่มาบะเดี่ยวผอหาไม้ สักต้นบอบหัน กลายเป็นไฮ่สุดหูสุดตาเป็นบอบ้อว่าป่าไม้มันถูกตัด ทำลายเมื่อชาวบ้านแห่กันปลูกข้าวโพดถอดดอกเมื่อก่อนเขาว่าถั่วมาปาวอด ข้าวโพดมาปายหายกำบะเดี่ยว”⁴⁹

(ซีรตมาถึงตรงนี้ดีใจหายทุกที ก่อนหน้านั้นมันเป็นป่าหลวงป่าใหญ่ ปัจจุบันมองหาไม้สักต้นแทบจะมองไม่เห็น กลายเป็นไร่ไปหมด เขาบอพอว่าป่าไม้มันถูกตัดทำลายในขณะที่ชาวบ้านหลั่งไหลกันมาปลูกข้าวโพดถอดดอก เมื่อก่อนเขาว่าถั่วมาปาวอด ข้าวโพดมาปายหายหรือเปล่าตอนนี้)

“ ป่าแถวนี้ มีงูตึงนักเหมือนหนอนเลย ตะกอนเป็นป่าที่บอบหันอะยัง สักอย่างไม้งามที่สุดมาหันบะเดี่ยวเป็นดีเสียตาย ชาวบ้านล้มได้สัก 3-4 ปีที่ผ่านมา สองข้างทางเป็นป่าที่บเลเยเป็นป่าสมบูรณ์ที่สุด บอมาเกียด ว่ารัฐบาลมันยังมาอ่อนแอจะอีล้าเหลือ เยียะยังบมาตั้งกองหรือหน่วย

⁴⁹ คำบอกเล่าของพ่ออินคำ นิปุณะ อายุ 76 ปี บ้านทัพ อ่างแก้ว

อยู่ที่นี่ หมู่กองแขก อมเม้งนี้เขาล้มมาเบิกขยายออก ๆ หมู่นี้ทำลายป่ามากที่สุด ป่าตะกอนเปรียบเทียบแล้วไม่มันกอบใหญ่หนัก แต่ปามันทึบตันไม่มันถี่ หมู่นี้ก่อเป็นป่าหมด แต่ก่อนเขาเที่ยวลัดมาทางนี้ละแล้วลัดไปอมเม้ง แยกที่บ้านกองแขกได้ไปอมเม้งก่อเดียวไปตามทางรถไฟไหล่งปง”⁵⁰

(ป่าแถวนี้ มีงูมากเหมือนหนองเลย เมื่อก่อนเป็นป่าทึบ มองไปทางไหนก็ไม่เห็นอะไรเลย เห็นแต่ไม้สัก ไม้สักที่นี้งามที่สุด พอมาเห็นเดี๋ยวนี้เป็นที่เสียดายยิ่งนัก ชาวบ้านล้มได้สักเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา สองข้างทางเป็นป่าทึบเลย เป็นป่าสมบูรณ์ที่สุด พอไม่เข้าใจว่ารัฐบาลเขาทำไมอ่อนแอแบบนี้ ทำไมไม่มาตั้งกองหรือหน่วยอยู่ที่นี้ ชาวบ้านกองแขก อมเม้งนี้เขาล้มไม้ มาเบิกที่ทำการขยายออก ๆ กลุ่มคนเหล่านี้ทำลายป่ามากที่สุด ป่าเมื่อก่อนเปรียบเทียบแล้วไม่มันมาก แต่ตันไม่ค่อยจะใหญ่หนัก แต่ปามันทึบตันไม่มันมีความถี่สูง บริเวณแถวนี้ก็เป็นป่าหมด แต่ก่อนเราเดินลัดมาทางนี้ละแล้วลัดไปอมเม้ง แยกที่บ้านกองแขกได้ไปอมเม้งก็เดินไปตามถนนไปไหล่งปง)

การส่งเสริมการปลูกข้าวโพดผลิตเมล็ดพันธุ์จากบริษัทหนึ่งโดยมีการประกันราคาผลผลิต ในอัตรา 12 บาท ต่อกิโลกรัม การปลูกข้าวโพดเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้เกษตรกรได้เงิน ได้ทอง กันและเป็นเหตุให้มีการขยายพื้นที่การปลูกข้าวโพดผลิตเมล็ดพันธุ์ออกสู่หมู่บ้านต่าง ๆ อีกหลายแห่งไม่ว่าจะเป็นพื้นที่พื้นที่เกษตรไหล่งปง หรือพื้นที่เกษตรบ้านแม่จาง นาฮ้อง ซึ่งเป็นเหตุให้ป่าไม้ถูกทำลายครั้งใหญ่ อีกครั้งหนึ่ง การขยายพื้นที่ออกไปมากมายในการผลิตข้าวโพดจนแทบจะไม่เหลือป่าไม้ให้เห็น และเป็นเหตุให้ป่าไม้ถูกบุกรุกอีกครั้ง จนที่สุดในปี พ.ศ. 2545 มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ทำจดหมายถวายฎีกาแก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ครั้งเสด็จที่บ้านโม่หลวง ถึงการบุกรุกป่าของชาวบ้านเพื่อจะปลูกข้าวโพดถอดดอก ซึ่งทำให้สมดุลธรรมชาติเสียและเป็นเหตุให้เกิดสภาพแห้งแล้ง ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงเป็นเหตุที่ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ ได้ลดลงตามไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ไหล่งปง : ด้านการผลิต

ประเด็นแรกที่ยากจะพูดถึงก็คือประเด็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต ซึ่งสร้างปัญหาต้นทุนสูงขายราคาถูกลงตามมา จากการรวบรวมข้อมูลก็สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาต้นทุนสูงได้ไม่ว่าจะจากปัญหาค่าแรงงาน ปัญหาค่าปุ๋ย ค่ายาสารเคมีมีราคาเพิ่มขึ้น ตลอดจนปัญหาการตัดยาของศัตรูพืช และปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายและจากที่เคยปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดในแปลงเกษตรผืนเดียวกัน พอภาครัฐเข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่นข้าวโพด กระหล่ำปลี ผักกาดขาว และหอมแดง โดยอ้างว่าจะได้เงินได้ทองจากผลผลิตเป็นกอบเป็นกำยิ่งขึ้น แน่แน่นอนเกษตรกรเองก็อยากมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นอยู่แล้วจึงคล้อยตามกระแสนี้ได้ง่าย แต่แล้วหลายปีผ่านไป ในความเป็นจริงกลับพบว่า

⁵⁰ คำบอกเล่าพ่ออุ๊ยบุญยัง สมวธา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

การเปลี่ยนแปลงผลผลิตที่ตกต่ำ กลไกการตลาดหลักประกัน นโยบายด้านการส่งเสริมไม่มีประสิทธิภาพผนวกกับปัจจัยการผลิตที่ไร้การควบคุม ประกอบกับสภาพแห้งแล้งที่เริ่มจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกษตรกรชาวไหล่งปง เกิดการเปรียบเทียบกันในกลุ่มที่เอามือเอารวนในการลงแรงช่วยงานกัน การปลูกพืชผักของคนที่จะวันฝนตกหรือวันที่ดินมีความชื้นสูง โอกาสรอดของพืชผักก็มีมากกว่าคนที่ลงแรงวันแดดร้อนจำดินมีความชื้นน้อย ทำให้เกิดการเปรียบเทียบการได้เปรียบเสียเปรียบและเป็นที่สุดเกษตรกรชาวไหล่งปงจึงเลือกจ้างแรงงานแทนการเอามือเอารวนกัน ดังคำบอกเล่าของพีทัศน์ย์ แก้วประเสริฐ นักวิจัยที่มชชุนที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในขณะนั้นอย่างชัดเจนและเป็นคำนิยมของเกษตรกรชาวไหล่งปงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

“เมื่อตะก่อนจะเยี่ยะอะยังก่อจ้วยกัน ในหมู่บี่หมู่บ้องตวยกันเป็นหมู่ ๆ มาตอนหลังฟ้า ฝนบ่อ่านวย จับจั้งหะปลูกของไผปะฝนตกก่อดีไป จับจั้งหะปลูกของไผบ่มีฝน ก่อโอกาสรอดก่มีน้อย ก่อเลยตกลง จ้างเป็นมาจ้วยในวันดีฟ้าฝนเป็นใจ เยี่ยะของไผของมันเต้าอันมา”⁵¹

(เมื่อสมัยก่อนจะทำอะไร ก็ช่วยกัน ในกลุ่มญาติพี่น้อง ด้วยกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่ ๆ มาตอนหลังฟ้า ฝนไม่อ่านวย ถ้าหากปลูกของใครในวันที่มีฝนตกก็ดีไป ถ้าหากปลูกของใครในวันที่ไม่มีฝน โอกาสรอดก็ม่น้อย จนในที่สุดก็เลยตกลงกัน จ้างแรงงานมาช่วยทำในวันที่มีฟ้าฝนเป็นใจ ทำของใครของมันตั้งแต่นั้นมา)

วิธีการทำการเกษตรในช่วงนี้ของชาวเกษตรไหล่งปงมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้แทบจะทุกขั้นตอนของการผลิต เพื่อให้การทำการเกษตรทันต่อเหตุการณ์และเวลาพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ปลูกหอมแดง และผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลี มีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น 2-3 ครั้งต่อปีเพาะปลูก โดยปลูกพืชหมุนเวียนกันไป ทำให้แต่ละครัวเรือนต้องใช้เวลาและแรงงานในการผลิตมาก มีการขยายพื้นที่เพาะปลูก มีการใช้เครื่องจักร ปู๋ ย่า ทำให้การทำการเกษตรแบบเอามือเอารวนกันของเครือญาติ และเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงาน โดยเริ่มจ้างแรงงานที่มีภายในหมู่บ้านหรือคนที่ทำการเกษตรเพียงเล็กน้อยแล้วผันตัวเองมาเป็นคนรับจ้างในเวลาว่างจากงานของตัวเองก่อน แล้วค่อย ๆ พัฒนาออกนอกหมู่บ้าน ไปตามแต่ละหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง มีทั้งการจ้างงานแบบรายวัน รายเดือน และรายปี

“ก่านฮับจ้างมีมาเมินแล้ว ตั้งแต่สมัยเริ่มบุกเบิก เฮาก่อจ้างยางหื้อมาจ้วย ฟันไฮ่ โบกไฮ่ สมัยนั้นจะไชยาฝิ่นเป็นค่าจ้าง ฟันไฮ่ โบกไฮ่ ก่อหื้อเขาไฮ่หนึ่ง ก่อ แถบหนึ่ง ...ตอนจ้างหื้อโบกไฮ่ ถ้าคิดเป็นเงินก่ 20 บาทต่อไฮ่ ตะก่อนรายวันมันถูก ฮับจ้าง เป็นสิบวัน ถึงจะได้เงินเหี้ย ร้อยหนึ่ง”⁵²

⁵¹ สัมภาษณ์นางสาวทัศน์ย์ แก้วประเสริฐ บ้านช่างเค็ง วันที่ 10 เม.ย. 2548

⁵² สัมภาษณ์พ่ออุ้ยศรีวรรณ กุอ อาย 76 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

(จริง ๆ แล้วการจ้างแรงงานมีมานานแล้วเหมือนกัน ตั้งแต่สมัยเริ่มบุกเบิก จ้าง คนปกาเกอญอให้มาช่วยฟันไร่ แล้วยางไร สมัยนั้นจะใช้ยาฝิ่นเป็นค่าจ้าง บุกเบิกไร่ ก็ให้เขา ไร่ละหนึ่งแถบ(อัตราการชั่งตวงของยาฝิ่น) ...ตอนหลังจ้างยางไรถ้าคิดเป็นเงินก็ 20 บาทต่อไร่ สมัยก่อนค่าแรงงานรายวันมันถูกมารับจ้างเป็นสิบวันถึงจะได้เงินหนึ่งร้อยบาท)

“เอ ! ตอนนั้นประมาณปี พ.ศ. 2524 จำได้ว่าพี่ทองมานตุ้แจ๊ค พี่ได้ไปฮับจ้างหักข้าวโพดพี่ทองได้ค่าจ้างวัน ละ 30 บาทสมัยนั้นคนบ้านเขาเป็นบ่ค่อยจ้างเพราะเงินหายาก ส่วนใหญ่คนที่เอาคนจ้วยก็จะไปหมู่บ้านห้วยฮิม อ้ายฮิม เจ๊กจาวจอมตองเท่านั้น”⁵³

(เอ ! ตอนนั้นประมาณปี พ.ศ. 2524 จำได้ว่าพี่ทอง ตั้งท้องพระแจ๊ค พี่ได้ไปรับจ้างหักข้าวโพดพี่ทองได้ค่าจ้างวันละ 30 บาท สมัยนั้นคนบ้านเราเขามักจะไม่ค่อยจ้างแรงงานถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ เพราะเงินหายาก ส่วนใหญ่คนที่มักจะจ้างแรงงานก็มักจะเป็นกลุ่มของพี่ห้วยฮิม เจ๊กจาวจอมตองเท่านั้น)

“กานเอมื่อเอววันกันเป็นกานสร้างภาระให้กับตัวเก่า เยียะกานของตัวเก่าแล้วก็ต้องคอยไปแต่นวันคนตีมาจ้วย ถ้าเป็นมา 10 คน เขาก่อตองไปแต่นวันเป็น 10 วัน ถ้าเป็นมา 20 คน ก่อตองไปแต่นวันเป็น 20 วัน จะเยียะกานอะหยังบ่บ่ได้ สู้จ้างแรงงานมาจ้วยบ่ได้ เอาคนงานมาเยียะ วัน สองวันกานก่แล้วเขาก่อตองไปเยียะกานฮ้อมอื่น แหม...จนเขาว่าไหล่งปงเป็นเมืองตักตา ตะวาหันเป็น หอมแต่ ๆ มาวันนั้ก่ายเป็น ไส้กระหล่ำ ผักกาดไปแล้ว ตีเป็นอย่างอื่นได้ก่ย่อนกานจ้างงานนั้นละ อย่างวันนั้เฮาเอาเป็นมาหลักหอม กานหลักหอมตองเอาคนงานนั้น บางทีหลักหอมแล้ววัน ก่อขอเป็นปลุกผัก ปลุกไม้จ้วย คนมันหลายก่าเดียว ก่อแล้วมันก่เหมือนตีคนเฒ่าเป็นว่า เยียะกานคนเดียวเหมือนต่าย เยียะกานหลายเหมือนเล่น”⁵⁴

(การเอมื่อเอววันกันเป็นการสร้างภาระให้กับตัวเอง ทำงานของตัวเองเสร็จแล้วก็ต้องคอยไปใช้หนี้วันคนที่มาช่วยทำงาน ถ้าเขามา 10 คน ก็ต้องไปใช้หนี้วันเขา 10 คน ถ้ามา 20 คน ก่อตองไปใช้หนี้วัน 20 วัน จะทำงานอะไรก็ไม่สามารถทำได้ สู้การจ้างแรงงานมาช่วยไม่ได้ เอาคนงานมาทำเพียง 1 วัน หรือ 2 วัน งานก็สำเร็จแล้วเราก็สามารถไปทำภาระหน้าที่อื่นได้อีก จนเขาว่าไหล่งปงเป็นเมืองตักตา เมื่อวานเป็นหอมแดงเห็น ๆ มาวันนั้กลายเป็นไรกะหล่ำ ผักกาดไปแล้ว ที่สามารถทำได้แบบนี้ ได้ก็เพราะการจ้างงานนั้นละ อย่างวันนั้เราเอาคนงานมาถอนหอม หลังถอนหอมเสร็จเวลาายังเหลือ เราก็ขอให้เขาช่วยปลุกผัก คนจำนวนมากทำเดี่ยว เดียวก็แล้วเสร็จ ดังสุภาษิตคนเฒ่าคนแก่ที่ว่า การทำงานคนเดียวเหมือนจะตาย ทำงานคนจำนวนมากเหมือนกับเล่น)

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการด้านการเกษตรของพื้นที่เกษตรไหล่งปงมีความเปลี่ยนแปลงด้านวิทยาการเทคโนโลยี การเข้ามาของระบบทุนนิยมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ สิ่งของเครื่องอุปโภค

⁵³ สัมภาษณ์ น.ส. ทศนีย์ แก้วประเสริฐ อายุ 45 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ง

⁵⁴ สัมภาษณ์พ่ออุไร ตาปัญญา อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ง

บริโภค เครื่องอำนวยความสะดวก รวมไปถึงรูปแบบกิจกรรมใหม่ ๆ ในสังคม เช่นระบบโรงเรียน และวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ทำให้ชุมชนต้องใช้เงินมากขึ้น การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเกษตรแผนใหม่ หรือ การปลูกพืชเชิงพาณิชย์จึงเป็นทางเลือกที่ชุมชนเต็มใจที่จะยอมรับ ซึ่งการทำการเกษตรแบบเข้มข้นของเกษตรกรนั้นก็หมายถึงรายได้ของเกษตรกรที่จะได้รับ การที่ทำมากก็ย่อมทำให้ได้รับเงินมากตามไปด้วย เป็นเหตุจูงใจให้เกษตรกรเร่งผลิตเร่งทำ แข่งขันกันแบบเอาเป็นเอาตาย เพียงเพื่อให้ได้เงินมา วิถีชีวิตที่เคยอยู่กินแบบเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือกัน กลับกลายเป็นการแข่งขัน แย่งชิงผลประโยชน์ในหมู่เดียวกัน

การจ้างแรงงานเริ่มจากการจ้างแรงงานเพื่อนบ้านที่ว่างจากงานในไร่ของตัวเองแล้วผันตัวเองมาเป็นคนขายแรงงานไปตามหมู่ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง การจ้างแรงงานมีข้อดีกว่าการเอามือเอารุ่นอย่างเห็นได้ชัดก็คือไม่ต้องมีการผูกพันกับใครและสามารถจัดการบริหารการทำงานในขั้นตอนต่อไปได้เลย และการทำงานก็สามารถกำหนดได้ด้วยตัวเอง

การจ้างแรงงานเป็นที่นิยมแพร่หลายขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ในกลุ่มเกษตรกรชาวโหล่งปง เมื่อแรงงานในหมู่บ้านไม่เพียงพอแก่ความต้องการ การเสาะหาแรงงานต่างหมู่บ้านจึงเกิดขึ้นโดยเริ่มติดต่อไปตามญาติที่อยู่ในหมู่บ้านนั้น ๆ ให้ติดต่อเพื่อนบ้านมารับจ้างแล้วนายจ้างก็จะเอารถยนต์ไปรับ และมีการพัฒนาไปสู่การจ้างแรงงานรายเดือน และรายปี ซึ่งอยู่กินกับนายจ้างเลยทีเดียว

ปี พ.ศ. 2532 นายรินทร์ เป็นคนแรกที่ได้นำคนงาน ซึ่งเป็นคนบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ที่ปลูกหอมแดงเป็นอาชีพมาสาธิต และสอนวิธีการปลูกหอมแดงให้ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ต้องการในการปลูกหอมแดงของคนแม่แจ่ม ในราคาไร่ละ 300 บาท และภายในปีนั้น นายรินทร์ก็ผันตัวเองไปเป็นนายหน้าหาหอมแดงให้กับพ่อค้าคนกลางชาวลำพูน และได้ยึดเป็นอาชีพติดต่อกันมาทุกปี จนในที่สุด นายรินทร์ สามารถขยับตัวเองขึ้นมาเป็นพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น เพื่อจัดหาหอมแดงส่งให้พ่อค้าคนกลางชาวลำพูนในเวลาต่อมา

“การเยาะไต่เมื่อก่อนก่อเยาะจ้วยกัน ตามเครือญาติพี่น้อง พอตอนหลังเยาะบ่ตันก่อเลยจ้างเป็นมาจ้วยบ่อาวรินเป็นคนดับหลวงเยาะไต่ นักเยาะบ่แป้ ก่อเลยไปเอาลูกเอาหลานบ้านแม่จอมมาอยู่ด้วย อาหื้อเขาเป็นปี ปีหนึ่งก็หื้อคนละหมื่นห้าหมื่นหกหมื่น มันก่อแล้วแต่ว่าปีไหนได้สตาจันัก อาก่อหื้อนัก ก็อยู่กัเฮาหมด”⁵⁵

(การทำไร่ เมื่อก่อนก็ช่วยกันทำ ตามเครือญาติพี่น้อง พอตอนหลังทำไม่ทันกับเหตุการณ์ก็เลยจ้างแรงงานมาช่วย อาวรินทร์เป็นคนคิดใหญ่ ทำใหญ่ ทำเองไม่ไหวก็เลยไปเอาลูกเอาหลาน บ้านต่อเรือมาอยู่ด้วยเพื่อช่วยงานในไร่ อาจ้างเขาเป็นปี ปีหนึ่งก็ให้คนละ 15,000 – 16,000 บาท มันก็แล้วแต่ว่าปีไหนได้เงินมาก อาให้มาก และกินอยู่กับเราหมด)

⁵⁵ คำสัมภาษณ์นางนุช กุอ อาย 52 ปี บ้านช้างเค็งบน อ่างแล

“ปี 2535 อาจ้งอำน้อยบ้านต้นตาล มาอยู่ด้วย อาหือเป็นเดือน ๆ หนึ่งก็
หือ 2,500 บาท กำนกอบไ้จะเยียะตั้งวัน เขาไปเขาก่อไป อยู่อย่างลูก
อย่างหลาน เสื้อผ้าก้อซื้อหือ ค่ำมาจะไปแ้วสาวก้อหือวันสิบวันชา”⁵⁶

(ปี 2535 อาจ้งนายน้อยบ้านต้นตาล มาอยู่ด้วย อาจ้งเขาเป็นรายเดือน ๆ หนึ่งก็จ่ายให้ 2,500 บาท การ
ทำงานก็ไม่ได้ทำทุกวัน เราไปเขาก็ไป อยู่อย่างลูกอย่างหลาน เสื้อผ้าก็หาซื้อมาให้ ค่ำมาจะไปเที่ยวสาวก็ให้อีกวัน
20 บาท)

“ลูกจ้งอ้าย ถึงเวลาเขาก่อมาเอง เขาเป็นยางตางตะวันตกนี้ อ้าย จ้ง 5
– 7 คน หืออยู่ประจำเป็นปี ปีหนึ่งก้อหือ คนละ หมื่นห้า ถึงหมื่นเจ็ด
แล้วก้อยังจ้งแรงงานรายวันประจำหมื่นก๊วน วันหนึ่งก้อไม่ต่ำกว่า สิบ
คน เข้ามก้อเอารถไปฮับ แล่งมก้อเอารถไปส่ง”⁵⁷

(ลูกจ้งพี ถึงเวลาเขาก็มาเอง เขาเป็นคนปกากะญอบ้านอยู่ทิศทางตะวันตกของบ้านเรา พี จ้ง 5 – 7 คนให้อยู่
ประจำเป็นปี ปีหนึ่งก็จ่ายให้ คนละ 15,000 – 17,000 บาท แล้วยังจ้งแรงงานรายวันประจำอีกทุกวัน ในแต่ละ
วันก็ไม่ต่ำกว่า สิบคน เขาก็เอารถไปรับ ตกเย็นก็เอารถไปส่ง)

เมื่อความต้องการแรงงานมากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงตอนหอมแดง ซึ่งมักถอนพร้อมกันหลาย
ๆ เจ้า ดังนั้นการแย่งแรงงานและประกาศการขึ้นค่าแรงจึงเกิดขึ้น ทำให้มีการโก่งค่าแรง และมีการนำ
แรงงานข้ามชนเผ่า และต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอเข้ามารับจ้างในพื้นที่เกษตรไหล่งปง ซึ่งแรงงานที่เข้า
มารับจ้าง จะมาในลักษณะมีนายหน้าหามา และมากันเอง แล้วยมาหางานที่ไหล่งปงก็มี และบางกลุ่ม
มาเช่ากระท่อมตั้งรกรากกันเลยก็มี หรือบางกลุ่มก็เดินทางไปกลับทุกวัน โดยตอนเช้าเอารถบรรทุก
คนงานมาหางานทำ พอเลิกงานก็เดินทางกลับก็มีจนถึงทุกวันนี้ ชาวปกากะญอ ชาวอำเภออมก๋อย
เป็นกลุ่มที่เข้ามาขายแรงงานในพื้นที่ไหล่งปงมากที่สุดบางวันมากกว่า 100 คน

“ช่วงหลักหอมมันตรงกับเขาเก็บลำไยพอดี คนงานก้อหายาก กำนหลักหอม
มันมักตรงกันหลาย ๆ เจ้า เจ้าไหนก้อเอาคนงานนัก เพราะอยากหือมันแล้ว
ภายในวันเดียว พอหลักหอมวันเดียวกัน หลาย ๆ คนก้อลู้คนงานกัน เจ้าดี
เยียะนักเขาอยากได้คนงานก้อมีกำนโยนค่าแรงหือคนงาน คนงานก้อไปจ้วย
เขากำนนั้นค่าแรงก้อเลยขึ้นตามกันไป ถ้าเขาบ่อขึ้นค่าแรงตามเขากอบไ้
คนงาน”⁵⁸

⁵⁶ คำสัมภาษณ์นางบัวถา ตุ่มปามา อายุ 56 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล

⁵⁷ สัมภาษณ์นายเกษม ตาปัญญา อายุ 57 ปี บ้านช่างเค็งบน วันที่ 20 เม.ย. 2548

⁵⁸ สัมภาษณ์ น.ส.ทัศนีย์ แก้วประเสริฐ นักวิจัยชุมชน บ้านช่างเค็งบน อ่างแล

(ช่วงถอนหอมมันตรงกับเขาเก็บลำไยพอดี คนงานก็เลยหายาก การถอนหอมมันมักจะตรงกันหลาย ๆ รายแต่ละรายก็ต้องการคนงานเป็นจำนวนมากหลายคน เป็น 30 – 40 คนเพราะต้องการให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว พอถอนหอมวันเดียวกัน หลาย ๆ คน ทำให้เกิดการแย่งคนงานกัน รายที่ปลูกมาก ๆ เขายากได้คนงานจำนวนมาก ทำให้มีการขึ้นค่าแรงให้คนงาน ทำให้เขาได้คนงาน และเป็นเหตุทำให้เกิดการขึ้นค่าตัว หรือค่าแรงก็เลยขึ้นตามกันไป ถ้าเราไม่ขึ้นค่าแรงตามเราก็คงไม่ได้คนงาน)

“ตอนหลัง ยางแม่ต๋อมมันหลวก เอารถต่างกันมาเต็มลำ 20 – 30 คน ห้าหก โมงก็มาถึงแล้วไผ่ยากได้คนงานก็ไปเกิดเอา ตอนหัวที่ไปอยู่บ้านแะเกิดคนงาน ตอนหลังลู้กัน มีแหมคนหลวกเหลือไปอยู่บ้านอมชูด หรือปากทางเข้าแม่แจ่มเลยก็มี”⁵⁹

(ตอนหลัง คนปากเกอญอบ้านแม่ต๋อมเขาฉลาด เอารถบรรทุกคนงานมาเต็มลำ 20 – 30 คน เวลา 04.00 น.ก็มาถึงแล้ว ไคร่ยากได้คนงานก็ไปอยู่รอ ตอนแรกไปอยู่บ้านม้งเพื่ออยู่รอคนงาน ตอนหลังเกิดการแย่งคนงานกัน มีอีกคนไปอยู่บ้านอมชูด หรือปากทางเข้าแม่แจ่มเลยก็มี)

“คนเป็นมีรถ เป็นก่ไปติดต่อดำสายปีสายน้องที่อยู่บ้านอื่น พอถึงวันเยาะก้านก็เอารถไปฮับ อาบมีรถก็จำเป็นต้องจ้างยางแม่ต๋อม คนขับรถเขาตังมาติดต่อดำคนงานมาลง เขาต้องจ่ายค่ารถห็นเขาแห่มลำละ 500 บาท แต่ต้องมีคนงาน 20 คนขึ้นไปถึงหื้อ บ่อย่างอื่น เขาออกใส่เขาเอาคนงานมา 20 – 30 คนแบ่งหื้อคนอื่นเหีย 15 คน เอามาหื้อเฮา 15 คน ก่อจะเอาค่ารถตังสองตี อย่างฮื้อเฮาก่อบ่หื้อ จะหื้อก่ 300 บาทเต้าฮื้อ”⁶⁰

(คนที่มีรถ เขาก็ไปติดต่อดำสายปีสายน้องที่อยู่บ้านอื่น พอถึงวันที่จะทำงานก็เอารถไปรับ อาไม่มีรถก็จำเป็นต้องจ้างคนบ้านแม่ต๋อม คนขับรถเขามาติดต่อดำคนงานมาลงเอง แต่เราต้องจ่ายค่ารถให้เขาเพิ่มอีกลำละ 500 บาท แต่ต้องมีคนงาน 20 คนขึ้นไปถึงจะให้ ถ้าไม่กำหนดให้ เขาก็หื้อเราเอาคนงานมา 20 – 30 คน ก็แบ่งให้คนอื่นไป 15 คน เอามาให้เรา 15 คนก็จะเอาค่ารถทั้งสองราย ถ้าเป็นแบบนี้ก็ไม่ให้ จะให้แค่ 300 บาทเท่านั้น)

⁵⁹ สัมภาษณ์นายอินปิ่น ร่มโพธิ์ อายุ 71 ปี บ้านช่างเค็งบน อ่างแล้ว

⁶⁰ สัมภาษณ์นางบัวถา ตุ่มปามา อายุ 55 ปี บ้านช่างเค็ง อ่างแล้ว

ตารางที่ 4 : ตารางเปรียบเทียบค่าจ้างแรงงานในพื้นที่เกษตรไหล่งปง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2547

ปี พ.ศ.	ชนิดของการจ้างแรงงาน		
	รายวัน(บาท)	รายเดือน(บาท)	รายปี(บาท)
2525	30		
2526	35		
2527	45		
2528	50		
2529	50		
2530	50		5,000- 10,000
2531	50		"
2532	60		"
2533	60	2,000-2,500	10,000-15,000
2534	75	"	"
2535	75	"	"
3536	80	2,500 – 2,700	"
3537	80	"	12,000- 17,000
3538	85	"	"
2539	90	"	"
2540	100	2,800- 3,000	"
2541	100	"	"
2542	100	"	"
2543	100	"	"
2544	100	"	"
2545	100 – 110	"	15,000-17,000
2546	100 – 120	3,000- 3,200	"
2547	120 - 200	3,500 – 4,000	17,000-20,000

นอกจากจะมีการจ้างแรงงานที่ค่อนข้างแพงแล้วยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกไม่ว่าจะเป็นการใช้สารเคมี ปุ๋ย ยา ต่าง ๆ ที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นผลมาจากการส่งเสริมทั้งของภาครัฐและบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องพ่นยาฆ่าแมลงหรือปัจจัยเสริมต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มต้นทุนการผลิตทั้งสิ้น

“ใช้เครื่องพ่นยาแบบมือโยกมันบ่เข้าตันกับเหตุการณ์แล้ว ค่าจ้างคนพ่นก้อแพงก้อเลยเลือกเครื่องพ่นยาแบบติดเครื่องยนต์แทน ถึงจะมาราคาแพงกว่าเครื่องพ่นยาแบบโยกมือ แต่การทำงานมันได้เนื้อที่ ไต้งานนั้กว่า คิดแล้วคุ้มกว่ากัน ถ้าเขาใช้เครื่องแบบโยกมือ สามคน จะเท่าเขาใช้เครื่องพ่นดีติดเครื่องยนต์ คนเดียว”⁶¹

(ใช้เครื่องพ่นยาแบบมือโยกมันไม่ค่อยจะทันกับเหตุการณ์แล้ว ค่าจ้างคนพ่นก็แพงเลยเลือกเครื่องพ่นยาแบบติดเครื่องยนต์แทน ถึงจะมาราคาแพงกว่าเครื่องพ่นยาแบบโยกมือ แต่การทำงานมันได้เนื้อที่ ได้ปริมาณงานมากกว่า คิดแล้วคุ้มกว่ากันมาก ถ้าเราใช้เครื่องแบบโยกมือ สามคน ถึงจะได้ปริมาณงานเท่าเราใช้ เครื่องพ่นติดเครื่องยนต์คนเดียว)

“เขาบ่มีคนจួយก้อเลยซื้อเครื่องพ่นยาใหญ่ติดตั้งบนรถแทน ใชได้หลายอย่าง จะเอาสูบน้ำก้อได้ พ่นยาก้อได้ เขาปลูग्มะเขือ พ่นยาบ่อย ถ้าจ้างเขาก้อบ่ไหวเขาก้อเลยใช้เครื่องพ่นยา หื้อเมียเขาเฝ้าตี่รถ เขาก้อถือหัวฉีดพ่นลากสายไปตามแปลงมะเขือ เร็วด้วย บ่หนักด้วย ตี่สำคัญบ่เสียเงินจ้างเขาด้วย”⁶²

(เราไม่มีคนช่วยก็เลยซื้อเครื่องพ่นยาใหญ่ติดตั้งบนรถแทน ใชได้หลายอย่างจะเอาสูบน้ำก็ได้ พ่นยากี้ได้ เราปลูग्มะเขือ พ่นยาบ่อย ถ้าจ้างเขาก็ไม่ไหว เสียค่าจ้างมาก เราเลยใช้เครื่องพ่นยา ให้เมียเฝ้าถ้งผสมยาที่รถ เราถือหัวฉีดพ่น ลากสายไปตามร่องแปลงมะเขือ เร็วด้วย ไม่หนักด้วย ที่สำคัญไม่ต้องเสียเงินจ้างเขา)

รูปที่ 14 : เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง ขนาดใหญ่ที่มีมากมายในพื้นที่ทางการเกษตรไหล่งปง

⁶¹ สัมภาษณ์นายทองสวัสดิ์ แก้วประเสริฐ อายุ 49 ปี บ้านช่างเค็ง วันที่ 20 เม.ย. 2548

⁶² สัมภาษณ์นายไพโรจน์ เล่าจ้าง อายุ 42 ปี บ้านม้งไหล่งปง วันที่ 25 มี.ค. 2548

แม้แต่การเข้ามาส่งเสริมของบริษัทที่เข้ามารับประกันราคาผลผลิตและรับซื้อผลผลิตก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวเกษตรกรไหล่งปงเป็นหนี้เป็นสิน เพราะหลังจากชาวเกษตรกรได้ตกลงทำสัญญาร่วมปลูกพืชตามโครงการกับบริษัท ๆ ก็จะนัดวัน เวลา ให้เกษตรมารับเมล็ดพันธุ์ และสารเคมี ไม่ว่าจะเป็นยาควบคุม และยาฆ่าวัชพืช ยาฆ่าแมลง ตลอดจนปุ๋ยเคมีสูตรต่าง ตามที่บริษัทเป็นผู้กำหนดให้ถึงแม้เกษตรกรจะต้องการหรือไม่ก็ตาม นอกจากนั้นยังเป็นผู้กำหนดวันปลูกให้ การใส่ปุ๋ย หรือฉีดพ่นยาฆ่าแมลงหรือกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการถางหญ้า ถอดดอก หรือการเก็บเกี่ยวทางบริษัทก็จะเป็นผู้กำหนดให้ทุกอย่างโดยเกษตรกรจะต้องทำตามโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น จนชาวเกษตรกรให้นิยามว่า **“ข้าวโพดไร้ญาติ”** เพราะเกษตรกรไม่สามารถไปไหนได้ในวันที่ทางบริษัทกำหนดให้ทำงานและต้องให้แล้วเสร็จในวันที่บริษัทกำหนดให้ด้วย ดังนั้นเกษตรกรที่มีแรงงานน้อยก็จำเป็นต้องจ้างแรงงานเพื่อให้แล้วเสร็จในวันที่บริษัทกำหนด ถ้าหากเกษตรกรรายใดไม่ทำตามทางบริษัทก็จะจัดคนเข้าทำงานแทนแล้วเก็บค่าแรงในขั้นแพงกว่าปรกติ หรือไม่ก็จะมีการตัดราคากันใหม่ให้น้อยกว่าที่ตกลงทำสัญญากัน

การเข้ามาประกันราคาของบริษัทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมันฝรั่ง หรือพืชทองก็เหมือนกันเมื่อทำสัญญาแล้วทางบริษัทก็จะกำหนดวันปลูก กำหนดปุ๋ย ยา และวันใส่ปุ๋ย ฉีดพ่นยาให้ หรือแม้แต่วันเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วย และถ้าขนาดของผลผลิตมีขนาดไม่ได้ตามขนาดทางบริษัทก็ไม่รับซื้อ หรือซื้อในราคาต่ำมากเหมือนกับขอกันฟรีเลยทีเดียว บางครั้งเกิดโรคระบาด โดยที่นักวิชาการไม่ได้ออกสนามมาดูหรือแนะนำเกษตรกรอย่างถูกต้องเป็นเหตุให้ผลผลิตเสียหาย ทางบริษัทก็ผลักรับผิดชอบให้เกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบฝ่ายเดียวดังคำบอกเล่าของพ่ออุ้ยหนี่ว แก้วประเสริฐ

“มีอยู่ปีหนึ่ง เขาส่งเสริมให้ปลูกมันฝรั่ง ปอกปลูกกับเป็น เขาบ่มมาผ่อ มัน เป็นโรค เขาก่อบู้ โรคมันไปเร็วมากพอเขามาหันก่อนเอาบัตัน เอา ยาอะหยังมาพ่นก่อนอยู่ ปีนั่นก่อนเลยได้มันสักหัวเขาก่อนหันหน้าว่าเฮาบได้อะหยังเลย เขาก่อนมาทวงหนี้กับพ่ออยู่ จะเอาที่ไหนให้ก่อนมันไม่ได้สักบาท”

(มีอยู่ปีหนึ่ง เขาส่งเสริมให้ปลูกมันฝรั่ง พ่อก็ปลูกกับเขา เขาไม่มาดูแล มันเป็นโรค เราไม่มีความรู้ก็เลยวิเคราะห์โรคไม่ถูก โรคมันไปเร็วมากพอเขามาดูก็ไม่สามารถทำอะไรได้แล้ว ปีนั่นเลยไม่ได้มันเลยนำไปหมด บริษัทเขาก็ทราบ ว่าเราไม่ได้อะไรเลย เขายังมาทวงหนี้กับพ่ออยู่ จะเอาที่ไหนให้ก่อนมันไม่ได้สักบาทเดียว)

จากการประสบผลสำเร็จของเกษตรกรชาวไหล่งปงนั้น ก็ได้ให้หมายความว่ เกษตรกรชาวไหล่งปงทุกคนจะประสบผลสำเร็จเหมือนกันทุกคน ในขณะที่เกษตรกรชาวบ้านข้างเคียงประสบผลสำเร็จกันนั้น ยังมีเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งที่มีปัญหา และเดือดร้อน และเริ่มเป็นหนี้เป็นสิน จนต้องขายที่ทำกินก็มี